

* କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା *

ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ

କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବରଗଡ଼

ସାହିତ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

(ବିଜୟବୈଜୟନ୍ତୀ ଗୀତା ସହ)

ସଂପାଦକ ଓ ଟୀକାକାର :—

ଶ୍ରୀ ଭଦ୍ରମୁନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ପ୍ରକାଶକ :—

ନାରାୟଣ-ଶୁକ୍ଳଜାଲନ୍ଦ୍ର

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

ପୋ: ଚାନ୍ଦିନୀଚୂଡ଼ା, କଟକ

* ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ *

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୩୮

ଦ୍ଵିତୀୟ ମାତ୍ର

ଭୂମିକା

ମହାବାକ୍ୟ ‘ବେଦେଶ୍ଵରକଳାସ’ ଅମର ବଳ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ । ଭବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ, ଭଞ୍ଜର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ, ସ୍ଵନ୍ଦର ସ୍ଵରୂପରେ, ଅପରୂପ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ଆଳଙ୍କାରିକ ଶୈଳୀରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ । ଏହା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କାର୍ତ୍ତବି, ବାସ୍ତବ ସାହିତ୍ୟରେ ସେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ,—ଏହା ସମସ୍ତେ ମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ଵୀକାର କରିବେ ।

ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସେ, ସେ ଆମ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ହୋଇଥିଲେ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦୌଷ୍ଟିକ ବାସ୍ତବିକତା ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସମାନ ଆସନରେ ପୂଜା ପାଉଥାନ୍ତେ;—ଏହା ଗତ ‘ବିଜୁଳି’ ‘ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ’ କଳାତ୍ମ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ତଥାବତ୍ ସିଦ୍ଧିତ ତାଙ୍କର ଦେବେବ ଲେଖାରେ ଅଶ୍ରୁଲତାର ଦୋଷ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ‘ବେଦେଶ୍ଵରକଳାସ’ ଏ ଦୋଷରୁ ଏକାକେଳିକେ ମୁକ୍ତ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ ସ୍ଵନ୍ଦମାନ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଫଳତାବୋଧ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଥା ଗଣ୍ଡାର ଅବଶିଷ୍ଟିତ, ଅଶିଷ୍ଟତା ମନକୁ ଏପରି ଅଧିକାର କରି ରଖିଛି ଯେ, ଗାୟକବ୍ୟାସ ପରି ମୁଖରୁ ବ ‘ବିଜୁଳି’ ଆରମ୍ଭନ’ ସ୍ଵନ୍ଦ କବିତ ସମୟରେ ଶୁଣାଯାଏ; ସ୍ଵନ୍ଦମାନଙ୍କର ମନ ମୋହନ କରିବାର କ୍ଷମତା ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ଏହା ପୁନଃ ସଂକୀର୍ତ୍ତ ବେଦେଶ୍ଵରକଳାସ ଦେବେଶ୍ଵର ପ୍ରଦାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ତାହାର ଟୀକା ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ସ୍ଵନ୍ଦର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵନ୍ଦର ଭାବକୁ ଅସମ୍ଭା ପୀଡ଼ିତ ଓ ବିଚଳାଇ ଦେଖାଇଅଛି । ଏହି ସବୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖି, ଉକ୍ତ-ସାହିତ୍ୟରେ ଧୂରଣ ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାକ୍ୟର ଯଥାସାଧ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଦୋଷ ରହିତ ଟୀକା କରିବାକୁ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଧରଣ

ଓ ସଦାଂସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ କେତେଗୋଟି ମନୋହର ଛବି ଏବଂ ଗୁଣ ନିହିତ କଳମାନଙ୍କର ସୁଗମ ପରିଚୟ ଦେବା ପାଇଁ କବିର ଲକ୍ଷ୍ୟମାନ ଏଥିରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାଛାଡ଼ି ଏ ମହାବାକ୍ୟର ଉପାଦେୟତା ଯେ କେତେ କବି ଯାଇଛି, ତା ପାଠକମାନେ ବିବେଚନା କରିବେ ।

ପରିଶେଷରେ ନିବେଦନ, ଯେତେପ୍ରକାର କେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ‘ବୈଦେହ୍ୟଶିଳାଶ’ ପରି ମହାବାକ୍ୟର ଟୀକା କରିବାରେ ଯେ ହୁଏ ନ ରହେ, ଏହା ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ବୁଝାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୋଷ ରହୁଥିବାରୁ ଅସମ୍ଭବ ହେବ । ସତ୍ତ୍ୱବଦ୍ଧ ରସକ୍ତି ପଠକମାନେ ଦୟା କରି ହିମାଳୟ ଦର୍ଶାଇ ଦେଲେ, ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲେ ପରସ୍ପରରେ ତାହା ସଂଶୋଧନ କରି ନେବ ।

ଶ୍ରୀ ଭଦ୍ରନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ସୁ ଚୀ ପ ତ୍ର

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଦ— ଦନ୍ତର ଦାନବାଳକ ହରି	୧
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଦୁଷ ! କୁଷଣ ବିବର୍ଜିତ	୧୯
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଦୁଷ ହେ ଶୁଣ ରଞ୍ଜିତ ରସ	୨୯
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଦ— ବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତମ ଯାହାର କାବ୍ୟ ଅଭିଧାନେ ...	୪୩
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଭବର ବଣୀ ଶୁଣି ପୁରବ ବହୁ ...	୬୦
ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଦ— ବୃଥେ ସାବଧାନେ ଏହୁ ଗୀତର	୮୦
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଚିତ୍ରା ସୁଧାଂଶୁ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତି ସମାନ ...	୯୫
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଜୟୀବାର ! ବିଜୟ କର ...	୧୦୧
ନବମ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଚଳକୁ ଅଲଙ୍ଘନ କରି ଜାହ୍ନବା ଶୋଭନ	୧୨୩
ଦଶମ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଭୁଷଣ ସୁଷ୍ଟେ ଯା କାନ୍ତି ଜାଣ	୧୪୭
ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଦ— ବେଳି ଶୁଭଦରେ ପ୍ରବେଶ ଅବେଶ	୧୫୫
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଦ— ବିଭବର ସାର ତଳମୁ ଶୁଣି	୧୬୪
ତ୍ରୟୋଦଶ ସ୍କନ୍ଦ— ବସିଛନ୍ତି ଦଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟେ	୧୭୩

ବୈଦେହୀଶବିଳାସ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ରାଗ—ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର

ବଜାଇ ଘା(ଦ) ନବାନିବ ହରି

ସେ ତମତକ ଖଣ୍ଡନକାଶ

ସଦା ତମଜାନନ ବିପ୍ରୀତ ପୁଷ୍ପବେ ଭଲ ସେ ।

୧ମ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଜାନକାନିବ—ଦରିଦ୍ରର କନ୍ୟା (ବିଷ୍ଣୁ) । ତମ—ସଦା । ତକ୍ତ ଖଣ୍ଡନ କାଶ—ସେ ସଦୃଶ କନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ହେଉନ ବରୁଥିଲେ । (ଅନ୍ୟର୍ଥ—ସେ ଶୋକ ସମ୍ଭବ ହେଉନ କରନ୍ତି) । ବମଳାନନ୍ଦ ବିପ୍ରୀତ—ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅନନ୍ଦ ବଢ଼ାନ୍ତି । ଭନ (ଭ = ଲକ୍ଷ୍ମୀ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି । ଅନନ୍ତ-ଅକ୍ଷ-ବିହାର—ଅନନ୍ତ ନାଗର ବୋଲରେ ସେ ବିହାର କରୁଥାନ୍ତି ।

୧ମ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ସେହି ଦରିଦ୍ରର କନ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁ ସଦୃଶ ତକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ହେଉନ କରୁଥିଲେ (ସେ ଶୋକ ସମ୍ଭବ ହୁଏ କରନ୍ତି ବା ଅଜ୍ଞାନତା ବିନାଶ କରନ୍ତି) ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅନନ୍ଦ ବଢ଼ାନ୍ତି, ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି (ଶୋଭାର ଅଧାର), ସେ ଅନନ୍ତ ନାଗର ବୋଲରେ ବିହାର କରନ୍ତି, ସାହାର କାହୁଁ ପରାକ୍ରମରେ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଅନନ୍ଦ

ବିଷ୍ଣୁ ଅନନ୍ତ-ଅଙ୍କ-ବିହାସ

କର ପ୍ରତାପ ପାର ସଞ୍ଚରି

ନିଶାଚରଙ୍କ ଉତ୍ସାସ ହରି ପୁଣେ ସୁମନ ଯେ ।

ବଲ୍ଲଭନେୟ ଯାହା ଅଗ୍ରରେ ସ୍ଥିତ ଯେ ।

ବଲ୍ଲଭ-ପକ୍ଷ-ଲେଖ ଗୋଷିତ ଯେ ।

କର ପ୍ରତାପ—ବାହୁ ପରାକ୍ରମ । ନିଶାଚରଙ୍କ—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର । ସୁମନ—
ଦେବତା । ବଲ୍ଲଭନେୟ—ଗୁରୁତ୍ଵ । ବଲ୍ଲଭ—ପକ୍ଷ ଲେଖ—ବିଷ୍ଣୁ ଚିତ୍ର
ଲେଖ । ଅଗ୍ରଣିତ ମଣ୍ଡଳେ—ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ । ସ୍ଥିତ ଭାବରେ—ନିଶ୍ଚିତ୍ତ
ଅବତାରରେ । ଉଚ୍ଚ—ସ୍ଵସାରରେ । ଚରଣୀ—ନୌକା । ମଞ୍ଜୁଳ—ସୁନ୍ଦର ।
ଗରି ଉଦ୍ଧତ—ନୀଳରେରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଦିନକାଳର—ଦିନର କଳ୍ପ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ।
ତମ-ଚକ୍ରପଥନକାଣ୍ଡ—ସେ ଅକ୍ଷରସବୁରୁ ନାଶ କରନ୍ତି । କମଳାନନ୍ଦ ବସ୍ତ୍ରାବ
—ପଦ୍ମ ପୁଲର ଅନନ୍ଦ ବଡ଼ାର । ଭନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଅନନ୍ତଅଙ୍କ ବିହାସ—
ଆକାଶ କ୍ରେତ୍ରରେ ସେ ବିହାସ କରେ । କରପ୍ରତାପ—ତେଜ ପରାକ୍ରମ ।
ନିଶାଚରଙ୍କ—ପେତକଙ୍କର । ସୁମନ—ପଣ୍ଡିତ ଲେଖ । ବେନିତେୟ—ଅରୁଣ ।
ବେଲ୍ଲଭପକ୍ଷ ଲେଖ—ଭଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାଣ୍ଡ । ଅଗ୍ରଣିତ ମଣ୍ଡଳେ

କ୍ରବଣ ହୋଇଥାଏ, ଯାହାକୁ ଦେବତାମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଅଗରେ
ଗୁରୁତ୍ଵ ସବଦା ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଏ, ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚିତ୍ର ଲେଖମାନଙ୍କୁ ଗୋଷି
କରନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ସେ ନିଶ୍ଚିତ୍ତ ଅବ-
ତାରରେ ସମୟରେ ବିହାର କରିଥାନ୍ତି, ସେ ସ୍ଵସାରରୁପ ସାଗରରେ ନୌକା
ସ୍ଵରୂପ ଅଛନ୍ତି, ସେ ନୀଳରେରେ [ଶ୍ଵପେଥରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି
ବିଷ୍ଣୁ କନ୍ୟା କରେ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଦିବସର କଳ୍ପ ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅକ୍ଷର
ସମୁଦ୍ରରୁ ନାଶ କରନ୍ତି, ସେ ସବଦା ପଦ୍ମର ଅନନ୍ଦ ବଡ଼ାନ୍ତି, ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଭନ)
ସ୍ଵାୟ ବିରଣରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ଉଦ୍ଭୁଜ କରନ୍ତି, ସେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ବୋଲରେ
ବିହାର କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ତେଜପ୍ରଭରେ ପେତକଙ୍କ ଅନନ୍ଦ ଦୂର ହୁଏ,
ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହାକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଅଗରେ ଅରୁଣ ସବଦା
ବିଦ୍ୟମାନ, ଭଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାଣ୍ଡ, ଯାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଲେଖମାନେ
ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କରନ୍ତି, ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚେତନାର ରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ସିଂହପାସରେ

ବିବାସ ଅସନ୍ତୋଷ-ମଣ୍ଡଳେ ସିଂହଭାବରେ ଶୀତଳ ବାଜେ
 ଭବେ ତରଣୀ ହୋଇ ମଞ୍ଜୁଲେ ଗିରି ଉଦତ ଯେ । ୧ ।
 ବହୁତ ଯେହୁ ସେହୁତମୁଖି ଶୁ (ସୁ)ତ ରଞ୍ଜନକାରକ ଅଟ,
 ହଂସ ହୋଇଣ ଯାହା ପ୍ରଶସ୍ତି ଅଛୁ ପ୍ରଦର୍ଶି ଯେ ।
 ବିଷକ ରୂପ ଯାହାର ପୁଣି ଦ୍ଵିଜବଦନ ଯା ଦର୍ଶନ ଗୁଣ,
 ଆସୁରୁପର ସଂସାରରେ ଭଣି କି ଶୁଭକାର୍ତ୍ତୀ ଯେ ।

ପୁଣି ଗୋରାବାର ଭବରେ । ସିଂହ—ସିଂହ ଗୁଣରେ । ଭବରେ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ୟୋତି
 (ଭୂଜ୍ୟୋତି) । ତରଣୀ—ସୁଧା । ଗିରିଉଦତ—ଉଦୟ ଗିରିରେ ପ୍ରକାଶିତ ।
 ୨ୟ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) କହତ—କହନ କରି । ସେହୁତ
 ମୁଖ—ସେହୁତ ମସ୍ତକ ସୁରୂପ । ଶୁତ-ରଞ୍ଜନକାରକ—କେବଳ ମଣ୍ଡନକାରୀ ।
 ହଂସ—ପରମାତ୍ମା । ପ୍ରଶସ୍ତି—ସଖା, ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବିଷକ ରୂପ—ବିଷକ ରୂପ ।
 ଦ୍ଵିଜବଦନ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମୂହ । ଅଦ୍ଭୁତ—ବ୍ରହ୍ମା, କଳସ । ପର—
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଦୁଧଜନକ (କନ୍ୟା)-ଶିର ଭୂଷଣ—ହେ ଗିରିରେ ଭୂଷିତ ଯାହାର
 ଅର୍ଥାତ ମହାଦେବ । ଦ୍ଵିପ—ଦ୍ଵାପା । ଧର୍ମ ସୁରୂପସ୍ଥାପ୍ତ—ଧାର୍ମିକର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ।
 କି ସ୍ତୁତ କହ—ସେଠାରେ କି ସ୍ତୁତ କରିବ ? ଅର୍ଥାତ୍, ସ୍ତୁତ କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ଯାହାଙ୍କ ତେଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ଵ ଲଭିଥାଏ, ସେ ସଂସାରରେ ତରଣୀ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ,
 ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଉଦୟ ପର୍ବତରେ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ସୁଧାଦେବଙ୍କୁ କହନା
 କରେ ।

୨ୟ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପକ୍ଷରେ) ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହୁତ ମସ୍ତକର
 ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ, କେବେ ସେ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ଭାବ କରି
 ଅଛନ୍ତି, ସେ ବିଷକ ରୂପକାନ୍, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯାହାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚନ ପାଇବା ପାଇଁ
 ସର୍ବଦା ଗୁଣି ହେଉଛନ୍ତି, ସେ କଳସଠାରୁ କେଶି ରୂପକାନ୍ (ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ-
 ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ), (ଯାହାଙ୍କର କାର୍ତ୍ତ୍ଵ ସମୂହ ଶୁଭକର୍ତ୍ତା, ମହାଦେବ ଯାହାଙ୍କ ସହକ
 ବିନାତ ଭବରେ ବ୍ୟାପାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଜଳକାନ୍,
 ଅଉ କେହି ନାହାନ୍ତି, ସେ ପଦକୁ ଅନନ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ (ବୁଝା
 ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରି), ସେ ଧାର୍ମିକର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା, ଏପରି ସେ ବିଷ୍ଣୁ କହୁ
 କେଉଁ କାହାରେ କା ସ୍ତୁତ କରିବ ?

ବୃକ୍ଷଜନକ-ଶ୍ରୀକରୁଷଣ ଯେହୁ ଯେ ।
 ବିନୟରୁ ଯେ ଅନ ଦାଣୀ ନ କହୁ ଯେ ।
 କଳି ଯାହାରୁ ସବଦା ନାହିଁ ବ୍ରୀ(ବ୍ରୀ)ପ ପ୍ରସଙ୍ଗ କରତା ସେହୁ,
 ପୁନତ ଧର୍ମ ସ୍ବରୂପଗ୍ରାହୀ କି ପୁତ୍ର କହୁଁ ଯେ । ୨ ।
 ବିଷ୍ଣୁରଶ୍ମି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ବର ସରମ ପଦ ଭବିଷ୍ୟ ନର,
 ଲଭେ ଏ ସେନି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନ୍ୟର ଭବିତ ତାଙ୍କୁ ଯେ ।
 ବଂଶ ଯହାରଠାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି କରି ବିରୁଦ୍ଧେ ସେ ଦେବେ ପୁତ୍ର,
 ବିଧାନ କରି ଅତି ସୁମତି ଆଣି ମନକୁ ଯେ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ସେହୁତ-ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସତ-କାଟ ।
 ହଂସ-ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅପର ନାମ । ଦ୍ରୁତ-ପକ୍ଷୀ । ଚକ୍ର-ଚକ୍ରବାକ (ଚକ୍ର) ।
 ବୃକ୍ଷଜନକ=ପଶୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ । କ-ବୃକ୍ଷ ଶିରୋମଣି । ବ୍ରୀପପ୍ରସଙ୍ଗକରତା-ସପ୍ତ
 ବ୍ରୀପର ଉତ୍ତଳକର୍ତ୍ତା । ଧର୍ମ ସ୍ବରୂପ ଗ୍ରାହ-ସେ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅବହତ ।

ଶୟ ପଦ-ବିଷ୍ଣୁରଶ୍ମି-(ବିଷ୍ଣୁ-ବୃକ୍ଷମୂଳ, ଶ୍ରୀ-ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ
 ଯାହାର) ବିଷ୍ଣୁ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ବର-ଜଗତ୍-ବର୍ତ୍ତା । ସରମପଦ-ବୈରବ୍ୟ । ସୁମତି
 -ପଶୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଦୁଇ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାଶକ ଅଳଙ୍କାର ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ
 କରନ୍ତି, ସେ ମାର୍ଗର ଶୋଭା କରାନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ନାମ ହଂସ, ଯାହାଙ୍କର
 ବିଭକ୍ତମାନ ବୃକ୍ଷରୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଚକ୍ରବାକ ସର୍ବଦା ଗୁଣି ହେଉଥାଏ,
 ସେହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ, ଯାହାଙ୍କର କରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତି, ପଶୁ ଚକ୍ର
 ମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ବିନୟ ହୁଅନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ତେଜରୁ କଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ତେଜାୟାନ ଆଉ ଦେହ ନାହିଁ, ସେ ସପ୍ତବ୍ରୀପର ଉତ୍ତଳକର୍ତ୍ତା ସ୍ବର୍ଗ ଯେ ଧର୍ମ
 ନାମରେ ଅବହତ, ଏପରି ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ, ତାଙ୍କୁ କପରି ବା ପୁତ୍ର କହିବ ?

ଶୟ ପଦ-ଜଗତ୍-ବର୍ତ୍ତା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜନ କରିବା କାନ୍ତ ବୈରବ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଶର ଉତ୍ତର ହୋଇଛି । ତେଣୁ ବିଷ୍ଣୁ
 ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର କରି ଗ୍ରହ ଅରମ୍ଭ କରିବ । ହେ ବୃକ୍ଷ ମାନେ ପଶୁ ଚକ୍ରମାନେ ।
 ଏ ବିଷୟ ମନକୁ ଆଣ । କର୍ଣ୍ଣର ଅଭଙ୍ଗ ଓ ସଭଙ୍ଗ ଦୁଇ ଅଥବାଧିକ ଶେଷ
 ଅଳଙ୍କାରରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହା ପ୍ରଦାଶ କରିବ । ସବୁଦେଲେ କରିତା
 ରେଖିତାଙ୍କୁ ମନ କଲାଇଥିବ । ଭାଷାକୁ ସମକାରକ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ।

ବର୍ଣ୍ଣ ଅଭ୍ୟାସଭଙ୍ଗରେ ଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ।

ବୃହ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନକେ ଭର ପ୍ରକାଶ ଯେ ।

ବତାର ଶତ୍ରୁ ଅନବରତ ଭାଗ୍ୟେ ଗ୍ରହଣ ତାରତ ମନ୍ତ୍ର;

ସୀତା ଶ୍ରୀରାମ ଭରତ ଗୀତ ବୃତେ ଲଳସ ଯେ । ୩ ।

ବାଲ୍ମୀକି, ବ୍ୟାସ, କବି ପଣ୍ଡିତେ ମହାକାବ୍ୟ ତେ ପୁରାଣ କରେ,

ମହାନାଟକ ଦାତସୁତରେ ହେଲେ ରଚିତା ଯେ ।

ବିହ୍ୱଳେ କାବ୍ୟ ଯେ କାଳିଦାସେ ଚମ୍ପୂ ରଚନା ଶ୍ରେଜନରେଣେ,

ବୃହସିଦ୍ଧାଏ ଗୀତ ପ୍ରକାଶେ ଗୁଡ଼ିଲ ଚିନ୍ତା ଯେ ।

ବିବେକର୍ଥୁ ଉଦୟ ଏମନ୍ତ ଧାତୁ ଯେ ।

ବ୍ୟୋମେ ତାରକା ଯେବେ ହରକୁଥାର ଯେ ।

ବିଭ୍ରାବରାରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମଳ— ଶଶି ଜ୍ୟୋତିର ଦେଖାନ୍ତି ପୁଣି ।

ସୁଜନେ ସାବଧାନରେ ଶୁଣ ଗୁହ ରଚଇ ଯେ । ୪ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—କାତସୁତ—ହନୁମାନ । ବୃହସିଦ୍ଧା—ସିନ୍ଧବର କଳରାମ ଦାସ । ବ୍ୟୋମ—ଅକାଶ । ବିଭ୍ରାବର—ରାବଣ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମଳ—ଜୁହୁ ଜୁଳା ପୋକ ସବୁ ।

ସେହି ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରସାଦରୁ ମୋହର ବରିହର ସ୍ମୃତି ହେଲା, ତେଣୁ ସୀତା ରାମଙ୍କ ଭରତମାନ ଗୀତରେ ରଚନା କରିବାକୁ ଅଗ୍ରାଣୀତ ହେଲା ।

୪ର୍ଥ—ସେହି ରାମସୀତାଙ୍କ ବିଷୟ ନେଇ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ, ବ୍ୟାସ-ଦେବ ଅଧ୍ୟାୟ ରାମାୟଣ, ହନୁମାନ ମହାନାଟକ, କାଳିଦାସ ରଘୁବଂଶ କବ୍ୟ, ଶ୍ରେଜରାଜ ଚମ୍ପୂ, ସିଦ୍ଧି କବି କଳରାମ ଦାସ ଦାଣ୍ଡି ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭୁ ରଚନା କରିସାର ଅଛନ୍ତି; ମୁଁ କା ଅଧିକା ଅଧିକ ବଣି ଲେଖିବି ? ତେଣୁ ମୁଁ ତାହା ରଚନା କରିବା ପାଇଁ କତ ସଙ୍କଳିତ ହେଉଥିଲି । ମାତ୍ର ରହିଲେ ଭୁଲ୍ଲ ତାରକାବଂଶ ଆକାଶରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେହେଁ, ଜୁହୁଜୁଳା ପୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ଏହି କଥା କବି ମୁଁ ଗୁହ ରଚନା କରିବାକୁ ମନ କଲାଉଛି । ହେ ସୁଜନମାନେ; ସାବଧାନରେ ଶୁଣ ।

ବହୁତକେଶ ବଶରେ ଗାତ, ସୁମାଳୀ ମାଳୀ ଯେ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ,
 ସ୍ୱର୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ଅହ ଅହତ ଧୂଆନ କରି ଯେ ।
 ବିଧୁ-ସମରେ ଜ୍ୟୋତି କୁଳିତ ବିଧୁ ସମରେ ହେଲେ ଅଗତ
 ସେ ଅଗ୍ନେହୁତ ଅହ-ଅହତ ଗଦାବଳ ଧରି ଯେ ।
 ବଜାରଣ ସଙ୍ଗାର କରିଣେ ଘାତ ଯେ ।
 ବଧ କଲେ ଶଙ୍ଖାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାତ ଯେ ।
 ବଡ଼ଗୁରୁର ପାତାଳେ ଲାଗି ଲଙ୍କା ବଡ଼ଭୟରକୁ ମୁଣ୍ଡ,
 ଲଙ୍କା ଯେ ଦଣ୍ଡ ପାଣିରେ ଘରି ଭୟ ଯେମନ୍ତ ଯେ । * ।
 ବାହାର ପୁଣ୍ୟଜନେ ହୋଇଲେ ବହାର ପୁଣ୍ୟଜନେ ବହୁଲେ,
 ରଞ୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟଜନ କୁଦେରେ ସେ ଦାସିମାନ ଯେ ।

*ମ ପଦ—ଅହ-ଅହତ—(ଅହ—ବୁଝାସୁର, ତାହାର ସେ ଅହତା-
 ତରଣ କରିଥିଲେ) ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ବିଧୁ-ସମରେ—ବହୁ ସମାନରେ । ଜ୍ୟୋତିକୁଳିତ
 —ଦେବାସ୍ୟମାନ । ବିଧୁସମରେ—ଦେବ ଯୁଦ୍ଧରେ । ଅହ-ଅହତ—ଗରୁଡ଼
 [ଅହ—ସର୍ପ, ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଅହତାରଣ କରେ] । ଗଦାବଳ—ଦୋଷଦୁ ।
 ଶଙ୍ଖାର—ଶଙ୍ଖ ଓ ଚକ୍ର । ଶଙ୍ଖାର—(ଶଙ୍ଖ + ଅର) ଅର୍ଥାତ୍ ଶଙ୍ଖ ନାମକ ରାକ୍ଷସର
 ଶତ୍ରୁ, ବିଷ୍ଣୁ । ଦଣ୍ଡପାଣି—ଦଣ୍ଡ ଅସ୍ତ୍ର ।

୨ୟ ପଦ—ପୁଣ୍ୟଜନେ—ରାକ୍ଷସମାନେ । ପୁଣ୍ୟଜନେ—ଉତ୍ତମ
 ଲୋକମାନେ । ପୁଣ୍ୟଜନ—ଯଶଶାଳୀ । କାସ ନଗର—ଲଙ୍କାସୁର । ପାଶ-

*ମ ପଦ—ବହୁତକେଶ ରାକ୍ଷସବଂଶରେ ମାଳୀ, ସୁମାଳୀ ଓ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ
 ନାମରେ ତିନିପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲେ । ବହୁ କରଣ ପରି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବିଷ୍ଣୁ ଗରୁଡ଼ ଅଗ୍ନେହୁତ
 କରି, ଦୋଷଦୁ ହସ୍ତରେ ଧରି ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ
 ତ୍ରୋତାତରେ ମାଳୀ ଓ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରି ଶଙ୍ଖନାଦ କଲେ । ତାହା
 ଦେଖି ସୁମାଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୀତି ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜାଦଣ୍ଡ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ତର ଲାଗି
 ପରି, ଲଙ୍କାଗଡ଼ ତ୍ୟାଗ କରି ପାତାଳରେ ଲାଗିଲା ।

୨ୟ ପଦ—ରାକ୍ଷସମାନେ ଲଙ୍କାସୁରକୁ ବାହାର ହୋଇଗଲେ, ଉତ୍ତମ
 ଲୋକମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ତହିଁରେ ବିହାର କଲେ, କୁଦେର ଯଶମାନଙ୍କ ସହିତ

କାସ ନଗର ପାଶ ନଗର   ନଗର ତଳେ ବର ସହର,
 ଜଗତତାତ-ସୁତ-କୁମର ତଳେ ସେ ସ୍ଥାନ ଯେ ।
 କହୁ ସମୟ ଅନ୍ତେ ଏହି ପ୍ରକାରେ ଯେ ।
 ବାହାଁ ସାଇ ସୁମାଳୀ ଏମାନ ଗୁରେ ଯେ ।
 ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟର ସନ୍ଧିପୁକ   ନେଲ ଦୁହିତା ରସନିପୁକ
 ଶୋଭାରେ ତଳେ ସେ ଧୂକ ଧୂକ ନ ଶ୍ରୀମାତରେ ଯେ । ୨୮
 ବାଙ୍କେ ଅନାଇଁ ଅଙ୍କେ ପକାଇ   ସେ ପଙ୍କେରୁହ ଶରକୁ ଚଳଇ
 ଶଙ୍କେ ମଦନ ଅତଙ୍କେ ତହୁ ମୁନିରଞ୍ଜନ ଯେ ।
 ବୋଲେ ସୁନ୍ଦରୀ କୋତେ ମୋ ବସ ତୁଲେ ମହୁ ତୋ ହୋଇବି ତୋଷ
 ଭୁଲେ ତୋ ରୁପେ ମୋର ମାନସ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରେମ ରେ ।

ନଗର—ପାଶରେ ଥିବା ପବନ, ସୁକଳ । ନଗର ତଳେ—ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ
 ଜଗତ-ତାତ-ସୁତ-କୁମର—(ଜଗତ ତାତ=ବ୍ରହ୍ମା, ତାଙ୍କ ସୁତ ସୁଲସ୍ତ୍ୟ,
 ତାଙ୍କ କୁମର) ବିଶ୍ୱକା ରାଜା । ଧୂକ ଧୂକ କରେ—କନ୍ଦାକରେ ।
 ୨୮ମ ପଦ—ଅଙ୍କ—କ୍ରୋଡ଼ । ପଙ୍କେରୁହ—ପଦ୍ମ । ମଦନ ଅତଙ୍କେ—
 କନ୍ଦର୍ପ ଭୟରେ । ରସଶୟନରେ—ଅସୁର ଦେହରେ । ସନ୍ଧ୍ୟାମଣ୍ଡଳ—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା,
 ରାସସୀ ।

ସେଠାରେ କାସ କରକାରୁ ତାହା ଅଶେଷ ଶୋଭା ଧାରଣ କଲା । ଲଙ୍କା ନଗରର
 ଅଦୂରରେ ଥିବା ସୁକଳ ପବନର ନିମନ୍ତେଶରେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳକୁ ଭଲ
 ସ୍ଥାନ ମନେ କରି ବିଶ୍ୱକା ରାଜା ସେଠାରେ କାସ କଲେ । କେତେକ ଦିନପରେ
 ସୁମାଳୀ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଗୁରୁତ୍ୱାନ୍ୱ ଶୁଣିପାରି, ଝୁଙ୍ଗାର ରସର ନିଧି ଅଟେ ସେ
 ଦୁହିତା (ନିକଷା) ତାହାକୁ ବିଶ୍ୱକା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଲା । ସେହି କନ୍ୟା
 ନିଜର ଶୋଭାରେ ସମସ୍ତ ନାରୀଙ୍କୁ ଧୂକ୍ତ କରି କରୁଥିଲା ।

୨୯ମ ପଦ—ସେହି କନ୍ୟା ରାଜାଙ୍କ କନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଅନାଇ, ତାଙ୍କ ଭୟରେ
 ନିଜର ଶର ରୂପ ପଦ୍ମ ନେତ୍ରେ ନିକ୍ଷେପ କଲା (କଟକ୍ଷ ପାତ କଲା); ତେଣୁ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ବିଶ୍ୱକା କନ୍ଦର୍ପ ଭୟରେ ସ୍ୱତ ହୋଇ କହଲେ, “ହେ ସୁନ୍ଦରୀ ! ମୋ କୋଳରେ କସ
 ତୋ ସହୃଦ ମହିଁ ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବି । ତୋହର ରୂପ ଶୋଭା ଦେଖି ମୋ ମନ ଭୁଲ
 ଗଲା, ତୁ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ କର ।” ରାଜା ଏହା ବହିକାରୁ କନ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ଶଳଚ୍ଚ ହୋଇ

ଦାମା ଓକଟି ସନମତ ବସର ଯେ ।
 ବହୁ ସାନ୍ତିରେ ବିଭବକ କତାର ଯେ ।
 ବେଗେ ସୁରତ ରତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାମଞ୍ଜି ସେ ତାର ଗର୍ଭରେ
 ଜାତ ହୋଇଲେ ରକ୍ଷ ଶରୀରେ ସୁତ ଭନୟୀ ଯେ । ୭ ।
 ବିଂଶତିଭୁଜ ଦଶାନନରେ କ ଦଶା ଦେବ ଦେବ ଭନରେ,
 ନର ନାଗରେ ଧରଣୀ ଥରେ ହେଉଁ ସତନ ଯେ ।
 ବଚେରୁପ ପ୍ରକଟ ଅତି ରକତସରା ବ୍ୟକତ କାନ୍ତି,
 ଘଟଣ ଘଟ ସଦୃଶ ଶୁଭ ଭୈରବ ସୁନ ଯେ ।
 ବଧୀରତା ନିକଟ ସୁଶିଳ ଜନ ଯେ ।
 ବଗତ ଯେ ଗୁପ୍ତରେ ଭଜି ନନ୍ଦନ ଯେ ।
 ବୋଇଲେ ସେ ଦଶ ବଦନ, କୁମ୍ଭ-ଶବ୍ଦେ ସେ ବିଶ୍ୱାସଣ
 ନନ୍ଦନୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ନଗ ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ ଯେ । ୮ ।

୮ମ ପଦ—ନର ନାଗରେ—ନର ସେବରେ ଓ ନାଗ ସେବରେ ।
 ଘଟସଦୃଶ—ମାଠିପରି । ଘଟଣ—ପଦ୍ମ । ଶୁଭ—କର୍ଣ୍ଣ । ଭୈରବ—
 ଭୟହର । ବଗତ—ରକ୍ତ । ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ—ବୃକ୍ଷପରି ।

ସମ୍ପଦ ପ୍ରକାଶ କଲା । ରହି ଅଗ୍ନି ସାନ୍ତିକର ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ କହାଇଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା
 ସମୟରେ ତାହା ସହଜ ସୁରତରେ ରତ ହେଲେ । ସେ ତ ରାକ୍ଷସୀ, ତେଣୁ
 ତାହା ଶରୀରୁ ରାକ୍ଷସ ଶରୀରରେ ସୁତ ଓ ଦନ୍ତା ଜାତ ହେଲେ । ୭ ।

୮ମ ପଦ—ଦୋହେ ହାତ, ଦଶମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ ସୁମୁଖ ଗର୍ଭରୁ ପତନ
 ହୁଅନ୍ତେ ‘ଦେବ କଲର ନର ନାଗ ସେବକୁ କ ଦଶା ଦେବ ?’—ଏହା ଦଶ
 ଧରଣୀ ବର୍ଣ୍ଣ । ଅତି ବିକଟାଳ ରୂପବିଶିଷ୍ଟ ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ବାନ୍ତି, ମାଠିପରି ପରି
 ବାନରୁ ଧାରଣ କରି ବୁଝିବୁ ସୁତ ଜାତ ହେଲା । ତାହାର ଶରୀରେ
 ନିକଟରେ ଥିବା ସେବମାନେ କଥର ହୋଇଗଲେ । ରାକ୍ଷସ ରକ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍
 ସୁନ୍ଦର) ତୃଣସୁ ସୁତ ଜାତ ହେଲା । ସେମାନେ ଦଶାନନ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ, ବିଶ୍ୱାସଣ
 ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ସେହି ଦନ୍ତା ଜାତ ହେଲା, ତାହାର ନଗସବୁ
 ବୃକ୍ଷପରି ଥିବାରୁ ତାହାର ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ହେଲା ।

ବୁଦ୍ଧି ପତନ ଦିନକୁ ଦିନୁ,   ଗିରି ସମରେ ଦଶିଲ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଗିରିସମରେ ଏ ଅନୁମାନୁ ନହଇ ଆନ ଯେ ।
 ବିଶାଳ ମହାଶାଳ କି ଭର,   ସାନୁ ସମାନେ ଭଜଇ ଶିର,
 କୁଶାନୁ ସରି ତେଜନିକର ଭୁଲିତ ଘେନି ସେ ।
 ବିଦ୍ୟାମାନ ଗୋଟର ତଥା ଲେପନ ସେ ।
 ବର୍ଦ୍ଧମାନକରତା ଜାକ ଶୋଚନ ସେ ।
 ବୁଦ୍ଧିଲେ ପୁରେ ପୁରେ ସୁଦ୍ଧରେ   ମାତଲେ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ
 ଗଣ ଦ୍ରାବଣ ସମସ୍ତରେ ସେ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ସେ । ୧ ।
 ବହୁତ ଜନ ଜୀବନ ନେଇ   ଉଦ୍ଭବକୁରୁ ପ୍ରଦେଶେ ଯାଇ
 ଉଦ୍ଭବ କୁରୁତର ନ ସହ ଇନ୍ଦ୍ରେ ନ ମାନ ସେ ।
 ବକ୍ରାସାତକୁ ମଣି ଲଭଇ   ଉତ୍ପାଟି ଦନ୍ତ ଐଶ୍ବର୍ୟର
 ପ୍ରହରେ ମୋହ ସୁରଭିଶୁର ସଳାଇ ଘେନି ସେ ।

୧ମ ପଦ :—ଗିରି—ପର୍ବତ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେହ । ଭର—ହାତ । ସାନୁ—ଶୂଙ୍ଗ । କୁଶାନୁ—ଅନଳ । ଗୋଟର—କନ୍ଦର । ଶୋଚନ—ଶୋକ ।

୧୦ମ ପଦ :—ଉଦ୍ଭବକୁ ପ୍ରଦେଶ—ସ୍ଥାନ । କୁରୁତର—ବର୍ଦ୍ଧଣ, ନିଷ୍ଠୁର । ଉଦ୍ଭବ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷ । ଲଭଇ—ହୁଏ । ସୁରଭିଶୁର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ବକ୍ରାସାତ—ସ୍ଥାନ—କାପର ଶଶୁର ଘର, ସୁମାଳର କାସରବନ, ପାତାଳ । ଦଶାସୀ—

୧ମ ପଦ :—ସୁମାଳେ ଯତ୍ନରେ ଦିନକୁ ଦିନ କରଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଦେହ ଛାଡ଼ିକାଳର ପର୍ବତପରି ଦେଖାଗଲା । ଏହା ଅନୁମାନରୁ ଆନ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କର ହାତ ମହାଶାଳ ପରି ବଶାଳ, ଶିର ପର୍ବତ, ନେତ୍ର କନ୍ଦରର ଅକାର ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ଦେହର ତେଜ ଅଗ୍ର ସମାନ ଝଟକ ଉଠିଲା । ସେମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଶୋକ କରାଇଲେ । ମନ ଲଜ୍ଜାରେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ବୁଲି ନାନାପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଖାଇଲେ । ଏହପରି କାରକର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ରବ୍ୟ; ତତ୍ପରେ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ—

୧୦ମ ପଦ—(ତତ୍ପରେ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ) କାଟରେ ବହୁତ ପ୍ରାଣୀ ବିନାଶ କରି ସ୍ବର୍ଗରୁ ଯାଇ ନାନା ଉପଦ୍ରବ କଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ନ ମାନି ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର କଥାମାନ କହଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବକ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭବକୁ ହୁଏ ମନେ କରି ଐଶ୍ବର୍ୟର ହସ୍ତର ଦନ୍ତକୁ ଉପାଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ପ୍ରହାରକ୍ରିୟା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଚେତନ ହେଲେ । ଐଶ୍ବର୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ

ବିଦ୍ୟାପଣ ଯଥାରେ ହୃଦୟ ରଚିତ ଯେ ।
 ବସ୍ତ୍ରାଶୁଷ୍କର ସ୍ଥାନେ ଦଶାସ୍ୟ ଗତ ଯେ ।
 ବସେଇ ମଣ୍ଡଳରେ ତପସ୍ୟା । ଜଗତ୍ତପ୍ତରେ କରି ମନାସୀ
 ଅଶନସ୍ଥାନେ ଦବସ ନିଶା କାଳ କହୁତ ଯେ । ୧୦ ।
 ବିଶନ ଭ୍ରାତ୍ତ ଲେଖନକର୍ଣ୍ଣ । ମୁଣ୍ଡ ପ୍ରକଣ୍ଡାନଳେ ଦହନ
 କରଣ କଳା କୋଷ୍ଠ ସଠନ କହୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯେ ।
 ବସିବା ରଚି ଭୂତ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସେ ଦଣ୍ଡ ହୁମ୍ନୀ ଶୁଦ୍ଧେ ଶିଖାରେ
 ଧମନା ଗୁଣ ବର କେଧାରେ ବିନୟୀ ଗୀତ ଯେ ।
 ବାଉଁ ଗାଉଁ ହୋଇଲେ ଅସି ପ୍ରସନ୍ନ ଯେ ।
 ବର ବାମନାୟୁର୍ଣ୍ଣେ କଲେ ପ୍ରଦାନ ଯେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିତୁ ଯୁଗ ଛପନଗଣ୍ଡା । ବରଣୀ ହେବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଶଣ୍ଡା
 ସୀତା ହରଣ ନିଶ୍ଚେ ମରଣ କାରଣ ଜାଣ ରେ । ୧୧ ।

ରାବଣ । ବିରଜାମଣ୍ଡଳରେ—ଦେବା ପୀଠରେ । ମନାସୀ—ଭକ୍ତ । ଅଶନସ୍ଥାନେ—
 ଅନାହାରରେ ।

୧୧ ଶ ପଦ :- ବିଶନ—ବିଧାତା । ଭ୍ରାତ୍ତ—ଦପାଳ । ଲେଖନକର୍ଣ୍ଣ ମୁଣ୍ଡ
 —ଅକ୍ଷର ଲେଖାଥିବା ମୁଣ୍ଡ । କୋଷ୍ଠ—ରାଜ୍ୟ । କଳ୍ପନା—ବାଣୀ । ଧମନା —
 ସିଂହ । କେଧାରେ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ । ବରଣୀ ହେବ—ପୂଜା ପାଇବ ।

ନେଇ ପଳାଇ ଗଲା । ବିଦ୍ୟାପଣ ଯଥା ଲେଖରେ ଯୁକ୍ତ ଅରମ୍ଭ କଲା । ରାବଣ ପାତାଳ-
 ସୁରକୁ ଡକି କରକାରୁ ଗଲା । (ଏହାପରି ତଳଭାଗକୁ ତଳସୁରରେ ଯୁକ୍ତ କରି
 ସାର) ଜଗତ୍ତପ୍ତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ବିଶେଷା ଦେବାଙ୍କ ପୀଠରେ ଅନାହାରରେ
 ଦିନ ରାତି ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୧୧ ପଦ :- (କୋଷ୍ଠ) ରାବଣ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ଅନଳରେ
 ଦଗ୍ଧ କରି ଲାଲ୍‌ରେ ଥିବା ବିଧାତା ଲିଖିତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପାଠ
 କଲା । (ନିଜ ଲାଲ୍‌ରେ ତଳ ଲେଖା ନାହିଁ—ଏହା ଜାଣି) ସେ ନିଜ ହୃଦୟ
 ଦଣ୍ଡ, ମୁଣ୍ଡକୁ ହୁମ୍ନୀ, ସିଂହକୁ ଜାର କରି ସେହି ବାଣୀରେ ବିନୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରତି
 ଗାନ କଲା । ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଆସି କହିଲେ, ‘‘ହୁ ଛପନଗଣ୍ଡା ଯୁଗ ଯାଏ ବଞ୍ଚି
 ରହୁ । ତୋହର ଶଣ୍ଡା ସମସ୍ତ ଜଗତରେ ପୂଜା ପାଇବ (ହୁ ଜଗତ୍ତପ୍ତା ହେବୁ) ।
 ମାତ୍ର ସୀତା ହରଣ ତୋହର ମରଣ କାରଣ ଅଟେ—ଏହା ମନେ ରଖ ।’’

ବେଢ଼ାରେ ସୀତା କହୁ ଯୋଗିତା ଯେ ହୋଇଥିବ ଜନକପୁତ୍ରା

କହୁତ ସମ ସରକାଶିତା ଯେ ଦାଶରଥ ଯେ ।

କାର୍ଦ୍ଦେବା ଆସି କସିଲେ ଗଲେ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣର ବରଦକାଳେ

ନିଦ୍ରା ମୁଁ ଯିବି ବୋଲି ଚପଲେ ମାଗିଲି ତଥୁ ଯେ ।

କସ୍ତୁରକ ନ ପୁରୁ ଉଠିବୁ ଯେବେ ରେ ।

କଥ ଅବଶ୍ୟ ହେବ ତୋହର ତେବେ ରେ ।

ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ହୋଇ ଅମର ଜଗତ ମଧ୍ୟେ କର ବିହାର

ଗତ ସଦୃଶ ଦେଇ ଏ ବର ସାଗୁଣେ ଜବେ ଯେ । ୧୨ ।

ବାହୁଡ଼ ତହୁଁ ପତାଳେ ଶୁଦ୍ଧ ନିକଷାୟକପୁଷ୍ପକୁ ସାଜି

ବେଢ଼ିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୁବେର ତେଜି ଗଲ ସେ ପୁର ଯେ ।

ବିମାନେ ନେଇ ସବୁ ସମ୍ପଦ ବି-ମାନେ ଯଥା ଗଗନେ ଗଲ

ସେ ମନୋରଥ ରଥ ପ୍ରାପ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମର ଯେ ।

୧୨ଶ ପଦ :—ବେଢ଼ାରେ—ଜଗତରେ । ଯୋଗିତା—ସ୍ତ୍ରୀ । କାର୍ଦ୍ଦେବା—ସରସ୍ବତୀ । ବରଦକାଳେ—ବରଦେବୀ ସମୟରେ । ଚପଲେ—ଶୀଘ୍ର । ପଦୁକ କୁଣ୍ଡା । ସାହୁଜ—ବିଶ୍ୱକ୍ଷମ । ଜକ—ଶୀଘ୍ର ।

୧୩ଶ ପଦ :—ରାଜ—ଶୋଭିତ ହୋଇ । ନିକଷାୟକପୁଷ୍ପ—ଅସୁରଗଣଙ୍କୁ । ସାଜି—ସଜ କର । ବି-ମାନେ—ପକ୍ଷୀମାନେ । ମନୋରଥ—(ମନ

୧୨ଶ ପଦ :—‘ଜଗତରେ କହୁତ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୀତା ନାମ କହୁଛନ୍ତି; ସମ ନାମରେ କହୁତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଇ ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେହି ସୀତା ଜନକପୁତ୍ରାଙ୍କର କନ୍ୟା ହୋଇଥିବେ, ତାହାଙ୍କୁ ହରିଲେ, ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତୋତେ ମାରିବେ ।’ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣର ବରଦେବୀ ସମୟରେ ସରସ୍ବତୀ ଆସି ତାହା କଣ୍ଠରେ କସିଲେ । ତେଣୁ ସେ ତରତରରେ ‘ମୁଁ ନିଦ୍ରା ଯିବି’ ବୋଲି ବର ମାଗି ଦେଲି । ତାହା ଶୁଣି କୁଣ୍ଡା କର ଦେଲେ ‘‘କର୍ଣ୍ଣେ ପୁଣି ନ ହେଉଣୁ ସେବେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିବୁ, ତାହା ହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ତୋର ବିନାଶ ହେବ ।’’ ‘‘ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଓ ଅମର ହୋଇ ଜଗତରେ ବିହାର କରବୁ’’—ଏହି କର ସାନ ଭାଇ ବିଶ୍ୱକ୍ଷମ ହେଇ କୁଣ୍ଡା କେଶରେ ସେଠାରୁ ଗୁଲିଗଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ :—(ସେ ଚକ୍ରର କୁଣ୍ଡାଙ୍କଠାରୁ କର ପାଇଲା ପରେ) ସେଠାରୁ ବାହୁଡ଼ ପାତାଳ ପୁରରେ ବିରାଜିତ ହେଲେ । ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ସଜ୍ଜିତ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଯାଇ ଚଢ଼ାଇ ଦେଲେ । କୁବେର ପୁଷ୍ପକସୀନରେ କସି ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ନେଇ ପକ୍ଷୀମାନେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଗଲାପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ଛାଡ଼ି ଗୁଲିଗଲେ । ରାକ୍ଷ

ବିଶ୍ୱେ ଉକ୍ତୁ ଶୁଣିବା ପ୍ରକଟ କରି ଯେ ।
 ବଧ ନୂତନ ବିଦୁକୁ ଗ୍ରାସିଲା ପରି ଯେ ।
 ବିଶ୍ୱ କେତୁରେ ହୋଇ ଅଦମ୍ଭ । ଶୋଭା ଅରମ୍ଭ ରମ୍ଭା ସୁରମ୍ଭା ।
 ଉକ୍ତୁ ହରି ହୋଇଲା ବିଶ୍ୱ ମୟକୁମାରୀ ଯେ । ୧୩ ।
 ଚୂଷସଦୃଶ ସୁରଭିଆଳୀ । ଗୋଷ୍ଠ କୋଷ୍ଠିରେ କଲ ସେ କେଳି
 ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସମାନେ ଝୁଲି ଅନେକ ସୁତ ଯେ ।
 କର୍ଣ୍ଣିକା କସ କ୍ୟୋଷ୍ଠକୁମାର । ଜାତ ରଞ୍ଜିତ ଶୁଣି କୁମାର
 ଗୁଣ ସେ ମେଘନାଦ ଉପର ପଡ଼ି ଅବେତ ଯେ ।

ଅନୁସାରେ ସେଇଁ ରଥ ଗତ କରେ) ପୁଷ୍ପକବିମାନ । ବିଧୁନୁତ—ସ୍ୱତ୍ୱ
 ବିଶ୍ୱକେତୁ—କନ୍ୟା । ଅଦମ୍ଭା—ଦମ୍ଭଜନ । ଶୋଭା ଅରମ୍ଭା—(ଶୋଭାରେ ସେ
 ପ୍ରଥମ) ଅତ ସୁନ୍ଦର । ସୁରମ୍ଭା—ଉତ୍ତମ କଦଳୀଚନ୍ଦ୍ର । ମୟକୁମାରୀ ମୟଦେବତାଙ୍କ
 କନ୍ୟା ମନ୍ଦୋଦରୀ ।

୧୪ଶ ପଦ :—ସୁରଭି—କାମଧେନୁ । ଆଳୀ—ସଖୀ (ଏଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ) ।
 ଗୋଷ୍ଠରେ—ସମୂହରେ । କୋଷ୍ଠି—ଗର । ପ୍ରଜାପତି—ବ୍ରହ୍ମା । କୁମାର—
 କାର୍ତ୍ତିକେୟ । ମେଘନାଦ—ମୟୁର । କନ କେଷ୍ଠିକ—ସ୍ଥାନ—ଜଳବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କା । ପିଣିତ—ମାଂସ ।

ମନ ଜାଣି ଗତ କରୁଥିବା ପୁଷ୍ପକବିମାନ ପାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବୃକେରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
 ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷ ଓ ବିମାନକୁ ଜଳାହାରରେ ଭାଙ୍ଗିଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଲା ।
 ସ୍ୱତ୍ୱ କନ୍ୟାମୟ ଗ୍ରାସ କଲପରି ସେ କେୟୁଙ୍କର ତେଜ ପ୍ରକାଶ କରି ସମଗ୍ର ସ୍ୱସ ରକ୍ତ
 ଗ୍ରାସ କଲ (ତସ୍ତୁ କଲ) । କନ୍ୟା ପୀତାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ସେ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ
 ରମ୍ଭୋଦ୍ଭବିଣ୍ଣା ରମ୍ଭା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହରଣ କଲ ଓ ମୟଦେବତାକୁମାରୀ
 ମନ୍ଦୋଦରୀକୁ ଚିକାଡ଼ି କଲ ।

୧୫ଶ ପଦ :—ବୃକେର ଯେପରି ଗାଈ ଗୋଠରେ କେଳି କରେ, ସେହିପରି
 ସେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଗୁଡ଼ରେ ବୃଷର ପରି ପ୍ରମୁଦ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ କେଳି କଲ । ସେହି-
 ହେତୁରୁ ଦକ୍ଷଙ୍କ ସମାନ ଶାସ୍ତ୍ରୀମାନ ପୁଅ ସବୁ ଲେ ଛେଲେ । ସେମାନଙ୍କ କଥା
 କଅଣ କା କର୍ଣ୍ଣିକା କରିବ ? ଗୋଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦର ଲେ ସମୁଦର ରତ୍ନକୁ ଶୁଣି
 କାର୍ତ୍ତିକେୟ ମୟୁର ପିଠକୁ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ଅବେତନ ହେଲେ । ଭାହାର କେ

କଳେ ମେଘନାଦକୁ ଭାବାର ସ୍ଥାନ ଯେ ।

ବହେ ସେ ମେଘନାଦ ନାମ ପ୍ରଧାନ ଯେ ।

ବନ-ଦେଖିତ ସ୍ଥାନରେ ରହୁ ସିଂହ ଶାଢ଼ୁଳ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ,
ବଇର-ମୁଗ ଶିଶିତ ଧାନ୍ତି ଅର ନନ୍ଦନ ଯେ । ୧୪ ।

ବାମ ଦରରେ ହୋଇଣ ବାମ କାମଦବର ଗିରି କୁସୁମ,
ପର ଉପାଟି ଧରଣେ କ୍ଷମ ହେବାକାଳରେ ଯେ ।

ବାହାର ଦରବଣେ ଏ ସ୍ଵର ଶିଖରଠାରୁ ଶବ୍ଦଶେଷର,
ଦେଖିଲେ ପଞ୍ଚବ୍ରୀଣ ଶିର ସେ ବହୁବାର ଯେ ।

ବିଶେଷିତ ଦେଖିଲେ ଇକ୍ଷଣ କର ଯେ ।

ବିଳାସକୁ ଦୈତ୍ୟର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣନଗର ଯେ ।

ବିବେକ ରୌପ୍ୟନଗରେ ସ୍ଥିତ ଉପୁକ୍ତି ଯାଇ ଏ ଉଷା ଭୂତି,
ଭୋଗ ତ ବେନିଜନେ ବିଭୂତି ଅନୁ ପ୍ରକାର ଯେ । ୧୫ ।

୧୫ଶ ପଦ୍ୟ—ବାମ—ବିଷୟ । କାମଦେବର ଗିରି—ମହାବେଦର
ଗିରି, କୈଳାସ ପର୍ବତ । ଦରବଣେ—ଉପରେ । ଇକ୍ଷଣ—ବନ୍ଧୁ । ବିଭୂତି—
ସାକ୍ଷୀ ।

ମେଘଧୁନକୁ ବଳିଷ୍ଠିକାରୁ ତାହାର ପ୍ରଧାନ ନାମ ମେଘନାଦ ହେଲା । ତତ୍ପରେ
ଅଉ ଯେତେ ସୁତ, ସେମାନେ ସିଂହ କ୍ୟାଗ୍ରାଜ ପରି ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଶତ୍ରୁ ରୂପ
ମୁଗର ମାଂସକୁ ଧାନ କରି ଜଳବେଷ୍ଟିତ ଲଙ୍କାସୁରରେ ରହଲେ । (ସିଂହ
କ୍ୟାଗ୍ରାମାନେ ମୁଗ ମାଂସ ଖାଇବା ଆଶାରେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ରହୁଥାନ୍ତି ।)

୧୬ଶ ପଦ୍ୟ—ରାକ୍ଷସ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇ କାମଦ୍ରୁପରେ ଶିବଙ୍କର ଗିରି କୈଳାସକୁ
ପୁଲପରି ଉପାଟି ଧରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ, ଉତ୍ସୁ ଶାଢ଼ ମହାଦେବ ତାକୁ ଦେଖି
ଏହା କହଲେ—“ମୁଁ ଶିଖର, ଏ ରାକ୍ଷେଷର, ମୋହର ପଞ୍ଚ ବଦନ, ଏହାର
ଦଶବଦନ । ଗଣେଶଲେ ଗଣନା କରି ଜାଣିଲେ, ମୋହର ପଦର ଅକ୍ଷ, ଏହାର
କୋଡ଼ି ଏ ଅକ୍ଷ । ମୁଁ ରୌପ୍ୟମୟ କୈଳାସକନ୍ଦରରେ କାସ କରେ, ସେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟ
ଲଙ୍କାସୁରରେ କାସ କରୁଛି । ଭୋଗ ବିଷୟରେ ମୋହର ବିଭୂତି (ରସ) ଶେଷ
ତାହାର ବିଭୂତି ବିଶେଷ ସାକ୍ଷୀ ଭୋଗ । ଅତଏବ ଏହାଠାରୁ ମୁଁ ସବୁ
ଦୃଷ୍ଟରେ ଉଷା ।” (ଏପରି ଭାବ ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାତ ହେଲା) ।

କାରିଗରି ଏ ଚରଣ-ଚର   ଅଧୀର ଥିଲ ଅତି ମାତର,
 ଯାହା ପ୍ରତାପେ ହୋଇ କାତର ସେ ଉରଜର ଯେ ।
 ବ୍ୟାକୁଳ ଜାତି ସାଥୀ ସାଥର   ଅମ୍ଭେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏହା ଅହାର,
 ବେନି ବେନିଲେ ହୃଦୟତର ଏହି ବିରୁର ଯେ ।
 ବାହୁ ନ ପୁଣି ଯାଇ ମୀନଙ୍କୁ ଖାଇ ଯେ ।
 ବଡ଼ ବଂଶଜକୁଳ କହିବା ଗୁହ୍ୟ ଯେ ।
 ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ସେ ଶାନ୍ତି କାନ୍ତି   ନାମେ ସମର୍ପି ଦବ୍ୟ ଯୁକ୍ତା,
 ସ୍ୱନାମ କଲେ କୋଷେ ତା ସ୍ଥିତି ରହୁକୁ ଦେଇ ଯେ । ୧୨ ।
 କହୁ କୁପାଣ ସାଧନ କରେ   ଜେଦର ଶବ୍ଦା ଜମୁ ପୁଷ୍ପରେ,
 ଅଭୟ, ହୋମ ବର୍ମକୁଣ୍ଡରେ ବହନ ଶାନ୍ତି ଯେ ।
 ବାଟୁଳି ଧରୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଚମକେ   ଶ୍ରେଣିକାଳେ ଉତ୍ସବ ଶାବେ,
 ଶୟନେ ଭୁଲି କରଣେ ପଲେ ଶାଳୁଲୀ ନିତି ଯେ ।

୧୨ଶ ପଦ—କାରିଗରି—ସାଗର । କୋଷ=ଉଣାର ।

୧୨ଶ ପଦ=କୁପାଣ—ଘଡ଼ା । ଜମୁ—ଜମୁଦାସ, ଜାମୁଗଛ । ପୁଷ୍ପ—
 ଫୁଲଦାସ, ଚନ୍ଦ୍ରକ ବୃକ୍ଷ । ବୃଣ=ବୁଢ଼ାପ, ବୃଣ । କ୍ରୋଧ—କ୍ରୋଧିତାସ, କବିପଣି

୧୨ଶ ପଦ—ସମ୍ଭବ ସବୁ ଅବଶ୍ୟକ ତରଳ, ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲା, ମାତ୍ର
 ଶବ୍ଦ ଛାଡ଼ିପରେ ଅତୀବ ଶାନ୍ତି ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତରଳଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରି ।
 ତା ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚସମ୍ଭବ [ଇନ୍ଦ୍ର, ସୁର, ସର୍ପ, ଦଧି, ହୃଷ୍ୟ ସମ୍ଭବ] ପାହିଲେ, “ଅମ୍ଭେ
 ସ୍ୱପ୍ନକରେ ଏହାର ଭକ୍ଷ ପଡ଼ାଅଁ । ଅମ୍ଭକୁ ଖାଇଯିବ ନାହିଁ କି ?” ଏହା ବା
 ତାଙ୍କର ଭୟ ଜାତ ହେଲା । କେନି ସମ୍ଭବ [ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଜଳସମ୍ଭବ] ହୃଦୟମଧ୍ୟରେ
 ବିରୁର ବଲେ, ‘ଏ କି କି ବଂଶ କାହୁଁ କିତାର ମୀନମାନଙ୍କୁ ଖାଇବା
 ଆଶାରେ ଆମ ଜଳସବୁକୁ ବୁଢ଼ାର ଦେବ ନାହିଁ କି ? ସମସ୍ତେ ଏହା ବିରୁର
 କରି କାନ୍ତି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦବ୍ୟ ଯୁକ୍ତାଟି ତାକୁ ସମସ୍ତ ଓ ତାହାର
 ଶାନ୍ତି ପାଇ କହୁତ ରହୁ ଦାନ କରି ତାଙ୍କର ଉଣାରକୁ ନିଜ ନାମରେ ଅବହେଳ
 କଲେ (ଉଣାରର ନାମ ରହାକର ଦେଲେ) ।

୧୨ଶ ପଦ—ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଘଡ଼ଗ କହିବାକୁ ଜମୁଦାସ ଓ ଫୁଲଦାସ
 ଶଙ୍କା କଲେ ଯେ, ଏ ଅମ୍ଭକୁ ଜାମୁଗଛ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକ ଗଛ ଭଳି ହୁଣି ପକାଇବ କି ?
 ବୃଣ ଦ୍ୱୀପର ଭୟ ଜାତ ହେଲା ଯେ, ମୋତେ ବୃଣ ଭଳି ଏ ହୋମ କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ଲଗାଇବ କି ? କାଟୁଳି ଧରଣକୁ କ୍ରୋଧିତାସ ଉତ୍ସବେ ଚମକି ବିରୁର,

ବହୁ ଦେବପୁତ୍ର ନ ପୁଷ୍ପର ଭୟ ଯେ ।

ବଳେ ଉପାଡ଼ି ନେବ ହୋଏ ଉଦୟ ଯେ ।

ବିଭୋଗ କର ପ୍ରତାପେ କର କର ହେବେ ପ୍ରଜାଅକାର

ପୃଥ୍ବୀମଣ୍ଡଳ ସକାଳକର ମହାଦୁର୍ଘଟ ଯେ । ୧୭ ।

କନ୍ଦୀ ବନ୍ଧାର ସେତେନେ ଯାର ଭରସାକୃତ ରସାତଳର

କୋଟିଏ ସିଂହ ବଳ ବାଳର ଧରଣେ ଇଚ୍ଛା ଯେ ।

ବିବଳଭବ ନୋହୁଏ ଭବ ପାଇଁ ନିବିଡ଼ ଭବ ପ୍ରାୟକ,

କେମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ବୋଧଦେ ଭବ ହୁଏ କି ଅଛି ଯେ ।

ଶାଙ୍କ—ଶାଙ୍କଦ୍ଵୀପ, ଶାଗ । ଭୂଳା—ଭୂଳାଶେଷ । ଶାଳୁଳା—ଶାଳୁଳୀ ଦ୍ଵୀପ,
ଶିମିଳୀ ଭୂଳା ।

୧୮ଶ ପଦ :—ଭରସାକୃତ—ସାହସପୂର୍ବକ । ରସାତଳ—ପାତଳ ।
କୋବିନ୍ଦ—ପଣ୍ଡିତ । ସହସ୍ରଭୂତ—ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ।

ମୋତେ ବଗ ପକ୍ଷୀ ମନେ କରି କାହିଁକି ମାରବ କି? ଭୋଜନ ସମୟରେ
ଶାଙ୍କଦ୍ଵୀପ ଭୟ କଲା, ମୋତେ ଶାଗ ଭାବି ଖାଇ ଦେବ ନାହିଁ ତ? ପ୍ରତିଦିନ
ଶୟନ ସମୟରେ ଶାଳୁଳୀଦ୍ଵୀପ ଶଙ୍କା ମନରେ ଭାବିଲା, ମୋତେ ଶିମିଳୀ ଭୂଳା
ମନେ କରି କାଳେ ଶୟନ କରିବ । ଦେବପୁତ୍ରା କରିବାବେଳେ ସୁଷର ଦ୍ଵୀପ
ଭୟ କଲା, ମୋତେ ପଦ୍ମଫୁଲ ବିଗୁର କାଳେ ଉପଶି ନେବ । ପୃଥ୍ବୀ ମଣ୍ଡଳରେ
ସେତେ ରାଜାସବୁ ଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପତି କରି, ବିଜୟ କାହୁଁ
ପ୍ରଜାପତି ତାଙ୍କଠାରୁ କର ଆଦାୟ ପୁର୍ବକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୋଗ କଲା ।
ପ୍ରଜାପତି ତାଙ୍କଠାରୁ କର ଆଦାୟ ପର୍ବକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୋଗ କଲା ।
ଏଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଜେୟ ହୋଇ ଚାଲିଗଲା । (ପୃଥ୍ବୀର ସମସ୍ତ ରାଜା କାହାର
ପ୍ରଜା ହେଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ.—ସେଇ ରାଜାର ପାତାଳରେ ଥିବା ବଳି ରାଜାର କବନ
ଫେଡ଼ିକାକୁ ସାହସ ହେଲା, କୋଟିସିଂହ ପଶୁକ୍ରମ କାଳକୁ ଧରକାକୁ ଇଚ୍ଛାହେଲା,
ସେ କାଳଠାରୁ କହୁତ ପରାଧର ପାଇଲେ ହେଁ ଲେଖି ମାତ୍ର ବିକଳ ହେଲା ନାହିଁ;
ପଣ୍ଡିତମାନେ ମନରେ ଭାବି, ସେ ବିପତ୍ତି ବାର; ତାକୁ ଆଉ କେହି ସହସମ
ନାହାନ୍ତି । ନର୍ମଦା ନଦୀ ଓଲଟି ଦହକାର ଦେଖି ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ସହସ୍ର ବିକାଶ
ହେଲା । ସେଠାରେ କଳିନରେ ପଡ଼ିଲା (ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ଦ୍ଵାରା କନ୍ଦୀ ହେଲା)
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ତାକୁ ଶତ୍ରୁରେ ଦାଣ୍ଡେ ଛିଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ଅନଳରେ ପୋଡ଼ିଲେ
ଦୃଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ; ଜଳରେ ପକାନ୍ତେ ବୁଡ଼ି ନ ଯାଇ ରହିଲା । ମରବା

ବାହୁଁ ସହସ୍ରଭୁଜେ ହୋଇଲ ବାପା ଯେ ।
 ବହୁବାରୁ ପାଇଛି ନିର୍ମଳାନୟା ଯେ ।
 ବଳନେ ପଡ଼ି ଶରଣେ ନ ଛାଡ଼ି, ଅନଳଯୋଗେ ନ ଗଲ ପୋଡ଼ି,
 ଜଳେ ନ ବୁଡ଼ି ସଂଶୟ ଗୁଣି କରେ ପ୍ରମୋଦି ଯେ । ୧୮ ।
 ବେଦମତାରେ ମତି କଳାଇ ଦେଲ ସେ ବନ୍ୟା ତନୁ ଜଳାଇ
 ମୋ ହେତୁ ମୂଢ଼ ଏ ଶାସ ପାଇ ତହୁଁ ବସିଲେ ଯେ ।
 ବୋଲି ମର୍କଟ ନିନ୍ଦା ନନ୍ଦୀରେ ଅନନ୍ଦ ହରି ତଳପ୍ରହାରେ
 ବୋଲେ ସେ ହେଉ ପ୍ରାରବ ତୋରେ ଦାନରେ ନରେ ଯେ ।
 ବଧୂର ଅନରଣ୍ୟକୁ ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରେ ଯେ ।
 ବରହବରେ ଅତି ମାୟାଯୁକ୍ତରେ ଯେ ।
 ବଶେ ମୋ ନାଶ ଯିବୁ ଅବଶ୍ୟ ନର ଅବଶ କଲ ରାକ୍ଷସ,
 କହୁଲ ତହୁଁ ସେହି ମନ୍ତ୍ରାଣ ହୃଦକାଳରେ ଯେ । ୧୯ ।

୧୯ଶ ପଦ—ନନ୍ଦୀ—ଶିବଙ୍କ ଦ୍ଵାରପାଳ । ତଳ ପ୍ରହାରେ—ଗୃହକାରେ ।
 ବରହବରେ—ବ୍ରହ୍ମା ନ ଯୁକ୍ତରେ । ମନ୍ତ୍ରାଣ—ରାଜା ।

ଶପଥରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ରହକରୁ, ବ୍ରହ୍ମା କରରେ ଅନନ୍ଦତ ହେଲା ।
 (ଅନ୍ୟର୍ଥ—ବାହୁଁରେ ନ ମରିବାର ଦେଖି ସହସ୍ରାକ୍ତ ନିମନରୁ ସନ୍ଦେହ
 ଦୂର ହେଲା ଯେ, ଏ ବ୍ରହ୍ମା ବର କଳରେ ଆଦୌ ମରିବ ନାହିଁ ।)

୧୯ଶ ପଦ—ବେଦବତୀ ବନ୍ୟାଠାରେ ମନ କଳାଇ ତାକୁ କଳାହାର
 କରକାରୁ ସେ ବନ୍ୟା ‘ମୋ ଯୋଗୁ ତୋହର ମରଣ ହେଉ’ ଏହି ଶାସ ଦେଇ
 ନିଜ ଦେହକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ପକେଇ । ସେଠାରୁ ଏପରି ଶାପପାଇ ବେଳାସ
 ଶାସ୍ତ୍ର ଯାଇ ନନ୍ଦୀକୁ ମର୍କଟ ହୋଇ ନିନ୍ଦା କଲ ଓ ଗୃପୋକା ମାରି ତାହାକୁ
 ଦୁଃଖ ଦେଲା । ନନ୍ଦୀ କହିଲା, “(ମୋତେ ମର୍କଟ ହୋଇ ନିନ୍ଦା କଲ) ତୁ
 ମର୍କଟ ଓ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ପାଇବୁ ।” ତହୁଁ ଅଗ୍ନିଶାପ ପାଇ ଯାଇ
 ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଅନରଣ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଉତ୍ସବର ଯୁକ୍ତରେ ମାୟା ସମ୍ପର କରି ବଧ
 କରନ୍ତେ, ସେ ମର୍କଟକେଳି ଶାପ ଦେଲେ, “ରେ ରାକ୍ଷସ, ତୁ ନର ବୋଲି
 ମୋତେ ଅବଶ କଲ, ତୁ ମୋ ବଶର ରାଜା ହୁଏରେ ବିନାଶ ହେବୁ ।”

ବିରୁଧାଳୟ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ   ସର ସୁରଭୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ସଃ
 ସୁମନକୁଳେ ସେ ଦଣ୍ଡ କ୍ରମ ଶ୍ରମଣେ ଦେଇ ଯେ ।
 ବାନ୍ଧିଲ ଅଧିକାରକ ସୁତ   ଯାହା ଅଜ୍ଞାନେ ସେ ଇନ୍ଦ କିନ୍ତ
 ଶାନ୍ତି ପାଇଲ ଜଗତତାତ ବସ୍ତରେ ବହୁଁ ଯେ ।
 ବଳିସଦ୍‌ ସଦୃଶ ପ୍ରାୟକ କଲ ଯେ ।
 ବାକୁ ଶ୍ରମକ ତାକୁ ମେକ ଦେଲ ଯେ ।
 କଷ୍ଟଲେ ଲକ୍ଷ ସେ ମଦରର   ନାଗେଶବର ଗୋଷ୍ୟ ସ୍ଥାନର
 ମଣି ଦହୁଡ଼ି ଦେଖାଇବାର ସମ୍ମତ ଦେଲ ଯେ । ୨୧ ।
 ବଲକୟୁକ୍ତ ଯାହା ଜଗତ   ବଲକୟୁକ୍ତ ରଥରେ ଭାବି
 ମୋତେ ଏ ବାନ୍ଧି ନେବାକୁ ଗତି କରେ ନଇରେ ଯେ ।

୨୦ଶ ପଦ :—ବିରୁଧାଳୟ—ସ୍ବର୍ଗ । ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ—ବୌଦ୍ଧବାଦ ।
 ସୁରଭୀ—କାମଧେନୁ । ସୁମନ—ଦେବତା । ବଳ—ସମୃଦ୍ଧ । ବଳସଦ୍—ପାତାଳ ।
 ସଦୃଶ—ଶକରପତ୍ନୀ । ମଦରର—ନାଗେ—ଗର୍ବିତ ନାଗସମୂହ ।
 ୨୧ଶ ପଦ :—ବଲକୟୁକ୍ତ—ପତାକା । ଜଗତ—ଅଟ୍ଟାଳିକା । ବଲକୟୁକ୍ତ
 —ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଟ୍ଟାଳିକା । ବିଦଉନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବେନ ଅସୁନ—ଦୁଇ ମାର୍ଗ

୨୦ଶ ପଦ :—ରାକ୍ଷସ ସ୍ବର୍ଗରୁ ଗଢ଼ିତ ସାହୁ କୋର ମନେ ବଲ । ସେ
 ସ୍ଥାନ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସରୁ ଗାଈପରି ଦେଲେ । ସେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ଗୋପାଳକୁ
 ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ସର ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ । ତାହା ଅଣ୍ଡରେ
 ତାହାର ସୁତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ବିଧାତାଙ୍କଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମରେ ଶାନ୍ତି ପାଇଲ ।
 ରାକ୍ଷସ ପାତାଳ ସୁରକୁ ଶକର ସାହୁ ପରି କଲ । ଶ୍ରମକ କାଳିଲେ ଶକରମାନେ
 ଯେପରି ତମକନ୍ତ, ତାଙ୍କୁ ସେହିପରି ତମକ ଦେଲ । ସେ ସ୍ଥାନର ଅତି ଗର୍ବୀ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଗମାନେ ଗୋପନୀୟ ସ୍ଥାନରେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଭାବିଲେ; ମାତ୍ର
 ଲକ୍ଷ ଖାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଥିବା ମଣି ଦହୁଡ଼ି ପରି ଜଳ
 ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ର ଦେବାରୁ ସେମାନେ ରାକ୍ଷସର ଅକାରରେ ମସାଲ ଦେଖାଇବେ
 କୋର ରାକ୍ଷସ ହୋଇ ତାର ଦାସତ୍ବ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ :—ରାକ୍ଷସ ଅଟ୍ଟାଳିକାର ପତାକା ପକନରେ ଫରଫର
 ଉଡ଼ିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ମନରେ ଭୟ କଲ, ‘ମୋତେ ବାନ୍ଧି ନେବା ପାଇଁ
 ସେ ଆକାଶରେ ଗତି କରୁଅଛି କି ?’ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅକାଶରେ ଗତି କରୁଥିଲେ

ବିବର୍ତ୍ତନର ରଥ ହାବୋଡ଼   ଭଗନେ ମଧ୍ୟ ଗଗନ ଛାଡ଼ି
 ବେଳି ଅଦୃଶ୍ୟ ଚଳନେ ଜଣି ଶିଖି ନିର୍ଭରେ ଯେ ।
 ବୃଥା ଏ ବଥା ନୋହେ ବୁଝି ବିଚାରି ଯେ ।
 ବୋଲାଇଛି ସେ ମେଘଦୃଶ୍ୟ ପାଟିରେ ଯେ ।
 ବଇଁଛପୁର ଦୁର୍ଗମଦୁର୍ଗ   ଯହିଁ ପରଶା ସାଗର ଆଗ
 ଏପରି ହୋଇ ପାତାଳ ସ୍ଵର୍ଗ ସେ ଧୃବ ଚରି ଯେ । ୨୧ ।
 ବଳୀ ଏକରେ ସେ ତ ରୁଚିବି,   ବହୁତ ବଳୀ ଯନ୍ତ୍ର ଏଥିର,
 ସେ ରୁଚି ଶେଷରଙ୍ଗେ ଏ ଭର, ଅଶେଷ ରଙ୍ଗେ ଯେ ।
 ବସଇ ସୁନାସୀରେକ ତହିଁ   ଏ କେତେ ସୁନାସୀରେକ ଶୋଭୁ
 ଏପରି ହୋଇ ଚିତ୍ତରଥୁଁ କେବଳ ବର୍ଗେ ଯେ ।

(ଉଦ୍‌ଭିଷ୍ଟ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ) । ପୁର—ସମୁଦ୍ର । ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଗ—ଅଗମ୍ୟ ଗଡ଼ ।
 ପରଶା—ପଡ଼ିଯାଇ ।

୨୨ଶ ପଦ :—ବୁଝିବି—ଶୋଭାପାତ୍ର । ବଳୀ—ବଳବାନ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି । ବୁଝି-
 ସୁନ୍ଦର । ସୁନାସୀର—ଭକ୍ତ । ସୁନାସୀର—ପ୍ରଧାନଯୋଦ୍ଧା । ବର୍ଗେ—ଅନେକ ।
 ବଳବୃଦ୍ଧି—ଜଗନ୍ନାଥ ।

କାଳେ ସ୍ଵର୍ଗେ ଅଛି ଲିକାରେ ରଥ ବାଜି ନୂଆ ହେଉ ଯିବ ଏହି ଭୟରେ ସେ
 ଉଦ୍‌ଭିଷ୍ଟ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନରେ ତେ ଦି ଶିଷ୍ଟ ହେଲେ । ବିଚାରି ବୁଝି (ହେ
 ପଣ୍ଡିତେ) ଏହା ଚିନ୍ତା ନୁହେଁ । ଯଦ୍ଵାର ପାଟେରା ମେଘଦୃଶ୍ୟ (ପାଟେରା ଏକେ
 ଭଜ ଯେ ମେଘମାନେ ଆକାଶରେ ତେ କଲବେଳେ ସେଥିରେ କାଳି ଚଢ଼ି
 ହୋଇଯାନ୍ତି), ତେ ଶିକ୍ଷୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଓ ଗଡ଼ର ଶାଈଲ୍ୟେ ଗୁରୁଅଡ଼େ
 ସମୁଦ୍ର, ବିଦ୍ୟାମାନ,—ଏହିପରି ଯେ ଲଙ୍କା ସେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ପାଇ ସ୍ଵର୍ଗ ଓ
 ପାତାଳକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଅଛନ୍ତି ।

୨୩ଶ ପଦ :—ପାତାଳ ପୁର (ରାକ୍ଷସ ମାନ୍ଦବୀ ବଳୀ (ବଳୀଭକ୍ତ) ଦ୍ଵାରା
 ଶୋଭା ପାଉଛି, ମାନ୍ଦବୀ ଏ ଲଙ୍କାପୁରରେ ବହୁତ ବଳୀ (ବଳବାନ୍‌, ବୀର)
 ବିଦ୍ୟାମାନ ଅଛନ୍ତି । ପାତାଳ ଶେଷଦେବଙ୍କ ରଜରେ (କେତେରେ) ସୁନ୍ଦର,
 ମାନ୍ଦବୀ ଏ ଲଙ୍କାପୁର ଅଶେଷ ରଙ୍ଗରେ (ବହୁତ ବର୍ଣ୍ଣରେ) ସୁନ୍ଦର ।
 ସ୍ଵର୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ମାନ୍ଦବୀ ସୁନାସୀର (ଭକ୍ତ) ବସେ, ମାନ୍ଦବୀ ଏଠାରେ କେତେ
 ସୁନାସୀର (ସେନାପତି) ଶୋଭା ପାଉଛନ୍ତି । ସ୍ଵର୍ଗ ଏକ ମାନ୍ଦବୀ ଚିତ୍ତରଥ (ଚିତ୍ତରଥ
 ନାମକ ଗର୍ଭବ) ଦ୍ଵାରା ଶୋଭିତ, ମାନ୍ଦବୀ ଏଠାରେ ଚିତ୍ତରଥକର୍ତ୍ତା (ବହୁତ ଚିତ୍ତ ତ
 ରଥ ସବୁ) ବିଦ୍ୟାମାନ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନବମାନେ ଏକରେ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଵର୍ଗେ

କହିବତ ଦାନକର୍ମରେ ଥିଲେ ଯେ ।

ବତାରକି ଏରୂପେ କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ।

ବରଣି ବାରକର ଉପେନ୍ଦ୍ର-

ଭଞ୍ଜ ସ୍ଵରୂପେ ବିଚିତ୍ର ଛାନ୍ଦ

ଶତ୍ରୁ ନିଶ୍ଚିତ ନାଳାଦି ଚନ୍ଦ୍ର ଧାନ ସଫଳେ ଯେ । ୨୨ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଞ୍ଜରୀ

ବିଦୁଷ । ଦୁଷଣ ବିବେଚିତ ଗୀତେ ରସ ।

ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ଦୃଷିତ କରିବ ହରଷ ଯେ । ୧ ।

କାମଦେବ ଦେବରାଜ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତରେ ।

କମଳେ ସୁମନେ ଗଲେ ଶୀରସିକୂଳରେ ଯେ । ୨ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶୋଭିତେ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରମୁଖରେ ।

ବିଶ୍ଵମ୍ବର ଭରସାରେ ସୁଖ କଲେ ଗରେ ଯେ । ୩ ।

୧ମ ପଦ :- ବିଦୁଷ—ପଣ୍ଡିତ । ଦୁଷଣବିଚିତ—ଦୋଷ ନୈମ
ଦୃଷିତ—ଶିଳ୍ପ ।

୨ୟ ପଦ :- କାମଦେବ—ଶିବ । ଦେବରାଜ—ଭକ୍ତ । ଗୁରୁ —
ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର । ସୁମନେ—ଦେବମଣି ।

୩ୟ ପଦ :- ଶୋଭିତ—ସମ୍ପ୍ରଦିଷ୍ଟ । ଭାବେ—ଭାବରେ । ବ୍ରହ୍ମା
ପ୍ରମୁଖରେ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଗ୍ରଣୀରେ । ବିଶ୍ଵମ୍ବର—ବିଷ୍ଣୁ ।

ପର ଏତେ ବତାର କରି ନ ଥିଲେ । ବାରକର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସ୍ଵରୂପେ
ଓ ଶତ୍ରୁକ୍ତରେ ନାଳାଳେନାଥଙ୍କ ଧାନରେ ସଫଳତା ଲଭି ଏ ବିଚିତ୍ର ଛାନ୍ଦ
ରଚନା କଲେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ :- ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ । ଦୋଷ ରସିତ ଗୀତରେ ଅନୁରକ୍ତ
ହୁଅ । କରଣ ଏ ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ଶିଳ୍ପ ହର୍ଷ ଓଦାନ କରିବ ।

୨ୟ ଓ ୩ୟ ପଦ — ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥିର ହେବାରୁ ମହାଦେବ, ଭକ୍ତ,
ବୃଦ୍ଧପୁତ୍ର ଅତି ଓ ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଶୀରସିକୂଳ,
ଗରରେ ବିଶ୍ଵମ୍ବରଙ୍କୁ (ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଧାରଣ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ) ସ୍ତୁତ କଲେ ।

ବହୁତ ଲାଳା ସେହୁତ ସେହୁତ ମରତ ।
 କେଗେ ଦରଦେଇଁ ଦରଦାନେ ହେଉ ରତ୍ନହେ । ୩ ।
 ବହୁ ଅମନ୍ତମନ୍ତର କୁର୍ମ ନମୋନମ ।
 କାର୍ତ୍ତବୀର ମନ୍ତ୍ର ଅମୃତ ଜନମ ପେ । ୪ ।
 ବସସେ ଦେବାର ବାର ପରଶିଲ ସୁଧା ।
 ବସୁମୋହନ ମୋହନରୂପରେ ବସୁକା ପେ । ୫ ।
 ବସୁବଦର ବସୁବଦର ସୁସନ୍ତତି ।
 ବସୁବଦର ଦରଶନକୁ ଗଣ୍ଡିତ ପେ । ୬ ।
 ବସୁବଦର ଦର ହର ହର ହର ପୁଣ୍ୟକୁ ।
 ବଦାରଲ କରାସର ବର ଦରଶନକୁ ପେ । ୭ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ସେହୁତ — ଲାଳବର୍ଣ୍ଣ । ସେହୁତ — ସେହୁମାତ୍ର । ନରଦେବ
 — ଶୋଭୁର । ଦରଦାନ — ଭୟ କ୍ଷେପନ ।

୫ମ ପଦ — ଅମନ୍ତ ମନ୍ତର — ବୃହତ୍ ମନ୍ତର ପଦ୍ୟ । କାର୍ତ୍ତବୀର
 — ସାଗର ଜଳ ।

୬ମ ପଦ — ଦେବାର — ରାମସ । କାର — ନିପେଥ କରି । ବସୁକା —
 ବସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

୭ମ ପଦ — ବସୁବଦର — ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସୁକା । ବସୁବଦର — ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ।
 ବସୁବଦର — ଭୟକର୍ତ୍ତା ।

୮ମ ପଦ — ବସୁବଦର — ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରୀ [ନାରାୟଣ] । ପେ —
 ହେଉ । କରା — ବାଣୀ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ହେ ରାଜା ! ଲାଳାରେ ଲେହନ ବର୍ଣ୍ଣ ସେହୁ ମନ୍ତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତି
 ଧରି ଶୋଭୁର ଭୟରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲ (ଶୋଭୁରୁ ବିନାଶ କରିଥିଲ) ।

୫ମ ଓ ୬ମ ପଦ — ହେ ବୃହତ୍ ମନ୍ତର ପଦ୍ୟରୁ କହନ କରି ସମସ୍ତଜଳ
 ମନ୍ତ୍ରନ କର ଅମୃତ ଜଳାଇଥିଲ । ପୁଣି ବସୁମୋହନୀ ମୋହନୀ ରୂପ
 ଧାରଣ କରି ଶତ୍ରୁ ଭାବରେ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଦୂରେ ରଖି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ
 ପରାଜିତ । ଏପରି ସେ କୁର୍ମ ଅବତାର, ହେମନ୍ତ ନମସ୍କାର ।

୭ମ ପଦ — ହେ ବସୁବଦର ! ଯୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ପୃଥ୍ବୀପତି ଦରଶନ
 ଦେଖି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିନାଶ କରିଅଛ ।

୮ମ ପଦ — ହେ ଦର ! ହେ ଦର ପୁଣ୍ୟ ପଳରେ ନରସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି
 ଓ ଦରଶନ ଦ୍ଵାରା ବିଦାରଣ କଲ ।

୧୧ ବାମନ ମନମୋହନ ହୋଇ ଭୂଦାନରେ ।
 ବଳିଷ୍ଠ ବଳିକ ଗୁପ୍ତି ଅଧୋଭୁବନରେ ଯେ । ୯ ।
 ବଲ୍ଲ ଭଗ୍ନବଂଶପର ପରଶୁଧାରଣ ।
 ବାହୁକ ବାହୁମହସ୍ତ ଦାରଣ କାରଣ ହେ । ୧୦ ।
 ବଂଶକର କରଣୀକ ନାହିଁ ସର ରକ୍ଷ ।
 ବନଜ ଉଲଟିଗ୍ରାସେ ଅମ୍ବେ, ପ୍ରଭୁ ! ରକ୍ଷ ହେ । ୧୧ ।
 ବୃକ୍ଷ ବିବୃକ୍ଷ ସୁତ ଦେବୀ ବମ୍ବୁଧର ।
 ବଣୀଭୁତ ହେଲେ କହେ ଗରୁଡ଼କନ୍ଦର ଯେ । ୧୨ ।
 ବୋଇଲେ ପ୍ରବରକର ଦିଅ କାହିଁପାଇଁ ।
 ବେଗରେ ହି ପୁରୁଷର ଦୈତ୍ୟ ଜାଣ ନାହିଁ ହେ । ୧୩ ।

୧୧ ପଦ—ଭୂଦାନ—ଭୂମିଦାନ । ଅଧୋଭୁବନ—ପାତାଳ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ଭଗ୍ନବଂଶପର—ଭଗ୍ନବଂଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବାହୁକ—ସହସ୍ର ।
 ବାହୁ ସହସ୍ର—ସହସ୍ରାଙ୍ଗୁଳ । କାରଣ—ନିଷେଧ ।
 ୧୧ମ ପଦ—ବଂଶକର—ରାକ୍ଷସ । କରଣୀ—ପ୍ରତାପ । ସର—
 ସମାନ । ରକ୍ଷ—ରକ୍ଷସ ।
 ୧୨ମ ପଦ—ବୃକ୍ଷ ବିବୃକ୍ଷ—ବିକ୍ଷିତ ଦେବତାମାନଙ୍କ । ବମ୍ବୁଧର
 —ଶଙ୍ଖଧାରୀ (ବଞ୍ଚୁ) ।
 ୧୩ମ ପଦ—ପ୍ରବର କର—ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ କର । ହି ପୁରୁ—ସୁଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
 ପାତାଳ ।

୧୧ମ ପଦ—ସୁଦର ବାମନ ମୁଖି ଧାରଣ କରି ଭୂମିଦାନ ନେବା
 ସମୟରେ କଳକାର କଳାକୁ ପାତାଳରେ ଗୁପ୍ତିଥିଲ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ହେ ହେ ! ଭଗ୍ନବଂଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ପଣ୍ଡିତମାନ) ରୂପରେ ପରଶୁ
 (ବୃକ୍ଷ) ଧରି ସହସ୍ରାଙ୍ଗ କାହିଁବଂଶର ବିନାଶର କାରଣ ହେଲ ।
 ୧୧ମ ପଦ—ଏକେ, ରାକ୍ଷସର ପ୍ରତାପକୁ ସମାନ ହେବାପରି ରକ୍ଷସ
 ଅଭି ନାହିଁ । ତେଣୁ (ତାହାର ପ୍ରତାପରେ) ଆମେ ନିଷ୍ପେକ ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ
 ହୁଏତ କନ୍ଦନା କରୁଅଛୁ । ହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ରକ୍ଷା କର ।
 ୧୨ମ ଓ ୧୩ମ ପଦ—ଶଙ୍ଖଧାରୀ ବଞ୍ଚୁ ବିକ୍ଷିତ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ
 ବଣୀଭୁତ ହୋଇ ଗରୁଡ଼ କନ୍ଦରେ କହେ ଆସି ଦହଲେ, “ବାହୁକ ଏପରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ
 କର କିପରି ? ସ୍ୱଳ୍ପକରେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ତନୁପୁରର ଶସ୍ତ୍ର, ଏହା କଣ ଜାଣ
 ନାହିଁ କି ?”

ଦୋରର ପେ ପୁରୁ ପୁରୁଦେବେ କଲେ ସାର ।
 ବନାଶରେ ଜାନାଶ ପ୍ରକାର ସଂସାର ପେ । ୧୪ ।
 ବହୁ ବହୁଲେ ଶୁଣି ତା କ ରକ୍ତବଚନ ।
 କର କରୁଁ ଉଚିତେ ଏ ଚିତ୍ତେ ବରଜନ ପେ । ୧୫ ।
 ବିଲେକନ ହେବ ନବ ନବ ଅବତାର ।
 ବଧୂର ମଧୁରଲୀଳା ହୋଇବ ବିସ୍ତାର ପେ । ୧୬ ।
 ବୃଷଭାସନେ ବୃଷଭାସନେ ଅତିତର ।
 ବିଶ୍ୱେ ତାର ପେଇଁ ନାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ପେ । ୧୭ ।
 ବହୁ ସେହି ମୂରତି ରଜଶକୋଟି କିତ ।
 ବାଞ୍ଛା ପୁରୁ ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ମୁଁ ଶ୍ରବିତ ହେ । ୧୮ ।

୧୪ଶ ପଦ—ପୁରୁଦେବ—ରାମସ । ଜାନାଶ—କ୍ଷମ ।
 ୧୫ଶ ପଦ—ବହୁ—କ୍ରନ୍ଦା । ବହୁଲେ—କହଲେ ।
 ୧୬ଶ ପଦ—ବିଲେକନ ହେବ—ଦେଖାଯିବ । ବଧୂର—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ।
 ମଧୁରଲୀଳା—ମନୋହର କ୍ରୀଡ଼ା ।
 ୧୭ଶ ପଦ—ବୃଷଭାସନ—ଶିବ । ବୃଷଭାସନ—ଉଦୟର ।
 ଅତିତର—ଅତି ଶୀଘ୍ର । ତାର—ହାଶକର ।
 ୧୮ଶ ପଦ—ରଜଶକୋଟିକିତ—କୋଟିକନ୍ଦର୍ପିତ ।

୧୪ଶ ପଦ—‘ରାମସମାନେ ଖୁବ୍ କଳକାନ୍ ଓ ସଂସାର ବନାଶ
 କରକାରେ କ୍ଷମ ସଦୃଶ । ତୁମ୍ଭେ କହୁଛ ସେ, ରାକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (ତେବେ ଏପରି କର ଦେଲ ବାହୁକ ?) ”

୧୫ ଓ ୧୬ଶ ପଦ — ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର କତନ ଶୁଣି ବିଧାତା ରକ୍ତରରେ କହଲେ,
 “ଆଶଙ୍କର ନାଥ ନାଥ ଅବତାର ଦାନେ ଓ ନାନା ଲୀଳାର ବିଶେଷଣ ହେବ ।
 ବୁଦ୍ଧସ୍ୱରେ ଏହି ଚିନ୍ତା କର ଆମେ ଉଚିତରେ କର ପ୍ରଦାନ କରୁ । ”

୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ପଦ — ତାହା ପରେ ମହାଦେବ ଶୀଘ୍ର ସାର ଉଦୟରରେ
 କହଲେ, ‘ହେ ବିଶ୍ୱେ ! ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ଯେଉଁ ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ଦ୍ୱାସ୍ତ୍ର କୋଟି
 କାମଦେବତା ଜନ୍ମ କରିଛି, ସେ ରାମ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କର । ମୁଁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି
 ଦେଖିବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ଅଛି, ମୋର ମନୋବାଞ୍ଛା ଫଳି ହେଉ । ”

ବରୁପକ୍ଷ ବୋଲିବାରେ ବାରେ କି ଶୋଭନ ।
 ବିଷଣି ଲୋଚନ ଉପଶି ତନି ମୁଁ ରଚନ ହେ । ୧୯ ।
 କଳ୍ପ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଏହି ବହୁ ପ୍ରତିକୃତେ ।
 ବହନ ବହ ସେ ରୂପ ମୋହର ସ୍ଵକୃତ ହେ । ୨୦ ।
 ବାସ୍ତୋଷ୍ଠିକ ପତିତ ଅଛନ୍ତି କେତେ ଭାଷି ।
 ବହ ସେ ରୂପ ସ୍ଵରୂପେ ନ ଯାନ୍ତି ସେ ଭାଷି ହେ । ୨୧ ।
 ବିଶ୍ଵକସେନ ସେନେହି କର ଏ ଉଦ୍ଧରେ ।
 ବିଧୁ-ବାଣ-କିତ ହାସ ପ୍ରକାଶି ସଦ୍ଧରେ ଯେ । ୨୩ ।
 ବହୁବି ନାହିଁ ମୁଁ ଅରି ଅରମାଣରେ ।
 ବିରାଜମାନ ବି-ରାଜ ନ ଗତି ରଣରେ ଯେ । ୨୩ ।
 ବନୌକା ପ୍ରବଳ ବଳ ସଙ୍ଗ ହେବେ ହେଲେ ।
 ବୋଲିଣ ଅନ୍ତର ଯେ ଅନ୍ତରାତ୍ମୀ ହେଲେ ଯେ । ୨୪ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବରୁପାକ୍ଷ—ଅସୁହର ଅଖି । ବିଷଣ—ଦେଖିବା ।

ଉପଶି—ଚକ୍ଷୁ ।

୨୦ଶ ପଦ—କଳ୍ପ ପାଞ୍ଚ—ପଞ୍ଚମୁଖ ।

୨୧ଶ ପଦ—ବ ବାସ୍ତୋଷ୍ଠିକ—ଭକ୍ତ । ପତିତ—ପାଶୀ ।

୨୨ଶ, ୨୩ଶ ଓ ୨୪ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵକସେନ—ବିଷ୍ଣୁ । ବିଧୁ—ଚକ୍ର ।

ବାଣ—ବାଣତୀଶୂଳ । ଅରି—ଚକ୍ର । ଅରମାଣରେ—ଶତ୍ରୁ ବିନାଶକାଳରେ
 ବି-ରାଜ—ଗରୁଡ଼ । ବନୌକା—କାନର ।

୧୯ଶ ଓ ୨୦ଶ ପଦ—ମୋତେ ବରୁପାକ୍ଷ (ମୋର ବିଷ ଅଖି ଥିବାରୁ)
 ବହୁବି, ସେଥିରେ ମୋର ଚଳେ ହେଲେ ଶୋଭନା ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଷଣି
 ଭାବରେ ସେହି ରାମ ରୂପ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ ତନି ଅଖି ବହୁଛି । ବହୁବି
 ମୁଖରେ ପ୍ରତି କରବି; ଏହି ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ମୁଁ ପଞ୍ଚମୁଖ ବହୁନ କରୁଛି । ମୋହର
 ସ୍ଵକୃତ ଭାଷି ସେହି ରାମ ରୂପ ଧାରଣ କର । ”

୨୧ଶ ପଦ—ଭକ୍ତ ବହୁଲେ “ପାଶୀ ଲୋକମାନେ ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି,
 ସେମାନେ ଯେପରି ଭାଷି ନ ଯାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ରାମ ରୂପ ଧାରଣ କର । (ତୁମ୍ଭେ
 ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାପ ଦୂର ହେବ ଓ ସେମାନେ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବେ) ।

୨୨ଶ, ୨୩ଶ ଓ ୨୪ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ଦେବତାଙ୍କର ଉଦ୍ଧର ଶୁଣି ଚକ୍ର
 ଓ ବାଣତୀଶୂଳକୁ ମଳିନ କରୁଥିବା ସେହି ମଣ୍ଡିତ ହାସ ପ୍ରକାଶ କର କହଲେ,
 ହେ ବିନାଶ କରିବାରେ ମୁଁ ଚକ୍ର ବହୁବି ନାହିଁ, ସମର ସେନାରେ ଗରୁଡ଼
 ଉପରେ ନ ବସି ବିରାଜମାନ ହେବି । ଅସଂଖ୍ୟ କାନରକଳ ସଙ୍ଗରେ ଧରି
 ଅବହେଲେ ଶତ୍ରୁ ନାଶ କରିବି । ” ଏହା ବହୁ ଅନ୍ତରାତ୍ମୀ ଅନ୍ତରହୋଇଗଲେ ।

ଦେଖାନ୍ତି ତଥୁତ ପ୍ରୀତି ଏମାନେ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
 ବିଷ୍ଣୁରେ ସାଧୁରେ ଗଙ୍ଗାକୁଳେ ରହି ସଙ୍ଗେ ଯେ । ୨୫ ।
 ବିଦେବ ସୁମନ୍ତ ସୁମନ୍ତର ଥିଲ ଯାଇ ।
 ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ବରୂପର ଶ୍ରବ ଉପୁଜାଇ ଯେ । ୨୬ ।
 ଦୈତ୍ୟମୁକ୍ତିମାଳାଧର ଧରଣୀକରତା ।
 ବସୁଧର ଦେଉଁ ଧରଣୀଶ କୁଳେ ରତା ଯେ ? ୨୭ ।
 ବିଶ୍ଵାକ୍ଷିତ ଭବନରେ ବନରେ ହୋଇବେ ।
 ବାସୁକୀର ସଦସ୍ଥଳ ହୋଇଣ ଦଇବେ ଯେ ? ୨୮ ।
 ବିକଶିତ ଶୀତଳର ଧବଳ ପଥରେ ।
 ବିହାୟସେ ଯଥା ବିହାର ସେ ଏ ଲକ୍ଷରେ ଯେ । ୨୯ ।

---

୨୫ ଶ ପଦ—ଦେଖାନ୍ତି—ସନତ୍କୁମାର ।
 ୨୬ ଶ ପଦ—ବିଦେବ—ବିଶ୍ଵରକ୍ତ । ସୁମନ୍ତ—ବିଶ୍ଵରକ୍ତ,
 ସୁମନ୍ତମନ୍ତ୍ରୀ । ସୁମନ୍ତର—ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ରୀ ।
 ୨୭ ଶ ପଦ—ଦୈତ୍ୟମୁକ୍ତିମାଳା—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାଳା ।
 ଧରଣୀକରତା—ସ ଖୁଦିକିଣ୍ଡା । ବସୁ—ଦେବ । ଧରଣୀଶ—ରାଜା ।
 ୨୮ ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵାକ୍ଷିତ—ପ୍ରକାଶିତ ।
 ୨୯ ଶ ପଦ—ଶୀତଳର—ବନ୍ଦୁ । ଧବଳପଥ—ଶୁଦ୍ଧ ପଥ । ବିହାୟସ—
 ଅବାଶ ।

---

୨୫ ଶ ପଦ—ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ରହିଗଣ ପରିବେଷିତ ସନତ୍କୁମାରରପି
 କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହି ବିଷୟମାନ କହୁଲେ ।

୨୬ ଶ ପଦ—ବିଦେବକ୍ରତ ଓ ଉତ୍ତମ ବିଶ୍ଵରକ୍ତ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେଠାକୁ
 ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଏହି ସବୁ କଥା ବିଶ୍ଵରକ୍ତ ଓ ମୁନିଙ୍କୁ ଭକ୍ତ କରି
 ପଚାରିଲେ ।

୨୭ ଶ ପଦ—“ଦୈତ୍ୟମୁକ୍ତି ମାଳା ଧାରଣକାରୀ ଜଗତର କିଛି
 (ନାରାୟଣ) ଦେଉଁ ରାଜାର ବଶରେ ଦେହ ଧରି ଜାତ ହେବେ ।”

୨୮ ଶ ପଦ—“ଦେବ ବଳରେ ବାସୁକୀରସରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ
 ସେ ରକ୍ତସ୍ବରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ନା ବନରେ ଜାତ ହେବେ ?”

କଳ୍ପକର୍ମ ଶାବିତ୍ରୀଙ୍କ ନୟନ ଡୋରିବେ ।
 ବ୍ୟକ୍ତ ଭକ୍ତସରବ-ବେରକ ଉଦ୍ଧାସିବେ ଯେ ? ୩୦ ।
 ବୈଶ୍ନବ-ପଦ୍ମର କର ହେବ ଅମୋଦତ ।
 ବଧୂ ନାମହିଁ ଏଣୁ କି ମନ୍ତ୍ରରେ ଉଦତ ଯେ ? ୩୧ ।
 ବୋଲେ ପ୍ରସନ୍ନେ ସନତକୁମାର ସେଶଲେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିବେ ଯେ ଉଦ୍ଧବକୋଶଳେ ସେ କୁଶଳେ ଯେ । ୩୨ ।
 ବୋଲଇବେ ଦାଶରଥ ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି ।
 ବର୍ଣ୍ଣିବେ କବଚେ କବି ନେତ୍ରେ ଶତ୍ରୁ ହରି ଯେ । ୩୩ ।
 କାହୁଁ ପଶିବ ଶତୀକରଭୂତ ଲରେ ।
 କନ୍ଦନ ଅକନନ୍ଦକ କୌଶଲ୍ୟାକଣ୍ଠରେ ଯେ । ୩୪ ।

୩୦ଶ ପଦ :—ଜାକଞ୍ଚିତ—ଚକୋର । କେରକ—କର ଫୁଲ ।
 ୩୧ଶ ପଦ :—କର—କରଣ, କାହୁଁ । ବଧୂ—ବଧୂ, ବନ୍ଧୁ ।
 ୩୨ଶ ପଦ :—ସେଶଲେ—କୋମଳ ଭାବରେ । ଉଦ୍ଧବ-କୋଶଳ—
 ଅସୋଧା ।
 ୩୩ଶ ପଦ :—ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ତମ ଯୋଦ୍ଧା ।
 ୩୪ଶ ପଦ :—ସଚିତ—ମନ୍ତ୍ରୀ, (ସୁମନ୍ତ) । ଶତୀକରଭୂତ—ଇନ୍ଦ୍ର
 ସମ୍ପଦ । ଅକନନ୍ଦନ କୌଶଲ୍ୟାକଣ୍ଠର—ଦଶରଥ ।

୨୯ଶ ଓ ୩୦ଶ ପଦ :—“ଶୁକ୍ଳପତ୍ନରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ଅବାଶରେ ଉଦତ
 ହୋଇ ବିହାର କରୁଥିବା ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଚକୋର ରୂପ କଳ୍ପକର୍ମକୁ
 ତୋଷ କରିବେ ଓ ବୁଦ୍ଧ ରୂପ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାସ କରିବେ କି ? ”
 ୩୧ଶ ପଦ :—“ଦେବ ସଦୃଶ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ବିନାଶକାରୀ ହୋଇ ବନ୍ଧୁ
 ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରି ମନ୍ତ୍ରରେ ଉଦତ ହେବେ କି ? ”
 ୩୨ଶ ପଦ—(ସୁମନ୍ତ ଏମନ୍ତ ପରୁରକାର) ସନତକୁମାର ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ
 କହଲେ, “ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଅସେ ଧାରେ ସେ କୁଶଳରେ ଜାକନ ଧରଣ
 କରିବେ । ”
 ୩୩ଶ ପଦ—“ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି ଦାଶରଥ ବୋଲଇବେ (ଦଶରଥଙ୍କର
 ପୁତ୍ର ହେବେ) । କବିମାନେ ତାଙ୍କ ଚରଣକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନାନା କବିତାରେ
 ଚିତ୍ତ ହରଣ କରିବେ । ”
 ୩୪ଶ ଓ ୩୫ଶ ପଦ—ସୁମନ୍ତ (ଏହା ଶୁଣି) ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପଦ ସ୍ଵର କର
 ସେଠାରୁ କାହୁଁ ଗଲେ । ଦଶରଥଙ୍କୁ କନ୍ଦନ କରି ‘ହରି ହମ୍ବର ପୁତ୍ର ହୋଇ

ବୃତ୍ତାନ୍ତ ତାତପର୍ଯ୍ୟରେ ସବୁ ଜଣାଇଲ ।
 ବୃକ୍ତବାଳେ ସୁଭାଗ୍ୟତା ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଲ ଯେ । ୩୫ ।
 ବିକଳ କଳନା ହୋଇ କରୁଥିଲ ରଙ୍ଗ ।
 କନକନିନ୍ଦ ଦକ୍ଷା ଶୁଣିଲ ସାରଙ୍ଗ ଯେ । ୩୬ ।
 ବାମଦେବ, ଛାଦାଳି, ଯା-ବାଳୀ ଅରୁଣିତ ।
 ବେଗେ ମିଳିତ ଲଳିତ ଜଟାକର ଫୁଲ ଯେ । ୩୭ ।
 ବିମଳ ନଳିନୀ-ଲୁନ ଲପନେ ମନାଇ ।
 ବସୁମତୀଶ ଅତି ସହରଷ, ଅନାଇ ଯେ । ୩୮ ।
 ବୋଲୁଥିଲୁ ଛବିଶ-କୁଳୀନ ଯମର ।
 ବଧ ଶୁଣିଲ କାଶିଲ ସରସ୍ବତୀମର ଯେ । ୩୯ ।

୩୬ଶ ପଦ—ରଙ୍ଗ—ବେଜ, ଛ୍ରୀଡ଼ା । କନକନିନ୍ଦ—ମେଘଧୂନ ।
 ସାରଙ୍ଗ—ତବୋର ।

୩୭ଶ ପଦ—ଯା-ବାଳୀ ଅରୁଣିତ—ଯାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅରୁଣିତ (ବଶିଷ୍ଠ) ।
 ଲଳିତା—ମନୋହର ।

୩୮ଶ ପଦ—ବିମଳ ନଳିନୀ—ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ପଦ୍ମ । ଲପନ—ମୁଖ । ବସୁ-
 ମତୀଶ—ରାଜା (ଦଶରଥ) ।

୩୯ଶ ପଦ—ଛବିଶ କୁଳୀନ—ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ବ୍ରାହ୍ମଣ) ।

ତାତ ହେବେ—ଏହା କହୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଇଲେ ଓ
 କହିଲେ, “ବୃକ୍ତବାଳରେ ଅପଣଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୁଝି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।”

୩୬ଶ ପଦ—ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତି ଗୁଡ଼କ ମେଘଧୂନ ଶୁଣି ଶୁଣିହେଲା ପରି ସୁମନ୍ତ
 କବଳ ଶୁଣି ଅବୁଜିତ (ସନ୍ତାନ ନ ଥିବା ଯେଉଁ) ଦର୍ଶନ ଅନନ୍ତ ହେଲେ ।

୩୭ଶ ପଦ—ମନୋହର ଟଟା ବହନ କରିଥିବା ରାଣି ବାମଦେବ,
 ଛାଦାଳି ଆଉ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅରୁଣିତ ଅର୍ଥାତ୍ ବଶିଷ୍ଠ, ଏ ତିନିଜଣ ସେଠାରେ
 ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୩୮ଶ ଓ ୩୯ଶ ପଦ—ଦଶରଥରାଜା ଯେ ହେଉଥିବାର ଦେଖି ସେ
 ରାଣିମାନେ ଯେ-ଯେଉଁରେ ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ, ଯମ ସଦୃଶ
 “କହୁଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଶୁରମର ବଧବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣିଲ କି ? କୁମର ଦୂର୍ଘ ଦେଖି
 ଏହା-କଣ ଯାଉଅଛି ।”

ବାରିଧି ମନ୍ଦ ମନ୍ଦର ନୃପଗଣେଶ୍ଵର ।
 ଭରତେ ବନେ ଅନନ୍ଦମୟ ସ୍ଵର ଯେ । ୪୦ ।
 ବୃହତ୍ତାନ୍ତୁ ଭୀମର ମୁଁ ଶୀତଳ ପ୍ରାୟକ ।
 ବନ୍ଧ୍ୟାପରବତ ହସ୍ତ ଉପରେ ଯୋଇବି ଯେ । ୪୧ ।
 ବିକ୍ରମକୁ ମନେ କରେ କରେ ଧରିବାକୁ ।
 ବାସୁକୁ ପାଶେ ପକାଇ ପାଶେ ରଖିବାକୁ ଯେ । ୪୨ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟଭକ୍ତ ତହିଁ ପ୍ରକାଶିଲେ ।
 ବସନ୍ତ କି ? ସଂସାର କି ସୁମନ୍ତ ଭାଷିଲେ ଯେ । ୪୩ ।
 ବୁଝି ମୁନି ହସେ ହସି ସମ୍ମତକୁ ଲଢ଼ି ।
 କାଳୀକ ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣକୁ ପୁରା ଲଢ଼ି ହେ । ୪୪ ।

୪୦ଶ ପଦ—ବାରିଧି—ସାଗର । ମନ୍ଦ—ଶନେଶ୍ଵର । ନୃପଗଣେଶ୍ଵର
 —ନୃପତିଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଦାଶରଥ) ।

୪୧ଶ ପଦ—ବୃହତ୍ତାନ୍ତୁ—ଅର୍ଜୁନ । ଭୀମ—ସୁଧୀ ।

୪୨ଶ ପଦ—ବିକ୍ରମକୁ—କନ୍ୟାକୁ । ପାଶ—ଫାନ୍ଦ । ପାଶ—ବନ୍ଧନ ।

୪୩ଶ ପଦ—ବଶିଷ୍ଠ—ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ ।

୪୦, ୪୧, ୪୨ଶ ପଦ—ଶନି ରୂପ ସାଗରର ମନ୍ଦାନବାସୀ ମନ୍ଦର
 ପଦ୍ମପଦ୍ମ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବେ ଅନନ୍ଦମୟ ସ୍ଵରରେ କହଲେ, “ଅର୍ଜୁନ ଓ
 ସୁଧୀଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଶୀତଳରୂପ ପାଇବି ଏବଂ ବିକ୍ରମ ପଦ୍ମକୁ ହସ୍ତଉପରେ ରଖିବି ।
 ଅର୍ଜୁନ ମଧ୍ୟ ତହିଁକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ଓ ବାସୁକୁ ପାଶରେ ବାନ୍ଧି ପାଦରେ
 ରଖିବାକୁ ମୁଁ ମନେ କରେ ।”

୪୩ଶ ପଦ—(ଦାଶରଥ) ଏପରି ଅସମ୍ଭବ କଥାମାନ କହୁଥିବା
 ବଶିଷ୍ଠ ଧୀର ଭାବରେ (ସମ୍ଭବ ଚିନ୍ତାରେ) ପଚାରିଲେ—କଥା କଣ ? ସୁମନ୍ତ(ସମ୍ଭବ)
 କଥା କହୁ ଶେଷରେ) କହଲେ—ସମ୍ଭବ ନାହିଁ ।

୪୪ଶ ପଦ—ସୁମନ୍ତ କଥା ବୁଝି ପାରି ବଶିଷ୍ଠ ହସେ ହସି ସମ୍ମତ
 ହୁଏତ କହି କହଲେ, “କାଳୀକ ମୁନି ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣରେ ସୁବରୁ ଏହା ଲେଖି
 ପଡ଼ିବ ।”

ବୈଦେହ୍ୟ ବୈଦେହ୍ୟସୁର ଶୂନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ବିଶେଷତ ଶୁଭ ଅଛି ଶୁଭ ସେ ସୁମୁଖ ସେ । ୪୫ ।
 ବାଞ୍ଛା ସେ ଅନୁପବଣ ଶରଣ ବିହୀନ ।
 ବୈଦେହ୍ୟକୁଳେ ସୁତଃ ଅମ୍ଭେ ପୁରୋଦିତ ସେ । ୪୬ ।
 ବେଳୁ ବେଳ ନୃପତି ଚିତ୍ରକୁ ଦ୍ରବ୍ୟଲକ୍ଷ ।
 ବଧୂଶିଳ ପରି ବଧୂ ସେ ବଣୀ ହୋଇଲ ସେ । ୪୭ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ବିଚାରଣ ସେହିଦିନୁ ସେ କାମରେ ।
 ବ୍ରତ ସଞ୍ଚିତ ଶକ୍ତି ଅପୂର୍ବ ଅମରେ ସେ । ୪୮ ।
 ବୈଷ୍ଣବେ ଭୂସୁରେ ସୁରେ କରାଇ ମୋଦକୁ
 ବ୍ରହ୍ମର ଯୋଗ ବର୍ମ ବ୍ରତ ବର୍ମସୁଦ୍ଧକୁ ସେ । ୪୯ ।

୪୫ ଶ ପଦ:—ବୈଦେହ୍ୟ—ବିଷ୍ଣୁ । ଶୁଭଅଛି—ଶୁଣାଅଛି । ଶୁଭ—
 ବେଦ । ସୁମୁଖ (ସୁ ୦)—ମନୁ ଶ୍ରୀ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।

୪୬ ଶ ପଦ:—ବଧୂଶିଳ—ବନ୍ଧୁକାନ୍ତମଣି ।

୪୭ ଶ ପଦ:—ବ୍ରତ ସଞ୍ଚିତ—ବ୍ରତ ହୋଇ । ଅମରେ—
 ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ।

୪୮ ଶ ପଦ:—ଭୂସୁର—ପଣ୍ଡିତ । ସୁର—ଦେବତା । ମୋଦ—ଆନନ୍ଦ ।

୪୫ ଶ ପଦ:—“ବିଷ୍ଣୁ ବୈଦେହ୍ୟ ସୁରକୁ ଶୂନ୍ୟ କରି ପୁଣିବିତାର ହେବେ
 ଏହା ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶୁଣାଅଛି ।

୪୬ ଶ ପଦ—ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶରଣ ନେବା ଲକ୍ଷରେ ଅମ୍ଭେ
 ସୁରପୁରେ ବୈଦେହ୍ୟ ମନୁ ବଣରେ (୧୫ ବର୍ଷରେ) ପୁରୋଦିତ ହେଲୁ ।”

୪୭ ଶ ପଦ—ବନ୍ଧୁ ପେପରି ବନ୍ଧୁକାନ୍ତ ମଣିକୁ ତରଳାଇ ଦେ,
 ସେହିପରି ମନୁଙ୍କ କାନ୍ଦ ବନ୍ଧୁପରି ହୋଇ ରାଜାଙ୍କର ଚିତ୍ତରୂପ ବନ୍ଧୁକାନ୍ତ
 ମଣିକୁ କେଳିକୁ କେଳି କରାଇଲା ।

୪୮ ଶ ପଦ—ସେହିଦିନୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସୁର ହେବା ଲକ୍ଷରେ ଦ୍ରବ୍ୟ
 ବିଚାରଣ କଲେ, ବ୍ରତ ଅବରଣ କଲେ, ଅପୂର୍ବ ରହସ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ
 ପୂଜା କଲେ ।

୪୯ ଶ ପଦ—ବୈଷ୍ଣବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପୂଜାକରି
 ସେମାନଙ୍କର ହୃଦ୍ ବଦଳେ । ଏସବୁ ବର୍ମ ଶୁଭହୃଦ ହେବାପାଇଁ ନିଜେ
 ହୃଦୟୀ ବ୍ରତରେ ବ୍ରତ ହେଲେ ।

ବିଦେବଜାମାନ ମାନସରେ କରେ ନିତ୍ୟ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ରଜନୀରେ ସୁସ୍ବପ୍ନ କରିତ ଯେ । ୫୦ ।
 ଚିତପନ ଚପନବଂଶୀ ସେ ନୃପୋତ୍ତମ ।
 ବିନାଶର ଦିନକୁଦିନ ସେ ଚିନ୍ତୁ ତମ ଯେ । ୫୧ ।
 ବୋଲେ ଉପଲକ୍ଷ୍ମ, ଭଞ୍ଜି ଭଞ୍ଜିନେ ଦୁରିତ ।
 ବାନସଦ୍ବରେ ଅଦରେ ରହିତ କରିତ ଯେ । ୫୨ ।

ଭୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ରାମକେରୀ

[ଅଦ୍ୟାସମତ]

ବିଦୁଷ ତେ ଶୁଣ ରଞ୍ଜନରସ ମନକୁ ଦେଇ ।
 ବିଦୁଷଣ ରାଜସମାନେ ଧର୍ମସ୍ବରୂପୀ ସେହି । ୧ ।

*୦ ଶତ୍ ପଦ—କାଳ ସ୍ତୁତି—ଯଥାସମ୍ବରେ ।

*୧ ଶତ୍ ପଦ—ବିତପନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଚପନବଂଶୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ।

ଭୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ବିଦୁଷ—ପଣ୍ଡିତ । ରଞ୍ଜନ—ମନୋହର । ବିଦୁଷଣ—
 ପାପରହିତ ।

*୦ ଓ *୧ ଶତ୍ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟପରି ତେଜସ୍ବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ଦଶରଥ
 ବ୍ରତାତ୍ମ ମନରେ ଏହି ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ଶୁଭସ୍ବପ୍ନମାନ ଦେଖିଲେ ।
 ଦିନକୁ ଦିନ ଚିନ୍ତାରୁପକ ଅଭିକାର ବିନାଶ ଲାଗିଲା ।

*୨ ଶତ୍ ପଦ—ପାତକ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ ଏ ତରଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି
 ଉପେକ୍ଷା କରି କାଉ ନପଦରେ ଏହା ରଚନା କଲେ ।

ଭୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ପଦ—ହେ ପଣ୍ଡିତମନେ । ଅନୁରାଗ କର୍କଟ ଏହି ରସକୁ
 ମନ ଦେଇ ଶୁଣ । ବିଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଷ୍ଟାପ ଧାର୍ମିକ ମଥୁଳାର ଅଧିପତି

ବିଦିତ ମିଥୁନା ନୃପତି ନାମ ଜନକ ତାର ।
 ବିଦଗଦଗରେ ହେଉଛି ଖ୍ୟାତ ଯଶ ଯହାର । ୨ ।
 ବିଦଗଧ ଯଜ୍ଞର୍ଥରେ ସବଦାରେ ସେ ଅତି ।
 ବିଦଗଧରତ୍ର ପ୍ରାପତ ନୋହୁକାରେ ଦୁହିତା । ୩ ।
 ବୃଷ ଲ ମଣିଷାଳ ବୃତେ ଦିନେ ଚଷ୍ଟୁ ଅବନୀ ।
 ବୃଷାସାପ୍ତ ମୁକ୍ତି ପାଇଣ ମେନା ନ ମେ କାମିନୀ । ୪ ।
 ବସି ଭମନରେ ଭଗନେ କରୁଅଛି ଗମନ ।
 ବର୍ଣ୍ଣରୁତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ହରେ ଜନନୟନ । ୫ ।
 ବୃଷଜନକ କି କଳଙ୍କଦ୍ୱାନେ ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପଦେ ।
 ବୃଷଜନ କରେ ପରତେ ନରେ ଦବସେ ଉଦେ । ୬ ।
 ବୃଷଭସ୍ୟା ସେ ମଣ୍ଡିକାରେ ଶତ ଅତି ଉଦବେଗ
 ବୃଷଭସା ଏହି ଉଭୟେ ଭାଳିକାରେ ଅପାଙ୍ଗ । ୭ ।

୧ୟ ପଦ—ବିଦଗ ଦିଗରେ—ଚହୁଁ ଗରେ ।
 ୨ୟ ପଦ—ବିଦଗଧ—ପଶୁକ । ବିଦଗଧ—ଅବୁଜିତ, ଦୁଃଖିତ ।
 ୪ଥ ପଦ—ବୃଷାଳ—ବୃଷାଣ୍ଡ । ମଣିଷାଳା—ଯଜ୍ଞଶାଳା—ବୃଷାଣ୍ଡ—
 ଲକ୍ଷ୍ମଣାପତ୍ର । ମେନା—ମେନକା ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସର ।
 ୬ଷ୍ଠ ପଦ—ବୃଷଜନକ—କନ୍ୟା ।
 ୭ମ ପଦ—ବୃଷଭସ୍ୟା—ଲକ୍ଷ୍ମଣା । ବୃଷଭସା—ମନୋହର ଉଦ୍ର ।
 ୮ମ ପଦ—ବିଦଗଦରେ—ଚହୁଁ ଗରେ । ସୁଧା—କନ୍ୟାକା ।

ଜନକଙ୍କ ଯଶ ଚହୁଁଦିଗରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ । ସେ ସବଦା ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତି
 ଚତୁର । ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବସ୍ଥା ଦିଶୁଅଛି ।
 ୪ଥ, ୫ମ ପଦ—ବିଦଗ ଯଜ୍ଞଶାଳା ଲେଖା ଶୁଦ୍ଧ ଦିନେ କୁମି ବୃଷ
 କରୁ ବ୍ୟବସାୟ ଶାପତ୍ର ଫୁଲ ନେକା ଅପ୍ସରା ବିମାନରେ ବସି
 ଗଗନରେ ମେନା କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ; ତାହାର (ମେନକାର) ଶୋଭା
 ସ୍ଥିତିରେ ଜନ ନୟନ ମୋହିତ ହୁଏ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—(ମେନକାଙ୍କ ଦେଖି) ପଶୁକମାନଙ୍କର ପ୍ରଚେତ ହେଉ—
 କଳଙ୍କବହୁଳ ଦୃଷ୍ଟିହେଉ ଦିନରେ ଅକାରେ ଉଦେ ହୋଇଅଛି କି ?

୭ମ ଓ ୮ମ ପଦ—ମେନକା ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖର ଯାଉ ଥିବାରୁ ଗୋବର
 ଉଦ୍ଧୃତ କାଳ ହେଉ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହି ଫଳର ଉଦ୍ର ହେଉମାନ ହୁଏ,
 ଚତୋରସଶୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଭିନ୍ନ ପାନ କର କାର୍ଯ୍ୟର ବିଭାବ ଚରୁଅଛି କି ?

ବିହରଇ ପୁନଃପୁନ ତ ସୁଧା ଟିକ ଚଢ଼ୋର ।
 ବିହରରେ ସେ ବହୁଛି ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମନୋହର । ୮ ।
 କଳାଗୁଡ଼ପୁରମଣ୍ଡଳା ଶୋଭା ଜନକ ଗୁହଁ ।
 କଳାଇଲେ ଚିତ୍ର ମୋ ପୁତ୍ରା ପୁଣି ହୁଅନ୍ତା ଏହି । ୯ ।
 ବାଳରୁଣିଧରା କହୁଲ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ର ।
 କଳାଏ ଏସଣି ଅଭୁତେ ହୋଇ ସନା ପ୍ରାପତ । ୧୦ ।
 କଳାହକୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଲ ପର ଇଶ୍ଵରଭାର ।
 କଳାହକେ ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗନ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର । ୧୧ ।
 ବାଣୀ ସେ ଏସର ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ରେ ଜାତ ମଞ୍ଜୁସ୍ତମ ।
 ବାଣିଜ୍ୟେ ରତ୍ନସମୃଦ୍ଧ ଲଭ୍ୟ ସର ମଞ୍ଜୁ ସେ । ୧୨ ।

୧୨ ପଦ—କଳାଗୁଡ଼ପୁରମଣ୍ଡଳା—ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପୁର ମଣ୍ଡନକାରିଣୀ (ମେନକା)
 ୧୦ମ ପଦ—ବାଳରୁଣିଧରା—ସେଇ ସ୍ତ୍ରୀର ଓଷ୍ଠ ନବୋଦିତ ସୂକ୍ଷ୍ମର
 କର୍ଣ୍ଣପରି ।
 ୧୧ଶ ପଦ—କଳାହକୁଁ—ପଦ୍ମବତୀ । ଇଶ୍ଵରଭାର—ପାବନ ।
 କଳାହକେ—ମେଘରେ । ଗନ୍ଧକଟାରୁ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ୧୨ଶ ପଦ—ମଞ୍ଜୁସ୍ତମ—ପେଡ଼ି । ରତ୍ନସମୃଦ୍ଧ—ରତ୍ନ ସମୃଦ୍ଧ ।

ତା, ଅପାରାଧୀନ ଦିଗ ବିଦିଲେ ଗୋଟିଏ ଭାବରେ ମନୋହର କରଅଛି ।
 (ନେତ୍ର ସହଜ ଚକୋର, ମୁଖ ସହଜ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମୁଖର ଶୋଭା ସହଜ ଚନ୍ଦ୍ର
 କରଣ ଭ୍ରମନ୍ତ)

୧୨ମ ପଦ—ରତ୍ନପୁର (ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପୁର) ମଣ୍ଡନ କାରିଣୀ ମେନକାର ଶୋଭାକୁ
 ଦେଖି ଜନକ ଭଣି ମନରେ ଭାବଲେ—“ଏ ମେର ବନ୍ୟା ହୁଅନ୍ତା କି ?”

୧୦ମ ପଦ—ବାଳସୁନ୍ଦରୀର ଯଦୁର ଅଧର ଶୋଭା ପାଏ, ଏପରି
 ସେ ମେନକା, ସେ ଜନକ ଭଣିଲେ ଚିତ୍ର ଜାଣି କହଇ, “ଏହିପଣି ଗୋଟିଏ
 ବାଳିକା ଅତ୍ୟୁତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ।”

୧୧ ପଦ—“ପଦ୍ମବତୀ ପାବନ ଜାତ ହେଲା ପରି, ମେଘରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍
 ପ୍ରକାଶ ପରଲା ପରି, ପ୍ରସ୍ତୁତ ସେ ବନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହେବ ।”

୧୨ଶ ପଦ—ଏହି ବାଣୀ ଶୁଣିଲ ସ ମୁଁରେ ବାଣିକକୁ ରତ୍ନ ସମୃଦ୍ଧ
 ହାସ୍ତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ରେ ଗୋଟିଏ ମନୋହର ପେଡ଼ି ଜାତ ହେଲା ।

ବିଶ୍ଵମୋହନୀ ଏ ତା ମଧ୍ୟ ଦେଖି ମହାହରଷ ।
 ବିଶ୍ଵକର୍ମା କୃତ କୃତିମୟତୀ କ କଳବଶ । ୧୩ ।
 ବସୁଧାବରକା ଜନକ କୋଳ କରି ସ୍ଵଭବ ।
 ବସୁ ଧରାଲ ଶୁଣଣେ କ କୃତ କୃତ ଦରବ । ୧୪ ।
 ବିଶ୍ଵସୂକ ଏକ କରିଛି ଧର ଶୋଭାଦୟକୁ ।
 ବିଶ୍ଵକେତୁ କେତୁ ବାମଲ ଜାଣି ଜଗନ୍ନୟକୁ । ୧୫ ।
 ବହୁ ଉଷି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମେଳ ହୋଇ ଯେ ଥିଲେ ।
 ବହୁ ସୀତାନାମ ଏ ସୀତା ଯୋଗେ ଜାତ ହୋଇଲେ । ୧୬ ।
 ବିଷୁ ସନମତ ପୃଥିବୀର ପାଟିବା ଏହି ।
 ବିଧିର ମିଥୁନ ଉତ୍ସବକାରୀ ମେଥିପା ବହୁ । ୧୭ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵମୋହନୀ ସଂସାରମୋହନୀ ବନ୍ୟାଟିଏ ।
 ବିଶ୍ଵକର୍ମା—ଦେବଶିଳ୍ପୀ । କୃତୀମୟତୀ—ବୁଣେଇ । କଳବଶ—କଳହାରୀ ।
 ୧୪ଶ ପଦ—ବସୁଧାବରକା—ପୃଥିବୀସ୍ଵଭାବ । ବସୁ—ରତ୍ନ ।
 ୧୫ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵସୂକ—କ୍ରନ୍ତା । ବିଶ୍ଵକେତୁ—ମନ୍ତ୍ରଣ, ବଦର୍ଥ ।
 କେତୁ—ପତାକା ।
 ୧୬ଶ ପଦ—ସୀତା ଲଙ୍ଗଳର ଅଗ୍ର ।
 ୧୭ଶ ପଦ—ବିଧି ବ୍ରହ୍ମା ।

୧୩ଶ ପଦ—ସେ ପେଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ସଂସାରମୋହନୀ ବନ୍ୟାଟିଏ
 ଦେଖି ଜନକ ମହାହରଷ ହେଇ ବିଚାରିଲେ, ‘ବିଶ୍ଵକର୍ମା ଏହି ବୁଣାଇଛି
 ସନ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଗତ ଅଛନ୍ତି କି ?’ (ସନ୍ତ ନିର୍ମିତ ହୁଣ୍ଡାଲ ହସ୍ତ ନିମିତ୍ତ ହୁଣ୍ଡାଲ ଅପେକ୍ଷା
 ସୁନ୍ଦର ହୁଏ) ।

୧୪ଶ ପଦ—ବୁଝାକ୍ତ ବିଧାତା ବୁଝନ୍ତୁ ରତ୍ନ ଧରାଲର ପର ଜନକବନ୍ଧି
 ଅନନ୍ତ ମନରେ ପୃଥିବୀର ଜାତ ବନ୍ୟାକୁ—ଫିତା ଦୁଧିତାକୁ କୋଳ କରି ପ୍ରାୟ
 କୋଳରେ ଧରିଲେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମ ସମସ୍ତ ଶୋଭାକୁ ଏକତ୍ର କରି ଏ ବନ୍ୟା ଗତଅଛି ।
 ବଦର୍ଥ ଏହାହାରୀ ଜଗତ ଜୟ କରିବ,—ଏହି ଅଶରେ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଲା ।

୧୬ଶ ପଦ—ଜନକଙ୍କ ସହଚର ବହୁତ ଚିତି ବୁଣି ହୋଇଥିଲେ ।
 ସେମାନେ କହଲେ, “ଏ ସୀତା ଯୋଗେ (ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ର) ଜାତ ହୋଇଅଛି,
 ତେଣୁ ଏହା ନାମ ସୀତା ହେଉ ।”

୧୭ଶ ପଦ—“ଏ ପୃଥିବୀରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ତେଣୁ ବିଧାନରେ ଏହାର
 ନାମ ପାଟିବା ହେଉ । ପୁଣି ଦେବକ୍ରମେ ଫିଥିଲା ସୁନ୍ଦର ଉତ୍ସବକାରଣୀ ସୋରା
 ଏ ମେଥିଲୀ ନାମ ପାଇବ ।”

ବଦେହଜାୟା କୋଟିଏକ ହେଲେ ସମ କି ଅଥ ?
 ବଦେହଦେଶରେ ଭବ୍ବ ବରଦେହୀ କୋରକ । ୧୮।
 ବଦୁଷ ଜନକ ପାଳନେ କୋରକର ଜାନକା ।
 ବଦୁଷଣ ଶୋଭା ଜେମାର ଅଥ ସମ ଅନ କି । ୧୯।
 ବାସରେ ଭବ୍ବ କି ଭବ୍ବ ପରଜାତକ ହୁଅ ।
 ବାସରେ ବହୁଟେ ପୋତନଗଣା ନାମହୁଁ ସ୍ବଜ୍ଞ । ୨୦।
 ବଦ୍ଧ ଭବ୍ବରେ ଦୋଳରେ ରଖି ଧାନ୍ତି ପାଳକ ।
 ବଦ୍ଧ-ଶ୍ରୀ ଭବ୍ବମାନଙ୍କ ଅସ୍ବମାନରୁ କାତ । ୨୧।
 ବନିତ୍ର କି ହେମ ସ୍ବନେ ଦୁର୍ଗା ରୂପା-ପଲଙ୍କେ ।
 ବନିଗ'ର ଅନ ଭବ୍ବମା ସେହି କାଳେ ପଲଙ୍କେ । ୨୨।

୧୮ଶ ପଦ—ବଦେହଜାୟା—ବଦର୍ପର ପଦ୍ମୀ, ରତ ।
 ୧୯ଶ ପଦ—ବଦୁଷ—ପଣ୍ଡିତ । ବଦୁଷଣ—ବଦୁଷଣ ।
 ୨୦ଶ ପଦ—ଭବ୍ବଳ—ପଦ୍ମ । ଲକ୍ଷ—ହୁଅ । ପୋତନ—ରୁଦ୍ରଦୋଷ ।
 ୨୧ଶ ପଦ—ବଦ୍ଧ—ବଦ୍ଧ ଶାଳାପୁର । ବଦ୍ଧ-ଶ୍ରୀ—ଅପରାଧ ।
 ୨୨ଶ ପଦ—ହେମ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ପଲଙ୍କ—ବସ୍ତ୍ରର ପଶ୍ଚାତ ।

୧୮ଶ ପଦ—“କୋଟି କୋଟି ରତ ଏକ ହେଲେ ଏହାକୁ ସମ ହେବେ
 କି ? (ସମ ହେବେ ନାହିଁ) । ବଦେହ ଦେଶରେ ଏ ଭବ୍ବରକ ହୋଇଅଛି,
 ତେଣୁ ବେଦେହୀ ନାମ ପାଉଁ ;”

୧୯ଶ ପଦ—“ପଣ୍ଡିତ ଜନକ ରଖିବ ପାଳନ ସୋରେ ଏହାର ନାମ
 ଜାନକା ହେବ । ଦୋଷରହୁତ ଏହି ଜେମାର ଶୋଭାକୁ ହୁଲିନା ଦେବାକୁ
 ଅଥ କିଛି ଅଛି କି ? (ଅଥ କିଛି ନାହିଁ) ।”

୨୦ଶ ପଦ—“ସେହି କନିଷ୍ଠା କାସନାକୁ ପଦ୍ମ କାସନା କା କି ଲକ୍ଷ
 ଦେବା ? ପାରଜାତ କାସନା ମଧ୍ୟ ହୁଅ ହୋଇଯିବ । ଦେହ ସୌରର
 ଶୋଭନେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍ଷୁଥିବାକୁ (ଏହାର) ପୋତନଗଣା ନାମ ସ. ଥିବ ହେବ ।”

୨୧ଶ ପଦ—ପାଦୁଥାକା ଧାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ପୁରରେ ଦୋଳରେ
 ଝୁଲୁଥିବା ବେଳେ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ତା ସହିତ ଅଥ ବୌଦ୍ଧ
 ଭବ୍ବମା ସମାନ ନ ହୋଇ କତ ଭୟ ପାଇଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ— ଦୋଳରେ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନୁମିତ ହେଲା ।
 ସୃଷ୍ଟି ଦୁର୍ଗା ରୌପ୍ୟ ପଲଙ୍କରେ ଶୟନ କରି ଅଛନ୍ତି କି ? ସେହି ସମୟରେ କନ୍ୟା ।
 ପଲଙ୍କ ପକାଇବାକୁ ଅନ୍ୟ ଭବ୍ବମାସକୁ କାହାରି ପଡିଲେ ।

ବାଳକା ଲଳା ବରହୁକେ ଅନ୍ତଃସୁରସ୍ତା ମୋହୁ ।
 ବାଳ କ ଶୈବାଳ କମଳକୋଷ ଉପରେ ଶୋହୁ । ୨୩
 ବାଡ଼କର ଶହସ୍ରତମା ସର ଧର ତା ଭଲ ।
 ବାଡ଼କର ମଧ୍ୟେ ପଦାଅ ଅନ ସମାନ ଶୋଭା । ୪
 ବଡ଼ମ୍ବ ନୂତନ ମଞ୍ଜିରୀ କଳିତ କ ସବନେ ।
 ବଡ଼ମ୍ବ ଶ ଅନ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟି ପେ ଟଳ ଟଳ ଗମନେ । ୨୫
 ବଚକୁ ବାଚକେ ନ କହୁଁ ପୁଣି ଶୁଣି ଉପାୟ ।
 ବଚକୁ ପିଇବ ପତି ଶ ଶୁକ ମୁକରେ ରହୁ । ୨୬

୨୩ଶ ପଦ—ବାଳକା ଲଳା—ବାଲ୍ୟାକସ୍ତାର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ।
 ଶୈବାଳ—ଶିଉଳ । କମଳକୋଷ—ପଦ୍ମକୂଟ ।
 ୨୪ଶ ପଦ—ବାଡ଼କର—ଉତ୍କଳ ବାହୁ । ବାଡ଼କରେ—ସମୁଦ୍ର
 ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଗ୍ନିରେ ।
 ୨୫ଶ ପଦ—ବଡ଼ମ୍ବ—ବଲମ୍ବ ବା ଯାହା ଲମ୍ବ ଅଛି । ନୂତନ
 ମଞ୍ଜିରୀ—ନୂଆ ଲତା । ବଡ଼ମ୍ବ—ନିନ୍ଦିତ, ବୁଝା ।
 ୨୬ଶ ପଦ—ବଚକୁ—କଥାକୁ । ବାଚକେ—ବଚନରେ । ମୁକ—
 ମୌନ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବାଳକାଳର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ସେ କନ୍ୟା
 ଅନ୍ତଃସୁରରେ ଥିବା ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ମୋହଲେ । ପଦ୍ମ କୂଟ ଉପରେ ଶିଉଳୀ
 ଶୋଭିତ ହେଉପରି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ବାଳସବୁ ଶୋଭା ପାଇଲା ।
 ୨୪ଶ ପଦ—ବାହୁକୁ ଧରି ଆଉଳି ଉଠି ହେଲାକେଲେ ସେ
 ବାହୁରେ ଲେଖାଥିବା ଚିହ୍ନପତ୍ରମା ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଦିଶିଲେ । ସେହି ଶୋଭା
 ସହଜ ଭୂଳନୀ କରିବାକୁ ଆଉ ଯେତେ ଉପମାସବୁ ଅଛି, ତାକୁ ବାଚବାଚରେ
 ପକାଇ କଥା । (ଏହା ସହଜ ଉପମିତ ହେବାକୁ ଆଉ କେହି ସମ ନୁହନ୍ତି)
 ୨୫ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଟଳ ଟଳ ଗମନ [ଭଲ ରୂପେ ଗୁଲି ଜାଣି ନ
 ଥିବା ହେତୁ] ପବନରେ ଦୋହଲୁଥିବା ନୂତନ ଲତାକା ସଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ ।
 ତାଙ୍କ ଗତିକେଲେ ଅନ୍ୟ ଅଡ଼କୁ ଦୁଷ୍ଟି ପାତ ହେବା ବୁଝା; (ତାଙ୍କ ଗତିର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦିଗର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ଯାଏ)
 ୨୬ଶ ପଦ—ସେ କଥାକୁ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରୁ କରୁ ଶୁଣିବା
 ସେକେ ପୁଣି ଶୁଣିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ ହେଲେ । ଶୁକ [ସୀତାଙ୍କ ସ୍ବର ସହଜ
 ସମାନ ହେବା ପାଇଁ ? କି ଶାବ୍ଦ ପଡ଼ିଲା, ତଥାପି ସମାନ ନ ହେବାକୁ ନୁହେଁ
 ହୋଇ ରହିଲା ।

ବାଳୀ ସେ ଖେଳିଲ ଶିଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିମ୍ନ ନିମ୍ନରେ ।
 ବାଳିଣେ ଲକ୍ଷିଦେ ସେ ବାଳେ ରମା ରମା ସମରେ । ୨୭ ।
 ଦେଖି ଶୁଭୁ ଶିରେ ଶୁକଳ ରଙ୍ଗପୁଲେ ପତନ ।
 ଦେଖି ହିଂସୁ କ ନରୁ ହେଉଛନ୍ତି ପତନ । ୨୮ ।
 ବିଭୀଷଣ କର୍ଣ୍ଣ କୁଣ୍ଡଳ କ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୀ ବଳା ?
 ବିଭୀଷଣ ଦମ୍ଭ ଶତରେ ଦେବ ଶୁଭ୍ର ନୋହୁଲ । ୨୯ ।
 କନ୍ୟା କଲ ବାହୁ ଏ ଶୁଭମାନ ସୁଦର୍ଶନୀ ।
 କନ୍ୟାସଙ୍ଗତ କ ପ୍ରକାଶ ଅନ ପ୍ରକାରେ ଅଶି । ୩୦ ।

୨୭ଶ ପଦ:- ବାଳିଣେ-ମର୍ଗମାନେ ।

୨୮ଶ ପଦ:- ଦେଖି ହିଂସୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହିଂସା-ଜୋ, ସମ୍ଭା ଓ
 ସରସ୍ୱତୀ ନିଶାହର ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନ । ନରୁ-ଅବାଶୁ ।

୨୯ଶ ପଦ:- ବିଭୀଷଣ ଦମ୍ଭ ଶତରେ-ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ।

୩୦ଶ ପଦ:- କନ୍ୟାସଙ୍ଗତ-ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥା ।

୨୭ଶ ପଦ- ସେ ସୀତା କ୍ରମଶଃ ଶିଶୁଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ
 କଲେ । ସେତେବେଳର ଶୋଭାକୁ ଦେଖି କେବଳ ମର୍ଗମାନେ ରମା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ
 ସହିତ ସମାନ ବୋଲି କହିଲେ (ରମା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଶୋଭା ମଧ୍ୟ ସେ ଶୋଭା
 ସହିତ ଭୁଲିଗାୟ ହୋଇ ନ ପାରେ) ।

୨୮ଶ ପଦ- ଦେଖିବାକୁ ଶୋଭିତ ମସ୍ତକରେ ଧଳା ଓ ଲଲ ରଙ୍ଗର
 ଫୁଲ ଯଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡନ କଲେ; ତାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ହିଂସା-ଜୋ,
 ସମ୍ଭା, ସରସ୍ୱତୀ ଆକାଶରୁ ଖସି ପଡୁଅଛନ୍ତି କି ? (ଜୋର ପାଣି ଧଳା,
 ସମ୍ଭା ପାଣି ଗାଡ଼ି କଳା ଓ ସରସ୍ୱତୀର ପାଣି ଲଲ କର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ) ।

୨୯ଶ ପଦ- କର୍ଣ୍ଣରେ କୁଣ୍ଡଳ ଝୁଲୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହା ଶାବୁତ-
 ପରି ଆଖିକୁ କାନ୍ତି ରଖେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଭେଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଭ୍ରଲେ ତାର
 ଆଖି ସେ ଫେରାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୩୦ଶ ପଦ- ସେ ସୁଦର୍ଶନୀସ୍ୱପ୍ନ ସୀତା ଏ ବାଳ ସୁଲର ଶୁଭମାନଙ୍କୁ
 ଦେବର ପ୍ରଥମ ଯୌବନ ସମୟର ଭଲ ଶୁଭମାନ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ବିଭ୍ରାକାଳେ ନାଶ୍ଚ ଯେମନ୍ତେ ବନ୍ୟାଳଙ୍କାର ମୁଷ୍ଟ ।
 ବିଭ୍ରାବନା ହେଲ ଉତ୍ତରେ ନବବିଳାସ ରଞ୍ଜି । ୩୧ ।
 ବସନ୍ତଦୁତ ଧ୍ବଜି କଲବେଳେ ବେତେ ଇନ୍ଦିତ ।
 ବସନ୍ତ ଗୁଣରେ ଅଳାପ ତହୁଁ କରଇ ଗୀତ । ୩୨ ।
 ବସନ୍ତ ବସନେ ଗଣ୍ଡିକ ଦେଇ କଞ୍ଚେ ପକାଇ ।
 ବସନ୍ତ ବସନ ମୋହିତ ଏହି ରାମାନ ବହୁ । ୩୩ ।
 ବନ୍ଦନ କରେ ନାନା ଛନ୍ଦେ ନାବା ସେ ସୁନଃ ସୁନଃ ।
 ବନ୍ଦିତସପତ ଏକାନ୍ତେ ଗୁହ୍ୟବାରେ ସୁମନ । ୩୪ ।
 ବନ୍ଦି ଯାହାକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ସରଳସୌ ଧରାରେ ।
 ବନ୍ଦୀପଦ ଦୋଇ ରହିଲ ଅବଶେଷେ ଧରାରେ । ୩୫ ।

୩୧ ଶ ପଦ—ବସନ୍ତଦୁତ—କୋକିଳ । ବସନ୍ତ—ରାଗବିଶେଷ ।

୩୩ ଶ ପଦ—ବସନ୍ତ ବସନେ—ହଳଦିଆ ଲୁଗାରେ । ବସନ୍ତ ବସନ—
 ପୀତାମ୍ବର, ବିଷ୍ଣୁ ।

୩୪ ଶ ପଦ—ନାବା—କନ୍ୟା । ବନ୍ଦିତସପତ—ଉତ୍ତରୀ କଳ ଚିତ୍ରିତ
 ଚିତ୍ରପତ ।

୩୫ ଶ ପଦ—ବନ୍ଦି—ବନ୍ଦନା କର । ଅବଶେଷେ—ଅନ୍ତଃସୁରରେ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ବିଭ୍ରାକାଳେ ନାଶ୍ଚ ଯେପରି ପିଲାବନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାରସବୁ
 ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଲଗ୍ନ କରେ, ସେହିପରି ସୌକନ୍ଦ୍ର କାଳରେ ସୁରାଜନ
 ଶ୍ରୀକା ଶୁଦ୍ଧ ନୂତନ ଶ୍ରୀତା ବରିକାକୁ ସେ ମନ କଲାଇଲେ ।

୩୭ ଶ ପଦ—କୋକିଳ ଧ୍ବଜି କଲବେଳେ ସୀତା ସେ ସୁନକୁ ଉପହାସ
 କରି ବସନ୍ତ ରାଗରେ ଗୀତ କୋଲୁଥିଲେ । (ସୀତାଙ୍କ ସୁନ କୋକିଳ ସୁନଠାରୁ
 ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତର) ।

୩୮ ଶ ପଦ—ସୀତା ହଳଦିଆଲୁଗା ପିନ୍ଧି ତାର କାଢ଼ରେ ଗଣ୍ଡି ଦେଇ
 ବାନ୍ଧିରେ ପକାଉଥିଲେ ! ସେଥିରୁ ଜଣା ଯାଉଥିଲା, ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କିନ୍ତେ
 ନିଶ୍ଚୟ ମୋହିତ କରିବେ,—ଏହି ରାମାନରେ ଯେପରି କାନ୍ଧରେ ଗଣ୍ଡି ପକାଇ
 ରଖୁଅଛନ୍ତି ।

୩୯ ଶ ପଦ—ସେ ସୀତା ନାନାପ୍ରକାର ଛନ୍ଦରେ ନାବା କାରମ୍ବାର କରନ
 ତଲେ । ଉତ୍ତରୀ କଳ ଚିତ୍ରିତ ଏକାନ୍ତରେ ଦେଖିବାକୁ ମନ କଲାଇଲେ ।

୪୦ ଶ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପଟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାସୀର
 ଯାହାକୁ ବନ୍ଦନା କରାଯାଏ, ଏପରି ସେ ସୀତା, ସେ ସୌକନ୍ଦ୍ରକାଳ ହେବାକୁ
 ଅନ୍ତଃସୁରରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ବସୁର ନବରୁ ଦନକୁଦନ ପ୍ରଭା ବଢ଼ାଇ ।
 ବସୁରେ କୁଚ ଅକ୍ଷରତ, ଏହୁ ଉଦ୍‌ପ୍ରେଷା ହୋଇ । ୩୬ ।
 ବର୍ଣ୍ଣମାଳୀପଦ ରୋମାଳ କି ସେ ସରସାପନ୍ତ ।
 ବର୍ଣ୍ଣନାୟ ଏହୁ, କରନ୍ତି କି ସେ ଭବ୍ୟକୁ ଗତ ? ୩୭ ।
 ବିକଳପ, କର ସଞ୍ଚନ୍ତି ମଧୁ କଲ୍ୟାଣରେ ।
 ବିକଳପ, ଫଳ ଅକ୍ଷର ଉଦ୍‌ବେଗୁରୁ ନିମ୍ନରେ । ୩୮ ।
 ବିକଳ ହୋଇଲେ ନିମ୍ନକଠାରୁ ତାଳସରକି ।
 ବିକଳ ହୃଦରେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ରୂପେ କଲେ ଶମ୍ଭୁ କି ? ୩୯ ।
 ବଳଶେଷ୍ୟ କାମ ତାହାକି କାମ କଲ ପ୍ରହାର ।
 ବଳି କାଟୁଲକି ପ୍ରଜାଗ୍ରଭାବେ ସେ ମନୋହର । ୪୦ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବସୁରନବରୁ—ନିମ୍ନକଠାରୁ । ବସୁରେ—ଗ୍ରହରେ ।
 ୩୭ଶ ପଦ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳୀ—ଅକ୍ଷରମାଳା ।
 ୩୮ଶ ପଦ—ସରସାପନ୍ତ—ମଧୁମଞ୍ଜିକାଗଣ ।
 ୩୯ଶ ପଦ—ବିକଳପ—ବିକଳନା । ବ୍ରହ୍ମକ—ଗୁପ୍ତ ।

୩୬ଶ ଓ ୩୭ଶ ପଦ—ନିମ୍ନ କର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଦନକୁ ଦନ (ସୀତାଙ୍କ)
 ପ୍ରଭା ବଢ଼ାଇ । ବସୁସ୍ଥଳରେ କୁଚ ଅକ୍ଷରତ ହେବାରୁ ଏହୁ ଉଦ୍‌ପ୍ରେଷା ବହନ
 କଲ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପ୍ରାୟ ସେହି ରୋମାଳୀ, ସେ ମହୁମଞ୍ଜି ହେଲା । ସେହି
 ମହୁମଞ୍ଜି ଉପରକୁ ଗତ କରୁଅଛି କି ? ଏହାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନାଯୋଗ୍ୟ ।

୩୮ଶ ଓ ୩୯ଶ ପଦ—ପ୍ରଜାଗ୍ରଭାବେ କଲ୍ୟାଣରେ (ରୋମାଳୀ ରୂପ
 ମହୁମଞ୍ଜିମାନେ) ମଧୁ ସଞ୍ଚନ୍ତି ଅକ୍ଷର—ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅନୁମାନ କରିବାର
 ଦଥା । ଅଥବା ସେ କଲ୍ୟାଣରେ ଫଳ ଫଳ ବ୍ରଜଣ ଗୁଣାବଠାରୁ ତାଳ ଫଳ
 ସଦୃଶ ବୁଲି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା କି ? କିମ୍ବା ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ (ସେ ସ୍ୱୟଂ କର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି) ଶିବ-
 ରାଜା ହୃଦରେ ବିକଳ କଲେ କି ?

୪୦ଶ ପଦ—ମହାକଳୀ କନ୍ଦର୍ପ ଶିବଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଅଟେ । ତେଣୁ ସେ
 ସଦୃଶ କାଟୁଳ ବଳି ପ୍ରହାର କଲା କି ? ସେହି କାଟୁଳ ବୁରୁଣ ରୂପରେ ମନୋହର
 ଦଶୁଅଛି (କାଟୁଳ କାଳି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବାର ଦଥା, ମାତ୍ର ଏ କାଟୁଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ
 ତଥା ହୋଇଥିବାରୁ ଓଡ଼ା ଥିଲା ଓ କଳା ଦଶୁଥିଲା । ସେହି କଳା ଓ ଓଡ଼ା
 କାଟୁଳ ମହାଦେବଙ୍କ ଶିରରେ କାଳ ଲାଗି ରହୁଅଛି କି ?)

ବାସରେ ପତନେ ଘୋଡ଼ାର ଶ୍ଵେତ ବକତ ଦେଇ ।
 ବାସପତ୍ନୀ ସ୍ଵର ଭୟରୁ ରତ ସେବନେ ସ୍ନେହ । ୪୧ ।
 ବନଧବଳ ସେ କିଶିଲ କଟୀ କୁସୁଧା ହୋଇ ।
 ବନଧରକେଶୀ କଳିଣୀ ଜୟବାଦ୍ୟ ବଜାଇ । ୪୨ ।
 ବଳାହଂସକ ନାଦେ ଗତ ବଡ଼ଇକ ଶୁଣାଇ ।
 ବଳାକୁାରେ ମନ୍ଦ ସରଣେ ଗଜ ହଂସ କିଣାଇ । ୪୩ ।
 ବାରଣକୁସା ଗବଂ ଗବଂ କରି ଉରୁ ଘାଟିତ ।
 ବାରଣଦନ୍ତ କୁନ୍ଦା ପ୍ରମୁ କି କୁନ୍ଦୁମ ଲେପିତ । ୪୪ ।

୪୧ ଶ ପଦ—ବାସରେ—ଲୁଗାରେ । ଶ୍ଵେତ—ବାଞ୍ଛିଲ । ବକତ—ସାଞ୍ଜୁ ।

୪୨ ଶ ପଦ—ବନଧବଳ—ଫିଙ୍ଗୁ । ବନଧକେଶୀ—ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣପରି ସାହାର କେଶର ବର୍ଣ୍ଣ (ସୀତା) ।

୪୩ଶ ପଦ—ହଂସକ—ଫୁଲ । ମନ୍ଦ ସରଣେ—ମନ୍ଦଗତରେ ।

୪୪ଶ ପଦ—ବାରଣକୁସା—କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ । ଉରୁ—ଜାଡ଼ି । ଘାଟିତ—ଶୋଭିତ । ବାରଣଦନ୍ତ—ହସ୍ତିଦନ୍ତ ।

୪୦ ପଦ ସୌରଭାଙ୍ଗୀ ସୀତା କାମ ଭୟରୁ ପ୍ରମତ୍ତମୁରୁ ରକ୍ଷା
 କରିବାପାଇଁ ତାକୁ ବାଞ୍ଛିଲ ରୂପ ବକତରେ ଅଛାଦନ କରି ତା ଉପରେ ଲୁଗା
 ଘୋଡ଼ାଇଲେ । ଅଥ ମଧ୍ୟ ରତ ସେବା କଲେ (ରତ ସେବା କଲେ ରତକ
 ସ୍ଵାମୀ କାମଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ; ଅର୍ଥାତ୍ ରତ ରସରେ ତିଷ୍ଠି ମନ୍ତ୍ରି) ।

୪୧ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର କଟୀ କ୍ଷୀଣତାର ସିଂହରୁ ଜୟ ବଜାଇ । କେଶ
 ସେହୁ ଜଳଧରକେଶୀ ସୀତା କଳିଣୀରୂପ ଜୟବାଦ୍ୟ ବଜାଇଲେ ।

୪୩ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଗମନ ଗତ ଓ ହଂସର ଗତକୁ କଳି
 ପତିତାରୁ ସେ ଧୀର ଗତ କଲବେଳେ କଳା ଓ ନୃସୁର ନାଦରେ ଗମନର
 କତିମାକୁ ଶୁଣାଇଲେ । (ତାଙ୍କ ଗତ ହଂସ ଓ ଗଜର ଗତଠାରୁ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିର
 ହେଲା ।)

୪୪ଶ ପଦ—ତାଙ୍କ ଉରୁଦ୍ଵୟ କଦଳୀ ବୃକ୍ଷର ଗବକୁ ଗବ କରି
 ଢେଳି ପ୍ରଦାନ କଲ । (ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା) କୁନ୍ଦା ହୋଇଥିବ ହସ୍ତି-
 ଦନ୍ତର ପ୍ରମୁଦେ କୁନ୍ଦୁମ ବୋଲା ହୋଇଛି ତ ?

ବାହୁ ଶୋଭା ଶୁଣି ମୁଖାଳ କଣ୍ଠବଦ୍ଧ କହୁଅ ।
 କାହୁଁ ତାତରେ ଜାଣିଲ ସେ ପୂଜାକୁ ପାଇଲ । ୪୫ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ନାହିଁ ସେ ହସ୍ତହତ କହୁବା ତଳେ ।
 ବ୍ରହ୍ମା ତେଣୁ ଦେଲ ଅତୁଳ କରି ନାମ କଟକେ । ୪୬ ।
 ବିରୂପିଣ ରୂପାନିତୟ ସବୁ ସୁନ୍ଦରୀରେ ।
 ବିଲ ସେ ଜାନକୀ ଅତୁଳ ତାକୁ ଅମ୍ବେ ଏଠାରେ । ୪୭ ।
 ବନ୍ଦ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଶ୍ରବଣେ ତଳପଦ ଘରଣି ।
 ବନ୍ଦ୍ୟ ନୋହୁ କ ସେ ପିତ, ପେଟି ନୟନ ପଡ଼ । ୪୮ ।

୪୫ ଶ ପଦ—ମୁଖାଳ—ପଦ୍ମ ନାଭ ।

୪୬ ଶ ପଦ—ବିରୂପିଣ—ମଣ୍ଡଳ । ଭୂଷାନିତୟ—ଅଳଙ୍କାର ସମୃଦ୍ଧ ।

୪୫ ଶ ପଦ—ବାହୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପଦ୍ମନାଭ (ଅସମାନ ହେବାରୁ) ଦେହରେ କଣ୍ଠା ଚଢ଼ିନ କଲ । ତହିଁରେ କାଳୁକଳ ଓ ତାଳ ଦିଅ ଯିବାରୁ ମନେ କରୁଛି,—ସେ ଦୁହେଁ (ବାହୁ) ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି କି ? ବିମ୍ବା—କାଳୁକଳ ଓ ତାଳ ଦୁହେଁ କ ଦୂରେ ଛବିବାରୁ ନିଜେ ନିଜେ କାହୁଁପୋରୁ (ପୂଜା ହେଲେ) ଅଦର ଲଗିଲେ) ।

୪୬ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ସହଚର ଭୂଷା ହେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଅତୁଳ ବିଚ୍ଛି ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନେ ହୁଏ, ବ୍ରହ୍ମା ସେ ହସ୍ତରେ ଥିବା କଳସର ନାମ ଅତୁଳ୍ୟ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

୪୭ ଶ—ପଦ ପୃଥ୍ବୀର ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସୁଖା ସୀତାଙ୍କ ସହଚର ସମକକ୍ଷ ହେବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ମନେ (ଅଳଙ୍କାରମାନେ) କଲେ—ସୀତା ଅମ୍ବାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ । ଅମ୍ବେ ତାଙ୍କୁ ସମକକ୍ଷ ନୋହୁ । [ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ । ମାତ୍ର ସେହି ଅଳଙ୍କାରମାନ ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ କଲେ, ସୀତା ଅମ୍ବର ପ୍ରଭୁ, ଅମ୍ବେ ତାଙ୍କର ଭୂଷଣ ହେବା ତ ଦୂରେ ଥାଉ, ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବୁ ନାହିଁ ।)

୪୮ ଶ ପଦ—ସେ ତଡ଼ିବାକୁ ବଦଳଇ ତା ପରିକର୍ତ୍ତରେ କେଅ [ବର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ] ଶ୍ରବଣରେ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଅଖି ପଡ଼ିବ, ସେ କନ୍ଦୀ ନ ହୋଇ ହୁଅନ୍ତେ ଯିବ ? [ସେହି କନ୍ଦ୍ୟାଠାରେ ଅଖି ଟାଣି ହୋଇ ରହୁବ ।)

ବାଳୀ ହରବାଦି ସୁପ୍ତର ମନ୍ତ୍ରୀକୃତୀ କଷେଷେ ।
 ବାଳୀ ହରବାଦି ଯେମନ୍ତ ନୋହୁକ ଶେଷେ । ୪୯ ।
 ବଳା ସୁମନରେ ଜୁଡ଼ା ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଉଜୁଡ଼ା ସେହୁ
 ବଳା ସୁମନକୁ ପକାଇ ନେକ ବେ ମୁକୁଳାଇ ? ୫୦ ।
 ବିଶେଷେ ଚକ୍ରଲ ଉପଶି ବାଣ ସେ ଗତାଗତ ।
 ବିଶେ ସେ ଯୁକ୍ତ କ ଅଞ୍ଜିନେ ଯେଣୁ ଅତି ଲୁଳିତ । ୫୧ ।
 ବାଳବାତ ଭୟେ କୁରଙ୍ଗ ମୀନ ବନେ ପଳାଇ ।
 ବାଜାକାର ଗତାଗତ ସେ ଗତ ଶିଖିବା ପାଇଁ । ୫୨ ।

୪୯ଶତ ପଦ—ବାଳୀ—ସୀତା, କର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାର ବିଶେଷ । ଶେଷେ—
ଶେଷଦେକଙ୍କଦ୍ୱାରା, ଅନନ୍ତଦ୍ୱାରା ।

୫୦ଶତ ପଦ—ସୁମନରେ—ଫୁଲରେ ।

୫୧ଶତ ପଦ—ଉପଶି—ନେତ୍ରି । ଗତାଗତ—ଗମନାଗମନ । ଅଞ୍ଜିନ—
—ବହୁଳ । ଲୁଳିତ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

୫୨ଶତ ପଦ—କୁରଙ୍ଗ—ମୃଗ । ମୀନ—ମୟୂ । ବନେ—ଅରଣ୍ୟରେ,
ଜଳରେ । ବାଜାକାର—ଘୋଷକ ସମୂହ, ପକ୍ଷୀମାନେ ।

୪୯ଶତ ପଦ—ସୀତା ବାଳୀ, ହରବାଦିମାନ, ବାନଫୁଲ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀକୃତୀ
(ମନକୃତୀ) ପ୍ରଭୃତି କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସେହି ଅନନ୍ତବାସୀ
ଶୋଭା ଧାରଣ କରୁଥିଲେ, ତାହା ଶେଷଦେକ ସହସ୍ରମୁଖରେ ସୂଚା କର୍ଣ୍ଣନା
କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

୫୦ ଶତ ପଦ—ତାହାଙ୍କର ନାନାଜାତି ଫୁଲରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା
ଜୁଡ଼ା ଦର୍ଦ୍ଦେମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲେପଦାୟ ଥିଲା । ଏଣୁ ଥରେ ମାତ୍ର
ତାହାକୁ ଦେଖିଲେ, ସେହି ଶୋଭା ଦର୍ଶନରୁ ମନକୁ ସେହର ଆସିବା ବନ୍ଧୁକର
ଦେଉଥିଲା ।

୫୧ ଓ ୫୨ଶତ ପଦ—ମୃଗସମୂହ ଓ ମୀନସମୂହ ଅତୀବ୍ରା ଗମନାଗମନ
କରୁଥିବାରୁ ସୀତାଙ୍କର ଅକ୍ଷିତ ଶର ଏବଂ ସେଥିରେ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବହୁଳ
ଭୂଷଣରୁ ବିଷକୋନ । (ଶର) ବୋଲି ଭବି କେତେକ୍ଷି ଅମ ଦେହରେ
କାଳିକ, ଏହି ଅଶଙ୍କାରେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଜଳରେ ବ୍ରହ୍ମେଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଘୋଡ଼ା
ଓ ପକ୍ଷୀମାନେ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରିର ଗତି ସହଜ ସମାନ ଦେଖାପାଉଁ ଶୀଘ୍ରତେର
ଅଭ୍ୟାସରେ ଭାବେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୃଗ, ମୀନ, ଘୋଷକ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର
ଗତିରୁ ବାଦ ନେତ୍ରିର ଗତି କଳ ସହୁଥିଲା) ।

ବଞ୍ଚିତ ମୁକୁତା ଚଳିତ ନାସା ସୁଦା ଯେ ଦୁରେ ।
 ବଞ୍ଚିତେ ତା ବୁଦ୍ଧି ଅବଲ ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧ ହୋଇଲେ । ୫୩ ।
 ବଞ୍ଚିତ ବରଦାର ଲଳିତା ଯେଣୁ ଅଧର ହୁଲେ ।
 ବଞ୍ଚିତ ନାମହିଁ ରହୁବ ତେଣୁ ରକ୍ତବ ପୁଲେ ! ୫୪ ।
 ବଞ୍ଚିତ ଅଧର କୋଇବା ଶୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଅନ ।
 ବଞ୍ଚିତରେ ତହିଁ ଉପରେ ହାସ ପ୍ରକାଶମାନ । ୫୫ ।
 ବଞ୍ଚିତ ମୋତିସନ୍ତ ଦନ୍ତ ଓଷ୍ଠ ମାଣିକ୍ୟପାତେ ।
 ବଞ୍ଚିତ ଶୋଭାର କେ କହୁ ଯେ ବଞ୍ଚିତ ବଞ୍ଚିତେ । ୫୬ ।

*୩ଶତ୍ ପଦ—ବଞ୍ଚିତ—ମୋଲ । ଫୁଲେ—ଫୁଲ ଉଠୁଥିବା ।
 ଅବଲ—ପିଲାବନରୁ ।

*୪ଶତ୍ ପଦ—ରକ୍ତବ ଫୁଲ—କଞ୍ଚୁଳ ଫୁଲ । ଅଧର—ଓଠ ।

*୫ଶତ୍ ପଦ—କଞ୍ଚୁ—କୋହୁ, ଏଠାରେ ସୀତା । ଅଧର—ନାମ ।

*୬ଶତ୍ ପଦ—ମୋତି—ଶୁକ୍ଳ ସ୍ଥାପ । ମାଣିକ୍ୟ—ପଦ୍ମରାଶମଣି ।
 ବଞ୍ଚିତ—ସମ୍ପଦ, ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ।

*୩ଶତ୍ ପଦ—ପିଲାବନରୁ ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦା (ନିଶାସ
 ନେବା ସମୟରେ) ଫୁଲ ଉଠୁଥିବା ତାହାଙ୍କ ନାବସୁଦା ନିକଟରେ ବୋହୁଲ-
 ଥିବା ମୋଲ ମୁକୁତା ଦେଖି କେଉଁ ଲୋକ ବଞ୍ଚିତ ?

*୪ଶତ୍ ପଦ—କଞ୍ଚୁଳ ଫୁଲ [ସାତଗଡ଼ିଆ ଫୁଲ । ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ
 ସହିତ ରକ୍ତତା କରକାରୁ ଲଜ୍ଜା କରକାରୁ, ତାହାର ନାମ କଞ୍ଚୁଳ ହେଲା ।
 (ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ କଞ୍ଚୁଳ ଫୁଲ ପରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ) ।

*୫ଶତ୍ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ କଞ୍ଚୁଳର ସମାନ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ
 କଞ୍ଚୁଳଅଧର କହା । ଉପସୂକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଅର୍ଥ କରବା ଠିକ୍
 ନୁହେଁ, ସେହେତୁ ସୀତା ସେହି କଞ୍ଚୁଳ-ଅଧର (ଓଷ୍ଠ) ଉପରେ ହାସ ପ୍ରକାଶ
 କରନ୍ତି । (ଅର୍ଥାତ୍ କଞ୍ଚୁଳର ଉପହାସ କରନ୍ତି) ଅତଏବ ‘କଞ୍ଚୁଳ’ ରକ୍ତବ ଫୁଲ
 ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠଠାରୁ ‘ଅଧର’ ନୁହେଁ ଅଟେ ।

*୬ଶତ୍ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠରୁପୀ ପଦ୍ମରାଶ ମଣିର ପାତ୍ର ଦନ୍ତରୁପୀ
 ସ୍ଥାପ ସମୁଦ୍ଧୁ ଧାରଣ କରୁଅଛି (ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଙ୍କର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତରୁପୀ ଓଷ୍ଠର
 ଲଗିମାହାସ ସମୟ ସମୟରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଉଅଛି) । ଏଣୁ ମନେ ହୁଏ, ସେହି
 ଶୋଭାର ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ଦେଖାଇ ଦେବ ନାହିଁ, ତାହାକୁ ବଞ୍ଚିତ ବଞ୍ଚିତା କହିବ ?

ବିଭୂଷଣ ନାନାପ୍ରକାରେ ଯେତେ କରନ୍ତି ତାହା ।
 ବିଭୂଷଣ ପଦ୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦରୀ କେଶାବ । ୨୭ ।
 ବଦନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପଣ ପଦ୍ମ ନିର୍ଭୟାରାବ ।
 ବଦନରେ ଏହି ଉଦ୍ଭିଦ ଅନିତ ଲକ୍ଷ ଦେବା ? ୫୮ ।
 କରକର୍ଣ୍ଣିନୀ ରସଲତା ନବ ପୁଷ୍ପବତୀ ସେ ।
 କରଣ କରବା ଜନକ କହେ ଯତିଙ୍କ ପାଶେ । ୫୯ ।
 ବାଣଲେ ବାଲ୍ମୀକି ଟେକିବ ଯେହୁ ଶିବଗୁପ୍ତକୁ ।
 ବାରିଜଗଜାକୁ ପ୍ରଦାନ ନିଶ୍ଚୟ କରବା ତାକୁ । ୬୦ ।
 ବୋଧ ଜନକ ହରଧନୁ ସ୍ବପ୍ନମୁର ରଚିତ ।
 ବୋଧକର ମୁଖେ ବିଶ୍ୱାତ, ନୃପଗଣେ ଅଗତ । ୬୧ ।

୫୮ ଶତ୍ ପଦ—ବଦନ—ମୁଖ । ଲକ୍ଷ—ଉପମା ।
 ୫୯ ଶତ୍ ପଦ—କରକର୍ଣ୍ଣିନୀ—ପୀତକର୍ଣ୍ଣ । ରସଲତା—ଶୃଙ୍ଗାରରସରୁପ
 ଲତା । ପୁଷ୍ପବତୀ—ବୁସ୍ତକଣ, ଯୁକ୍ତା ।
 ୬୦ ଶତ୍ ପଦ—ବାଣଲେ—ବହୁଲେ । ଶିବଗୁପ୍ତ—ବିବେକ । ବାରିଜଗଜା
 —ପଦ୍ମଗଜା ।
 ୬୧ ଶତ୍ ପଦ—ବୋଧକର—ଭ୍ରଷ୍ଟ ।

୨୭ ଶତ୍ ପଦ—ସୀତା ପ୍ରତିଦିନ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ଧାରଣ କରନ୍ତି,
 ତାହାଙ୍କର କଳ୍ପିତ ସେହି ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ପରି ଦେଖାଯାଏ । (ଅର୍ଥାତ୍
 ସୀତା ଅଳଙ୍କାରର ଅଳଙ୍କାର ଅଟନ୍ତି) ।

୫୮ ଶତ୍ ପଦ—ଅନନ୍ତଦାୟକ ଶୁଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର, କାନ୍ତିରେ ଦର୍ପଣ ଓ
 ପୁଷ୍ପରେ ପଦ୍ମ, ସୀତାଙ୍କ ମୁଖଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଟନ୍ତି । ଅତଏବ ଅନ୍ୟ କୌଣସି
 ବସ୍ତୁର ନାମ ମୁଖରେ ଉଦ୍ଭିଦ କର ଉପମା ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୫୯ ଶତ୍ ପଦ—ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ସୀତା ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାରୁ
 ‘ତାହାଙ୍କର ସ୍ବପ୍ନମୁର ନିମିତ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା, — ଏହି କଥା ଜନକ
 ରାଜାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୬୦ ଶତ୍ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ବାଲ୍ମୀକି ମୁନି କହଲେ, “ଯେ ଶିବନ୍ତ
 ଟେକିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ତାହାକୁ ପଦ୍ମିନୀ ସୀତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବା ।”

୬୧ ଶତ୍ ପଦ—ଜନକ ‘ହରଧନୁ’ ଟେକିବା ପକ୍ଷରେ ରାଜାଙ୍କର ସ୍ବପ୍ନମୁର
 ସ୍ବରୂପ ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଶ୍ୟାମନାମ ଭୂତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜାମାନଙ୍କ
 ନିକଟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପଠାଇଲେ ।

ବାସ କରନ୍ତୁ ସେହି ସୀତାଙ୍କୁ ସଦା ମୋ ହୃଦ ।
ବାସୀସଦେ ଉପଲବ୍ଧ ଭଞ୍ଜି କହେ ଏ ସ୍ଥଳ । ୨୨ ।

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଦ

ରାଗ—ମାଳବଗଉଡ଼ା

ବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତମ ଯାହାର କାବ୍ୟ ଅଭିଧାନେ ।
ବୁଦ୍ଧିନୀଶ ଚରଣ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ହେ । ୧ ।
ବୁଦ୍ଧିହୀନ ହୃଦୟ ବରଷ ତମ୍ଭାଦତ୍ତ ।
ବଡ଼ ଚିନ୍ତା ଲଭି ଲେମ୍ବୋଦ ନରପତି ଯେ । ୨ ।
ବରଷା ଭରଣ ଉପାୟେ ଅଗମନେ ।
ବୁଦ୍ଧଜନ ହେ ଘେନି ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ସମାନେ ଯେ । ୩ ।

୧ମ ପଦ—ବୁଦ୍ଧିନ ନାଶ—ପାପ କ୍ଷୟକର ।
୨ୟ ପଦ—ବୁଦ୍ଧି ହୀନ—କର୍ତ୍ତାନ୍ୟ । ନରପତି—ରାଜା ।
୩ୟ ପଦ—ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର—ତପସ୍ବୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୨୨ତମ ପଦ—ସେହି ସ୍ବୟମ୍ଭୁ ସୀତାଙ୍କର ଲଳା ସଦା ମୋ ହୃଦୟରେ
ଜାରିହେଉ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏହିକଥା କହି ବାସୀପଦରେ ଏହି ସ୍ଥଳ ଶେଷ କଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର କାବ୍ୟ ଓ ଅଭିଧାନରେ ଉତ୍ତମ ହିସାବ
ଅଛି, ସେମାନେ ପାପ କ୍ଷୟକର ଏହି ଚରଣକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣନ୍ତୁ ।
୨ୟ ପଦ—ତମ୍ଭାଦତ୍ତ ନରପତି କାରକର୍ତ୍ତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ତ୍ତା ନ ହେବାକୁ
ଲେମ୍ବୋଦ ରାଜା (ତମ୍ଭାଦତ୍ତର ରାଜା) ଅଳ୍ପ କଳ୍ପିତ ହେଲେ ।
୩ୟ ପଦ—ଯୋଗୀମାନେ ବୁଦ୍ଧଜନକୁ ସତ୍ୟ ମନେ କରୁ ପରି, ସେମାନେ
ପାଦ ‘ଭରଣ ଅପେକ୍ଷା କର୍ତ୍ତା ହେବ’ ଏହି କଥାକୁ ସତ୍ୟ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ବୁଲଇ ନିଜ ନବରେ ପଞ୍ଚରତ୍ନ ଲୀ ।
 କ୍ରମେ ଶତମନ୍ତ୍ରୀ ସରସ୍ବେ ସେ ହୁଇ ଯେ । ୪ ।
 ଚକାଶରେ ପଦ୍ମରାଗ ସବତା ପ୍ରକାଶ ।
 ବହୁଳ ସେ ମାରକତା ହୋଇ ରତି ଶୋଭା ଯେ । ୫ ।
 ବିଦୁମେ ମହାକବ୍ୟୁଳ ଅଟବା ସଦୃଶ ।
 ବହୁ ଗର୍ଭେ ମୋତି ଶୁଭ୍ର, ଏ ଶବ୍ଦେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ । ୬ ।
 ବେଶ୍ୟସାର ଜରତା ତା ରତା ହୋଇ ନେଇ ।
 ବନ୍ଦୁ ଆଜନ୍ମତପସ୍ବୀ ଅଶିବ ବୋଇଲ ଯେ । ୭ ।

୪ର୍ଥ ପଦ :- କକ୍ର—କନ୍ଦୁକ ଅସ୍ତ୍ର, ଶୁଭ୍ର । ଶତମନ୍ତ୍ରୀ—କନ୍ଦୁ ।

୫ମ ପଦ :- ପଦ୍ମରାଗ—ମରକତମଣି, ପଦ୍ମର ସେବୁ । ସବତା—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ମରକତ—ମରକତ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, କନ୍ଦର୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ :- ବିଦୁମେ—ପୋତୁଳାରେ, ନୂତନ ପଦ୍ମରେ । ଅଟବା—ଅବଶ୍ୟ । ମେତ—ମୃତ୍ୟୁ । ଶୁଭ୍ର—ଶାମୁକା ।

୭ମ ପଦ :- ରତା—ଅଗ୍ରହାଣୁକା । ଆଜନ୍ମତପସ୍ବୀ—ଆଜନ୍ମବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।

୪ଥ ପଦ :- (ଲେମପାଦ ରାଜା) କନ୍ଦୁ, ନିଜର ଅସ୍ତ୍ର କକ୍ରକୁ ଧରିଥିବାକୁ ଯେପରି ତେଜାୟ ନ୍ ଅଟନ୍ତି, ସେହିପରି ‘କକ୍ର’ ଶୁଭ୍ର ଥିବାକୁ ଅତି ତେଜାୟାନ୍ ଦେଖାଇଥିବା ପଞ୍ଚରତ୍ନ ଥାନ୍ତି (ଲେମପାଦ ରାଜା) ନିଜ ନଗରରେ ବୁଲାଇଲେ ।

୫ମ ପଦ :- ସେ ଥାନ୍ତି ପଦ୍ମରାଗ ମଣିର ତେଜରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସେବାପାଉଛନ୍ତି । କାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ—ସୂର୍ଯ୍ୟପଦ୍ମରେ ସେହି ବରି ତାହାର ବିକାଶ ନମନ୍ତୁ ନିଜର ତେଜକୁ ତାହା ଉପରେ ନିଯୋଗ କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟବିରାଜ ପଡିଲେ ପଦ୍ମ ଫୁଟେ) । ଅତଏବ ଏହି ଥାନ୍ତିରେ ‘ପଦ୍ମ-ରାଗ’ ପଦ୍ମ, ଗୁଡ଼ ଥିବା ସେହି ଥିବାକୁ ଥାନ୍ତିଟି ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜାୟାନ୍ ହୋଇଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେହି ଥାନ୍ତି ରତନପରି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି, କାରଣ ରତ ସବୁବେଳେ କନ୍ଦର୍ପର ନିକଟରେ ଥାନ୍ତି । ଏହି ଥାନ୍ତି ମଧ୍ୟ “ମାରକତା” ମରକତ ମଣିର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ପାଇଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମରାଗ ମଣି ଏଥିରେ ଅଛି ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ :- ସେହି ଥାନ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୋତୁଳା ଥିବାକୁ ନିକଟସ୍ଥ ଧାରଣ କରି ଅତି ମନୋହର ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅବଶ୍ୟପରି ଦର୍ଶୁଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଥିବାକୁ, ମୃତ୍ୟୁର ଶାମୁକାପରି ଶୋଭା ପାଉଛି । ଏହିପରି ଏ ତଳ ପଦରେ ସେହିଥାଁ ରହିଛି ।

୭ମ ପଦ :- ଶେଷରେ କାହା ସେହି ପଞ୍ଚରତ୍ନ ଥାନ୍ତିକୁ ଅନ୍ତରାସ୍ତ୍ର ନେଇ ବନ୍ଦୁ ଅଟେ ବୁଝାଏ ସେହି ରତ୍ନଟିକୁ ‘ଅଶିବ’ ବୋଲି କହିଲା ।

ବୃଷଭ ଗୋଡ଼ାଇ ଧେନୁ ପଛରେ ଯେମନ୍ତ ।
 ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଛାଡ଼ାଇ ଅଶିବ ତେମନ୍ତ ଯେ । ୮ ।
 ବର୍ଦ୍ଧିକା ଜବାଇ ସଜଡ଼ାଇ ଦିଅ ନାବ ।
 ବେଶ୍ଟ ପରି ମହ ମନୋରମ ହୋଇଥିବ ଯେ । ୯ ।
 ବିବିଧ ପଦାର୍ଥ ରଖି କବିଦସ ତହିଁ ।
 ବନ ରଚନାକୁ ହୋଇଥିବ, ଭୃଷେ କହୁ ଯେ । ୧୦ ।
 ବରପୁର ନୃପତି ସାମନ୍ତେ ଭୃତ୍ୟପରି ।
 ବାର ବାରନାଶ ଗଲେ ଅନୁକୁଳ କରି ଯେ । ୧୧ ।
 କସିଲେ ତରଣୀ ଅଙ୍କେ ସ୍ତୟା ପସ୍ତ ହୋଇ ।
 ବିଷକିକା ପୁଷ୍ପର ଜମନେ ସେ ଯୋଗାଇଲେ ଯେ । ୧୨ ।

୧୨ମ ପଦ—ବର୍ଦ୍ଧିକା—କଚେଇ । ବେଶ୍ଟ— ଘର । ମହାମନୋରମ—
 ଅତି ସୁନ୍ଦର ।

୧୩ମ ପଦ—କବସୁର—ଅସ୍ତବକ୍ତ୍ର । ନୃପତି—ରାଜା । ସାମନ୍ତ—
 ମୁନିବ । ଭୃତ୍ୟ—ରୂପର । ବାରନାଶ—ବେଶ୍ୟା ।

୧୪ମ ପଦ—ତରଣୀ—ନୌକା, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଅଙ୍କେ—କୋଳରେ,
 ମଧ୍ୟରେ । ସ୍ତୟା—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ।

୮ମ ପଦ—“ପଶ୍ୟ ସେଉଁ ପରି ଗାଈର ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅସେ,
 ମୁଁ ସେହପରି ତାଙ୍କୁ କେତେ ପଡ଼ା ଛଡ଼ାଇ ମୋର ପଛେ ପଛେ ଦୌଡ଼ାଇ
 ଅଶିବ ।”

୧୨ମ ପଦ—“କଡ଼ାଇ ତଡ଼ାଇ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଘରପରି ଗୋଟିଏ ନୌକା
 ସଜାଇ ଦିଅ ।”

୧୦ମ ପଦ—“ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିବିଧ ରଖି ଅବିକଳ ଗୋଟିଏ
 ଜଙ୍ଗଲପରି କରିଦିଅ । ଏହି କଥା ଜରଜା ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା ।

୧୧ମ ପଦ—ଭୃତ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଅସ୍ତବକ୍ତ୍ର ହେଲା ପରି,
 ରେମୁଣାଦି ରାଜା ତାହାର ଅସ୍ତ୍ର ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଜରଜା ବାରଜଣ
 ବେଶ୍ୟାଙ୍କ ସହ ଅନୁକୁଳ କରି ବାହାରିଲା ।

୧୨ମ ପଦ—ସେହି ବେଶ୍ୟାମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କୋଳରେ ସ୍ତୟାଦେବା
 କସିଲପରି ନୌକାର ମଧ୍ୟରେ କସିଲେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧା ସମୟରେ ଗତି ବରୁଥିବା
 ପଦ୍ମପରି ଦେଖା ଗଲେ ।

ବିଶାଳ ଉଡ଼ୁସ ନାମ ଯୁକ୍ତ ତାଗୁଳରେ ।
 ବଂଶୁକନ୍ତ ଗତି କରେ ନିଶ ଦକ୍ଷରେ ଯେ । ୧୩ ।
 ବେଳକୁଳେ ମହାବେଶ୍ୟ ସତ୍ୟବାଦେ ଘ୍ନାନ ।
 ବିଘନ ପଶୁ ସମୁଦ୍ରେ ସତ୍ୟବାଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୧୪ ।
 ବାଜା-ଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନୋହେ ସବ ସମୟରେ ।
 ବାଜାଗୁଳ ନିକା କରେ ବିଗତଭୟରେ ଯେ । ୧୫ ।
 ବିଶ୍ରମ ଅଶ୍ରମ କେତେଦୂରେ ନାବ କର ।
 ତାମ୍ରୀ ତାମ୍ରମୋହିନୀ ଘେନି ବାରନ ଗୁ ଯେ । ୧୬ ।
 ବାହୁରେ ରଖି ଜରତା ରୁମରକେଶୀକ ।
 ବିଲେକ ଏନ୍ତ ବନ, ଏନ୍ତ ରଖିକି ଯେ । ୧୭ ।
 ବିର୍ଦ୍ଧେୟ ପଲ୍ଲବୀରେ ପଲ୍ଲବୀରେ ଘନ ।
 ବିନାତପ ପ୍ରଭାତପ ପ୍ରଭାରେ ପ୍ରଧାନ ଯେ । ୧୮ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଉଡ଼ୁସ—ନୌକା, ଚନ୍ଦ୍ର । ତାଗୁଳ—ସୁନ୍ଦର ସଖୀଗଣ,
 ତାଗୁସମୂହ । ବଂଶୁକନ୍ତ—ଶୀଘ୍ର ।

୧୪ଶ ପଦ—ସତ୍ୟବାଦ—କାବ । ବିଘନ—ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସତ୍ୟବାଦେ—
 ରଖିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ।

୧୫ଶ ପଦ—ବାଜା—ଅଶ୍ୱାବେଶ୍ୱ, କାଶୁଅ, ପକ୍ଷୀ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର, ତରୁଣରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଉଡ଼ୁସ ନାମରେ
 ଖ୍ୟାତ ଭାବ କର କେବଳ ରହିରେ ଗମନ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର ନୌକା ‘ତାଗୁଳ’
 ସୁନ୍ଦର ବେଶ୍ୟ ସମୂହ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦିନ ଓ ରାତ୍ରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଗତି
 କରୁଅଛନ୍ତି ।

୧୭ଶ ପଦ—ଯେଉଁ ନଦୀରେ ସେହି ନୌକା ଚଳୁଅଛି, ତାହାର
 ଉଭୟ କୂଳ କାବ ଶୂନ୍ୟ, ରଖି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଶୁ ସଂକୁଳ ମହାରଖ୍ୟ ଅଟେ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସେହି ପରଶ୍ୟ ଏପରି ନିବିଡ଼ ଯେ, ସେଥିରେ ଅଶ୍ୱାବେଶ୍ୱ
 ଶିକାରୀ ପ୍ରବେଶ କରବା ତ ଦୁରଳ କଥା, ଶର ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବେଶ କରି ପାରେ
 ନାହିଁ । ଏଣୁ ପକ୍ଷୀମାନେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ।

୧୯—୨୧ଶ ପଦ—କାମାକ୍ଷୀ, କାମମୋହିନୀ ପ୍ରଭୃତି ବେଶ୍ୟମାନେ ଜରତା
 ଓ ରୁମରକେଶୀ ସହଜ ନାବକୁ ଅଶ୍ରମର ଶକ୍ତି ଦୂରରେ ରଖି, ତପୋବନରେ

ବରୁଣ ବାଞ୍ଛିତ ନୋହୁ, ବରୁଣ ବାଞ୍ଛିତ ।
 ବଜ୍ରତ କାମ ଉଦୟ, କାମ ଉଦୟତ ଯେ । ୧୯ ।
 ବଜ୍ରାଶ୍ଚ ଅନ୍ତରେ ଯାଇଁ ଆରମ୍ଭିଲେ ଧୀତ ।
 ବଜ୍ରାଶ୍ଚ ବଜ୍ରତ କଲେ ସପ୍ତସ୍ବର ଜାତ ଯେ । ୨୦ ।
 ବରୁଣ ରାଗ ସସଗ ମୁନିର ଜନ୍ମାହିଁ ।
 ବୁଦ୍ଧି ପଞ୍ଚସରକୁ ପଞ୍ଚମସ୍ବର ଦେଉଁ ଯେ । ୨୧ ।
 ବିଷପୀତି ମୁନିମଣି ଅରଜି ଯେ ଥିଲେ ।
 ବିଷପୀତି ମୁନି ମଣି ସମ୍ଭାବନା କଲେ ଯେ । ୨୨ ।
 ବସାଇ ଅସନେ ପୁଣେ କାହିଁ ତପେଗଣ ।
 ବସ ମଠ କର, କହ ମଠ ନ କରଣ ହେ । ୨୩ ।
 ବଜ୍ରାଶ୍ଚ କି କି ମନ୍ତ୍ରକୁ ଜପ କର ଜାଣ ।
 ବସୁ ଶିବ ସେବା କାହା ଭାବରେ ନିପୁଣ ହେ ? ୨୪ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବିଷପୀତି—ମୁନି । ପରାଶରା—ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀ,
 ବୃକ୍ଷ । ଅତପ—ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ । ପ୍ରଭା—ଦେହ । ତପ—ତପସ୍ୟା ।
 ୧୯ଶ ପଦ—ବରୁଣ—ଧନ, ଭସ୍ମ । । କାମ—କନ୍ୟାପତି, ଅଭିଳାଷ ।
 ୨୦ଶ ପଦ—ବଜ୍ରାଶ୍ଚ—ଲତା । ବଜ୍ରାଶ୍ଚ—ବାଣୀ ।
 ୨୧ଶ ପଦ—୫ ପିଣ୍ଡ—କର୍ମ ।
 ୨୨ଶ ପଦ—ବିଷପୀତି—ବୃକ୍ଷ, କେଶୀ । ସମ୍ଭାବନା—ଆଦର ।

ପ୍ରକେଶ କର ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ଜନ ଯେହୁ, ବାଞ୍ଛା ପ୍ରଭୃତି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଶୂନ୍ୟ,
 ବୃକ୍ଷ ସଂହଳ ହୋଇଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ଶୂନ୍ୟ ଓ ଭର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ତପଃ ପ୍ରଭବରେ
 ପବନ ତ ଅଟେ । ସେହି ଜନର ବାସ କରୁଥିବା ରାକ୍ଷସମାନେ ଧନ ପ୍ରତି ଅନିଚ୍ଛା
 ପ୍ରକାଶ କର, ଭସ୍ମ ବୋଲି ହୋଇ, ସମସ୍ତ ଲୋଭସୁଖ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ
 ମୁକ୍ତିକାମନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସେମାନେ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଣ
 କରାଇବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଲତାଗ୍ରସ୍ଥଳରେ ରହି ସପ୍ତସ୍ବରରେ ବାଣୀ ବଜାଇ ଗୀତ ଗାନ
 କଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ଭାବ ସ୍ଥିର କଲେ, ଗୀତର ରାଗ ମୁନିଙ୍କ ହୃଦୟରେ
 ଆମ୍ଭପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ବଢ଼ାଇବ ଓ ପଞ୍ଚମସ୍ବର କାମ ଶକ୍ତିକୁ ବୁଦ୍ଧି କରଇ ।

୨୨—୨୪ଶ ପଦ—ମୁନିଶ୍ରୀ, ରାକ୍ଷସଙ୍କ ସେହି ତପୋବନରେ
 ବୌଦ୍ଧି ବୃକ୍ଷକୁ ଆଉଜି କସେଇଲେ । ସେ ଏହି କେଶୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ରାକ୍ଷ
 ମାନେ କର ଆଦର ପୁଣି କାହା କସେବାପଇଁ ଆସନ ଦେଇ କହଲେ, “ବଳମ୍ବ
 ନ କର ଶିଳ୍ପ କହୁ; ଆପଣମାନଙ୍କ ମଠ କେଉଁଠାରେ ? କି ମନ୍ତ୍ର-ଜପ କରନ୍ତି ?
 ଶିବ କି ବସୁଙ୍କୁ ଉପାସନା କରନ୍ତି ?”

ଚକାଣି ଦ୍ଵାସ କଟାକ୍ଷ କାଳିଣ ରସିକା ।
 ବୋଇଲେ ଖେବଲ ହେଉ ପୁଲର ନସିକା ଯେ । ୨୮ ।
 କନେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭେ, ଅମ୍ଭେ ବନରେ ବଳୟ ।
 କନୌକା ତୁମ୍ଭେ, କନିକା ଅମ୍ଭେଟି ଏ ବସୁ ଯେ । ୨୯ ।
 ବୋଲିବାର ଗୁମମଲ ଅନ୍ୟକଣ୍ଠ ଭଲ ।
 ବିସର୍ଗ ଚତୁର୍ଥ କଣ୍ଠ ଏକ ବର ବେନ ଯେ । ୩୦ ।
 କସନ୍ତୁ ଅମ୍ଭ ଦେବକାଶମ୍ଭ ହୃଦୟଲ ।
 କସେ ରୁହ ଉରେ ଯୋଡ଼ି ଶୀଘ୍ର କଲ ବୋଲ ଯେ । ୩୧ ।
 ବରୁଣ ଅମ୍ଭ ଦେଶର ବୋଲ ଉପର ।
 ବୋଲି ଦେଲ ବର କାମମୋହନୀ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୩୨ ।
 ବାସାନ୍ତର କର ରଖି ଦେଖୁ ପଶୋଧର ।
 ବୋଇଲେ ହେ ହର ହର ! ମୋତେ କୃପା କର ହେ । ୩୩ ।

୨୭ଶ ପଦ—କଳ—ଉପବନ ! କନୌକା—କନକାକ୍ଷୀ ଏଠାରେ ରଖି ।
 ୨୮ଶ ପଦ—ଶମ୍ଭୁ—ଶିବ । କସୋରୁକ—ପ୍ରମଦ । ଉତ—ପ୍ରତ ।
 ୩୦ଶ ପଦ—କାସାନ୍ତର କର—କସ୍ତୁରୀ । ପଶୋଧର—ପ୍ରମଦ । ହର
 —ମହାଦେବ ।

୨୫—୨୭ଶ ପଦ—ରସିକର ଏହି କଥା ଶୁଣି କେଶୀମାନେ ନାକ
 ଫୁଲର ଖେଲେଇ ହେଉ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ କନରେ କାସ କରୁଥିବାରୁ ସେପରି
 କନୌକା ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଅଛି, ଅମ୍ଭେ ସେହିପରି କଳରେ (ଉପ-
 କନରେ) କାସ କରୁଥିବାରୁ କନିକା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଉ କରୁଅଛୁ । ତୁମ୍ଭେ
 ରାମ ମନ୍ତ୍ର (ରାମୟ ନମଃ) ଜପ କର । ଅମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରୁ”
 ମାତ୍ର ଏତକ ସ୍ତବେଦ, ଅରମ୍ଭ ‘ଐ’ ସ୍ଥାନରେ ‘କା’ ହୁଏ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଅମ୍ଭେମାନେ
 ‘ଦାମାୟ ନମଃ’ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରୁ) । ଚତୁର୍ଥ କଣ୍ଠ ‘କା’ ହୁ ହୁ ବିସର୍ଗସହ
 ଅନ୍ୟ ଗୁଣଗୋଟି କଣ୍ଠ ଏକ ପରି ଜଣ ।

୨୮ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର କାମମୋହନୀ “ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା
 ଶିବ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶେଷ ହୃଦରେ ବିରାଜମାନ” ଏହା କହି ରହିବୁ ବୋଲ କଲ ।

୨୯ଶ ପଦ—ତତ୍ପର କସ୍ତୁରୀ କୁ “ହୋ ଅମ୍ଭ ଦେଶର” କସ୍ତୁ
 ବୋଲି କହି ରହିବୁ ଦେହରେ ବୋଲ ଦେଲ ।

୩୦ଶ ପଦ—ରହି ଲଗା ଫିଟାଇ ପ୍ରମଦ ଦେଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ “ହେ
 ମହାଦେବ ! ମୋତେ ଦୟାକର”, ବୋଲି କହିଲେ ।

ବିଲ୍ବନ ଦେଶ ଅର୍ଥକୁ ବହୁଁ ସେ ବଦନେ ।
 ବିଧାନ ବସ ମୁଖରେ ବୁଲେ ବୁଲେ ଯେ । ୩୧ ।
 ବନାପଳ ବହୁ ପଦ୍ମ ବଦଳି ଭୁଞ୍ଜିବ ।
 ବାଣ ପୟଃପେଟୀ ପୟଃ ପାନ ସେ ବରାବ ଯେ । ୩୨
 ଦୋଷ ଶତ୍ରୁ ଏ ଅସୁ ନିର୍ଦ୍ଦି ମାର ବହୁ ।
 ବୃଷାକାଶ ବାମନର ଅଧ୍ୟାମ ବୁଲେ ଯେ । ୩୩ ।
 ବାଢିଲେ ଯେ ଦାକସକୁ ଅମିତା ଅସୁତେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ବୁଝେ କି, ଭୋଜନ କର ସେ ବୋଲନ୍ତେ ଯେ । ୩୪ ।
 ବିପ୍ର ଭୁଞ୍ଜେ, ଅସୁ ଯାହା ବୋଲଇଁ ତା ଶୁଣ ।
 ବିପ୍ରଭବ୍ୟା ବେନି ପଦ୍ମ ତାତରେ ନିୟୁଣ । ୩୫ ।

୩୧ ଶ ପଦ — ବିଲ୍ବନ — ପତରୁପ୍ତ । ବେନି ଅର୍ଥକୁ — ବୃଣସୁ ଅର୍ଥକୁ ।
 ୩୨ ଶ ପଦ — ବାଣପୟଃ ପେଟୀ — ବାଣପଦ୍ମ । ପୟଃ — ଜଳ ।
 ୩୩ ଶ ପଦ — ବୃଷାକାଶ — କଳବର ।
 ୩୪ ଶ ପଦ — ଅମିତା — ଛେନା ।

୩୧ଶ ପଦ — “(ବୁର ବୁର) ମହାଦେବଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସେଷବଶ
 କରପି ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ” ରଖି ଏହି ବୃଣସୁ ଅର୍ଥ ରାସ୍ତାରେ ରହିଥିବା
 ତଥା ବହୁକାରୁ, ବାମନୋଦ୍ଭବ ସେହି ବୃଣସୁ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅର୍ଥ ମନେକରି
 ତାହାଙ୍କର ମୁଖରେ କାରମ୍ଭାର ବୁଲୁନ ପ୍ରକାଶ କର । (ପଣ୍ଡିତମାନେ
 ରାସ୍ତାରେ ଦେଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

୩୨ଶ — ୩୪ଶ ପଦ — ତତ୍ପରେ କେଶ୍ୟାମାନେ କଣପଳ ବୋଲି
 ବହୁ ରଖିବୁ ପାତ୍ରର ବଦଳି ଧାଇଁବାକୁ ଏବଂ ଅମ ଦେଶର ଝର ପାଣି ବୋଲି
 ବହୁ କଣପଦ୍ମ ପାଣି ପାଇବାକୁ ଦେଇ ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ କଳବର ଓ ବାମୋ-
 କୀପଦ ଅଧ୍ୟାମ, ଛେନା ପ୍ରଭୃତି ତାହା ରଖିବୁ ଖାଇବା ନିମିତ୍ତ ଅନୁରୋଧ
 କରିବାରୁ, ରଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଜାତି ପଚାରିଲେ ।

୩୫ ଶ ପଦ — କେଶ୍ୟାମାନେ କହଲେ, “ବୁଞ୍ଜେ ‘ବିପ୍ର’ ବ୍ରାହ୍ମଣ;
 ଅସୁମାନେ ବିପ୍ରଭବ୍ୟା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଂଶୁକାର ନାୟିକା ତାତରେ ପ୍ରଧାନ ଅଟୁ” ।

କାଳିଦାଏ ବୋଲି ମୁନି ଭୁଞ୍ଜି ସ୍ବାଦ ପାଇ ।
 କଟୁ ! ତୁମ୍ଭ ତସ ଧନ୍ୟ କୋଲି ପ୍ରଶଂସିତ ଯେ । ୩୬ ।
 ବଟୁ ପାତ୍ରା ହୋଇଲ ପ୍ରମାଣ ଅନୁସ୍ଥାରେ ।
 କାସ୍ତ୍ୟାୟନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ା ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂରେ ଯେ । ୩୭ ।
 ବେଳାସ୍ତ ହେବାର ଜାଣି, ମେଘଣି ହେଲୁଟି ।
 କାର ମୁଖେ ଭାଷି ଇଂ, ଗଲେ ସେ ପାଶ୍ଚେଟି ଯେ । ୩୮ ।
 କଟେ ରହି ରହି କହୁ ଗଲେ କାର୍ଯ୍ୟକଳା ।
 ବାହୁଡ଼ିକା ହେଉ ଅମ୍ଭେ କାଲି ଅସ୍ତୁ ପିନା ଯେ । ୩୯ ।
 ବିଦୁଳିତେ ଅସିବାରେ କରଇ ନିୟମ ।
 ବାହୁଡ଼ିକଲ ରକ୍ଷାଶୂନ୍ୟ ଅପଣା ଅଶ୍ରମ ଯେ । ୪୦ ।
 କହିନିପ୍ରତିମ ନାବେ ପ୍ରବେଶ ନାଗରୀ ।
 ବ୍ୟବସାୟ ଚୟ କହି ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରି ଯେ । ୪୧ ।

୩୬ଶ ପଦ — କଟୁ — କ୍ରାନ୍ତୁଷ୍ଣ । କାସ୍ତ୍ୟାୟନଶାସ୍ତ୍ର — କାମଶାସ୍ତ୍ର ।

୪୧ଶ ପଦ — କହୁନିପ୍ରତିମ — କୋଇତ ତୁଲ ସୁନ୍ଦର । କ'ବସାୟ
 ଚୟ — ବ୍ୟବହାର ସମ୍ପଦ ।

୩୬ଶ ପଦ — କେଶ୍ୟାମାନେ ଏହୁପରି କହୁ କହୁ ମୁନି ସ୍ବାଦ ପାଇ ସମସ୍ତ
 ଜିନିଷ ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହଲେ, “କେ
 ‘କଟୁ’ କ୍ରାନ୍ତୁଷ୍ଣମାନେ ! ତୁମ୍ଭର ଜାକନ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ।”

୩୭ଶ ପଦ — ରଞ୍ଜିତର ଏହୁପରି କଥା ଶୁଣି କେଶ୍ୟାମାନେ କହଲେ,
 “ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ‘କଟୁ’ କୋଲି ଯାହା ସମ୍ବୋଧନ କଲ ତାହା ଅନୁସ୍ଥାର ଯୋଗ କଲେ
 ପ୍ରମାଣିତ ହେବ (ଅର୍ଥାତ୍, ଅମ୍ଭେମାନେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର କଟୁ ‘କଟୁ’ ଠାକୁ) । କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ
 ବିଷୁଷ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି ।”

୩୮ — ୪୦ଶ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବାର ଜାଣି,
 କେଶ୍ୟାମାନେ ବିଦାୟ ମାଗି କାହାରିକାରୁ ରାତି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚେଟି ଗଲେ ।
 ସେମାନେ ରାତିକୁ କହିଲେ, “ଅପଣ ଫେରିଯାନ୍ତୁ, ଅମ୍ଭେ କାଲି ଅସ୍ତୁ” । ରାତି
 ସେମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଅସିବାପାଇଁ ନିୟମ କରଇ ଅଶ୍ରମକୁ ଫେରିଗଲେ ।

୪୧ଶ ପଦ — କେଶ୍ୟାମାନେ କୋଇତ ପରି ସୁନ୍ଦର ସେହି ନୌକାରେ
 ପ୍ରବେଶ କରି ରାତିକା ସହ ସେବାନଙ୍କର ଯାହା ଯାହା ଗଟିଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ
 କରତାକୁ କହିଲେ ।

ବିଭୀଷଣ ଆସି ପୁଣି ଜାଣୁରେ କଥାର ।
 ବିଷାଣ-ରାଶି ଅଙ୍ଗରୁ ସୁବାସକୁ ପାର ସେ । ୪୨ ।
 ବଚନା ସଦନ କଥା, କିତକେ ଭାଷିବ ।
 ବିଭୀଷଣ-ରାଶି ସେ ଭୀଷଣ ଦିପ୍ତିବୁଦ ସେ । ୪୩ ।
 ବ୍ୟାଧିର କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଚାହାନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ।
 ବାବୁ ଦେବୁ ଅଗ୍ନିପ୍ରୀତି ପଦର ପ୍ରକାରେ ସେ । ୪୪ ।
 ବିଶ୍ୱେଷୋକ୍ତି ଜନକର ନ ଦେଖିଲେ ଲବ ।
 ବୁଦ୍ଧିଲେ ନେତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟନେ ଦେଖେ ସେହି ଲବ ସେ । ୪୫ ।
 ବିଭୀଷଣ ଅନ୍ତ ତାତ ତପସ୍ଥାନେ ଗତ ।
 ବଶ କରୁଥିଲେ ରାମା ଛଳ ମୁନିପୁତ୍ର ସେ । ୪୬ ।
 ବିପ୍ରଲମ୍ବ ଶୂନ୍ୟର ସେ ଉଦୟ ମାନସ ।
 ବାଞ୍ଛି ପୁନଃ ପୁନଃ ରାମା ତୁମ୍ଭେ ଅଶ୍ୱେଷ ସେ । ୪୭ ।

୪୨ଶ ପଦ—କିତକେ—କପଟରେ । ବିଭୀଷଣ-ରାଶି ।

୪୫ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱେଷୋକ୍ତି—ବିପରୀତ କଥା । ଜନକ—ପତା
ଲକ—ଲେଖିମାତ୍ର ।

୪୬ଶ ପଦ—ବିପ୍ରଲମ୍ବ ଶୂନ୍ୟର—ମିଳିତ ହୋଇ ପାର ନ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ
ସୁବିପ୍ରମାନଙ୍କର ମିଳନ ରହୁ । ରାମା—ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ । ଅଶ୍ୱେଷ—ଅଭିମାନ ।

୪୭ଶ ପଦ—ବିଭୀଷଣ ରାଜ ତପସ୍ୟା ସ୍ଥାନରୁ ଫେରିଆସି ‘ରାଜ-
ବିଷାଣ’ ରାଜ୍ୟକୁ କୋଳରେ କଥାର ତାଙ୍କ ଦେହ କାସୁଥିବାରୁ ତାହାର
କାରଣ ପଚାରିଲେ ।

୪୩, ୪୪ଶ ପଦ—ରାଜ୍ୟକୁ ସମସ୍ତ କଥା ତାଙ୍କ ଆଗରେ କହିବାକୁ
ବିଭୀଷଣ କପଟରେ କହିଲେ, “ସେମାନେ ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମାର
ଦାଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କାଳହାର କଲେ, ଅଗ୍ନିରେ ପତଙ୍ଗ ପରି ପଡ଼ି
ମରିବୁ ।”

୪୫, ୪୬ଶ ପଦ—ନିଜେ ଲଳ ମନେ କରି କହୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର
ଓଲଟା କଥା ଜନକ କହିବାକୁ, ସେ ସେକଥା ଶୁଣିବାରୁ ସୁଦ୍ଧା ଭାବିଲେ ନାହିଁ ।
ଶୋଭା କେଳେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲେ । ସକାଳୁ ଉଠି ରାଜ୍ୟ ତପସ୍ୟା
ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବଶ ସେହି ରାଜ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କର ମନ କଷ୍ଟକ ହେବାକୁ ଲାଗେ ।

ବାଘବାର ଅଶ୍ୱେଷରେ ନ ଅସେ ଚୁଞ୍ଚାର ।
 ବନସ୍ତ୍ରୟ ଡାକୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଟେକଇ ସବୁର ଯେ । ୪୮ ।
 ବାହୁ ପ୍ରାୟ ଗତି କରି ପୁଣି ଲେଉଟଇ ।
 ବାଳବର୍ଦ୍ଧ ସପା ଭରୁ ଧେନୁକୁ ଇଚ୍ଛଇ ଯେ । ୪୯ ।
 ବଳାଧୁନି କରି ବେଳି ହିକାରି ହିକାର ।
 ବାତାୟୁ ଭାଲିଗଣ୍ଡିରେ ବଣ ପରବାର ଯେ । ୫୦ ।
 ବିକିକା ଅରମ୍ଭି ଅଶ୍ୱ ମନୋଜ ପୁଲିନ୍ଦ ।
 ବାଗୁଳ ପ୍ରାୟ ଜନମ ହେଉଛି ଉଲ୍ଲାସ ଯେ । ୫୧ ।
 ବାଢ଼ିକାରୁ ବେଙ୍ଗୁ ବେଳ ଶ୍ରେମନଦୀ ବହିଁ ।
 ବ୍ରତୁ ନାହିଁ ତେଜା ବୁଣ ସବୁୟ ଭାସଇ ଯେ । ୫୨ ।

୪୮ଶ ପଦ—ବନସ୍ତ୍ରୟ—ବୋକଳ ।

୪୯ଶ ପଦ—ବାହୁ—ଘୋଡ଼ା । ଧେନୁ—ଗାଈ ।

୫୦ଶ ପଦ—ବାତାୟୁ—ମୁଗ । ଭାଲିଗଣ୍ଡି—କାଷ୍ଠ ଗଣ୍ଡି (ହିସା) ।

୫୧ଶ ପଦ—ମନୋଜ ପୁଲିନ୍ଦ—ବଣ୍ଡି ଶବ୍ଦର । ବାଗୁଳ—ପାଗଳ ।

ଉଲ୍ଲାସ—ତରୁଣ ।

୪୮ଶ ପଦ ରକ୍ଷିତ ମନରେ ବାରମ୍ବାର ଅଭିଜନର ଭାବ ବଢ଼ି
 ଉଠିକାରୁ ଚୁମ୍ବନ ଦେବା ସମୟରେ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ବୋକଳର
 ଭାବ ଶୁଣି ସେମାନେ (ବେଶ୍ୟାମାନେ) ଭାବିଲେ କି କୋଇ କିନ୍ତୁ ହେଲେ ।

୪୯ଶ ପଦ—ସେମାନେ ଯାଇଥିବା ଗ୍ରାମରେ ରକ୍ଷି ଘୋଡ଼ା ପରି
 ବଞ୍ଚି ଦୂର କୌଣି ଯାଇ ପୁଣି ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ବଳଦ ଭରୁମଣି ଧେନୁକୁ
 ପାଇବା ଆଶାରେ ଲତସ୍ତତଃ ହେଲା ପରି ସେ ଏ ପାଶ ସେ ପାଶ
 ହେଉଥିଲେ ।

୫୦ଶ ପଦ—ମୁଗମାନେ କାଷ୍ଠ ଗଣ୍ଡିର ଶବ୍ଦକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣିଲା
 ପରି, ରକ୍ଷି ହିକାରି କେତେ ସେମାନଙ୍କର କଳାଧୁନି ମନେ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ
 ଶୁଣୁଥିଲେ ।

୫୧ଶ ପଦ—ବଣ୍ଡିଶବ୍ଦର ରହିତ ସ୍ତବ ଶବ୍ଦ ମାରିକାରୁ ଠିକ୍
 ପାଲୋମାନଙ୍କ ପରି ତାହାଙ୍କର ତରୁ ବହୁମ ଘଟିଲା ।

୫୨ଶ ପଦ—ତେଣୁ ରହିତ ମନରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କ ସ୍ତବ ସେହୁ
 ନିଶ୍ଚୟ ଧାରଣ କରି କେତେକେ ତେଜାରୁ ତହିଁରେ ତାହାର ଚେତା ବୁଝି
 ନ ଯାଇ ବାସ ପରି ଭାସି ଉଠିଲେ (ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କାମ କାଥାରେ ଅଚେତନ ନ
 ହୋଇ ଚେତନ ଥିଲେ) ।

ବିଳମ୍ବ ବାହୁଁକ ଦେଶେ ଅସ ଦେଶେ ଅସ ।
 ଦେଇ କଳିଗଲେ ମିଥ୍ୟା ହେବଛୁଟି ଭାଷ ଯେ । ୫୩ ।
 ବୋଲି ବୋଲି ଅଶ୍ରୁମ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ସେ ଯେ ଗଲେ ।
 ବୃଷାଭୂତେ ଅସିକାର ସଥ ନିଶ୍ଚୟିଲେ ଯେ । ୫୪ ।
 କୀଥୁତ ହେବାର ତପୋଧନ ପୁଣ୍ୟ ଅସି ।
 ବରବହୁଣୀ ଦେଖନ୍ତୁ କୁଞ୍ଜୋଦରେ ପଶି ଯେ । ୫୫ ।
 ବସୁଧୁ ଶତ୍ରୁ ତେଜିଲେ ଗୁହଁ କସଦେବା ।
 କାରଣ ପରିରେ ତରୁ ଟୋପେ ପକାଇବା ଯେ । ୫୬ ।
 ବୋଧୁକୁ ମଦଳ ଭୁଲ୍ୟ ତନୁଭୋଗ ଦେଇ ।
 ବିଦୟ କରିବା ନପକରେ ଧନ ପାଇ ଯେ । ୫୭ ।
 ବାହାରିଲେ ପାଣି କରୁଣୀଏ ଲତା ମଧୁ ।
 ବିଲେଇ ପାଶେ ମିଳିଲେ ସେ ଅଜନ୍ମ ସାଧୁ ଯେ । ୫୮ ।

*୫୩ ଓ ୫୪ ପଦ—କୀଥୁତ—ଦୁଃଖିତ । କୁଞ୍ଜୋଦର—ଲତାଭ୍ୟନ୍ତର ।
 *୫୫ ଓ ୫୬ ପଦ—ବସୁଧୁ—ଅଶ୍ରୁଧୀ । ବସ—ଅଧିନ । କାରଣ—ହସ୍ତୀ ।
 ଟୋପ—ଘୋଳ ।

*୫୭ ଓ ୫୮ ପଦ—ବୋଧୁକୁ ମଦଳ—ଅଶ୍ବତ୍ଥ ପତ୍ର । ତନୁ—ଦେହ ।

୫୩ ଓ ୫୪ ଶତ୍ ପଦ—(ରାଣି କାମଗୁଣାଦରେ ପାଗଳ ପରି
 ହୋଇଥିବାରୁ କେତେକେଲେ କହୁ ଉଠିଲେ, “ବିଳମ୍ବ ବାହୁଁକ କରୁଛ ? ଶୀଘ୍ର
 ଅସ, କଣ୍ଠକେଳି ଗତି ଗଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେବ ଯେ ।” ଏହା କହ
 ଅଶ୍ରୁମର ଶେଷଭାଗରୁ ଯାଇ ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ସେମାନଙ୍କର ଅସିକା କାଟି
 ଗୁହଁ କାଟି ଚାଲିଲେ ।

*୫୫ ଓ ୫୬ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ କେଶ୍ୟାମାନେ ରାଜିଙ୍କର ଧର୍ମକଳରୁ
 ଅସି ସେଠାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଓ ଲତା ଉଡ଼ାଡ଼ିରେ ରହି ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ।

*୫୭ ଓ ୫୮ ପଦ—ରାଣୀଙ୍କ ଏପରି ହେବାର ଦେଖି କେଶ୍ୟା-
 ମାନେ ମନେ ମନେ ଅଶ୍ରୁଧୀ ନ ହୋଇ ‘ରାଣି ଅମ୍ଭର ଅଧିନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି’
 ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ କରି ବସୁଧିଲେ, ‘ହାତୀର ହାତୀଧରଣ ଖାଲରେ ପକାଇ
 ଅଶ୍ବତ୍ଥପତ୍ର ଖାଇବାରୁ ଦେଇ କାନ୍ଧି ନେଇ ବିଦୟ କଲପରି ଅମ୍ଭେମାନେ
 ଏହାକୁ ନୌକା ରୂପକ ଖାଲରେ ପକାଇ ଅଶ୍ବତ୍ଥପତ୍ର ଭୁଲ୍ୟ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର
 ଦେହକୁ ଭୋଗ ନିଃସ୍ୱ ଦେଇ ଧନ ପାଇ ଗୋଟିଏ ବିଦୟ କରିଦେବା ।’

୫୮ ଓ ୫୯ ପଦ—ଏହା ଭାବି ଯୁକ୍ତମାନେ ଲତା ଉଡ଼ାଡ଼ିରୁ
 ବାହାର ହେଲେ । ସେହି ଅଜନ୍ମବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ରାଣୀଙ୍କ ତାହାକୁ ଦେଖି ନିବିଡ଼

ବାହୁ ଛକାଛକ କାମମୋହନୀ ସଙ୍ଗର ।
 ଛକାର ଅଧିକେ ବୁଝେ ପୁଲକ ସଙ୍ଗର ଯେ । ୫୯ ।
 ବୋଇଲେ ଜାଇତା ଗୁରୁ ଲେଉଟ ଦର୍ଶନେ ।
 ଛକେ କର ଅରେ ଉଠଇକୁ କୁଣ୍ଡାମନେ । ୬୦ ।
 ବ୍ରହ୍ମବଶ ରତନାୟା ତାଠାରୁ ଜାଣିବ ।
 ବହୁଳେ ସମ୍ପଦ ବର କଲିଲେ ସେ ଜବ ଯେ । ୬୧ ।
 ବିନିମି ନରକାରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ଗୁହ୍ୟ ।
 ବାରି ଭରି ଝୁଲି ପାଦ ଧୋଇ ଭୁମ୍ପୀ କହି ଯେ । ୬୨ ।
 ବଳୁଳ ବୋଲି ଫିଲାଇ କୌଣସି କସନ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରକର୍ମ ଭ୍ରମରେ ପିଛୁଆ ଶଯ୍ୟାମାନ ଯେ । ୬୩ ।

୬୦ତମ ପଦ—ଉଠଇକୁ—ବୁଝିରୁ ।
 ୬୧ତମ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମବଶ—ରତନାୟା ଆନନ୍ଦଦାୟକ ରତନାୟା ।
 ଜବ—ଶୀଘ୍ର ।
 ୬୨ତମ ପଦ—ବିନିମି—ଯାଇ । ବାରି—ଜଳ । ଭୁମ୍ପୀ—ଭୂତଭୁମ୍ପା ।
 ୬୩ତମ ପଦ—ବଳୁଳ—ଛୋଟ କବଳ । କୌଣସି କସନ—
 ପାଟ ଲୁଗା । ପିଛୁଆ—ତୋରସୁକ ।
 ୬୪ ତମ ପଦ—ଅଶନ—ଭୋଜନ । ପାଦପ—ଦୁଃଖ ।

ଅସିଲେ । ତତ୍ପରେ କାମମୋହନୀ ସହଜ କାହୁଁ କନ୍ୟାଛକ କରି ତାହାକୁ ରୁମ୍ଭନ
 କଥାନ୍ତେ ରହିଲେ ଦେହ ବୋମାସିତ ହେଲା ।

୬୦ତମ ପଦ—ବେଶ୍ୟାମାନେ ରହିବୁ କହିଲେ, ‘ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଗୁରୁ
 ଜରତା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣ ଦୟାକରି
 ଅରେ ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବିଚ୍ଛେଦ କରନ୍ତୁ ।’

୬୧ତମ ପଦ—‘ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମହାନନ୍ଦଦାୟକ
 ରତନାୟା ଶୋ କରବେ ।’ ରହି ତାହାଙ୍କର ଏହି କଥାରେ ଭୋଳ ହୋଇ
 ତାଙ୍କ କଥା ମାନି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗଲେ ।

୬୨ତମ ପଦ—ରହି ନୌକରେ ପ୍ରବେଶ ହେବାର ଦେଖି
 ବେଶ୍ୟାମାନେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଝରି ଆସି ତାହାଙ୍କର ପଦ ଧୋଇ ଦେଇ ସେହି
 ଝରାକୁ ଦେଖାଇ କହିଲେ—‘ଏ ଆତ୍ମର ଲଭ ଭୁମ୍ପା ।’

୬୩, ୬୪ ଓ ୬୫ତମ ପଦ—ଜରତା ରହିଲୁ ନମସ୍କାର କରି କରୁଳ
 ବୋଲି ପାଟଲୁଗା ପିଛାଇ ଦେଲା ଏବଂ କାଘତମ ବୋଲି କହି ସୁନ୍ଦର କୋରିଆ

ବିବିଧ ସ୍ବାଦୁ ପଦାର୍ଥ ଚରାଇ ଅଶ୍ବନ ।
 ବସାଇ ତୁଳ କୁସୁମେ ଚନ୍ଦନ ଲେପନ ଯେ । ୨୪ ।
 ବସିଲା ଓଳଗି ଶାଶେ ଜରତା ସୁମୁଦ୍ରୀ ।
 ଦେଖିତା ଇତା ପ ଦସେ ପରା କୋଇ ବିହୁ ଯେ । ୨୫ ।
 ବଜ୍ରା ସେ ପ୍ରଥମରସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଳି ଦେଲା ।
 ବିଜ୍ରାନେ ରକ୍ଷି କୁମାର ଉଦ୍ଧାନେ ଶୋଭଲା ଯେ । ୨୬ ।
 ବିଧୁନନ ଅରମ୍ଭିଲ ସୁରୁଷାୟିତରେ ।
 ଜନପତି ଉପରେ ହରିଣୀ ଲାଳା କରେ ଯେ । ୨୭ ।
 ବେଣ୍ଟାନର ପରେ ନୃତ୍ୟ କରେ ଶୁଭ୍ରାସାଙ୍ଗୀ ।
 ବିଷମ ସମସ୍ୟାକୁ ପୂରଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠଭାଙ୍ଗୀ ଯେ । ୨୮ ।

୨୨ତମ ପଦ—ବିଜ୍ରା—ପଶ୍ଚିତା । ପ୍ରଥମରସ—ଅବରସ । ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଳନ—
 ତଥା ଭେଦରେ ଦେହରେ ଅଂଶ ବିଶେଷରୁ ଗୁଳନ କରି କାମୋଦୀପନ କରିବାର
 ଉପାୟ । ବିଜ୍ରାନେ—ଅଚେତନ ହୋଇ । ଉଦ୍ଧାନେ—ଉଦ୍ଧୱାଳ ।
 ୨୩ତମ ପଦ—ବିଧୁନନ—ରତି । ସୁରୁଷାୟିତ—ବିଷୟତ ରତି ।
 ଜନପତି—ସିଂହ, ରାଜା, ବିଷ୍ଣୁ । ହରିଣୀ—ମୃଗୀ, ହରିଣାକ୍ଷୀ (ସେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ)
 ୨୪ତମ ପଦ—ବେଣ୍ଟାନର—ଅଗ୍ନି, ସେ କୌଣସି ଦେବତା ସୁରୁଷ ।
 ଶୁଭ୍ରାସାଙ୍ଗୀ—ମୟୂର, ସେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଶେଷରେ ବସାଇ ନାନାବିଧ ସ୍ବାଦୁ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା ଏବଂ ଜୁଳୁ ଦେହରେ
 ଫୁଲମାଳ କାନ୍ଧି ଚନ୍ଦନ କୋଳି ଦେଇ ଗହ ଦେହରେ ଲତା ମୁକ୍ତାର ହେଉପରି
 ତାହାଙ୍କ ବେକରେ ଦୁଇ ଗୋଡ଼କୁ ଛନ୍ଦି ଅର୍ଥାତ୍ କୋଳ କରି ବସାଇ ।
 ୨୬ତମ ପଦ—ବେଳପ୍ରକାଶା ଜରତା ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଳିଦେବାକୁ, ରାଜା
 ମୋହତ ହୋଇ ଚିତ୍ ଭାବରେ ଶୋଇଲେ ।
 ୨୭ତମ ପଦ—ଜରତା ବିଷୟତ ରତି ଅରମ୍ଭ କରି ରାଜାଙ୍କ
 ଉପରେ କ୍ରୀଡ଼ା କଲାବେଳେ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କ୍ରୀଡ଼ା କଲାପରି, ସିଂହ
 ଉପରେ ମୃଗୀ କ୍ରୀଡ଼ା କଲା ପରି, ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ବାହା ଦେବା କ୍ରୀଡ଼ା କଲା
 ପରି କନ୍ୟା ମୟୂର ନୃତ୍ୟ କଲା ପରି ଦେଖା ଗଲା । ଏହି ଦୁଇ ପଦରେ
 କବି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛନ୍ଦରେ ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୂରଣ କଲେ ।

ବସୁଁ ତେଜା, ଭାବେ ଅନନ୍ତରାଗା ଯୁବା ।
 ବିରୁଧାତୟ ସୁଖ ଯେ ସେହି ଏହି ଅବା ଯେ । ୨୪ ।
 ବାକିଣୀ କିକିଣୀ ବାଦ୍ୟ ତାଳ ତାଳ ସ୍ବନ ।
 ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଧ୍ବନି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ କରଇ ପ୍ରଧାନ ଯେ । ୨୫ ।
 ବିରୁଦ୍ଧ ହୁଅଇ ସେହି ସୁରନାମା ହୃଦେ ।
 ବାଦେ ବେଶୀ ହାର ନାଚେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବାଦ୍ୟେ ଯେ । ୨୬ ।
 ବାହୁରେ ସଲିଳରଥ କୈବର୍ତ୍ତେ ସେବାଳେ ।
 ବାହୁକ ପ୍ରାୟେ ସେ ଦଣ୍ଡପାରଣେ ଦିଶିଲେ ଯେ । ୨୭ ।

୨୪ ତମ ପଦ—ଅନନ୍ତରାଗା—ଅକ୍ଷ । ବିରୁଧାତୟ ସୁଖ—ସୁଖ—ସୁଖ ।
 ୨୫ତମ ପଦ—କିକିଣୀ—କଟାକଟକ ସ୍ବଦ୍ଧ, ଶବ୍ଦ । ତାଳ—ହାତକୁ
 ହାତ କାଳ ଉଠୁଥିବା ଶବ୍ଦ । ତାଳ ସ୍ବନ—କରତାଳ (ଗତି) ଶବ୍ଦ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ
 ଧ୍ବନି—ବହୁଥିବା ଶବ୍ଦ ।

୨୬ ତମ ପଦ—ସୁରନାମା—କନ୍ଦର୍ପ ।

୨୭ତମ ପଦ—କୈବର୍ତ୍ତେ—କେଉଁଠିମାନେ । ସଲିଳ ରଥ—ନୌବା,
 ଜଳଗାମୀ ରଥ । ବାହୁକ—ସାରଥୀ । ଦଣ୍ଡ—ବାଡ଼ ।

୨୪ ଓ ୨୫ତମ ପଦ—ଯଦକ ରଥ ତେଜନା ପାର ଦେବେ ଅନୁରକ
 ତର ନ ଥିବା ସେହି ରତସୁଖକୁ ‘ଏହାହିଁ ସୁଖ ସୁଖ’ ବୋଲି ମନେ କଲେ ଏବଂ
 କିକିଣୀ ନାଦକୁ ବାଦ୍ୟ ଧ୍ବନି, କର ତାଡ଼ନ ଶବ୍ଦକୁ କରତାଳ ଶବ୍ଦ ଓ କରତା
 ହାତ ଶବ୍ଦକୁ ବହୁ ଥିବା ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦକୁ ସଙ୍ଗୀତ ଅରମ୍ଭବାଳୀନ ତାନ ବୋଲି
 ମନେ କଲେ ।

୨୬ ତମ ପଦ—ରଥୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ କନ୍ଦର୍ପ ବିକାର କେତୁକେଳ ବୁଦ୍ଧି
 ପରାସ୍ତ ଏବଂ କିକିଣୀ ବାଦ୍ୟ ବାଦକାବୁ ଜରତାର କେଶୀ ଓ ହାର ଦୁହେଁ
 ବିବାଦ କରି ନାହିଁଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଜରତା ବାଡ଼ ରଥରେ ମନ୍ତ୍ରୀବାରୁ କେଶୀ ଓ
 ହାର ଶୁଦ୍ଧ କୋରରେ ଦୋହଲିଲେ)

୨୭ତମ ପଦ—କେଉଁଠିମାନେ ସେହି ସମୟରେ ନୌବା ରଥ ବାହୁକାରୁ
 ଶୁଣିଲେ; ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ବାଡ଼ ହାତରେ ଧରିଲେ,
 ସେତେବେଳେ ସାରଥୀପରି ଦେଖା ଗଲେ । (ନୌବାରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ସହଚ
 ହୁଲିନା ବସି ଯାଉଛି, ଏଠାରେ ରଥଯାତ୍ରା କର୍ତ୍ତାମାନେ ବହୁଥିବାବୁ କେଉଁଠିମାନଙ୍କୁ
 ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥର ଖାଲି କପି ରହୁଥିବା ସାରଥୀ ପରି କର୍ତ୍ତାମାନେ) ।

ଶାନ୍ତି ରକ୍ତ ମୀନ କୂର୍ମ ହିକାଜନ ପୋଷେ ।
 ବେନିଶେଷେ ମୃଗ ମୃଗୀ ନର ନାରୀ ଦେଖେ ଯେ । ୭୩ ।
 ବହୁକୁଣ୍ଡା ଚିତ୍ତଲଗ୍ନରେ ସେ ମଣ୍ଡନ ।
 ବିସ୍ତୃତ ରୂପକ ରଥଯାନ୍ତର ସମାନ ଯେ । ୭୪ ।
 ବାସର ନିଶା ଦେବାର ଜଣା ନୋହେ ଚହଁ ।
 ବାମା ହାଦେଶ ଶତକ୍ରି ରତିରସେ ମୋହି ଯେ । ୭୫ ।
 ବେଳାରେ ଲଗିଲା ନାଦ ରମ୍ଭାବତୀ ପୁରେ ।
 ବରଷିଲା ରସି ହରନାର ଲେଖନୀରେ ଯେ । ୭୬ ।
 ବହୁର ପ୍ରବାହ , ଫୁଲ୍ଲି କେଦାର ହୋଇଲେ ।
 ଚିତ୍ରାଶ୍ରମ ପୁଣ୍ୟପାଶେ ଲେମ୍ବୋଦ ମିଳେ ଯେ । ୭୭ ।

୭୩ତମ ପଦ — ବାଦ — ଲହରୀ । ରକ୍ତ — ଦଉଡ଼ି । ବେନିଶେଷ —
 ଦୁଇପାଖ ଦୁଲ ।

୭୪ତମ ପଦ — ଚିତ୍ତଲ — ପତାକା ।

୭୫ତମ ପଦ — ବେଳା — କୁଳ ।

୭୬ତମ ପଦ — ଗୁଣାହ — ସ୍ତ୍ରୋତ । କେଦାର — ବଥରୀ ।

୭୩—୭୫ତମ ପଦ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥରେ ଦୌଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି । ଏହି
 ରଥରେ ସେହିପରି ଲହରୀମାନେ ଦୌଡ଼ି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଥକୁ
 ସେପରି କହୁଛନ୍ତି ଲୋକ ଟାଣୁଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ଏହି ରଥକୁ ମାଛ ଓ କଇଁଛମାନେ
 ଟାଣିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ରଥକୁ ସେପରି କହୁ ନର ନାରୀ ଦେଖୁଥାନ୍ତି, ଏହି ରଥକୁ
 ସେହିପରି ଉଭୟ କୁଳକର୍ତ୍ତା ମୃଗ, ମୃଗୀ, ନର, ନାରୀମାନେ ଦେଖିଲେ । ତାଙ୍କର
 ରଥ ସେପରି ଗୁମର ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ, ଏ ରଥ ସେହିପରି ଗୁମର ମଣ୍ଡିତ
 ଅଟେ । ତାଙ୍କ ରଥଯାନ୍ତରସମୟରେ କିନରୀ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ ରଥଯାନ୍ତରରେ
 ମଧ୍ୟ ଜରତା ପ୍ରଭୃତି କାରଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ରସରେ ମୋହିତ କରୁଥିବାରୁ କିନ,
 ରତି ଜଣାଯାଇ ନ ଥିଲା । (ସୁତେବଂ ଏ ନୀତାୟାନ୍ତା ସେ ରଥଯାନ୍ତର ସମାନ)

୭୬, ୭୭ତମ ପଦ—ଚମ୍ପାବତୀ ସ୍ତର ଘାଟରେ ନୌକା ଲାଗିଲା; ରସି
 ହର ଜଳ ଖୋଜିତାରୁ ବର୍ଷା ହେଲା । ଧାନ ବଥରୀସବୁ ପାଣିରେ ପୁଣି
 ହୋଇଗଲା; ଗୁଣାହେ ମଧ୍ୟ ଗୁଲିଲା । ଏହା ଦେଖି ରମ୍ୟଶୂନ ଅସିଲେ ବୋଲି
 ଜାଣିପାରି ଲେମ୍ବୋଦ ରଜି ନିକଟକୁ ଆଗମନ କଲେ ।

ବରଗଲେ ଲକ୍ଷ ଗିରି ସଙ୍ଗେ ରସିଶ୍ରବ ।
 ବିଦାତ ବନ୍ଧୁ-ସୁହାସ ଯୋଗେ ଦମ୍ଭ ଭଙ୍ଗ ଯେ । ୭୮ ।
 ବିଷୟ ବୁଝାଇ ଯୋଷା ମହାତପୋକନ୍ତେ ।
 ବାଞ୍ଛି କଲ୍ୟାଣ ବସାର ଶୁକା ଦଣ୍ଡବଦେ ଯେ । ୭୯ ।
 ବିମଳ ଚିତ୍ତେ ମଣ୍ଡିଲେ ଯାଇ ତାର ପୁରୀ ।
 ବରଦାତା ପୁତ୍ରଦାନେ ହୋମାରମ୍ଭ କରି ଯେ । ୮୦ ।
 ବାବକଲ୍ୟାଣିଏ ଶୁଣି ଦଶରଥେ କହ ।
 ବେଶ୍ୟା ଜରତା-ପ୍ରମୁଖ୍ୟା ଜଙ୍ଗଲିକା ହୋଇ ଯେ । ୮୧ ।
 ବିବର ପଣ୍ଡିତୁଣିରେ ଥିଲେ ମୁନିନାଗ ।
 ବଜାଇ ସପ୍ତଶା ନାଗେଶ୍ଵର ବାଦ୍ୟ ବେଶ । ୮୨ ।
 ବିଭେଦିତ-କୃତଚିତ୍ତ ରସଗୀତ ଗାଇ ।
 ବିଧୁରୁଣ୍ଡ ମନ୍ଥୁଳୁ ଶୁକାଇ ପକାଇ ଯେ । ୮୩ ।

୮୧ତମ ପଦ :—ବାବକଲ୍ୟାଣି—ବ୍ରାହ୍ମଣ । ପ୍ରମୁଖ୍ୟା—ଶ୍ରେଷ୍ଠା
 ଜାତଲକ — ବିଷୟେ ଦ୍ୟା ।

୮୨ ତମ ପଦ:—ବିବର—ଗଣ୍ଡି । ସପ୍ତଶା—ଶାଞ୍ଜା ।

୮୩ତମ - ପଦ:—ବିଭେଦିତ କୃତ ଚିତ୍ତ— ହୃଦୟକୁ ତରଳାଇ
 ବିଧୁରୁଣ୍ଡ—କପ୍ତରୁଣ୍ଡ ।

୮୪ତମ ପଦ:—ବାରବାମା—ବେଶ୍ୟା । ଭେଗିନୀ—ସପିଣ୍ଡୀ ସହବାସ-
 ସୋଗ୍ୟା । ବିଭେଦ—ବିଷୟନ୍ୟ , ହେ ଧର୍ମନ୍ୟ । ଭେଗି- ଭେଗଶାଳୀ , ସାପ ।

୭୮ତମ ପଦ :—ଲେମପାଦ ରସିଶ୍ରବଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପଦେ ସଙ୍ଗେ
 ଭୁଲିନା କଲେ । ବାରଣ ପଦେର ସେପରି ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି, ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି
 ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି । ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର ତ ପାଇ ପଦେମାନେ ଦମ୍ଭ ହରାଇଥିଲେ , ଏ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ୟା-
 ମାନଙ୍କ ମନ୍ଦ ହାସରେ ଦମ୍ଭ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି ।

୭୯, ୮୦ତମ ପଦ—ବେଶ୍ୟାମାନେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରହିବୁ ବୁଝାଇବା
 ଟେକେ ଲେମପାଦ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ରସି ତାହାଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣ କରି
 ନିଜରେ ବସାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜନବରରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ‘ହୃଦୟ ପୁତ୍ର
 ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ’ ଏହି ବର ଦାନ କଲେ ଓ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁଣ୍ୟେଷ୍ଠି ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ
 କଲେ ।

୮୧—୮୩ତମ ପଦ— ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହି କଥାଶୁଣି ଅସ୍ତ୍ର ଦଶରଥଙ୍କୁ
 କହଲେ, “ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ଜରତା ବିଷୟଦ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ କେତୁଣୀ ବା ରୁଣିଆଣୀ
 ସାଜି ହେଉଥିବାର ରୂପ ଗାତରେଥିବା ମୁନିରୂପୀ ନାଗସପ୍ତ ନାଗେଶ୍ଵର ରୂପ ବାଣୀ
 ବାଦ୍ୟକଜାଇ, ଅଦ୍ଭୁତସ୍ଵର ଗୀତ ଗାଇବାଦ୍ଵାରା ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ତରଳାଇ
 ମନ୍ଥୁଳୁ ରୂପ କପ୍ତର ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଉପରେ ବାରମ୍ବାର ପକାଇ

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଦ

ବାହାରକୁ ଅଣି ନାବ ପେଡ଼ାରେ ମୁଦଇ ।
 ବିଭାସ ବଣ ବରଣ ପୁଣି ଶେତାଇଲ ଯେ । ୮୪ ।
 ବାରବାମା ବାର ଭେଗିନୀରେ ସେହୁ ଯୋଗୀ ।
 ବିଗରତ ଏଣିକି ସେ ବୋଲଇବେ ଭୋଗୀ ଯେ । ୮୫ ।
 ବହୁ ନାଗରେ ଈଶ୍ଵରପରି ତମ୍ବାସୁରେ ।
 ବସନ୍ତ କୃପାକୁ ହୋଇ କୁମାର ଦାନରେ ଯେ । ୮୬ ।
 ବାଞ୍ଛା ଶୁଣି ତୋଷ ଭୁଷ ଢୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ।
 ବଳ ସକ କରି ତମ୍ବାସୁରେ ମିତେ ଆସି ଯେ । ୮୭ ।
 ବାଟୁ ଲେମ୍ବପାଦ ନେଇ ରକ୍ଷିବି ଭେଟାଇ ।
 ବକଟିତହାସ କରି ଚନ୍ଦ୍ରାଣେ ବସାଇ ଯେ । ୮୮ ।

୮୭ତମ ପଦ—ନାଗରେ—ରକ୍ଷିକମାନେ । ଈଶ୍ଵର—ଶିବ ।
 ତମ୍ବାସୁରେ—ତମ୍ବାସୁଲରେ, ତମ୍ବାକଟା ସୁରରେ । କୃପାକୁ—ଦୟାକୁ । କୁମାର—
 ବାଞ୍ଛାକେୟ, ପୁତ୍ର ।

ବାହାରକୁ ଅଣି, ନୌକାରୂପ ପେଡ଼ାରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲା ଏବଂ ତାକୁ
 ନାନାବିଧ ରସ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବଣ କରି ଶେତାଇଲା । ସେହୁ ‘ଯୋଗୀ’ ମୁନିମାନ
 ସହବାସ ଯୋଗ୍ୟ କାରଗୋଟି କେଶ୍ୟଙ୍କଦ୍ଵାରା ‘ବିଗରତ’ ବିସମ୍ଭବ ଅର୍ଥାତ୍
 ହେଉଥିଲା ହେଲେ । ଏଣିକି ଭୋଗୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଗଶାଳୀ (ରସିକ)
 ବୋଲାଇବେ ।

୮୭ତମ ପଦ—ରସିକ ଓ ଶିବ ତମ୍ବାସୁଲକୁ ଆଦର କଲା ପରି
 ରକ୍ଷି ତମ୍ବାକଟେୟକୁ ଆଦର କରି, ସେହୁ ପୁରୀର ରାଜାଙ୍କୁ ସୁହଦାନ ଦେବା
 ପାଇଁ ଶିବ ବାଞ୍ଛାକେୟକୁ ଦୟା କଲା ପରି ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

୮୭ତମ ପଦ—ଏହୁ କଥା ଶୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ଦଶରଥ
 ସର୍ବେନ୍ଦ୍ୟ ତମ୍ବାକଟାସୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୮୮ତମ ପଦ—ଲେମ୍ବପାଦ ଦଶରଥଙ୍କୁ ବାଟରୁ ନେଇ ରକ୍ଷିଙ୍କ ସହ
 ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦେଲେ । ରକ୍ଷି ମହାହାସ ପ୍ରକାଶ କରି ତାଙ୍କୁ ଅଣିବାଦ ପୁରବ
 ନିକଟରେ ବସାଇଲେ ।

ବସୋତ୍ତମ ପୁତ୍ରେ ତବ ସବମଙ୍ଗଳ କ ?
 ବୋଲେ ବିକଳେ ପୁତ୍ରେ ଲ ସବଞ୍ଜ ତରଳ ଯେ । ୮୧ ।
 ବ୍ୟଥା ଜନମୁଁ ବିନତ ହୋଇଣ ତଦର୍ଥୀ ।
 ବରରୂପାଜାକା ଅଛୁ କହୁଦେବ ଏଥୁ ଯେ । ୯୦ ।
 ବରଜନା ସୁନ୍ଦରତନ ଉଦ ସୁଦା ।
 ବିକାହ କର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗେ ହେବେ ଫୁଲଦାତା ଯେ । ୯୧ ।
 ବାରବର ଉପଲବ୍ଧ ଭଞ୍ଜି କହେ ରସ ।
 ବୟାଣୋଇ ପଦରେ ଏ ଛନ୍ଦ ହେଲା ଶେଷ ଯେ । ୯୨ ।

୮୧ତମ ପଦ—ବସୋତ୍ତମ—ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବିକଳେ—ତର୍କ କରି ।
 ସର୍ବକତର—ସବଞ୍ଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୯୦ତମ ପଦ—ତଦର୍ଥୀ—ସୁଧାର୍ଥୀ । ବରରୂପାଜାକା—ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ।

୯୧ତମ ପଦ—ବରଜନା—ସ୍ତ୍ରୀଶ୍ରେଷ୍ଠା । ସଗନ୍ଧ—ମନଶ୍ରେଷ୍ଠା ।
 ସୁଦାତା—ସୁଦାତା ।

୮୧ମ ତମ ପଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ଋଷିଙ୍କୁ ଦର୍ଶୟନ୍ତୁ “ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ
 ମଙ୍ଗଳ କ ?” କୋର ପରୁରକାରୁ ସେ ତର୍କ କରି କହିଲେ, “ଆପଣ ସବଞ୍ଜଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ଏପରି କାହୁଁକି ପରୁରୁଛନ୍ତି ?”

୯୦—୯୨ତମ ପଦ—ଦର୍ଶୟନ୍ତୁ ସୁଧାର୍ଥୀ ହୋଇ ଆସି ଥିବାର
 ଜାଣି ଋଷି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ଜରତା ଦର୍ଶୟନ୍ତୁ
 କହିଲା, “ଆପଣଙ୍କର ସୁନ୍ଦରତନରେ ମଣି ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ବନ୍ୟା ଶାନ୍ତାକୁ ଏହି ପ୍ରଧାନ
 ଋଷିସହ ବିକାହ ଦିଅନ୍ତୁ । ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ସୁଧରାପ୍ତି କର ଦ୍ରବ୍ୟ କରବେ ।
 ବାରବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜି କୟାଣୋଇ ପଦରେ ଏହି ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଛନ୍ଦ ଶେଷ କଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁଞ୍ଜରୀ

ବିଭ୍ରାବରବଂଶୀ ଶୁଣି ପୁଲକ କହୁ ।
 ବିଭ୍ରାବର ଲଗ୍ନ ବୁଝି କଟିଷ୍ଠେ କହୁ । ୧ ।
 ବିନ୍ୟାସ ଚଳେ ସେ ବାଣୀ ସନ୍ଧ୍ୟାବସାନେ ।
 ବସାଇବା ମଣ୍ଡପରେ ବନ୍ୟା ସୁମନେ । ୨ ।
 ବିଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଦେଲି ନୃପତି ।
 ବିବିଧ ସମ୍ଭାର କରି ନଗ୍ର ମଣ୍ଡାନ୍ତ । ୩ ।
 ବାସଙ୍ଗରସ ନଦୀନୁଭବା ତ୍ରମର ।
 ବାରିଜବାସ ଲଭି କି ନୋହେ ଅତୁର । ୪ ।
 ବାରସ୍ନାନ ପୁଣି ଏକାନ୍ତରେ ତା କାନ୍ତ ।
 ବକନ ଅର୍ଥେ କ୍ରମେ ସେ ଶେଷ କହୁ । ୫ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟବିଶାୟ ରାଜା ଦଶରଥ ଜରତାଠାରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି କଟିଷ୍ଠକୁ କହିଲେ, “ଲଗ୍ନ ବୁଝି ବିଭ୍ରାବର ।”

୨ୟ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି କଟିଷ୍ଠ କହିଲେ, “ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବିରୁଦ କରି ବନ୍ୟାକୁ ବିକାଳ ମଣ୍ଡପରେ ବସାଇବା ।”

୩ୟ—୪ମ ପଦ—ଦଶରଥ ଓ ଶ୍ରେୟସୀର ରାଜା ଦୁହେଁ ଏକାନ୍ତରେ ବସି ନଗରମଣ୍ଡଳ କରାଇଲେ । ନୂଆ କରି ବାସଙ୍ଗ ଫୁଲରୁ ମଧୁ ଆସ୍ବାଦନ କରୁଥିବା ତ୍ରମର ପଦ୍ମଗନ୍ଧ ପାଇ ଅତୁର ହେଲା ପରି ଅର୍ଥାତ୍, କେଶ୍ୟାବତରସି ରାଜକନ୍ୟା ରଜର ଅଶାରେ ଅତୁର ହୋଇ କେଶ୍ୟା ଜରତାକୁ ‘ତା କାନ୍ତ’ ସେ ବିପରି ସ୍ବଭାବ କୋଇ ପଚାରିଲେ । ସେ କେଶ୍ୟା ରସିଙ୍କର ସେହି ବଡ଼ାଇବା ପାଇ ଶାନ୍ତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ କର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବିଭୀଷ ଗାଣ ପାଟଳୀ ସାରସ ପାଳ ।
 ବାହୁ ଶ୍ରବଣ ଉଦର ଗଣ୍ଡରେ ଦଳ । ୨ ।
 ବସୋକ ନିତମ୍ବ ଚନ୍ଦେ ପକାଇ ତତା ।
 ବିଭ୍ରମ ରୁମ୍ଭରେ ଲକ୍ଷ ନାହିଁ ଅଳକା । ୩ ।
 ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣରେ ଶୋଭା ରମ୍ଭା ପ୍ରଭାକୁ ଗଞ୍ଜି ।
 ବୃଷାଳ ଉରୁସୁଗଳ ଚରମ ଶକ୍ତି । ୪ ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ସାରସ—ପଦ୍ମ । ପାଳ—ଶତ୍ରୁର ମୁଠା । ଗଣ୍ଡ—ଗାଳ ।
 ୨ମ—ବସୋକ—ସ୍ତନ । ଚକ୍ର—ଚକ୍ରବାକ, ରଥଚକ ।
 ବିଭ୍ରମ—ଜଳଭଞ୍ଜ । ରୁମ୍ଭରେ—ଉପରସ୍ଥ, ରୁମ୍ଭରେ ।
 ୮ମ ପଦ—ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣରେ—ବିଶେଷ ଭାବରେ । ରମ୍ଭା—ବଦଳୀବୃକ୍ଷ,
 ରମ୍ଭାନାମକ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବେଶ୍ୟା । ପ୍ରଭା—ବାହୁ । ବୃଷାଳ—ଉଦତ । ଉରୁସୁଗଳ—
 ଜାହାଜୁସୁ । ଚରମଶକ୍ତି—ଜାହାଜ ଚମ୍ପ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—“ପାଣ, ପାଟଳ ପିନ୍ଧି, ପଦ୍ମ ଶତ୍ରୁପାଳ ଏମାନଙ୍କୁ
 ଶତ୍ରୁଙ୍କର ବାହୁ, ଶ୍ରବଣ, ଉଦର ଓ ଗଣ୍ଡ ଦେଖି ସହତ ଗାଡ଼ିବୁଦ୍ଧି ଦେଇ
 ଭୁଲନାକଲେ ଜଣାଯାଏ, ଉପର ଲିଖିତ କପ୍ତମାନଙ୍କର ଶୋଭା ତଳ ଲିଖିତ
 ଅବସ୍ଥାମାନଙ୍କର ଶୋଭାଦ୍ଵାରା ଦଳ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।”

୨ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ସ୍ତନସହତ ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ଓ ନିତମ୍ବସହ
 ରଥର ଚକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସମାନ ନ ହେବାକୁ ତତା ପକାଉଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍
 ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ଓ ଚକ (ଗମନ ସମୟରେ) ବେକେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି
 ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ନାଭିସହତ ଜଳଭଞ୍ଜ ଓ ଅଳକା ସହତ ଭ୍ରମରମାନଙ୍କୁ
 ଭୁଲନା କରିବା ଭୁଲନାକାରୀର ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ।”

୮ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ବିଶାଳ ଜନ୍ତୁସୁ ବିଶେଷଭାବରେ
 ବଦଳୀ ବୃକ୍ଷର ଶୋଭାକୁ ଚଞ୍ଚୁଅଛି ଏବଂ ଜାହାଜ ଚମ୍ପ ଅଂଶ ଜଣ ଓ ପାଦପ୍ରଭୃତି
 ରମ୍ଭାବେଶ୍ୟାର ସେହି ସେହି ଅଂଶର ଶୋଭାକୁ ଚଞ୍ଚୁଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ରୁବର
 ଚରୁଅଛି । (କେହି କେହି ‘ଚରମଶକ୍ତି’ ସ୍ଵୟଦେଶ ‘ପ୍ରଭା’ ଦୁର୍ଗଙ୍କ
 ଶୋଭା ଧ୍ରୁବର ଚରୁଅଛି, ଏହା କହିବ)

ବିଦିଷ୍ଟ ବର ଓଷ୍ଠେ ପ୍ରାତୋଦୟରେ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଚକ୍ରୀ ନାସିକା ମଧୁର ଗିରେ । ୧ ।
 ବିଭବିତ ଚନ୍ଦ୍ରହାସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୀତଳେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଲପନ ରୋମାଦଳୀର ତୁଲେ । ୧୦ ।
 ବାଳତ୍ର ଲତା ଲେବନ ଗମନ ଗଳା ।
 ବସୁ ସୁଗଳେ ସାରଙ୍ଗେ ନୋହିବେ ତୁଳା । ୧୧ ।
 ବ୍ୟାଧା ଶୋଭା ବ୍ୟାଧାନେ ଶାନ୍ତ ସେ ଶାନ୍ତା ।
 ବୋଲି ମଉନ ହୋଇଲ ବାରବନିତା

୧ମ ପଦ—ବିଦିଷ୍ଟ—ତୁଳିତ । ବର—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସିନ୍ଧୁ, ଶୁକ୍ରପଣୀ
 କୋକିଳ । ପ୍ରାତୋଦୟରେ—ଉଦୟ ହେଉଥିବା ସମୟରେ । ବଶିଷ୍ଠ—କ୍ଷୀଣ ;

୧୦ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର—କପୁର, ଜଳ, ଚନ୍ଦ୍ରକା, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦନ,
 ଜହ୍ନ ଓ ଅଳାରତ ।

୧୧ଶ ପଦ—ସାରଙ୍ଗ—ମେଘ, ଧନୁ; ଚକୋର, ବୃଷ ବା ବୃଷୀ,
 ଶଙ୍ଖ ଓ ପଦ୍ମ ।

୧ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠସହ ଉଦୟକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷୀଣ
 ଚକ୍ରୀସହ ସିନ୍ଧୁକଟୀ, ନାସିକା ସହ ଶୁକ୍ର ଚକ୍ରୀ ଓ ମଧୁର ବନେସହ କୋକିଳର
 ସ୍ଵର ଭୁଲିଗାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୦ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ହାସ ସହ ଚନ୍ଦ୍ରକା, ଶୀତର ଶୀତଳତ ସହ
 ବର୍ଣ୍ଣ, ଜଳ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚନ୍ଦନ, ବର୍ଣ୍ଣସହ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦ୍ରସହ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ରୋମାଦଳସହ
 ଅଳେଇଚଲତା ଭୁଲିଗାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୧ଶ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର କେଶସହ ମେଘ, ଧନୁତାସହ ଧନୁ,
 ଚକ୍ରସହ ଚକୋର, ଚକ୍ରସହ ବୃଷୀ, କଣ୍ଠସହ ଶଙ୍ଖ ଓ ଦେହର ଗନ୍ଧସହ ପଦ୍ମ
 ଭୁଲିଗାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୨ଶ ପଦ—“ବ୍ୟାଧା ଏହି ଲର ଶୋଭା ରନୋ କରି ଶାନ୍ତ ହେବାକୁ
 ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାଧର ସୁନ୍ଦରୀ ନିମିତ୍ତ ଲଜ୍ଜା ଏହାଠାରୁ ଶାନ୍ତ ଲଭ କରିବାରୁ
 ଏହାଙ୍କ ନାମ ଶାନ୍ତା ହୋଇଅଛି ।” ଏହିମାତ୍ର କହ କେଶୀ ମଉନ ହେଉ ।

ବିଧୁଦ୍ରୁଦ୍ରାୟ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅସିଲ ।
 ବିବସ୍ଥାନ ଗ୍ରାସୀ ରଜତ୍ରାବ ଦଶିଲ । ୧୩ ।
 କାଳୀ ସେ କାଳୀ ପିଧାମୀ କି ପାଟଶଢ଼ୀ ।
 ବହୁରେ କି ସରସ୍ବତୀ କାଳିନୀ ଜଣି । ୧୪ ।
 ଦନଜାରତର କଳ୍ପ ଅସିଲ ଦଶି ।
 କାରୁଣୀ ହି ବେଣୀ ବାଟେ ପଡ଼ିଲ ଘେଷି । ୧୫ ।
 ବିପ୍ଳବ ପଥେ ଦିବାଳ ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ ।
 ବିକାଶୀ ଶ୍ଳୋକ କାଶୀକି ବିହାରେ ମଡ଼େ । ୧୬ ।

୧୩ ପଦ—ବିଧୁଦ୍ରୁଦ୍ରାୟ—ବହୁପରି । ବିବସ୍ଥାନଗ୍ରାସୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଗ୍ରାସ କର ।

୧୪ଶ ପଦ—କାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ । ପିଧାମୀ—ପିନ୍ଧି ।

୧୫ଶ ପଦ—ଦନଜାରତର—ଚନ୍ଦ୍ରକରଣ । କାରୁଣୀ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଯୋଗ । ହି ବେଣୀବାଟ—ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ସରସ୍ଵତୀର ସମୀପ ସ୍ଥଳ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଦିବାଳ ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ—ରାତିରେ ପକ୍ଷୀମାନେ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ, ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ । ବିହାର—କ୍ରୀଡ଼ା ।

୧୩ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ବହୁପରି ମାତ୍ର ଅସିଲ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାର ପକାଇଲ ଏବଂ ଛଳକର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲ ।

୧୪ଶ ପଦ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନିବାର ମାତ୍ରଅସିକାରୁ କୋଷଦ୍ଵୟ, ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାରମଣୀ କଳା ଶଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଛୁ କି ? ଅଥବା ସରସ୍ଵତୀ ନଦୀ ଯମୁନା ସହିତ ଯିବି ବହୁଲ କି ? (କାରଣ ସରସ୍ଵତୀ ଜଳ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଯମୁନାର ଜଳ କୃଷ୍ଣ ଅଟେ) ।

୧୫ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଉଦୟ କାଳୀନ ଆରକ୍ତ କରଣ ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଶୋଭାରେ ମିଶିଗଲ । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ହି ବେଣୀ ବାଟରେ କାରୁଣୀ ସ୍ଥାନ ଯୋଗ ପଡ଼ିଲ କି ?

୧୬ଶ ପଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହି ବେଣୀ ବାଟରେ ଗଙ୍ଗା ଗ୍ରୋହ ପାଠ କରି ଜଳରେ ମନ୍ତ୍ର ହେଲା ପରି, ଦିନରେ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ରହୁଥିବା ପେଶୁ ଅନ୍ୟ ରାତିରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ନେତା ହୋଇ ପକ୍ଷ ବିସ୍ତାର ପୁବକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବୁଲି କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାରୁ ଘଟିଲେ ।

ବିକିରୋଷ ଅତି ବାଦ୍ୟ କାଳେ ଏକାକେ ।
 ବର ଚନ୍ଦ୍ରା ରକ୍ଷାଶୁଭ ଶାନ୍ତାକୁ ବରେ । ୧୭ ।
 ବାଞ୍ଛା ଡୋଳ ଦେରେ ଶଙ୍ଖେ ଶଙ୍ଖେ ରଚନ ।
 ବସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଧେନୁ କରଶେଷୁ ବସନ । ୧୮ ।
 ବନଜାସନ ସାବିତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ଦଶିଲେ ।
 ବିନୋଦେ ଶରଣରେ ଏକାନ୍ତେ ରସିଲେ । ୧୯ ।
 ବାହୁଲେୟ ପ୍ରାୟେ ହେବ ପ୍ରାତଃ ଉତ୍ତମ ।
 ବ୍ରତାକି ତାରକା-ସୁର ପ୍ରମୋଦ ଅତି । ୨୦ ।
 ବରାକି ଉତ୍କଳ ଶକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରରେ ସେହି ।
 ବିହାରୀ ହୋଇ ନମସ୍ତେ ପଶୁରେ ସ୍ବେଚ୍ଛା । ୨୧ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବିକିରୋଷ—ତଦା ଭୁଲ୍ଲ ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଶଙ୍ଖେ—ଏକଶଙ୍ଖ ପରିମିତ । କୌଶେୟ-ବସନ—
 ପଞ୍ଚକସ୍ତ୍ର ।

୧୯ଶ ପଦ—ବନଜାସନ—କ୍ରନ୍ତା । ବିନୋଦେ—ଆନନ୍ଦରେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବାହୁଲେୟ—କାର୍ତ୍ତିକେଷ୍ଠର । ତାରକା—ତାରା,
 ତାରକାସର । ସୁର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଶକ୍ତିମନ୍ତ୍ର—ଅତି ପବିତ୍ରମୀ, ଶକ୍ତିଧାରୀ । ପଶୁ—ଦୁର୍ଗା ।

୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ବିକିରୋଷ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟ
 ବାଜିଲା । ରକ୍ଷାଶୁଭ ଓ ଶାନ୍ତାକୁ ବିବାହ କେଶରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ମନ୍ତ୍ରପ ଉପରକୁ
 ନେଇ, ହସ୍ତଗଣ୍ଡ ପଡ଼ିବା ପରେ ଦଶରଥ ଶଙ୍ଖରେ ପାଣି ଟେକି ଦେଇ ଏକ
 ଶଙ୍ଖ ରହି, ସକସ୍ତ୍ରା ଧେନୁ ଓ ପାଟ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ପଥରୁଦ ଦେଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଉଷି ଓ ଶାନ୍ତା କ୍ରନ୍ତା ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ଦେଖା ଗଲେ;
 ଅନନ୍ତର ରାତ୍ରିରେ ଏକାନ୍ତରେ ଶଙ୍ଖାର ରସରେ ମଜ୍ଜିଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଜନ୍ମ ହୋଇ ତାରକାସୁରକୁ ମାରି
 ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପରି ପ୍ରଭୃତି ଉପସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ତାରାମାନଙ୍କୁ
 ଲୁପ୍ତପୂର୍ବକ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବାରୁ ଜଗତରେ ଅତଶୟ ଆନନ୍ଦ ସେଇ
 ଉଠିଲା ।

୨୧ଶ ପଦ—ସେପରି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଅତି ଉତ୍କଳ ଶକ୍ତି ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ
 କରି ଅଥବା ଅତଶୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ବିହାର କରି କ୍ରମେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କଠାରେ
 ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେହିପରି ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିରଣ ବିସ୍ତାର
 ପୂର୍ବକ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଜଗତକୁ ଆଲୋକିତ କରି ଏବଂ ପାଠେ ଏ ଦଣ୍ଡ ପଢ଼ିବୁ
 ରହିଲା ।

ବାରକରେ ଖ୍ୟାତ ଶିବପୁରେ ଉତ୍ସବେ ।
 ବାଦନ ଯେ ଶଙ୍ଖମାଳି-ଶଶିହୁଁ ଭାବେ । ୨୨ ।
 ବିଗତ ନିଦ୍ରା ଏକାକେ ଦଶରଥର ।
 ବସାଇ ଜାମାତା ଘେନିଗଲେ ରଥର । ୨୩ ।
 ବସ୍ତ୍ର ଜଣି ସରଦେଶ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୁର୍ଗେ ।
 ବ୍ରତ ଅତରଲ ତହୁଁ ମହୁଷୀବର୍ଗେ । ୨୪ ।
 ବାତିହୋଇ ସ୍ଥାପି ପଦ୍ମକୁଣ୍ଡେ ସଦ୍‌ବିଧେ ।
 ବ୍ରହ୍ମବେଶ ହୋଇ କଲେ ପୁତ୍ର ଅର୍ଥରେ । ୨୫ ।
 ବ୍ୟାପୀ ତହୁଁ ଧୂମାବଳି ଭୁବେଁ ଚପଳେ ।
 ବିମୁକ୍ତରେ ଜଳଧର ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲେ । ୨୬ ।

୨୨ଶ ପଦ—ବାରକରେ—ବାରଗୋଟି ହାତରେ, ବୌଷଧି ଗୋଟିଏ
 ବାରରେ । ଶବପୁର—କେଳାସ । ଶବମାଳୀ—ଶଙ୍ଖ ସମୂହ । ଶଶି—ବିକଶଣ ।
 ୨୪ଶ ପଦ—ବସ୍ତ୍ର—ଗଜସ୍ତ୍ରାଚାର ।
 ୨୫ଶ ପଦ—ବାତିହୋଇ—ଅଗ୍ନି ।
 ୨୬ଶ ପଦ—ବିମୁକ୍ତରେ—ଅକାଶରେ ।

୨୨—ବାଉଁଁକେୟ ବାରଗୋଟି ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ସେତେବେଳେ
 ଜନ୍ମ ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ କେଳାସରେ ଭସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲା,
 କେତେମାନେ ଅନେକ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଥିଲେ; ସେହିପରି ପ୍ରଭାତ ରବି,
 ସୋମ ହ୍ରଦେ ବୌଷଧି ଏକ ବାରରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ
 ମାଳୀମାନେ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ଦଶରଥଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଲା । ସେ
 ଜାମାତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ନେଇଗଲେ ।

୨୪ଶ-୨୫ଶ ପଦ—ଅଳକପୁରରେ ସେମାନେ ଗଡ଼ର ପାଦପଦ୍ମ
 ଲଦି ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୁର୍ଗରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମବେଶ ରଖି ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ରତ
 ରୋଇ ସୁଦେଶ୍ୟ ଯଦ୍ବ ନିମନ୍ତେ ହୋମବୃକ୍ଷରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ହଠାତ୍
 ହୋମବୃକ୍ଷରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଧୂଆଁ ଉଠି ଅକାଶରେ ବ୍ୟାପି ଯିବାରୁ ତାହା ମେଘପରି
 ଦେଖାଗଲା ।

ବିଜୁଳି ଲକ୍ଷ ବଡ଼ରୁ ରଙ୍ଗକେତନ ।
 ବରହ ଟେକି ଅନାର କେଶ ନଶିନ । ୨୬ ।
 ବିଧିରଗରୁ ତୁଷାଣୀ ଯେତେ ସାରଙ୍ଗ ।
 ବାଣୀ ବାଣୀ ହୋଇ ବଲେ ନିବଟେ ରଙ୍ଗ । ୨୭ ।
 ବାୟୁନାଏ ଦୁନ୍ଦୁଭ ଦଧିରୁ ହରଷେ ।
 ବିଜନିତ ପ୍ରଜିତ କି ପ୍ରକେ ମାନସେ । ୨୮ ।
 ବିଦେବ ମୟୁର ଭେରୀ ଦାତ୍ରୀହ କଙ୍କ ।
 ବର୍ଣ୍ଣାଭୁ ଟମକ ଯହିଁ ଉଚ୍ଚନାଦକ । ୨୯ ।
 ବଳାକାପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚୟ ଚିରାଳମାନ ।
 ବଶେ ଉଡୁଛନ୍ତି ହୋଇ ଅତି ରଞ୍ଜିତ । ୩୦ ।

୨୬ଶ ପଦ—କଟରି—ପ୍ରାସାଦ । ରଙ୍ଗକେତନ—ରାଜପତାକା । ବରହ
 ଶୁକ୍ରା । କେଶ—ମୟୂର ।
 ୨୭ଶ ପଦ—ବିଧିରଗରୁ—ଅସ୍ଥିର ହୃଦୟ । ସାରଙ୍ଗ—ଗୁଡକ ।
 ବାଣୀ ବାଣୀ ହୋଇ—ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ।
 ୨୮ଶ ପଦ—ବାୟୁନାଏ—ବାଦ୍ୟମାନେ । ପ୍ରଜିତ—ସତରାତି କେ ।
 ୨୯ଶ ପଦ—ଦତ୍ରୀହ—ଡାହାଣ । ବର୍ଣ୍ଣାଭୁ—ବେଙ୍ଗ ।
 ୩୦ଶ ପଦ—ବଳାକା—ସ୍ତମ୍ଭାର—କକଶେଷୀ ପରି । ଚିରାଳ—
 ପତାକା ।

୨୬ଶ ପଦ—ରାଜାଙ୍କର କୋଠା ଉପରେ ଉଡୁଥିବା ରାଜ ପତାକାକୁ
 ବିଜୁଳି ମନେ କରି ମୟୂରମାନେ ଶୁକ୍ର ଟେକି ନୃତ୍ୟ କଲେ ।
 ୨୭ଶ ପଦ—ତୁଷାଣୀ ଅସ୍ଥିର ହୃଦୟ ଗୁଡକମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ
 ଆସି (ହେତୁ ମେଘରୁ ଦେଖି) ଅନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କଲେ ।
 ୨୮ଶ ପଦ—ବାଦ୍ୟମାନେ ଏହି ସମୟରେ ଅନନ୍ଦରେ ହୃଦୟରୁ କଳା-
 ରଲେ । ସେହି ଧ୍ବନି ମେଘର ସତରାତି ଧ୍ବନି କୋଇ ମନେ ହେଲା ।
 ୨୯ଶ ପଦ—ମୟୂର ଓ ଭେରୀର ସ୍ବର ଡାହାଣ ଓ କଙ୍କପକ୍ଷୀର ସ୍ବର ପରି
 ଏବଂ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଟମକ ଧ୍ବନି ବେଙ୍ଗ ରତିପରି ପ୍ରକାଶ ହେଲା ।
 ୩୦ଶ ପଦ—ବାଉଁଶର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡୁଥିବା ଅତି
 ଶୁକ୍ଳ ପତାକାଗୁଡିକ ବଦସିତି ପରି ଦେଖାଗଲେ ।

ବରଷିବେ କୁପାଳିକ ଉଦୟେ ହର ।
 ବଢ଼ିକୁଣ୍ଡ ନଭ ଅବଲମ୍ବନ କର । ୩୨ ।
 ବଶିଷ୍ଠାଦି ଋଷ୍ୟଶୂଳ ସେଠାରେ ଥିଲେ ।
 ବିଦ୍ଵାନ ଲମ୍ପିଷ ଯେ ସେମାନେ ନମିଲେ । ୩୩ ।
 ବରୁଣାଳୟ ବରୁଣାବର ବୋଲିଲେ ।
 ବିରାଜି କମ୍ବୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଦାରେ ମଞ୍ଜୁଲେ । ୩୪ ।
 ବିଧିକ ବର ମବର ଲକ୍ଷଣମାନ ।
 ବୃକାନ୍ତ ମହାଶୟୋଗେ ନୟନ-ମୀନ । ୩୫ ।

୩୨ ପଦ—ହର ଲମ୍ବ, ବିଷ୍ଣୁ । ଅବଲମ୍ବନ—ଅଶ୍ରୟ ।

୩୩ ଶ ପଦ—ବିଦ୍ଵାନ ନମିଷ—ଅପଲକ ତକ୍ଷ ।

୩୪ ଶ ପଦ—ବରୁଣାଳୟ—ସମୁଦ୍ର । ବରୁଣାବର—ଦୟା ସମୁଦ୍ର ।
 କମ୍ବୁ—ଶଙ୍ଖ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରକାକ ପକ୍ଷୀ, ଜଳଭିକ୍ଷୁ, ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । ଗଦା—
 ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ, ସମୁଦ୍ର । ଅବଲମ୍ବନ—ପଦ୍ମ, ଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୫ ଶ ପଦ—ମହାଶୟୋଗ, ମହାଶୟ ନାମକ ଯୋଗ । ଲକ୍ଷଣମାନ—
 ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପଦମିତ, ଚିତ୍ରମାନ । କର—ହସ୍ତ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ମେଘ ଉଦୟ ହେଲେ ଲମ୍ବ, ସେପରି ତାହାକୁ ଅଶ୍ରୟ
 କର କର୍ପା କରନ୍ତି, ସେହିପରି ବିଷ୍ଣୁ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ରୂପକ ମେଘକୁ ଅଶ୍ରୟ କର
 କୃପା ରୂପ ଜଳକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବେ ।

୩୭ ଶ ପଦ—ହୋମକୁଣ୍ଡ ନିକଟରେ ଥିବା ବଶିଷ୍ଠ, ଋଷ୍ୟଶୂଳ ପ୍ରଭୃତି
 ଋଷିମାନେ ସେହି ହୋମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବିରୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି
 ନମସ୍କାର କଲେ ।

୩୮ ଶ ପଦ—ଋଷିମାନେ କହିଲେ, “ହେ ବରୁଣାବର ଦୟା ସମୁଦ୍ର !
 ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତରେ ସମୁଦ୍ର ଅଟ । କାରଣ, ସମୁଦ୍ର ଯେଉଁପରି ଶଙ୍ଖ, ଚନ୍ଦ୍ର କା
 ଚନ୍ଦ୍ରକାକ ପକ୍ଷୀ ସମୁଦ୍ର ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଧାରଣ କରି ଶୋଭା ପାଉଛି, ତୁମ୍ଭେ
 ସେହିପରି ପାଞ୍ଚଜନ ଶଙ୍ଖ, ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ର, ଗରୁଡ଼, କୌମୋଦିନୀ ଗଦା ଏବଂ ପଦ୍ମ
 ଧାରଣ କରି ଶୋଭା ପାଉଅଛ ।”

୩୯ ଶ ପଦ—“ ସମୁଦ୍ର ଯେଉଁଠି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜଳଚର ଜୀବମାନଙ୍କୁ
 ଧାରଣ କରିଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ସେହିପରି ନିଜ କରରେ ମୀନ, ମବର ପ୍ରଭୃତି
 ଚିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଅଛ । ଲୋକମାନେ ମହାଶୟ ନାମକ ଯୋଗରେ
 ସମୁଦ୍ରରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲା ପରି କଳ୍ପ କଳ୍ପ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କର ନୟନ ତୁମ୍ଭ
 ହୃଦୟରେ ନିମଗ୍ନ ହେଉଅଛି ।”

ବୋଇତଅଳ ଯେ ଦଶରଥନୁସତ ।
 ବାଞ୍ଛିକାରେ କର ତାରେ ଦେହ ପ୍ରାପ୍ତକା । ୩୬ ।
 କଡ଼କାନଳେ ପକ ଅ ରକ୍ଷସଗଣ ।
 ବ୍ୟବକେ ଏଥୁରୁ ନାହିଁ ଅନ ମାର୍ଗଣ । ୩୭ ।
 ବ୍ୟାବୋଷ କୁସୁମ-ଦ୍ଵାସ ମୁଖେ ଧରିଲେ ।
 ବୋଲି ଅସ୍ତ୍ର ଶୁଭ୍ର ଚରୁରୁପେ ଦଶିଲେ । ୩୮ ।
 ବ୍ୟାଞ୍ଜିଲି କରନ୍ତେ କର ସେ ରକ୍ଷସେନ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ସରକେଶ ହୋଇଲେ ଦେଶ । ୩୯ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ତା ବଜା ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ।
 ବାଣ୍ଟି ସର୍ବ ମହିଷୀରେ ଦଥ ବୋଇଲେ । ୪୦ ।
 କାତ ମଳୟାଦ୍ରିରୁ ଯେ ବହଇ ଘେନ ।
 ବଶବର୍ମେ ନାହିଁ ଯଥା ହେବା ଚନ୍ଦନ । ୪୧ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ବ୍ୟାବୋଷ କୁସୁମ—ହସ୍ତୁତ୍ତ ସୁଷ୍ପ । ଚରୁ—ସଞ୍ଜଲ ।

୩୬ ଶ ୩୭ ଶ ପଦ—“ହେ ପ୍ରଭୋ ! ସମୁଦ୍ରରେ ବୋଇତଅଳମାନେ
 ଚିତାଇତ କାହୁଁ ସେପରି ଲଘୁତ ରହଇବ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ଆପଣଙ୍କ ରୂପ
 ସମୁଦ୍ରରେ ବୋଇତଅଳ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣଙ୍କୁ ସୁଦ ପ୍ରାପ୍ତର ସ୍ଥାନ
 ମନେ କରିଥିବା ଦଶରଥଙ୍କୁ ସୁଦରୂପ ରହୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର କଡ଼-
 କାଶିରେ ରକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ପକାଇବପରି ଆପଣ ନିଜର ବେଦବାଦେଇଁ କ୍ରୋଧରେ
 ରକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ପକାନ୍ତୁ । ଏହା ବ୍ୟବକେ ଅତି କଷ୍ଟ ମାଗୁ ନାହିଁ ।”

୩୮ ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ରଗକାନ ଗ୍ରହୁତ୍ତ ସୁଷ୍ପ ତୁଲି ମନୋରମ ଦ୍ଵାସ
 ପ୍ରଦାନ କରି, ‘ତାହା ହେଉ’ କହି ଗୁଣେଶ ଚରୁରୂପରେ ଦେଖା ଦେଲେ ।

୩୯ ଶ ପଦ—ଏହା ଦେଖି ରକ୍ଷସେନା ହାତ ଅଞ୍ଜଳି କରିକାରୁ, ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ
 ରଗକାନ ତାହାଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକେଶ କଲେ ।

୪୦ ଶ ପଦ—ତପସ୍ଵୀ ରକ୍ଷସେନା ସେହି ସଞ୍ଜଲ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଦେଇ
 ଦେଲେ, “ରକ୍ଷାମାନଙ୍କୁ କାଣ୍ଡେ ଦଥ ।”

ବ୍ରତା ନୋହୁ ସାତଶତ ସତଗୁଣିଣି ।
 ବାମା ଅଛନ୍ତି କୌଶଲ୍ୟା ଦୈଦେନ୍ଦ୍ରୀ ଶୁଷି । ୪ ।
 ବିରକ୍ତେ ନୃପତି ଦୁଇଗୁଣ ତା କଲେ ।
 ବିଦ୍ୟୁତେ ସେ ଦୁହଙ୍କର ପାଣିରେ ଦେଲେ । ୪୩ ।
 ବିମଳହୃଦୟା ଶୁଷି କଲ ଅହେତା ।
 କେନି କେନି ଭାଗ ଦେଲେ ସନ୍ତୋଷ ସଜ୍ଜା । ୪୪ ।
 ବିଶ୍ୱମର୍ଦ୍ଦ ସେ ଅଶକେ ଗର୍ଭରେ ରହି ।
 କରସେ ଯେ ସ୍ୱାତୀକଳ ରସଣ କହି । ୪୫ ।
 କହଇ ଉଦରେ ମୋତି ଶୁକ୍ର ପେମନ୍ତ ।
 ଶୂନ୍ୟ ନୋହୁ ଏ କଥାହିଁ ହେଲ ତେମନ୍ତ । ୪୬ ।

୪୫ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱରେ—ବିଷ୍ଣୁ । ଅଶନ—ଭକ୍ଷଣ । କରସେ—ମେଲ
 କରପିକା ସମୟରେ ।

୪୬ଶ ପଦ—ଶୁକ୍ର—ଶାମୁକା ।

୪୭—୪୮ଶ ପଦ—କୌଶଲ୍ୟା ଓ ଦୈଦେନ୍ଦ୍ରୀ (ରାଜାଙ୍କୁ ତରୁ ଶେନ
 ଆଦିକାର ଦେଖି) କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭର ସାତଶତ ସତଗୁଣିଣ ରାଣୀ ବ୍ରତ କର
 ନାହାନ୍ତି ।” ପବନ ମଳୟ ପଦ୍ମତରୁ କହିଲେ ଯେଉଁପରି କାଉଁଶର ଭାଗ୍ୟରେ
 ତନ୍ମନ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଘଟେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଏହି କଥା ଶ୍ରବଣରେ ରାଜା
 ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମଳୟର ଗୁଣ ରୂପୀ ସେହି ତରୁକୁ ସେ ଦୁହଙ୍କର ହାତରେ
 ଦେଲେ ।

୪୪ଶତ ପଦ—ବିମଳହୃଦୟା ରାଣୀ ଦୁହେଁ କହିଲେ, “ଆପଣ ଅବିଚାର
 କଲେ; (କାରଣ ଆପଣଙ୍କର ସାତଶତ ପଞ୍ଚାଶ ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉପଭୋକ୍ତ
 ସମ୍ପଦ ରାଣୀ ବ୍ରତ କରି ନାହାନ୍ତି କାଳୀ ଚକ୍ରତଣ ବ୍ରତ କରିଛନ୍ତି ଆପଣ ସେ
 ଚକ୍ରତଣକୁ ସୁଖ ଦେଲେ ନାହିଁ) ଏହା କହି ବ୍ରତେନ୍ଦ୍ର (ସୁଦିତାଙ୍କୁ) ଦୁଇଗୁଣ
 ଦେବାରୁ ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।

୪୫—୪୬ଶ ପଦ—ସ୍ୱାତୀନକ୍ଷତ୍ରରେ ମେଘ କରୁଥିଲେ ସେହି ଜଳକୁ
 ଭକ୍ଷଣ କରି ଶାମୁକା ମୁକ୍ତାକୁ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ କରେ; ସେହିପରି ରାଣୀମାନେ
 ତରୁ ଭକ୍ଷଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ରହୁଅଛନ୍ତି, ସେହି ‘ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗର୍ଭରେ
 ଧାରଣ କଲେ ।

ଦୈତ୍ୟଶକ୍ତ ବାନ୍ତା ବେନି ସୁଦନ୍ତେ ଗତ । ୩୬୩
 ବାସରକୁ ବାସର ରାଣୀଏ ଅଶକ୍ତ । ୪୭ ।
 ବିଧିର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମେରୁ ଏଥୁ ଉଦ୍ଧର ।
 ବିଚିତ୍ର ନୋହୁଲ ଅଶକ୍ତ ହେବାରୁ । ୪୮ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୋହଦ ରୂପରେ କଣି ।
 ବସୋକ ଦନ୍ତସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ଷଣ ମଣି । ୪୯ ।
 ବୃକ୍ତିହେବା କର୍ତ୍ତା ପୃଥୁ ଅଧିକ ନୋହୁ ।
 ବିଧିପୁରୀ ସିଂହ ଲକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତି ପେହୁ । ୫୦ ।
 ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ମଧୁରସରେ ଉଦରପଥ ।
 ବମନ ହେବା ଚନ୍ଦ୍ର କି ଅନ ପଦାର୍ଥ । ୫୧ ।

୪୭ଶ ପଦ—ବିଭାଗ—ରକ୍ଷଣେ । ବାସରକୁ ବାସର—
 ଦନବଦାନ ।

୪୮ଶ ପଦ—ଦୋହଦ—ଗତ । ବସୋକ—ସୁନ । ଦନ୍ତସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—
 ହାତୀ ଦନ୍ତ ତଥାପି ସବୁଥ ।

୫୦ଶ ପଦ—ମଧୁରସରେ—ମିଠାଇସରେ, ନାବମୁଖଙ୍କ ମାଧୁର୍ୟରେ ।
 ଉଦରପଥ—କଣ୍ଠଦେଶ ।

୪୭ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର ରକ୍ଷଣେ ପ୍ରାୟ ଶାନ୍ତାକୁ ନେଇ ସ୍ତ୍ରୀୟ ;
 ତପୋବନକୁ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ରାଣୀମାନେ ଗର୍ଭ ଭାବରେ ଦାନକୁ ଦାନ ଅଶକ୍ତ
 ହେଲେ ।

୪୮ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସୁକୁମାରୀ ରାଣୀମାନେ ମେରୁ ପବନ
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଉଦ୍ଧବର ଧାରଣ କରି ଅଶକ୍ତ ହେବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ।

୪୯ଶ ପଦ—ଗର୍ଭ ରାଣୀମାନଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦୋହର ବାନ୍ତକୁ
 ରୂପା ମୂଲ୍ୟରେ ବିଶି ସୁନ ରୂପ ହାତୀ ଦନ୍ତ ସବୁଥରେ ରଖିଛନ୍ତି କି ? (ସହସର
 ଦର୍ଶକର ମନେ ହୁଏ । ଗର୍ଭ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଗର୍ଭିଣୀର ଶ୍ୱେତର ବାନ୍ତ
 ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ସୁନ ଅଧିକ ଶୋଭା ଧାରଣ କରେ, ଏଣୁ ଏପରି ଉଦ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷା
 ହେଲା) ।

୫୦ଶ ପଦ—ସେମାନଙ୍କ କଟିଦେଶ କେଶି ଉଦ୍ଧବ ହେଲା;
 ଏହା କହୁନା ଅଧିକ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ବାରଣ ଏଥୁ ପୁରୁଷ ଏହି କଟି ସ୍ପର୍ଶକରୁ
 ଗ୍ରାସ କରୁଥିଲା (କିଣିଥିଲା) । ଯେ ଯହାକୁ ଗ୍ରାସ କରେ, ସେ ତାଠାରୁ ନିଷ୍ଠୁର
 ପୃଥକ ଅଟେ ।

୫୧ଶ ପଦ—ରାଣୀମାନଙ୍କର କଣ୍ଠ ପ୍ରଦେଶ ମିଠାଇ ରସରେ ଏବଂ
 ‘ମଧୁର ରସ’ ନାବମୁଖ ମାଧୁର୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ କହୁ, ତେଣୁ ପ୍ରକୃତ

ବସନ୍ତ ମଧୁ ମାସରେ ନବମୀ ଖ୍ୟାତ ।
 ବିପତଧୂକ ବହିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନି । ୫୨ ।
 ବୃଷଭି ଏ ବୌଷଧ୍ୟା କୈବେୟୀ ସୁଦେହା ।
 ବାସବଦନ୍ତର ଚିନିଶୂଙ୍ଗ ଶୋଭିତା । ୫୩ ।
 ବଧୂ ଗୁରୁ ଭାର୍ଗବ ଅଙ୍ଗିରା ଉଦିତ ।
 ବିନଶ୍ୟତ ଧାନ୍ତୀ ରାତି ନିବିଡ଼ ଧ୍ୱାନ୍ତ । ୫୪ ।
 ବଧାର ଲଭିଲେ ନୃପେ ନାରୀଏ କହ ।
 ବାଣୀବହେ ରାଜ୍ୟନ୍ତରେ ଗମିଲେ ତହିଁ । ୫୫ ।
 ବାରତା କହ ସାମନ୍ତ ପାତେ ଦୂରତ ।
 ବେଦବେ କଟକ କୁଣ୍ଡଳରେ ମଣ୍ଡିତ । ୫୬ ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ମଧୁମାସ—ବୈଶାଖ । ବିପତଧୂକ—ଗୁରୁବାସନ
 (ବିଷ୍ଣୁ) । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନି—ବୃଷପ୍ରକାର ଦେବ ।
 *୪ଶତ୍ ପଦ—ବାସବଦନ୍ତ—ଉଦୟ ସଦତ ।
 *୫ଶତ୍ ପଦ—ବଧୂ—ବନ୍ଧୁ । ଗୁରୁ—ବୃହସ୍ପତି । ଭାର୍ଗବ—ଶୁକ୍ର ।
 ଅଙ୍ଗିର—ମଙ୍ଗଳ । ଧାନ୍ତୀ ରାତି—ପୃଥ୍ବୀରୂପା ରାତି । ଧ୍ୱାନ୍ତ—ଅବକାର, ଚନ୍ଦ୍ରା ।
 *୬ଶତ୍ ପଦ—ବଧାର—ସୁରସାର । ବାଣୀବହ—ଦୁତ ।
 *୭ଶତ୍ ପଦ—ବେଦବେ—କୃଷ୍ଣା । କଟକ—ବାଲ ।

ରସ ଭସ୍ମ କରନ୍ତେ କାନ୍ତି ହେଲା । ଏଥିରେ ଅସ୍ତରୀ କଣ ? (ପଦ୍ମ ପେମାନଙ୍କୁ
 ଆକ୍ରମଣ କଲ ଏହାହିଁ ଫଳଦାର୍ଥ) ।

*୨ଶତ୍ ପଦ—ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ବୈଶାଖର ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ପ୍ରତିଦିନ
 ଅଟେ । ସେହିଦିନ ବିଷ୍ଣୁ ଗୁଣଗୋଟି ଦେବ ଧାରଣ କଲେ ।

*୪ଶତ୍ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ କୌଶଲ୍ୟା ଆଦି ଚଳିଶୋଟି ଉଦୟା-
 ଚଳର ଚଳିଗୋଟି ଶୂନ୍ୟପରି ଦେଖାଗଲେ ।

*୫ଶତ୍ ପଦ—ସେପରି ବନ୍ଧୁ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର, ମଙ୍ଗଳ ଉଦୟ
 ହୋଇ ରାତିର ଗାଡ଼ ଅବକାରକୁ ନାଶ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ରାଣୀମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚୁ
 ଗୁଣଗୋଟି ସ୍ୱତଃ ଭୋଇ ପୃଥ୍ବୀର ଗାଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ନାଶ କଲେ ।

*୬ଶତ୍ ପଦ—ଅବକାରରେ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଏହି କଥା କହି
 ସୁରସାର ପାଇଲେ ଏବଂ ଦୁତମାନେ ଏହି କାହାଣୀ ନେଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଗଲେ ।

*୭ଶତ୍ ପଦ—କୃଷ୍ଣାମାନେ ସାମନ୍ତ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏହି କଥା
 ଜଣାଇ ବାଲ ଓ କୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଲେ ।

ବାଟ ହାଟ କରୁ ତୁର କାଳେ ଅସଂଖ୍ୟ ।
 ବହୁପଦ କାତ୍ୟାୟନା ହୁଏ ଅଲେଖ । ୧୭ ।
 ବୃତ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଚର୍ଚ୍ଚି ଜନନୀମନେ ।
 ବସୁଧାପତି ଦେଖିଲେ ସୁନୁ ପ୍ରମନେ । ୧୮ ।
 ବନଜନାଥ ପଦକୁ ସାର୍ଥ କରଇ ।
 ବିଲମ୍ବିତ ନାଡ଼ ନାଭିମଣ୍ଡଳେ ଖୋଦି । ୧୯ ।
 ବିଚ୍ଛେଦନ କଲେ ନାଭି ହୃଦୟହୃଦେ ।
 ବିଗ୍ରହ ସୁଦାସ ଯେଣୁ କପୁରା କନେ । ୨୦ ।

୧୭ ଶତ୍ ପଦ — ବହୁପଦ — ଦାସ୍ୟକାଣ୍ଡ । କାତ୍ୟାୟନା — ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟା
 ବ୍ୟକା ସ୍ତ୍ରୀ ।

୧୮ ଶତ୍ ପଦ — ସୁନୁ — ପୁତ୍ର ।

୧୯ ଶତ୍ ପଦ — ବନଜନାଥ — ପଦ୍ମନାଭ (କୃଷ୍ଣ) ।

୨୦ ଶତ୍ ପଦ — ବିଗ୍ରହ — ଦେବ ।

୧୭ ଶତ୍ ପଦ — ଏହି ଉପକରେ ବାଟ, ହାଟ ସବୁ ଲାଟି ହେଲା, ହୁଏ
 ପ୍ରଭୃତି ଅସଂଖ୍ୟ କାତ୍ୟାୟନା, ଦାସ୍ୟକାଣ୍ଡ ଓ ବ୍ୟକା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅନନ୍ତ
 ହେଲେ ।

୧୮ ଶତ୍ ପଦ — ଯେତେବେଳେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନେ
 ସୁତକା ଘରେ ବୁଣ୍ଡି ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ ରାଜା ସୁତକା ଘରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅନନ୍ତ ମନରେ ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖିଲେ ।

୧୯ ଶତ୍ ପଦ — ଦଶରଥ ପୁତ୍ରର ନାଭିରୁ ଲମ୍ବିଥିବା ନାଡ଼କୁ ଦେଖି,
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପଦ୍ମନାଭ ନାମର ସାର୍ଥକ ମନେ କଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ରାମଙ୍କର ନାଡ଼
 ବିଲମ୍ବିତ ନାଭି ମୃନାଳୟୁକ୍ତ ପଦ୍ମ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।)

୨୦ ଶତ୍ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ନାଡ଼ ଛେଦନ
 କରିବାର ସେମାନଙ୍କ ଦେହରୁ କଷ୍ଟସ୍ୱର ଗନ୍ଧ ବାହାରିଲା । ତେଣୁ ମନେହେଲା
 ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ଦେହ ସୌରଭ କଷ୍ଟସ୍ୱର କନ୍ଦନାୟ (କଷ୍ଟସ୍ୱଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)
 ହୋଇଥିବାରୁ ଦାସୀମାନେ ମୃଗନାଭୀ ଭ୍ରମରେ ଛେଦନ କଲେ କ ?

ବ୍ୟକତ ସ୍ବଭାବ ଗୁଣ କାରୁଣ୍ୟପୟ ।
 ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ଶୋଭା ସପ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ । ୨୧ ।
 ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷ କୁଞ୍ଜାକାସ ରଚନ ।
 ବିବେକୀ ଶୁଭାଭ ସଦା ନିଦ୍ରା ଚିତ୍ତାଭ । ୨୨ ।
 ବୀର ଅଦ ପଞ୍ଚବାକ ପଞ୍ଚଅଙ୍ଗ ଯେ ।
 ବ୍ୟାନ ସହ ପଞ୍ଚବାୟୁ ତୋଷକ ସେ ଯେ । ୨୩ ।
 ବନଜନ ରକ୍ଷା ନାଶ ପଶ୍ଚିମରକୁ ।
 ବରଷକେ ମଣ୍ଡି କଲେ ମନେ ହରକୁ । ୨୪ ।
 ବିପୋଗ ନିଦ୍ରାରେ କାମମୟରେ ବାଦ ।
 ବିରାଟ ଏ ପଞ୍ଚ ଉଠି ଆସ ସମ୍ପାଦ । ୨୫ ।

୨୧ ତମ ପଦ — କାରୁଣ୍ୟମୟ — ଶୀର ସମୁଦ୍ର । ଅନନ୍ତ — ଶେଷହେବ ।
 ୨୨ ତମ ପଦ — ଗୀତ — ଲହରୀ । ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷ — ଗୁନ୍ଧୁଆ । ବିବେକୀ —
 ଚତୁର , ସରସ୍ବତୀ ।

୨୪ ତମ ପଦ — ବନଜନ — ପଦ୍ମିନୀ । ବରଷକ — କଉଡ଼ି ।

୨୫ ତମ ପଦ — କାମ — ଇଚ୍ଛା , କର୍ମ । ମଧୁର — ମଧୁରାସ ,
 କସନ୍ତକାଳ ।

୨୧ ତମ ପଦ — ସ୍ବଭାବଗୁଣ ଶୀରସମୁଦ୍ର ପରି ଓ ସେହି ଗୁଣରେ
 ବିଚ୍ଛାର ହୁଅଯାଇଥିବା ଶପ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଶପ୍ୟାପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।

୨୨ ତମ ପଦ — ସେହି ସ୍ବଭାବ ଗୁଣରେ ବଳି ଯାଇଥିବା ଗୁନ୍ଧୁଆର
 ‘କୁଞ୍ଜାକାସ’ ଝାଲରସକୁ ଶୀର ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀପରି ଏବଂ କୁମାରଙ୍କର
 ପ୍ରବେଶକାରଣୀ ଚତୁର ଦାସୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରବେଶକାରଣୀ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ପରି
 ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ।

୨୩ ତମ ପଦ — ପଞ୍ଚଅଙ୍ଗ ଦିନ ବାରି ହେଉଛି ପଞ୍ଚଶସ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଗୁଢ଼ଳ
 ଭକ୍ଷଣକାରୀମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣକୁ ସନ୍ତୋଷ କଲା ।

୨୪ ତମ ପଦ — ପିଣ୍ଡବିନ ଲକ୍ଷେ ପଦ୍ମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ କହୁଥିବା କଉଡ଼ିରେ
 ପଶ୍ଚିମରକୁ ମଣ୍ଡନ କଲେ ।

୨୫ ତମ ପଦ — ଭଗବାନ ଯେ ଗନ୍ତାରେ ଅତିକ୍ରମ ଥିବାବେଳେ
 ଯେପରି ମଧୁଦେବୀ ସହ ବାଦା କରନ୍ତି । ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରି ଉଠିଥିଲେ,
 ସେହିପରି ଏହି ସୁତମାନେ ସୁନ୍ଦରତାରେ କର୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ କସନ୍ତକାଳ ସହ ବାଦା
 କରନ୍ତି । ପାଇଁ ସୁତମାନେ କିଏ ସେ ଉଠି ଆସ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କଲେ ।

ବିଂଶ ଏକଦିନେ ଦୋଳସନ୍ତାନ କରି ।
 ବଟପତ୍ର ପୁଟେ କାଳ ମୁକୁନ୍ଦ ପରି । ୨୭ ।
 ବଢ଼ାନ୍ତେ ଯେ ଦଶରଥ ଶୁଭନେ କରି
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଥିବା ପ୍ରକାର । ୨୮ ।
 ବ୍ରହ୍ମରାଜି ନାମ ବିଦି ଶ୍ରୀରାମ ରାମ ।
 ବୋଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ର ହେଉ ଏ ପରେ ରମ୍ୟ । ୨୯ ।
 ବଂଶେ ରଘୁ ରାବକ ଏ ସେ ନାଥ ଭଣି ।
 ବୋଲଇବେ ରାବଣାର ସଜେନ୍ଦ୍ର ପୁଣି । ୩୦ ।
 ବସ୍ତ୍ର ଦଶରଥ ରାଜା ଯେଣୁ ଦୃଢ଼ାବେ ।
 ବହନୁ ଏ ଦାଶରଥ ନାମକୁ ଏବେ । ୩୧ ।
 ବିଦୁଲେ ଭରତ ନାମ କେକେୟୀ ପୁତେ ।
 ବୋଲଲେ ପଦା ବଞ୍ଚିବ ଏ ଶୁଭରତେ । ୩୨ ।
 କେନି ହୁଅ ପ୍ରମିତାର ଦେଖି ହରଷି ।
 ବିବସିଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣମାନଙ୍କେ ପ୍ରକାଶି । ୩୩ ।

୨୬ତମ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ଚେପଡ଼ରେ ଶୋଇଲପରି, ଏମାନେ ଏକୋଇଶ ଦିନ ଦୋଳରେ ଶୋଇଲେ ।

୨୭ ତମ ପଦ—ଦଶରଥ ସେହି ଦୋଳ ଦୋହଲଇବା ପାଇଁ ହାତ ବଢ଼ାନ୍ତେ ଭକ୍ତିକାହ୍ନୁ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପରି ଦେଖାଗଲେ ।

୨୮ ତମ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମରାଜି ଗଣିଷ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀରାମ ଓ ରାମ ଦେଇ କହିଲେ, “ଏହି ନାମ ପତ୍ରରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଉଦ୍ର ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରମଣୀୟ ହେଉ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ରୀ ରାମଉଦ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର-ରାମଉଦ୍ର ହେଉ ଅଥ ମଧ୍ୟ ରଘୁବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ରଘୁନାଥ, ରାବକ ହେବ । ପରେ ରାବଣକୁ ମାରି ରାବଣ ଓ ଏ ରାଜା ହୋଇ ସଜେନ୍ଦ୍ର ନାମ ଧାରଣ କରିବେ ।”

୨୯ତମ ପଦ—“ଅଥ ମଧ୍ୟ ଦଶରଥ ଏହାଙ୍କର ପିତା ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ଦାଶରଥ ନାମକୁ ଧାର କରିବୁ ।”

୩୦ ତମ ପଦ—କେକେୟୀପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ, “ଏ ସଦା ଶୁଭ ବାଣୀରେ ଭରତ ହୋଇ ଜୀବନ ଯାହା ନିବାହ କରିବ; ଏଣୁ ଏହାର ନାମ ଭରତ ହେଉ ।”

ବହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମକୁ ଅଗ୍ରଜ ସୁତ ।
 ବୋଲିବାର କୁମାର ଏହାକୁ ଭବିତ । ୨୩ ।
 ବଡ଼ ଶତ୍ରୁମନ୍ତ ନ ଗଣିବ ଆନରେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ହେବ ମେଘନାଦ ତୋଷିତାରେ । ୨୪ ।
 ବିଶ୍ୱେ ଯେଣୁ ଶତ୍ରୁରୁ ହେବ ସହଜେ ।
 ବିଦିତ ଏଣୁ ଶତ୍ରୁରୁ ନାମ ଅନୁଜେ । ୨୫ ।
 ବିଧାନ ସୁନିହାସୁତାଦୁହେଁ ସୌମିନ୍ଦ୍ରୀ ।
 ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲି ବିଗତ ଚକ୍ର ସେ ପତ । ୨୬ ।
 କଠି ସୁତେ ଦିନୁ ଦିନୁ ପ୍ରଭା ଉଦୟେ ।
 କଳକ୍ଷପକ୍ଷରେ କଳାକର ପରାୟେ । ୨୭ ।

୨୪ତମ ପଦ—ମେଘନାଦ—ମୟୂର, ଲକ୍ଷ୍ମଣିତ । ଦାନ—ଦେବା,
 ଜ୍ଞେତବ୍ୟ କରିବା ।

୨୭ତମ ପଦ—କଳକ୍ଷପକ୍ଷ—ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ।

୨୨—୨୪ ତମ ପଦ—କଶିଷ୍ଠ ସୁନିହାସର ସୁସଦୃଶକୁ ଦେଖି କହିଲେ,
 “ଏ ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟରୁ କେଠିଠାରେ ପୁଷ୍ପ ଭବରେ ସୁଲକ୍ଷ୍ମମାନ ଦେଖା ଯାଉ
 ଥିବାରୁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହେଉ, ଅଥଚ ମଧ୍ୟ ତାହାର ନାମ କୁମାର
 ହେବା ଉଚିତ । କାରଣ କୁମାର (କାର୍ତ୍ତିକେୟ) ଯେପରି ଶତ୍ରୁ ଧାରଣ କରି
 ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରୁ ହିଁ ହୁଏନ ଭିତରୁ ତାରକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଶେନା କରି ନ ଥିଲେ, ଏ
 ସେହିପରି ହେ ଧାରଣ କରି ଅନ୍ୟ ବରମାନଙ୍କୁ ଶେନା କରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ
 କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଯେପରି ମୟୂରକୁ ସଜ୍ଜାପି ଦାନ କରିବାରେ କ୍ରାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି, ଏ
 ସେହିପରି ‘ମୟୂର’ ଲକ୍ଷ୍ମଣିତକୁ ତୋଷି ଦାନ କରିବେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଶିର
 ଜ୍ଞେତବ୍ୟ କରି ଚରକାଳକୁ ଶାନ୍ତ କରି ଦେବକ ।”

୨୫ତମ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ସାନ ଭାଇଙ୍କୁ “ଏ ଅତି ସହଜ ଉପାୟରେ
 ତହୁଁ ସେହି ନାମକର ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିବ” —ଏହା କହୁ ଶତ୍ରୁରୁ ନାମ
 ଦେଲେ ।

୨୬ତମ ପଦ—“ଏ ଦୁହେଁ ସୁନିହାସରୁ ଜନ୍ମ, ଏଣୁ ସୌମିନ୍ଦ୍ରୀ ନାମ
 ଧାରଣ କରନ୍ତୁ” —ଏହା କହୁ ରାଜ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

୨୭ତମ ପଦ—ପୁଷ୍ପମାନେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଦିନକୁ ଦିନ
 ବେଳେବେଳେ ହୋଇ କଠିକାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବାତ ଧରି ଉଭା ଶୋଭା ଦେବା କହିବ ।
 ବଡ଼ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ର ଜଡ଼ ହୋଇ ରହିବ । ୭୮ ।
 ବହୁର ରଗିଲେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଚଢ଼ିରେ ।
 ବ୍ୟାଧିଗତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ସଢ଼ିରେ । ୭୯ ।
 ବାଲ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ନାନାହେ ବସୋର ।
 ବାଲ୍ୟକାରେ ସର୍ଜନା ଯେ ସେହି ପ୍ରକାର । ୮୦ ।
 ବ୍ରତବିଧାନ ସମୟ ତହିଁ ହୋଇବ ।
 ବଦ୍ରାକାରେ ନରନାୟକ ଯେ ଲଳି । ୮୧ ।
 ବରଦ୍ଵା ସ୍ଥଳ ସୃଷ୍ଟିରେ ଶେଷ ଧରେ ।
 ବାହାରରେ ନଗର ଭ୍ରମଣ ଇଚ୍ଛାରେ । ୮୨ ।

୮୦ତମ ପଦ—ଜଗନ୍ନାଥ ରଚନା — ସୃଷ୍ଟି ରଚନା ।

୮୨ତମ ପଦ—କରୁଣ—ମୟୁର । ସ୍ଵତଃ—ସ୍ଵାଧୀନ ଦୃଷ୍ଟି । ସୃଷ୍ଟିରେ—ସଂସାରରେ । ଶିଖଣ୍ଡ—ତଳ, ଶିଖା (ଚୂର୍ଣ୍ଣ) ନଗର—ପଟ୍ଟଚର, ବୃକ୍ଷର, ସହର । ଅନ୍ୟାଧିକରେ—କର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ହିଁ ନିଷ୍ପତ । ସ୍ଵତଃ—ପ୍ରକୃତରେ ।

୭୮ତମ ପଦ—ସୁହମାନେ ବାଦ ବାଦ ଧରି ଚିଆ ହେବା ସମୟର ଶୋଭା ବିଏ କର୍ଣ୍ଣନା କରିବ ? ବଡ଼ ବଡ଼ମାନେ ଅଥବା ‘ବଡ଼ ବଡ଼’ ବୁଝା ସୁଜା ଏହା କର୍ଣ୍ଣନ ପାଇ ମୂକ ହୋଇ ରହିବେ ।

୭୯ତମ ପଦ - ସୁହମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କସହ ‘ଚଢ଼ିରେ ଅଗଣାରେ ଚୋଡ଼ିଆ ହୋଇ ଖେଳିବାକୁ ଇଚ୍ଛାରେ ।

୮୦ତମ ପଦ—ରଚନା କର୍ତ୍ତାମାନ ରାମେଷ ଧାରଣ କରି କାଳକ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବିଷ୍ଣୁ ରୂପରେ ସୁବେ ବରଣକା ସୃଷ୍ଟିର ରଚନା କୌଶଳ ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ । ଯେ ହେବ ସେ ସେହିପରି କାଳରେ ନାନା ସ୍ଥଳର ରଚନା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାରେ ।

୮୧ତମ ପଦ—ବଦ୍ରାକାନ୍ତରେ ଯେପରି ନର ନାୟକଙ୍କର ଲଳା ହୋଇଥିଲା, ସେହିପରି ଉପନୟନ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଲଳା ହେଲା ।

୮୨ତମ ପଦ - ଏହି ସଂସାରସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମୟୁର ଯେପରି ବିଧାତା ଦୃଷ୍ଟି ତୁଳି ଧାରଣ କରି ପଟ୍ଟଚର, ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବୁଲେ, ସେହିପରି ଏହି ସଂସାରରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ କାସ୍ତବ୍ଧ ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ଅଶ୍ରୁ ସେହି ବିଷ୍ଣୁ, ସେ ଶାବା (କେଶବ) ଧାରଣ କରି ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନଗରରେ ବୁଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛାରେ (ଉପନୟନ ପରେ ଶାବା ଧାରଣ ଶକ୍ତିବଦ୍ଧର ହୋଇବ) ।

ବାଳକଶୋର ଭବକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁ ।
 ବାହୁଗ୍ରୀବ ହୋଇଥିଲେ ପୂର୍ବରେ ଯେହୁ । ୮୩ ।
 ବୃଷ ଧନ, ଯୁକ୍ତ ସମତନ୍ତ୍ର ସହଜେ ।
 ବନ୍ଦାରୁ ସେ ଶୁଭରୁପ ବିଦ୍ୟାଧର ଯେ । ୮୪ ।
 ବିନୟୀ ଦାସ ପ୍ରକରେ ଶାରଦା ଯାର ।
 ବଣା କେଉଁ ବିଦ୍ୟାଅଦି ସୁମୁକ ସାର । ୮୫ ।
 ବିଦ୍ରାଶରୁ ଦୁକୁଳ ମନକୁ ଆଣିଲ ।
 ବଡ଼ ସ୍ନେହ ପୀତାମ୍ବର ନାମେ ଜାଣିଲ । ୮୬ ।

୮୩ତମ ପଦ—ବାହୁଗ୍ରୀବ—ହସଗ୍ରୀବ ।

୮୪ତମ ପଦ—ବୃଷ—ବୃଷଭାଣ୍ଡ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଧନଯୁକ୍ତ—ଧନୁରାଶି ଯୁକ୍ତ, ଧନୁରାଶି । ସମତନ୍ତ୍ର ମନେ ହର ଚନ୍ଦ୍ର । ଶୁଭ—ଦେବ । ବନ୍ଦାରୁ—ବନ୍ଦନାୟ ବିଦ୍ୟାଧର—ଦେବତା ବିଶେଷ, ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।

୮୫ତମ ପଦ—ଶାରଦା—ସରସ୍ବତୀ । ସୁମୁକସାର—ସୁ ଚକ୍ଷେଷ୍ଟ ।

୮୩ତମ ପଦ—ଯେଉଁ ଚିତ୍ର, ପୁର୍ବେ ହସଗ୍ରୀବ ରୂପକୁ ଧାରଣ କରିଥିଲେ, ସେହି ଚିତ୍ର, କାଳପରେ ବିଶୋର ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରି ପାରନ୍ତି, ସେ ରାମ ରୂପ ଧାରଣ କରି କାଲୀକାସ୍ଥରୁ ବିଶୋର ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ)

୮୪ତମ ପଦ—ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁପରି ବୃଷ ଭାଣ୍ଡ କିମ୍ବା ଧନୁରାଶିସହ ଅନାୟାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏନ୍ତି, ସେହିପରି ସର୍ବଜନକମନାୟ ରାମ ଅନାୟାସରେ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ଧନ, ଧାରଣ କରି, (ଧନ, ବିଦ୍ୟା ଶେଷ କରି) ଦେବ ବିଦ୍ୟାକୁ ଧାରଣ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବ ପତା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୮୫ତମ ପଦ—ସରସ୍ବତୀ ବିଜାତା ଦାସୀ ଯେ ସବୁବେଳେ ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ରହୁଅଛନ୍ତି, ସେ ମନ, ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ କାହାଙ୍କ କା କଣାହେବେ ?

୮୬ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ପୀତବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରୁଥିବାରୁ ଇଶାୟାସ, ତାଙ୍କର ପୀତବସ୍ତ୍ରରେ ଅଧିକ ଅଧିକ ସ୍ନେହ ଅଛି । ସୁତରାଂ କୌଣସି ଅବତାରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଧ୍ୟାନ କରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବିସୋର ନୋହୁ କୃଷଣ ଧନର ଭବ ।
 ବସ୍ତ୍ରା ମାତାମାନଙ୍କର ମାନସ୍ତୁ ଲବ । ୮୭ ।
 ବଡ଼ କି ଏ ନଗର ଜନଙ୍କ ଏ ଭବ ।
 ବଶାଣୀ ହୋଇଲେ ଏକା ସେହି ପ୍ରସାଦ । ୮୮ ।
 ବର୍ଦ୍ଧିତ ସେ ବାଣିଜ୍ୟ ଧନର ପ୍ରକାର ।
 ବିଦେଶେ ହୋଇଲା ଦିନୁ ଦିନୁ ପ୍ରସାର । ୮୯ ।
 ବଳୀବଦ୍ଧ ଯହିଁ ଜନମୁଖ ହୋଇଲେ ।
 ବିକ୍ରୟ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନବେ ବହୁ ସେ କଲେ । ୯୦ ।
 ବାସୁଲ୍ୟ ରସବର୍ଣ୍ଣନେ ରାମଭଦ୍ରର ।
 ବଚନ ମନ ପବନ ହୋଇଲା ମୋର । ୯୧ ।
 ବୀରବର ଉପଲବ୍ଧ, ଭଞ୍ଜ ମୋ ନାମ ।
 ବୟାଣୋଇ ପଦେ କଲି ଏ ସ୍ଥଳ ରମ୍ୟ । ୯୨ ।

୮୭ତମ ପଦ—କୃଷଣ ଯେପରି ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ଯେଣେ ମାତ୍ର ପାଶୋରେ ନାହିଁ, ସେହୁପରି ପିତାମାତା ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ତାହାକୁ ମନରୁ ଅନ୍ତର କରୁ ନ ଥିଲେ ।

୮୮ତମ ପଦ—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଲୋକମାନେ ‘ଏହି ଜଗତରେ ସବୁଗୁଣରେ ବଡ଼ କିଏ ?’ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଉଠାଇ ରାମଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍, ରାମ ସଂପ୍ରଦାନରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ) ।

୮୯ତମ ପଦ—ବାଣିଜ୍ୟରେ ଧନ ଲାଗାଇଲେ ତାହା ଯେପରି ଦିନକୁ-ଦିନ ବଢ଼େ, ସେହୁପରି ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଦିନୁ ଦିନ ବିଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଲା ।

୯୦ତମ ପଦ—ବେପାରୀ ଯେପରି କିଛିପ ପଦ ବଳଦ ଉପରେ ଲଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇ ବିକ୍ରୟ କରେ, ସେହୁପରି ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁଖ ରୂପ ବଳଦ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବୋହୁ ନେଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ରୟ କଲା । (ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ବାଣୀ ଲୋକମାନେ ସବୁ ଅଂଶ କହୁ ବୁଦ୍ଧିଲେ) ।

୯୧ ଓ ୯୨ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାସୁଲ୍ୟରସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମୋର ମନ ଓ ବଚନ ପବନ ହେଲା । ମୋର ନାମ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଏ ସ୍ଥଳକୁ ବୟାଣୋଇ ପଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ।

ପଞ୍ଚ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମାଳବ ରାଜାବାଣୀ

ବୃକ୍ଷେ ସାବଧାନେ ଏହୁ ଗୀତର । ବାବୁହୁସ୍ତକି ବିରୁଦ୍ଧ କର ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ହିକବନେ ମୁନିପଞ୍ଚ । ବିପ୍ଳବ କରଣେ ଶ୍ରୀପଦବର୍ଗ । ୧ ।
 ବିଦିତ ହୋଇ ପୁରାତନ ମାୟାରେ । ବଚନ ଶୂନ୍ୟରୁ ସ୍ୱଭାବ ଉଦ୍ଭବ ।
 ବିକ୍ରମବଶେ ଜାତ ସ୍ୱପ୍ନ ଅଶ୍ରୁ । ଦୈବସ୍ୱତ ଏ ଗଣେ ତା ମାର୍ଗେ । ୨ ।
 ବିଶ୍ୱାସିତ ଶୁଣି ଉଠି ଗମିଲେ । ବେଶେ କୋଷକଦେଶ ସେ ଦେଖିଲେ ।
 କାରସୁଖ ଛବି ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁର । ଦ୍ରୁତ ଅକାରବନ୍ତ ଯେଣୁ ଧର । ୩ ।
 କରଣେ ଶୋଭା ଦନ୍ୟ ଦନ୍ୟା ପର । କର ଶୋଭୁଅଛି ସମାନ କର ।
 କହୁଅଛି ପୁଣି ସୁମନ ମଳା । ବିପତ୍ତି-ବାଦନୀ ଆଳିରେ ମେଢା । ୪ ।

୧ମ ପଦ—ବିପ୍ଳବକରଣ—ବିକ୍ରମକରାବୁ ।

୨ୟ ପଦ—ବିଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ—ସୂର୍ଯ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ । ଦୈବସ୍ୱତ—ସମ । ମାର୍ଗେ—

ଶର ।

୩ୟ ପଦ—କାରସୁଖ—ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—କରଣ—କରଣ କରକା, ପ୍ରାଚୀର (କାତା) । ଦନ୍ୟ—
 ଅସୁବ । ସୁମନମାଳା—କରଣ ସୁମନମାଳା (ପଣ୍ଡିତ ସମୂହ) । ବିପତ୍ତିବାଦନୀ—
 ବାଣୀବାଦନୀ, ବାଣୀକିତ କଣ୍ଠ । ଆଳି—ସଖୀ ।

ପଞ୍ଚ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ଓ ୨ୟ ପଦ—ହେ ପଣ୍ଡିତଗଣ ! ସାବଧାନ ହୋଇ ଏହି ଗୀତରେ
 ଟିକା ବଚନ ଗୁହ୍ୟରୁ ବିରୁଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ । ଉପମାନେ ପରସ୍ପର ସଂକଳନରେ ଯଦ୍ୱ
 କହୁଥିବା ସମୟରେ ପୁରାତନ, ମାୟା ପ୍ରଭୃତି ଖ୍ୟାନମା ଶ୍ରୀପଦମାନେ ସେଠାରେ
 ପଡ଼ୁଥିବା ବିଷୟ କରକାକୁ ଛାଡ଼ିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନୂଆକାଣ୍ଡ ହେଲା, ‘ସୂର୍ଯ୍ୟ-
 ବର୍ଣ୍ଣରେ ଜନ୍ମହୃଦୟ କରୁଥିବା ସମତନ୍ତ୍ର ଏଠାକୁ ଅଶ୍ରୁ; ତାହାର କାଣ
 ଏମାନଙ୍କର ଯମ ଅଟେ ।’ (ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର କାଣର ଅଗାଧରେ ଏମାନେ
 ମଉକେ) ।

୩ୟ ପଦ - ବିଶ୍ୱାସିତ ସେହି କାଣ୍ଡ ଶୁଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଠି କୋଷଳ
 ଦେଖିବୁ ଗମନ କଲେ । ସେ କୋଷରେ ଚକ୍ରଧାରୀ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଦେଖିଲେ
 ସେ, ସେହି ସୁସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଲୋକର ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଅଛି, କାରଣ ନିଜେ ବ୍ରହ୍ମ
 ସେଠାରେ ଶରୀର ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ଓ ୫ମ ପଦ—ଅଉ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସିତ ସେହି ନଗରକୁ ଦେଖି
 ସ୍ୱୟଂକର ସକ୍ଷୁଦ୍ଧିତ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱୟଂକର କନ୍ୟା କୋଇ ଭବିଷ୍ୟେ । କାରଣ—

ବିରଳ ମୁଖର-ଉଣ୍ଡି ମ ଶୁଭର । ବିମୋହନ କରେ ଜଗତ ସ୍ବରେ ।
 ବହୁମୁଖୀ ବାସ ଅଙ୍ଗୀକାରୀ ସେ । ବିହେ ନୃପର ମୋଦକୁ ବିଶେଷେ ।
 ବସ୍ତ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଲଙ୍କର । ବିହାର ଚତୁର କରେ ରଞ୍ଜନ ।
 ବିନାୟକରେ ସଦା ଯୁକ୍ତ ସେହି । ବହୁଳ ଭକ୍ତସାଗର ଖୋଜ ଯହୁଁ । ୨।
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ଅପଣ ପରା ବେ ଅଛି । ବଇଲେ ପଦାର୍ଥ ନ ଦୁଷ୍ଟେ କିଛି ॥
 ବଶିଷ୍ଠାର ହସ୍ତ ସ୍ବର୍ଗ ପ୍ରଗତ । ବିଶ୍ବାକର୍ମ ଛନ୍ଦ୍ର ସବୁ ଜାଣନ୍ତି । ୩।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ, ସମ୍ପତ୍ତି । କର—ହସ୍ତ, ସ୍ବରୂପ ।
 ବିନାୟକ—ଗରୁଡ଼, ବିଶ୍ବେଶ୍ବର । ଭକ୍ତ—ଭକ୍ତସାଗର, ଭକ୍ତ ।

୨ମ ପଦ—ଅପଣ—ଦୋକାନ । ବଶିଷ୍ଠାର—ବଶିଷ୍ଠ । ବିଶ୍ବାକର୍ମ—
 ଗଣେଶ, ବିଶ୍ବା ପ୍ରଭୃତି ପରମାତ୍ମକ ଚିତ୍ତ ।

ସ୍ବୟମ୍ଭୁବ ବନ୍ୟା ଯେପରି ଅଦୃଶ୍ୟ କେଶ ଧାରଣ କରି ବାଣୀ ଜଣାଦଣ୍ଡୀ ସମ୍ପ୍ରମାନଙ୍କ
 ସହ ବିରଣ ସ୍ବଲମାନ ହାତରେ ଧରି, ନିଜ ସମାନ କର ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ
 ଏବଂ ଶୁଭକାଂକ୍ଷୀ ସେହି ସବୁ ସ୍ଥଳରେ କାନ୍ଦୁଥାଏ ଅଥବା ଦୁଳ୍ଲଭ ପଡ଼ୁଥାଏ,
 ସେହି ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଶୁଭ୍ର ସହସ୍ରଶ୍ରୀ କହୁମୂଲ୍ୟ କସ୍ତୁରେ (ଗୁଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତିରେ)
 ଅଜ୍ଞାତ ହୋଇ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କର ମନ ଓ କମନ୍ଦିତ ଗୁଣମାନଙ୍କର ମନକୁ
 ଅନନ୍ତ କରୁଥାଏ ; ସେହିପରି ଏହି ନଗରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେକେଣି ତା ହୋଇ
 ବାଣୀ କାଂକ୍ଷୀପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ସହ ମିଳି, ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ନିଜ କମ୍ବରେ ସ୍ଥାନ
 ଦେଇ, ନିଜର ଅନୁରୂପ କର ଗ୍ରମଚକ୍ରକୁ ଖୋଜୁଛି ଅର୍ଥାତ୍, ତାହାଙ୍କର ଗୁଣକୁ
 ସମୟକୁ ଗୁଣି ରହିଛି ଏବଂ ଏହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅନବରତ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ନାଦରେ
 ସଂସାରସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିମୋହନ କରି କହୁମୂଲ୍ୟ ପଦ୍ମବାସର ଓ ପଞ୍ଚକସ୍ତୁ
 ପ୍ରଭୃତିରେ ପୁଣିହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍, ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବଳିଶାଳିନୀ ହୋଇ ସର୍ବ
 ଦର୍ଶନଥଙ୍କର ଅନନ୍ତ ବଳ ନ କରୁଅଛି ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ଅତି ମଧ୍ୟ ନଗରୀରୁ ‘ବିଷ୍ଣୁ କି ?’ କୋଇ ମନେ କଲେ,
 ବାରଣ, ବସ୍ତ୍ର ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଆରମ୍ଭନ କରିଛି, ତହିଁରୁ ଧାରଣ କରି
 ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ବିହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ମନୋରଥ
 ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ଏହି ନଗରୀ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଆରମ୍ଭନ କରିଅଛି
 (ଅର୍ଥାତ୍, କହୁ ଧନରେ ପୁଣି ହୋଇଅଛି) । ଅନେକ ଚତୁରଭେଦ ଏଠାରେ
 ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ପୁଣି ହୋଇ ଖ୍ୟାତ
 ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଏଠାରେ ହେଉଅଛି ।

୨ମ ପଦ—ବାସ୍ତବ୍ୟ, ଅସୋଧାର ଦୋକାନମାନଙ୍କ ପରି ଦୋକାନ
 ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ନାହିଁ, କାରଣ, ଦୋକାନମାନେ ସେତେ ପଦାର୍ଥ

ବେନୁମୁଦର କି ତନୁବାୟୁ । ବଶଦ ନୀଳ ଅମ୍ବର ଉଦୟ ।
 ବଜ୍ରନିକର ଜାହାଜୀ ରସଶିଖ । ବିଶୁଦ୍ଧ ସୟ ଉଦୟ ଚରଣେ । ୮ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ସପ୍ତଶ୍ରୀ କି ବଲ୍ଲଭାସ । ବିଶୁଦ୍ଧେ ଶିବା ବସନ୍ତୀ ଅଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ବଳିସଦ୍ ସର ନାଗରେ ଶୁଭ । ବ୍ୟୋମା କି ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରାଲି ସଙ୍ଗରୁ । ୯ ।

୮ମ ପଦ—ବୁଦ୍ଧର ଚକ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର । ତନୁବାୟୁ—ତନ୍ତ୍ରୀ । ବଶଦ=
 ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ, ଶୁଭ୍ର । ଅମ୍ବର—ଆକାଶ, ବସ୍ତ୍ର । ବ୍ରଜନିକର—ଗଉଡମାନେ । ଜାହାଜୀ
 ଗରା । ପୟ—ଜଳ, ଦୁଧ ।

୯ମ ପଦ—ଉମା ହଳଦୀ, ହରିତା । ବସନ୍ତୀ—ଶିବ, ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ବଳିସଦ୍—ପାତାଳ । ନାଗରେ—ସାପରେ, ଶୁଣ୍ଠୀରେ,—ସାଂସାରେ । ଚନ୍ଦ୍ର-
 ଚନ୍ଦ୍ର, ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ତାରାଲି—ତାରାସମୂହ, ଶୁକ୍ଳ ମୁକ୍ତା ସମୂହ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଚଳେ ମଧ୍ୟ ଦୋକାନରୁ ପଦାର୍ଥ ଶେଷ ହେଉ ନାହିଁ ଏବଂ
 ଦୋକାନୀମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଖିଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପରି ଦୋଷ ହେଉଛି । ସେ
 ହେତୁ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତ ଗଳ୍ପମାନେ ସବୁଜଳେ କାସ ଦଇ ପରି
 ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ (ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଜନ ବରକା ପାଇଁ)
 ବସବସ ସବଦା ରହୁଅଛି ।

୧ମ ପଦ—ସେଠାକାର ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର କୋଇ ମନେ କଲେ
 ବାରଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ସେପରି ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ ଆକାଶରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି; ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ
 ସେହିପରି ଶୁକ୍ଳ ଓ ନୀଳ ବସ୍ତ୍ର ପୁଶୁଥିଲେ । ଗୌଡମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ବୁଝ
 ମନେ କଲେ, ଜଣା ନଦୀରୁ ସେପରି ବସ୍ତ୍ର ଲଳିତ ନିଲେ; ଏମାନଙ୍କଠାରୁ
 ସେହିପରି ଶାଶ୍ୱତ ହୁଅନ୍ତେ ।

୧ମ ପଦ—ଦେଈଶମାନଙ୍କ ପସରକୁ ଦେଖି କୈଳାସ ପବନ କୋଇ
 ମନେ କଲେ । ବାରଣ—ସେହି ପବନରେ ଶିବ ପାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଆରମ୍ଭନ କରି
 ବରଦାନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ହରିତା ଏବଂ ଜମାହୋଇ ଅନ୍ତର୍ଗତ
 ଅଥ ମଧ୍ୟ ପାତଳ କୋଇ ଭାବରେ, ସେହେତୁ ସେଠାରେ ବହୁତ ନାଗସାପ
 ଥାନ୍ତି, ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଶୁଣ୍ଠି ଜମା ହୋଇଅଛି ଅଥବା ସାଂସା ରଖାଯାଇ
 ଅଛି । ଆକାଶ ଲୋଇ ମଧ୍ୟ ମନେ କଲେ, ସେହେତୁ ଆକାଶ ତାରାକଳରେ
 ମଣ୍ଡିତ ହେଇ ପରି ପସରରେ ବହୁତ ମୁକ୍ତା ରଖାଯାଇ ଅଛି ।

କାର୍ଯ୍ୟକୁମାରୀ ପର ମାଳିନୀ । ବିପ୍ରାର ସୁମନା-ରତ୍ନ ଶ୍ରୀଦାନୀ ।
ବେଦନେ ପାଦଗଣ ସାବଧାନେ । କସେ କଂସାର ଗଜନ ଯେସନେ । ୧୦ ।
କଲେକ ବିଲେକ ମୁନି ଯେ ଗଲେ । କାରଣବିପ୍ରଦ୍ଵାରେ ଯାଇଁ ହେଲେ ।
ବେଦଦ୍ରୁ ପ୍ରତିହାରୀ ଜଣାଇ । ବିରାଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଭେଟାଇ ନେଇ । ୧୧ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ରତ୍ନ ପ୍ରତି କଲପଇ । ବିନୟୀ ଦଶରଥ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ବେଦାନ୍ତବାଣୀ ସାବଧାନ ସେବନ । ବିଶେଷ ନେତ୍ର ସୁଖଦ ବିଜନ । ୧୨ ।

୧୦ମ ପଦ—କାର୍ଯ୍ୟ କୁମାରୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ସୁମନା—ରତ୍ନାକର ସ୍ତ୍ରୀ,
ମାଳିନୀ ସୁଷ୍ପ । ରତ୍ନ—ଚନ୍ଦନ । ସୁମନା ରତ୍ନ—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ । । ଶ୍ରୀଦାନୀ—
ସୌଦାମ୍ୟୀ ଦାତ୍ରୀ । ପାଦଗଣ—କଂସାତାଟିଆ ପ୍ରଭୃତି, ମନ୍ତ୍ରୀସମୂହ ।

୧୧ମ ପଦ—କାରଣ ବିପ୍ରଦ୍ଵାର—ସଂହୃଦ୍ଵାର । ବିରାଟଶ୍ରେଷ୍ଠ—
ପ୍ରତିପଦ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୧୨ମ ପଦ—ବିଶେଷ ନେତ୍ର—କହ ନେତ୍ର । ସୁଖଦ—ସୁଖଦାତା ।
ଦଶରଥ—ବିଶେଷ ନେତ୍ର ସୁଖଦ—ନୟନାରବିମ (ସବଜନ ଦଶରଥ) ।
ବିଜନ—ଏକାନ୍ତ ।

୧୦ମ ପଦ—ସୁଷ୍ପ, ଚନ୍ଦନ ଓ ଚର୍ମୁର ପ୍ରଭୃତି ଦେଉଥିବା
ମାଲିନୀମାନଙ୍କୁ ଦେବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁଙ୍କର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧିକାରଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ କଂସା
ଭେଟା ପ୍ରଭୃତି କାସନ ପରିକେଷ୍ଟିତ କଂସାସୁମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ପରିକେଷ୍ଟିତ
ଗଜାପରି ମନେକଲେ ।

୧୧ମ ପଦ—ବିରାଟେ ଏହିପରି ଦେଖି ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଗଜାଙ୍କର
ସଂହୃଦ୍ଵାରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ବେଦଦ୍ରୁ ପ୍ରତିହାରୀ ଗଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଁ ତାଙ୍କ
ନିକଟରେ ରଖିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଲା ।

୧୨ମ ପଦ—ସହସ୍ରଲୋଚନଧାରୀ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁଖଦାତା ରତ୍ନ,
ଏକାନ୍ତରେ ବିନୟୀ ହୋଇ ବେଦର ଉଦ୍ଭବକର୍ତ୍ତା ସାବଧାନଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ସେବିତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରତି କଲ ପରି, ସବଜନ ଦଶରଥ (ରାଜା ଓ ସୁନ୍ଦର
ହେଉ) ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଦଶରଥ ଏକାନ୍ତରେ ବିନୟୀ ହୋଇ ବେଦାନ୍ତଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା
ସାବଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଗଣଙ୍କୁ ପ୍ରତି କରୁଥିଲେ ।

ଜନବାସୀ ବରସ୍ତ୍ରାବେଶିତ । ବହୁମୁଖି କ ଜ୍ୟାବାଳୀ ସୁକୁ ।
 ବାମଦେବ ଘେନି କୈଳାସ ସ୍ଥାନ । ବେଦ କ ସୁମନ୍ତରେ ବିଦ୍ୟମନ । ୧୩
 ବଶିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରେ କିମର୍ତ୍ତେ ଅଗତ । ବ୍ୟତତ କେ ଗଧୁବଜ୍ରସୁତ ।
 ବୃତ୍ତ ଶସ୍ତ୍ରସେ ହୋଇ ଚିତ୍ରକୁତେ । ବିଧୁଂସି ହୁତ ଉପହୁତ ସୁତେ । ୧୪
 ବିହାୟୁସ୍ତୁଁ ସମବାଣୀ ଶ୍ରବଣ । ବସୁ ରକ୍ଷଗଣ ହେବ ରକ୍ଷଣ ।
 ବଦାନ୍ୟ ଏ ଶକ୍ତା ଧର୍ମେ ଉଦ୍‌ବେଗୀ । ବିଷୟ ଏ ଅଫିକୁଁ ସମକୁ ମାତି ॥
 କନ୍ତ୍ରୀ ହେଉଛ ମୁନି ! ଶକ୍ତା କହୁ । ବୟୁଧାତୁତ ତ ସ୍ଵଭାବେ ମୁହିଁ ।
 ବଚ-ଦମ୍ଭୋଳ ମାରି ଦସୁ-ହୁଙ୍ଗ । ବିନା ପପରାସେ ବହୁତ ଭଙ୍ଗ । ୧୬

୧୩ ଶ ପଦ—ଜନବାସୀ—ରାଶି (ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର) ଜ୍ୟାବାଳୀ—ପୃଥ୍ଵୀଦେବୀ,
 ଦଶରଥଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ । ବାମଦେବ—ଶକ୍ତି, ଅନ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ । ସୁମନ୍ତ—ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ପପର ମନ୍ତ୍ରୀ ।

୧୬ ଶ ପଦ—କନ୍ତ୍ରୀ—ଭକ୍ତ । ବୟୁଧାତୁତ—ରାଜା, ପବିତ୍ର ।
 ଦମ୍ଭୋଳ—କନ୍ତ୍ର ।

୧୩ ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ରାଜାଙ୍କର ବିବାହ ସଭାକୁ ଦେଖି,
 ଏହା କରାକୁ ମୁହିଁ, କୈଳାସ ପବିତ୍ର ଓ ବେଦର ସମକକ୍ଷ କୋଇ ମନେ କରି
 ଥିଲେ । କାରଣ—କରାକୁ ମୁହିଁରେ ପୃଥ୍ଵୀ, କୈଳାସରେ ଶକ୍ତି ଏବଂ ବେଦରେ
 ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ରମାନେ ଥିଲେ, ଏହି ସଭାରେ ଜାବାଳୀ, ବାମଦେବ ଓ ସୁମନ୍ତ
 ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

୧୪—୧୬ ଶ ପଦ—ବଶିଷ୍ଠ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଆଗମନର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ
 ସେ କହିଲେ, “ସୁନ୍ଦ ଉପସନ୍ନ ଏହି ଦୁଇ ରାକ୍ଷସଙ୍କର ସୁନ୍ଦ ସୁକାନ୍ତ ଓ ମାଗୁତ
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ସହ ଆସି, ମୋର ଯଶ ଧ୍ୟାୟ କରିବା ସମୟରେ
 ଆକାଶରୁ ଶୁଣାଗଲା ତାମକୁ ଆଣ, ସେ ଏହି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ମାରି ଯାଗରକ୍ଷା
 ଦେବେ । ଏହି ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଓ ଦାତା ଅଟନ୍ତି, ଏଣୁ ତାମକୁ
 ମାରିବାକୁ ଆସିଅଛୁ ।”

୧୬ ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ଦଶରଥ କହିଲେ, “ହେ ମୁନି ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ
 ରାଜାଅଟେ; ଭକ୍ତ, କ୍ରମର ଆପଣ ମୋତେ ପବିତ୍ର କୋଇ ଭକ୍ତ କନା ପପରାସରେ
 ଜନନ ରୂପ କନ୍ତ୍ର ମାରି ମୋର ଚୈତ୍ୟରୂପ ହୁଙ୍ଗକୁ ଚଳା ଦବୁଛନ୍ତି । (ଭକ୍ତ
 କନ୍ତ୍ର ମାରି ପବିତ୍ରମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ ହେବନ କରିଥିଲେ) ।

ବାଟୀ କୀଡ଼ାକୁ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ ଯେହୁ । ବାଣ ଧନୁ ଯେ ବାଂଟିକାରେ ବହୁ ।
 ବେନୁ ବହୁବାକୁ ଏକା ତରଳ । ବାଣୁମନେ ଦୈତ୍ୟ ନାଶିବ ବେହୁ ॥
 ବେଲ ମୁଁ ସୈନ୍ୟ ସଜ କରି ଯିବି । ବାଦ ରଜି ତୁମ୍ଭ ପାଗ ରଖିବି ।
 ବୁଝିଛି ଯେକାପଣ ମୁଣି ଢେଣି । ବାମା କବଚ କି କେବୁ ପୁଣି । ୧୮
 ବଳବ ନ ବୋଲି ସମସ୍ତ ଉହୁ । ବଢ଼ି ଯିବୁ ଉତ୍ସ ଅଛନ୍ତେ ଆଉ ।
 ବଡ଼ାଏ ପ୍ରଭୁ ସେ ପର ଲଜନ । ବଧୂବେ ଦୈତ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଯେସନ । ୧୯
 ବାମନ ବେଡ଼େ ବଳୀ ଅଧୋଗତି । ବିରୁଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ତୋ ମତି ।
 ବିଷ୍ଣୁ, ସେ ବୋଲିଲେ ଅଜନନି । ବୋଲେ ରଖି ଏବେ ମନରେ ସେନ ॥

୧୭ଶ ପଦ—ବାଟୀକୀଡ଼ା—ଗୋର ଖେଳ । ବାଂଟିକା—ବାଉଁଶ ।
 ବେନୁ—ଗର । ବାଣୁ—ବିରୁଦ୍ଧ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବାମା କବଚ—ସ୍ତ୍ରୀ ରକ୍ଷିତ ।

୧୯ ପଦ—ବଢ଼ି ଯିବୁ—ଅଗ୍ନି ବଣା । ଉତ୍ସ—ପାଉଁଶ । ଲଜନ—
 ବାସୁ । ଶର—ପତଙ୍ଗ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୁନବାର ରାଜା କହଲେ, “ସେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟୀ ଖେଳ
 ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ, ବାଉଁଶର ଧନୁର ଧରି ବୁଲିଛି ଏବଂ ଏକାକୀ ଘରେ ରହୁବାକୁ
 ଡରୁଛି; ସେ କେଉଁ ଅସୁରଙ୍କୁ ମାରବ ? ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ କର ।”

୧୮ଶ ପଦ—ସୁଣି କହଲେ, “ଅପଣ କହଲେ ମୁଁ ସୈନ୍ୟସବୁ ଯାଇ
 ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଯାଗରଯା କରିବି ।” ଏହା ଶୁଣି ରାଜା କହଲେ,
 “ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶୋଭାପଣ ଭଲ କରି ଜାଣେ । ତୁମ୍ଭେ ବାମା-କବଚ ଅଟ ।
 ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଶୁରାମଙ୍କ ଭୟରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । (ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେ
 ଯାଇ କଣ କରିବ ?)

୧୯ଶ ପଦ—“ହେ ରାଜା ! ତୁମ୍ଭେ ରାମଙ୍କୁ ବାଳକ ମନେ କର ନାହିଁ ।
 ଅନ୍ତେକ୍ଷା ଯେପରି ପାଉଁଶ ଭିତରେ ରହୁଥାଏ, ମାତ୍ର ବାଠ ପାଇଲେ
 ନିଜର ତେଜକୁ କଢ଼ି ର ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରେ, ସେହିପରି ରାମ ରାକ୍ଷସ-
 ମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରିବେ ।”

୨୦ଶ ପଦ—“ହେ ରାଜା ! ତୁମ୍ଭେ ବିରୁଦ୍ଧକର । ବାମନ ବେଡ଼େ
 ଶେଷ, ସେ ପୁଣି କଳିବ ପାତାଳରେ ଗୁପ୍ତିଲେ ।” ଏହା ଶୁଣି ଦଶରଥ କହଲେ,
 “ସେ ବିଷ୍ଣୁ ।” ରାଜା କହଲେ, “ତାଙ୍କୁ ଓ ଏହାଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି ଜାଣ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ।”

ବ୍ୟାପ୍ତ କର ଯେ ଉପୁଷ୍ପ ହୋଇ । କନପତ ଶିଶୁ ଗଜ ମାରଇ ।
 ବାରବରଷର ଯନ୍ତ୍ର ସୁଦ୍ଧ । ବ୍ୟାଜ ନ କର ସମ ଦେ ଭୃରତ । ୨୧ ।
 ବୋଲୁ କଉଶିକ ସୁଦର ଅସି । କେତୁରଣ ସିନ୍ଧୁରେ ଯାଏ ଦଶି ।
 ବାରିର ଲାଳାରେ ମହାରଞ୍ଜନ । ବ୍ୟଥୁତ ତମିରେ ଗ୍ରସ୍ତ ସଜନ । ୨୨ ।
 ବିବେକ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ଥ ଅସ୍ୱପ୍ନ ଚିତ୍ତେ । ବିଧାନ ମୁନି ସମର ଉଚିତେ ।
 ବସେ ମାନ୍ୟ କର ଅଶିଷ ପାଇ । ବୋଲ ସମ ଯାଉ କୌଶିକ କହୁ । ୨୩ ।

୨୧ଶ ପଦ—ବ୍ୟାପ୍ତ କର—ଜନ କର (ହେଉ) । କନପତ ଶିଶୁ—
 ସିଂହ ଛୁଆ । ବ୍ୟାଜ—କପଟ ।

୨୨ଶ ପଦ—କଉଶିକ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର । ବାରିକ—ସମ; ସରକ ମାଛ ।
 ସିନ୍ଧୁ—ସମୁଦ୍ର । ବାରେ—ଲହରୀ; ଅଳକା । ତମିରେ—ଅଳକାର; ତମି
 ମାଛର ।

୨୩ଶ ପଦ—ବିବେକ—ବିଶ୍ୱସ୍ତରେ (ମନେ କଲେ) । ସ୍ୱପ୍ନସ୍ଥ—
 ବ୍ରହ୍ମା । ଅସ୍ୱପ୍ନ—କନ୍ୟା ।

୨୧ଶ ପଦ—‘ସିଂହ ଛୁଆ ଜନ୍ମ ହେବାର ଅଳକା ପରେ ହାତକୁ
 ମାରେ, ଏହୁ କଥା ମନରେ ହେଉ । ଅତଏବ କାରକେଷର ଯନ୍ତ୍ରୀୟ ସୁଦ୍ଧ
 ସମସ୍ତ ସାଧାରଣ କାଳକ ତୁଲ୍ୟ ନ ଭାବି କପଟ ଦେଇ, ଶୀଘ୍ର କଥା ।

୨୨ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହୁପରି କହୁ କହୁ ସରକ ମାଛ ସମୁଦ୍ରରେ
 ଦେଖା ଦେଇ ପରି ସମୁଦ୍ର ତୁଲ୍ୟ ଅତି ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ କେତୁରଣ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ
 ସମତନ୍ତ୍ର ଦେଖା ଦେଲେ । ସରକ ଲହରୀରେ ଖେଳି ବୁଡ଼ିଗଲେ ତମି ମାଛ
 (ତହୁର ଖାଦ୍ୟ) ଯେପରି ଦୁଃଖସ୍ତ ହୁଏ; ସେହିପରି ଦୃଶ୍ୟ କେତୁରଣ
 ମଣ୍ଡପ ଉପରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ଦେଖି ‘ତମିର ଗ୍ରସ୍ତ’ ଘୋର
 ଅଳକାର ଶପଥକ ହେବ ପରି ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ମୁନିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମୁନି ସମସ୍ତ କନ୍ୟା
 ବୋଲି ମନେ କଲେ । ସମ ମୁନିଙ୍କୁ ସାଥୋଚିତ ମାନ୍ୟ କର ଅଶିକାଦ ପାଇ
 କର୍ଷଣେ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସିଦ୍ଧିପାଇ ଅନୁମତ
 ପ୍ରାପ୍ତିଲେ ।

କାତ୍ୟାୟନଋଷି ନିମ୍ନ ପାଠଲେ । କାହ୍ନୁଳ ପ୍ରାୟେ ତପସ୍ବୀ ଜଳିଲେ ।
 ବିଶେଷେଣ ଏ ବଞ୍ଚେ ମନକୁ । ବୋଇଲେ ଏ ରସି ନେଇ ରାମକୁ ॥
 ବଳୁକିକାରୁ ନିମ୍ନର ଘେନି । କାହ୍ନୁଳରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବେନି ।
 ବିଳମ୍ବ ନ କରି ସରସ୍ବତୀ ପାର । ବିଗମ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବିହର । ୨୫ ।
 ବୋଲଇ ତାମସୀ ଯେ ସେ କାହ୍ନୁର । ବହାଇ ଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାକ୍ରମେ କର ।
 କାରୁଣୀ କୁଣ୍ଡେ ବୁଢ଼ାଇ ଉନକୁ । ବିନାଶ କରିବା ଇଚ୍ଛା ଦିନକୁ । ୨୬ ।
 କାଳ ଧରି କିବା ନେଇ ଅବସି । କାୟସତୟ ଯିବା ତଥା ଦିଶି ।
 ବୋଧଦେଇ ପଶିନାଦ ଛଳର । ବଦନେ କାଳ ପଡ଼ିଲ ଦିଗର । ୨୭ ।

୨୪ଶ ପଦ—କାତ୍ୟାୟନଋଷି—ମୌଳୀ, ଭୁଜ । କାହ୍ନୁଳ—ଅଗ୍ନି ।
 ବିଶେଷେଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତକର ।

୨୫ ପଦ—କହୁ, ବିଦାର—ମୁଖ ଉଦ୍ଘାଟି । ବିଗମ୍ୟ—ଅଗମ୍ୟ

୨୬ଶ ପଦ—ତାମସୀ—ବନ୍ଧି । କାରୁଣୀକୁଣ୍ଡ—ପଶ୍ଚିମଦିଗର ରୂପ ବୁଝି ।
 ଉନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨୭ଶ ପଦ—କାୟସତୟ—କାବ୍ୟମୁକ୍ତ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବିଶ୍ବାମିତ୍ରଙ୍କୁ କଥା ଶୁଣି ରାଜା ଭୁଜ ହୋଇ
 ରହଲେ । ରସି ହୋଧରେ ଅତି ପର ଜଳ ଉଠିଲେ । ରାଜାଙ୍କର ଏପରି
 ଅବସ୍ଥା କଣିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଭଲ ନ ଲାଗିବାରୁ, ‘ରାମଙ୍କୁ ବିଶ୍ବାମିତ୍ର ନିଅନ୍ତୁ’ ବୋଲି
 ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ ।

୨୫ଶ ପଦ—କଣିଷ୍ଠଙ୍କୁ କଥାରେ ରାଜା ସ୍ବୀକାର କରିବାର ତାଙ୍କ ମୁଖ
 ଉଦ୍ଘାଟି କରି ଜାଣିପାରି ବିଶ୍ବାମିତ୍ର ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଶେନ କାହ୍ନୁଳରେ
 ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସରସ୍ବତୀ ନଦୀ ପାର ହୋଇ ଅଗମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲରେ
 ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ରାଜା ସନ୍ଧ୍ୟା କ୍ରମରେ ହାତ ବଢ଼ାଇ
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଧରି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ରୂପ ବୁଝିରେ ବୁଢ଼ାଇ ଦିନକୁ ନାଶ କରିବାକୁ
 ଇଚ୍ଛା କଲେ (ଅର୍ଥାତ୍, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରହେୟାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା) ।

୨୭ ପଦ—କାବ୍ୟମାନେ ରାଜା ଦେଇ ନିଜ ନିଜର ବସାକୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ରାଜା କିପରି କାୟସରୂପ
 କେଶକୁ ଟାଣି ତାକୁ କାହ୍ନୁର କରି ଦେଉଥିବାରୁ ସେ କାୟସ କି ? ତତ୍ପରେ
 ଅନ୍ଧାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବ୍ୟପିଗଲା । କାହ୍ନୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, କିପରି ଏହୁପରି
 ସ୍ଥଳରେ ବିଚାରିତ ହେବାରୁ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ କଳା ପଡ଼ିଗଲା କି ?

ବିକଟ ବାଳକୁ ପହଁ ଦର୍ଶନ । ବୁଢ଼ର ପଦ୍ମିନୀ ପଦ୍ମ ନୟନ ।
 କସା ତେଜି ନିଶାରେ ପ୍ରକଟ । ଗର୍ଜି ତଳେ ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ରଟ ।
 କରସ ତେଜି ବାହାର ଭୁଜଙ୍ଗେ । ବିକଟ ଭୟଙ୍କର ହେବ ତୁଙ୍ଗେ ।
 ଦେଇ ଗ୍ରନ୍ଥା ମୁନି ସକାଳେ ରହି । ବଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଭତ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
 କାସକଦଗ ଅତ୍ରୁକରଣୀ । ବ୍ୟକ୍ତ କଲ ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଜାଣି ।
 ବିମ୍ବ ସବିତାର ଦିଶି ଅସିବ । ବିଷେ କଣ୍ଠେ ଶୀତ ଦାତ ସେ ହେଲା ।

୨୮ ଶ ପଦ—ବିକଟ—ଭୟଙ୍କର । ପଦ୍ମିନୀ—ପଦ୍ମଲତା ।

୨୯ ଶ ପଦ—ଭୁଜଙ୍ଗେ—ସାପମାନେ, କାରସୁରୁଷମାନେ । ତୁଙ୍ଗ —
 ଅତଶୟ ।

୩୦ ଶ ପଦ—କାସକଦଗ ଅତ୍ରୁକରଣୀ—ସୁବଦନର ଅତ୍ରୁମୁନାମକ
 ହସ୍ତିନୀ(ଆରକତର ସ୍ତ୍ରୀ) । ସବିତା—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିମ୍ବ—ମଣ୍ଡଳ ।

୨୮ ଶ ପଦ—ଏହୁପରି ଭୟଙ୍କର ବାଳକୁ ଦେଖି ପଦ୍ମିନୀ କାହାର
 ପଦ୍ମରୂପ ଅଖିରୁ ବୁଜି ଦେଲା (ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମ ଫୁଲ ଫୁଟିକ ମୁକ୍ତି ହୋଇଗଲେ) ଏବଂ
 ସେହି ପ୍ରଭତ ଜାତମାନେ କସା ତ୍ୟାଗ କରି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ବାହାରି ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦ
 ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୨୯ ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ସାପମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ବାହାରିଲେ ।
 କନସୁକୀ ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରି ଅତଶୟ ଭୟଙ୍କର କୋଷ ହେଲା । ରାମ ଓ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣଦ୍ଵାରା ଭଲ ବିଶ୍ଳାଷିତ ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ରହୁ ରହି ସାପନ
 କଲେ । ପରେ ପ୍ରଭତ ହେଲା ।

୩୦ ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ଦେଖା ଦେଲା ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍‌ଭାବ
 ହୋଇଲେ ଓ ଶୀତଳ ପବନ ବହୁଲା । ଏହା ଦେଖି ଦର୍ବକର ମନେ ହେଲା
 ପୁବଦନର ହସ୍ତିନୀ ଅତ୍ରୁକ ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଜନ୍ମ କରି ବିଷ୍ଣୁ କି ? ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ,
 ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରଭତ କାୟୁ ହସ୍ତିନୀର କଣ୍ଠ ସଞ୍ଚାଳନ କାୟୁ ରୂପରେ ଉଦଘୋଷିତ
 ହେଲା । (ହାତୀ ପ୍ରଥମେ ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଜନ୍ମକରି ପରେ ତାକୁ ଦାନରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶାବକ
 ବାହାର କଲେ ।)

ବିଚ୍ଛେଦନ କରି ତମକୁ କି ସେ । ବିଲେପିତ କରି ରକତ ବସେ ।
 ବଞ୍ଚିଲେ ଭୟେ ଲାଗି ରାହିବି ତର । ବିନାଶକାଳ ଆରମ୍ଭ ଅମର । ୩୧ ।
 ବର୍ଣ୍ଣନା ପୈକିକ ଅଣିଲ ସେହି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସମତରୁଣୁ କହୁ ।
 ବାବୁ ଏ ବନେ ତାଡ଼ିବା ନିବାସ । ବାଟ ଭ୍ରାଣି ଯିବା ବିହବ ହ ସ । ୩୨ ।
 ବୋଲେ ସମ ଏକ ସନ୍ତସୀ ତରେ । ବାଟ ଭ୍ରାଣି ଗଲେ କହୁତ ବାରେ ।
 ବାପା ହେବା ବେଳୁ ମନ ରକ୍ଷଣେ । ବୋଲଣି ଆଗ ହୋଇଲେ ଅପଣେ
 ବିଶ୍ୱାସିବି ମଧ୍ୟେ ପଛେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ । ବିଚିନ ଦେଶନ୍ତ୍ର ଅତି ଭ୍ରାଣଣ ।
 ବିଶ୍ୱେନେକର ପଶର ନାହିଁ । ବିଭବସ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ସଦା ସେହି । ୩୩ ।

୩୧ଶ ପଦ - ତମ—ଅଜିତାର, ସଦ୍ଧ । ରାହିବି ତର—ସେହି ପ୍ରଭୃତି,
 ସନ୍ତସ । ବିନାଶକାଳ—ମରଣସମୟ, ଲାଜିବା ସମୟ । ବହୁ—ମଣ୍ଡଳ,
 ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ।

୩୪ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱେନେକର—ସୂର୍ଯ୍ୟବରଣ । ବିଭବସ୍ତ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୩୧ଶ ପଦ—‘ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ବହୁର ରୋହିତେନ କରି ରକ୍ତ ଜଳିବିତ
 ହୋଇଅଛି, ଅତଏବ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ମରଣକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା’ ଏହା
 ଭାବି ସନ୍ତସମାନେ ଭୟରେ ଲାଗିଲେ । ଅଥବା, ସେହି ପ୍ରଭୃତି ରାହିବି ତରମାନେ
 ଭାବିଲେ, ଏହି ‘ଚକ୍ର’ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରୁପ ଚକ୍ର ଅଜିତାରୁ ଛେଦନ କରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଅଛି [ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜିତ ପରେ ଆଲୋକ ଅସିବାର ସୂଚନା ଦେଉଛି]
 ଅତଏବ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଲାଜିବା ସମୟ ହେଲା,—ଏହା ଭାବି ବିକାରେମାନଙ୍କୁ
 ଭୟ କରି ଲାଗିଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ—ଏହିପରି ପ୍ରଭୃତି କର୍ଣ୍ଣନା ଶେଷ ହେଲା । ପ୍ରଭୃତି
 ହେବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସମକ୍ରୁ କହିଲେ, “ବାବୁ, ଏହି ବନରେ ତାଡ଼ିବା
 କାସ ବରେ, ଗୁଲ ବାଟ ଭ୍ରାଣି ଯିବା । ନ ହେଲେ ସେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇବ ।

୩୩ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ସମତରୁ କହିଲେ, “ଅନେକ ବାର ଏହି
 ସନ୍ତସୀ ଗୋଟାଏ ଭୟ କରି ବାଟ ଭ୍ରାଣି ଗଲେଣି । ଆମେ ଯଦି ବାଟ ଭ୍ରାଣି
 ଯିବା, ତେବେ କହୁତ ସନ୍ତସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାଦୀ ହୋଇ ଯାବ ରକ୍ଷା କରିବା
 କପରି ? ଏହା କହୁ ସେ ନିଜେ ଆଶୁଆ ହେଲେ ।

୩୪ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପକ୍ଷରେ ରହୁ ଗଲେ ।
 ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଅତି ଭୟଙ୍କର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ବାରଣ—ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ
 କେବେ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟବରଣ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସବୁବେଳେ ସେଠାରେ
 କାସ ଦେଖାଏ । [ଅର୍ଥାତ୍ ବୃକ୍ଷ ଗହଳ ହେତୁ ସଦା ଅଜିତ ଗୋଟି ରହୁଥାଏ]

ବାଚକ ଏ ସେନା ସେବକପନ୍ଥ । ବିଲେକନ ନୋହେ ମେବକବାନ୍ତ ।
 ବିନୋଦ ସୁଚ୍ଛେ ବରନ୍ତି ଗଣ୍ଡକ । ବକ୍ତାବ ବଦାରୁଛନ୍ତି ଭଣ୍ଡକ । ୩୫
 ବସନ୍ତ ପ୍ରଜାତ ସୁନରୁ ଜାଣି । ବିଜାଳଆଦି ଦାପ୍ରାସରୁ ଅଣି ।
 ବାର ହୋଏ ଗଜ ଦଶନ ଘେନି । ବଡ଼ାନ୍ତେ ପାଦ ନ ଦଶେ ଅବନୀ । ୩୬
 ବୃକ୍ଷ ବଣି ସହ ଘଣ୍ଟରୁ କର । ବାୟୁ ଯେ ମଶକ ମଶାଇ ସର ।
 ବିରୁର ସଦର ସକ୍ଷମୀ ଅମ୍ଭ । ବିଧାନ ଚୁଣି ଟଙ୍କାର ଏ ବହୁ । ୩୭
 ବଜ୍ର ଉପରେ ବି ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲ । ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନ ତାଡ଼ିବା ଗୁଡ଼ିଲ ।
 ବିକ୍ରମ ଆସିଲ ମନରୁ ବେଗେ । ବଡ଼ମେଘଖଣ୍ଡ କ ବାୟୁ ଗୋଗେ ।

୩୫ଶ ପଦ—ବାଚକ—ବଧିକ । ମେବକ ବାନ୍ତ—ବାଳିଆ ଜିନିଷସବୁ ।
 ବିନୋଦ—କ୍ରୀଡ଼ା । ବଲ୍ଲୀକ—ଉଇ ଝୁଙ୍କା ।

୩୬ଶ ପଦ—ସୁନରୁ—ଶବ୍ଦରୁ । ଦଶନ—ବାନ୍ତ । ଦାପ୍ରାସ—ଉତ୍ତଳ
 ଗଛ । ଅବନୀ—ପୁଅଣୀ ।

୩୭ଶ ପଦ—ବୃକ୍ଷବଣି—ଗଛଲତା ।

୩୫ଶ ପଦ—ସେହି କନ ସବଦା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ
 କନସହ ସେବୁମାନେ କୋକାଉଛନ୍ତି, ବାଳିଆ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବାର ହେଉ
 ନାହିଁ, ଗଣ୍ଡାମାନେ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଛନ୍ତି ଓ ଭଲମାନେ ଭଲହୁଙ୍କା
 ବଦାରୁଛନ୍ତି ।

୩୬ଶ, ୩୭ ପଦ—ଶକ ହାସ କରୁଛି, ଆକ୍ଷର କେଜହାସ କରୁଛି
 ପ୍ରଭୃତ ହଂସକ୍ରମାନେ ଓ ଦାନ୍ତକୁ ଦେଖି [ସେ ଉତ୍କଳ ଦେଶୀ ସାୟଫକାରୁ
 ହାତା ଚିତା ସାଉ ଅଛନ୍ତି । ପାଦ ପକାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଖା ସାଉ ନାହିଁ ।
 ବୃକ୍ଷଲତାମାନଙ୍କର ପହ ହାସ ସେହି କନ ଏପରି ଆହ୍ଲାବତ ହୋଇଛି ସେ,
 ମଶା ସେପରି ମଶାଘରେ ପଶି ପାରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ବାୟୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ
 ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ତାଡ଼ିବା ଆସୁ, ଏହା ଭାବି ରାମ ଧନ୍ତରେ
 ଚୁଣ ଦେଇ ଟଙ୍କାର କରବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୩୭ଶ ପଦ—ତାଡ଼ିବା ସେହି ଶକ ଶୁଣି, କଜ୍ର ଉପରେ କଜ୍ର ପଡ଼ିଲା
 କୋଇ ଭାବ ନିଜର ରହିବା ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ି ମନଠାରୁ ଅଧିକ କେତେ ଦୌଡ଼
 ଆସିଲା । ସେହି ସମୟରେ ତାକୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ଖଣ୍ଡେ କକ ମେଘ
 ଗଜନ କେତେରେ ଭାସି ଆସୁଛି କ ?

କିଲ ସବ ନାସା ସର୍ପ ଫୁଲାର । କାତହିଁ କହୁଛି ନିଶ୍ଚାସ ତାର ।
 ବସୁନ୍ଧରାଧର ଶୂନ୍ୟ କି ହନୁ । କହେ କି ହେଉ ଫାଳ ତଥା ତନୁ ।
 ବସୁନ୍ଧ ମୁଖ ଗହ୍ୱର ସଦୃଶ । ବ୍ୟାଧି କଲ ପ୍ରାୟ ସେ ମଧ୍ୟେ ଘୋଷ
 ବିପ୍ରାରେ ରେରେ କାର ଶୁଦ୍ଧିଅଛି । କହିଯୋଗ ପ୍ରାୟ କହା କହୁଛି ॥
 ବିବସୁରୁଷା ଅସି ପରବେଶ । ବୃକ୍ଷ ପ୍ରହରେ କହୁ ମହାଶ୍ୱେଷ ।
 ବୋଇଲ ମେ ଦାନ୍ତ ଲଙ୍ଘନ ଉଷ । ବସୁ ହୁମ୍ବେ ହେବ କରବି ଗୁପ୍ତ ।
 ବ୍ୟାଧି ସଦୃଶ ପ୍ରାଣ କରକ ବଦ । ବାହାର ହୋଇବେ ମନ୍ଦ ଅସୁଦ୍ଧ
 ବୋଲି ସେ ଭଲ ଉପାୟବା କେବେ । ବସୁ ଅବଶର ପ୍ରୟୋଗ କଲେ

୩୧ଶ ପଦ — ବଳ — ଗାତ । ଫୁଲାର — ଫୁଲ । ଫୁଲ ଶବ୍ଦ । କାତ —
 ପକନ । ବସୁନ୍ଧରାଧର — ପବନ । ହନୁ — ଗାଲ । ତନୁ — ଦେହ ।

୪୦ଶ ପଦ — ଗହ୍ୱର — ଗୁମ୍ଫା । ଘୋଷ — ଶବ୍ଦ । କହି ଯୋଗପରି —
 ନିଆଁ ଜଳିବା ପରି ।

୪୧ଶ ପଦ — ବିବସୁ ରୁଷା — ରସୁନ୍ଧର ଦେହ । ବସୁ — ସେହି ।

୪୨ଶ ପଦ — କରକ — ବଢ଼ାବା । ମନ୍ଦ — ବାଦ । ଭଲ — କରକଲ
 (ଗୁମ୍ଫା) । ବିଷୟର — ଅବଶର, କାଶ ।

୩୧ଶ ପଦ — କାର ନାଦ ଦୁଇ ଗୋଟା କହୁ କହୁ ଗାତ ପରି ଦେଖା
 ଯାଉଥିଲା ଓ ସେଥିରୁ ସାପ ଫୁଁ ଫୁଁ କରୁଥିଲା ଫୁଁ ଫୁଁ ଶବ୍ଦ ସହ ନିଶ୍ଚାସ କାୟୁ
 କହୁଥିଲା । ତାର ଗାଲ ଦୁଇଟା ପବନ ଫୁଲ ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ଓ ଦେହରୁ
 ଝରଣା ପରି ଝାଲ କହୁଥିଲା ।

୪୦ଶ ପଦ — ତାର ମୁଖ ଗୋଟାଏ ଗୁମ୍ଫା ପରି ହୋଇଅଛି ଓ କାଲ ଗର୍ଜନ
 କରୁଥିଲା ସେହି ମୁଖ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ଦୀର୍ଘ ରେ ରେ କାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଉଛି । ତାର
 ଭିତରେ ନିଆଁ ଜଳୁଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି ।

୪୧ଶ ପଦ — ସେହି ବିକଟାଳ ଦେହା ତାହା ଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁଖରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅତି କ୍ରୋଧରେ ଗୋଟାଏ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରହାର କରି କହିଲା, “ମୋ
 ଦାନ୍ତ ଉଷ ସୁଦ୍ଧ ଲଙ୍ଘନ ଅଟେ । ମୁଁ ସେଥିରେ ହୁମ୍ବର ଶବ୍ଦର ରୂପ ବ୍ୟାପକ
 କରିବି । (ଅର୍ଥାତ୍ ତୋତେ ଶୁକାର କରି) ।

୪୨ଶ ପଦ — ସୁନବାର କହିଲା, “କଳ୍ପଦାମାନେ ବୃକ୍ଷର ଅଧୀନ ହେଲା
 ପରି (ବୃକ୍ଷ ସମ୍ପାନଙ୍କୁ ମାରିବା ପରି) ନ୍ୟାୟ କାୟୁସହ ହୁମ୍ବର ଗ୍ରାଣମାନେ
 ମୋର ଅସୁଦ୍ଧ ହେବେ (ମୁଁ ହୁମ୍ବର ପଟିପ୍ରାଣ ନେବି) ।” ଏହା କହି ଗୁମ୍ଫା
 ଉପାୟବା କେଲେ ଗୁମ୍ଫା ଅବଶର, କାଶକୁ ମାରିଲେ ।

ବିଶାଳ ତୁଳ ଶାଳ ମଘରୁହ । ବିଛେଦିଲ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିଲ ଦେହ ।
 ବାହର ବହୁ ଦିବ୍ୟ ରୂପ ହେଲ । ବିମାନ ଆଗେହୁ ସ୍ବର୍ଗକୁ ଗଲା । ୪୩ ।
 ବୃଷି କଲେ ପୁଷ୍ପ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ । ବିବୁଧ ନିକର ଆବାଶେ ରହୁ ।
 ବନ ଯେ କାଳିକା ଦେବୀ ଅଭାବ । ବାହୁରୁ ତାହା କି ଘଟିଲ ତାର ।
 ବେଦ ବଂଶର ବିନାଶ ଉଦ୍‌ବେଗ । ବିଂସି ଦୈତ୍ୟ ରଣିବ ମୋ ଯାଗ ।
 ବିଗଳିତ ତାସ ହୋଇଲି ଆଗ । ବୃକିନୀ ଗଲ କର ସ୍ବର୍ଗ ଭୋଗ । ୪୪ ।
 ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ନାହିଁ ମୋକ୍ଷ ଦାୟୀ । ବିଷ୍ଣୁ ଏ ସ୍ବୟଂ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ।
 ବସୁରେ ଲାଜ ଅବତାର ମାନ । ବସନ୍ତି ପୁରୁଷଲକ୍ଷଣେ ମାନ ।

୪୩ଶ ପଦ—ବିଶାଳ—ପୁଥୁଳ । ତୁଳ—ଅତି ଭଲ । ଶାଳ ମଘରୁହ—
 ଶାଳୁଆ ଗଛ । ବିଛେଦିଲ—ବାଟିଲ ।

୪୪ଶ ପଦ—ବିବୁଧ ନିକର—ଦେବତା ସମୂହ ।

୪୫ଶ ପଦ—ବେଦ ବଂଶର—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର । ବୃକିନୀ—ପାପିନୀ ।

୪୬ଶ ପଦ—ବିପକ୍ଷ—ଶତ୍ରୁ । ବିପକ୍ଷ—ଶତ୍ରୁ ।

୪୩ଶ ପଦ—ଅତି ମୋଟା ଏବଂ ଅତି ଭଲ ଶାଳ ଗଛ ବାଟିଲେ ଯେପରି
 ପଡ଼େ, ତାହାକାର ଦେହ ସେହିପରି ପଡ଼ିଲ ଏବଂ ସେହି ଦେହରୁ ଗୋଟିଏ ଅତି
 ସୁନ୍ଦର ରୂପ ବାହାରି ବିମାନ ଆଗେହୁ ଗଲ ସ୍ବର୍ଗକୁ ଗଲା ।

୪୪ଶ ପଦ—ଦେବତାମାନେ ଆବାଶରେ ରହୁ ଏହା । ଦେବୀ ବାଦ୍ୟ
 ବଜାଇ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷକଲେ । ବୋଧହୁଏ, ଏହି ବନ କାଳିକା ଦେବୀ ଅଟେ;
 ତାହା ମରିବାରୁ ମନେ ହୁଏ, ତାର ବାହୁରୁ ତାହା (ଅଳଙ୍କାର)
 ଗୁଣିଗଲା କି ?

୪୫ଶ ପଦ—ତାହାକା ମରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ମନକୁ ଭଦ୍ରକେଶ କଟିଗଲା
 ସେ ଭାବିଲେ, “ଏହି ରାମ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ମାରି ମୋର ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବେ ।
 ଆଜିଠାରୁ ମୋ ମନକୁ ତମୁ ଗଲ ଏବଂ ଏହି ପାପିନୀ ସ୍ବର୍ଗ ଭୋଗ କରିବାକୁ
 ଗଲା ।”

୪୬ଶ ପଦ—“ଏ ସ୍ବୟଂ ବିଷ୍ଣୁ, ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ;
 ଯେ ହେଉ ଶତ୍ରୁ, ଯିଏ ନ ବିରୂପ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦେବକତାର
 ଯାତ ଏହାଙ୍କ ଦେହରେ ରୁପ ହୋଇ ରହୁଅଛି । ମାନ ମହାପୁରୁଷର ନକ୍ଷତ୍ର
 ହୋଇ ଥିବାରୁ ଦେଖା ଯାଉଛି ।”

ବିଦ୍ୟାତ ହେଲେ ମନ୍ଦର ତାଳନେ । ବସନ୍ତବରେ ଏ ନିପୁଣ ଗୁଣେ ।
 ବସନ ହିରଣ୍ୟ-ପ୍ରଭା ଗଞ୍ଜନ । କଳୀ ଶିରେ ପାଦ ଦେଇ ଗମନ । ୪୭
 ବିକିତ ଚେତରେ ସହସ୍ରକର । କର୍ଣ୍ଣରେ ବୁଝି କର ଅଙ୍ଗୀକାର ।
 କଳ ସଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି ସହଜେ । ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିରେ ପୁଣି କହୁକେ । ୪୮

୪୭ଶ ପଦ—ମନ୍ଦର—ପଦ୍ମତ ବିଦେଶ, ବିନ୍ଦୁ, ଦୁଷ୍ଟର ବା ଖଳର ।
 ବସନ୍ତକର—ବସନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପ୍ରଧାନ ଯୁକ୍ତ । ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ, ସୁକର୍ଣ୍ଣ ।
 କଳୀ—କଳରାଜା, କଳକାନ୍ତ ।

୪୮ଶ ପଦ—ସହସ୍ରକର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦାଣ୍ଡିବାଣୀ । ବୁଝି—ନନ୍ଦନନ୍ଦନ,
 କଳା । କର୍ଣ୍ଣରେ—ଶରୀର କାନ୍ତିରେ । ଅଙ୍ଗୀକାର—ସ୍ୱୀକାର । କଳ—ପଦ୍ମବ୍ରଜ,

୪୭ଶ ପଦ—କୂର୍ମ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦର ପଦ୍ମତ ଦ୍ୱାରା ତାଳିତ
 (ଅବାତ ପ୍ରାପ୍ତ) ହୋଇ ବିଦ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ରାମରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ
 “ମନ୍ଦର ତାଳନ” ବିରମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ରାମରମାନଙ୍କୁ ମାରି)
 ବିଦ୍ୟାତ ହେବେ, ଅଥବା “ମନ୍ଦର” ଦୁଷ୍ଟା ତାଳିତାର ମରଣ ବିଧାନକରି ବିଦ୍ୟାତ
 ହେଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ବସନ୍ତରୂପରେ ଗୁଣରେ । ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଦି ଗୁଣରେ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ
 ଖ୍ୟାତହସ୍ତ କହେଥିଲେ । କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ରାମ ମହାଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସେପରି
 ବାରିତ୍ତ ଥିବା ଅବଶ୍ୟତ ସେଥିରେ ନିପୁଣ କୋଇ ଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।
 (ନଚେତ୍ ଦେବାକାଣ୍ଡୀ ଏହାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତା ଦାହୁଁ କି ?) ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ
 ରୂପରେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ, କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ଏହି ରାମ ନିଜର କହ୍ନ
 ତେଜ ଦ୍ୱାରା ସୁକର୍ଣ୍ଣରେ ତେଜକୁ ପରସ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁ ବାମନ ରୂପରେ
 କଳରାଜାର ମସ୍ତକରେ ପାଦ ଦେଇଥିଲେ, କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ରାମ କଳଶାଳୀମାନଙ୍କର
 ମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଦେଇ ଗମନ କରୁଛନ୍ତି (ଅର୍ଥାତ୍ ବାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି)

୪୮ଶ ପଦ—ପଦ୍ମ ରାମ ରୂପରେ ନିଜର କଳହାସ ସହସ୍ରାବୁଦ୍ଧିକୁ
 ପରସ୍ତ କରିଥିଲେ, କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ଏହି ରାମ ରୂପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇ ଦ୍ୱାର
 ପରସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଶରୀର କାନ୍ତିରେ କଳା କର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି
 ଅର୍ଥାତ୍ ନବଦୁବାଦଳ ଶ୍ୟାମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଧାରଣ କରି, ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ବୁଝି କୋଇ
 ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ବୁଝାବୁଦ୍ଧିରେ କଳରାମ ଭଲ ଭାବରେ । (ଭଲ
 ହୋଇ) ସାଦରେ ଥିଲେ । କର୍ତ୍ତ୍ତିମାନ ଏହି କାଳିଆ ଶ୍ରେରରେ ପଦ୍ମବ୍ରଜ ସାଙ୍ଗ
 ହୋଇଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ମହାକଳସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧରୂପରେ ସେପରି “ବୁଦ୍ଧ” ଶୁନ

ବିଭାଜନୀନ ସାୟକରେ ଅତି । ବିଦିତ କରୁଛି ଗଣିତ-ଗତି ।
 କର୍ତ୍ତମାନ ରୁଚି ରବିଶ୍ୟ ଘେନି । ବିଷଣେ ଅବତାରୀ ଏହି ଚିତ୍ତେ । ୪୯
 ବସ୍ତା ଭାବୁଁ ଦଶରଥ ନୃପତି । ବିଦ୍ୟାବିରୁ ହୋଇ ରହୁ ମୋ ଗାର୍ଭ ।
 ବିବେକୀ ରବି ମାନବିଧି ସାରି । ବିଜୟା ବିଧି ମନ୍ତ୍ର ଦାନ କରି । ୫୦
 ବିଶାଳ ଚଟକ ସୀମାରେ ଛିଡ଼ି । ବିରୁଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ରସଗତ ।
 ବାରେଶ୍ବର ରାମ ପରୁଷ୍ଟ ସତ । ବଦନ୍ତି ମୁନି ସେ ଦେଶ ଚରତ । ୫୧

କଳସମ । ସହଜେ—ଭାବରେ, ସହଜରେ । ବୁଦ୍ଧ—ପଣ୍ଡିତକୁ,
 ବୁଦ୍ଧାବତାର ଭବ ।

୪୯ଶ ପଦ—ସାୟକ—ଶତ୍ରୁ, ଶତ୍ରୁ । ଗଣିତ—ଦେବଯୋଗ
 ବିଶେଷ, ଗୋଟିକ ।

ଭାବ କରୁଥିଲେ, କର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧର ଗନ୍ତା ଶ୍ରେଣୀ ସେହିପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
 ଭାବ କରି ଅଛନ୍ତି ।

୪୯ଶ ପଦ—କଳ୍ପ ରୂପରେ ସେପରି ଅତି ଗଣ୍ଡ ଶତ୍ରୁ ଧରି ଗୋଡ଼ା
 ଉପରେ ଚଢ଼ି ବୁଦ୍ଧା ବାସ ଜଗତରେ ବିଶ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ, ଏବେ
 ସେହିପରି ଅତି ଗଣ୍ଡ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁଧରି (କଥାର ପଛେ ପଛେ) ଅସ୍ତ୍ରପରି ଅତି
 ଶୀଘ୍ର ଦୌଡ଼ିବାରେ ଶ୍ୟାମ ଭାବ କରୁଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଧାନ ଧାନ୍ତ ସ୍ଥଳ ।
 ରବି ଏହିପରି କର୍ତ୍ତମାନ, ରୁଚି, ରବିଶ୍ୟତର ଚିତ୍ତ ସବୁ ଦେଖି, ରାମଙ୍କୁ ଅବତାରୀ
 ବିଷ୍ଣୁ କୋଇ ଚିତ୍ତ ଲେ ।

୫୦ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ତରୁର ରବି ‘ରାଜା ଦଶରଥ ଭାବ୍ୟକଣ୍ଠ
 ପିତା ହୋଇ ସେପରି ଗାର୍ଭ (ପୃଥିବୀରେ) ରଖି ଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ବିଦ୍ୟାବିରୁ
 ହୋଇବାର ମୋର ଗାର୍ଭ ରହୁ’— ଏହି କଥା ବିଷୟ ପୁରାଣ ମାନବିଧି ସମାପ୍ତ
 କରି ରାମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦୁଇଗୋଟି ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

୫୧ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ରାମ ‘ବିଶାଳ ଚଟକ’ ବିଶାଳା ନାମକ
 ନଗରୀର ବିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରବି ଦେଇଥିବା ମନ୍ତ୍ରକୁ (ମନେ ମନେ)
 ବିଚାରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁରକ୍ଷା-କରନ୍ତେ; ଅସ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ
 ହେଲେ ! ଏହା ଉକ୍ତିରୁ ରାମ ମୁନିଙ୍କୁ ବିଶାଳା ନଗରୀର କଥା ପଚାରିବାକୁ
 ସେ ସମ୍ମତ ଅଟା ଦେଲେ ।

ବାସର ନିଶିଏ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ରହି । ଚନ୍ଦ୍ରଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହରଷ ହୋଇ ।
ବାନପଦେ ଏ ସ୍ଥଳ ମନୋହର । ଭରତେ ଉପଭବ, ବୀରବର । ୫୨ ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ପଟ୍ଟମହାଞ୍ଜରୀ

ବିଡ଼ୋଳା ସୁଧାଂଶୁ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତ ସମାନ ।
ବେନିଭ୍ରାତା ମୁନି ସଙ୍ଗେ ଦେଖେ ସେବନ । ୧ ।
ବୃକ୍ଷତଳ ନିପିପନ୍ତ୍ର ତହିଁ ଏକାବ୍ରତ ।
ବଳ୍ଲବ ପିତାନ୍ତ ଭର ଜଟା ଧରନ୍ତ୍ର । ୨ ।
ବେଦ ସାର ମୂଳ ସଦା ସୁମନା ଫଳଦ ।
ବାସ ବୃକ୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅତି ସ୍ଥିର ହୃଦ୍ୟ । ୩ ।

୧ମ ପଦ—ବିଡ଼ୋଳା—ଭଦ୍ର । ସୁଧାଂଶୁ—ଚନ୍ଦ୍ର । ଗୁରୁ—ବୃହସ୍ପତି ।
୩ୟ ପଦ—ବେଦସାର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେଦୀ, ଯାହାକି । ସୁମନା—ସୁସ୍ଥ,
ନିର୍ମଳ ମନ । ଫଳଦ—ଫଳଦାତା, କରଦାତା (ବାହୁକ ଫଳ ଦାତା) ।

*୨ ଷଡ୍ ପଦ—“ସେମାନେ ସେହି ନଗରରେ ଏକ ଅତ୍ୟୋତ୍ତମ ରହୁ,
ସବାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଗମନ କଲେ । ବୀରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଏ ସ୍ଥଳକୁ କାଢ଼ିନ ପଦରେ
ପଥ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ରଚନା କଲେ ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ଓ ୨ୟ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର । ଓ ବୃହସ୍ପତି ଭଦ୍ରାବସ୍ଥା ମିଳିତ ହେଲା ପରି
ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦ୍ଵାର ଭାର ବଶାମିତ୍ରଭାଷଣ ମିଳି ଦିବ୍ୟବନ ନାମକ ତପୋବନ
ଦେଖିବାକୁ ଯିଲେ । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ, ସେହି ତପୋବନରେ ଥିବା
ବୃକ୍ଷରୂପ ଓ ଭଟ୍ଟମାନେ ଏକାଠାର ଦେଖା ଯାଉଅଛନ୍ତି । ସେ ହେତୁ ବୃକ୍ଷ-
ମାନେ ଭଟ୍ଟମାନଙ୍କ ପରି ଜଟା ଓ କବଳରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

୩ୟ ପଦ—ସେହି ସବୁ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବେଦୀ (ପିଣ୍ଡ)
ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେମାନେ ସବଦା ଭଟ୍ଟମାନଙ୍କୁ ବା କନକାସୀମାନଙ୍କୁ
ଫୁଲ ଓ ଫଳଦାନ କରି କହୁଅଛନ୍ତି ଧାରଣ ସୁବଦ ଅତି ସ୍ଥିର ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ
ସ୍ଥାନରେ ରହି କନର ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାରେ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଭଟ୍ଟମାନେ
ବେଦର ସାର ତପଃ, ସତ୍ତ୍ଵ, ଧ୍ୟାନ ଏମାନଙ୍କୁ ମୂଳ କରି ସବଦା ଅନନ୍ତ ମନରେ
ସ୍ଥାପନାବାସକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଫଳ (ଭକ୍ତାକର) ପ୍ରଦାନ କରି, ମନୋହର ପର୍ଣ୍ଣ-

ବନାଧାର ପ୍ରାୟେ ଲତାତଳ ମନୋହର ।
 ବସି ମିଛନ୍ତି କମଳ ହଂସ ତାପ ଦୂର । ୪ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରଚିତ୍ତ ବନ ପୁଷ୍ପ ଭ୍ରମରେ ସଦୃଶ ।
 ବିନୋଦ ଜନମାନଙ୍କ ହରୁଅଛୁ ଚିତ୍ତ । ୫ ।

ପର୍ଣ୍ଣକୟ—ପତ୍ର ସମୂହ । ସ୍ଥରହୃଦ—ଶାନ୍ତଚେତା । କାସ—ରହୁକା ସ୍ଥାନ,
 ବସ୍ତୁ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବନାଧାର—ଜଳାଶୟ । କମଳ—ପଦ୍ମ, ମୃଗ । ହଂସ—
 ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶୁକ୍ରହଂସ ।

୫ମ ପଦ—ବନ ପୁଷ୍ପ—ଜଳ, ପୁଷ୍ପାଙ୍ଗୁଳ । ଭ୍ରମରେ—ଆକର୍ଷି
 (ତର୍ପଣ) ରେ, ଭ୍ରମରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ।

ବୃକ୍ଷୀରରେ ସ୍ଥର ଚିତ୍ତରେ କାସ ବରୁ ଅଛନ୍ତି । (ବୌଦ୍ଧମି ବୌଦ୍ଧମି ଅର୍ଥକାର-
 ମାନେ ଏହି ପଦର “ଅତ ସ୍ଥର ହୃଦା” ଏହି ସ୍ଥଳରେ “ସ୍ଥ” ସ୍ଥାନରେ ‘ଥ’
 ଏହି ଅକ୍ଷରକୁ ରଖି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟିତ ପ୍ରକାରେ ଅର୍ଥ କରନ୍ତି) । ଯଥା—ସେହି ବୃକ୍ଷ-
 ମାନେ ସେପରି କେବାକୁ ମୂଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ କେବା ଉପରେ ରହି ସବୁକେଳେ
 ପୁଷ୍ପ ଫଳ ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅତଥୁର ଆଶ୍ରମଦାୟକ ‘କାସ’ ସୁଖକୟକୁ
 ପତ୍ର ସମୂହରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଭଗିମାନେ କେବା ଓ ‘ସାର’
 ଯକ୍ଷ ଏ ଦୁହେଁ ‘ମୂଳ’ ପ୍ରାଧାନ ଭାବରେ ଆଶ୍ରୟ କରି (ଯକ୍ଷ କେବା ଉପରେ
 ଦୃଢ଼) ଅଥବା ସଦୃଶ ସେହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳସ୍ଥ ‘କେକସାର’ ଶ୍ରେଷ୍ଠକେବା ଅର୍ଥାତ୍
 ପରସ୍ପର ପିଣ୍ଡ ଉପରେ କହି ନିର୍ମଳମାନା ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମିତ
 (କାହିଁକି) ଫଳ ଦାନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ‘ଅତଥୁର’ ଅତ ସ୍ଥର ‘ହୃଦା’
 ହୃଦୟରେ ପର୍ଣ୍ଣବୃକ୍ଷୀରରେ କାସ ବରୁଅଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସେହି କନରେ ଥିବା ଲତାମାନଙ୍କ ‘ଜଳ’ ମୂଳ ପ୍ରଦେଶ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଗୁଣିକ ପୁଷ୍ପରଣୀ ପରି ମନୋହର ହୋଇଅଛି । କାରଣ
 ପୁଷ୍ପରଣୀରେ ପଦ୍ମ ଥାଏ ଏବଂ ହଂସମାନେ କହିରେ ସନ୍ତରଣ କରି ନିଜ ନିଜର
 କଷ୍ଟ ଦୂର କରୁଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଏହି ଲତାମାନଙ୍କର ଜଳ ପ୍ରଦେଶରେ
 ମୃଗମାନେ ବିଶ୍ରାମ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥାନଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଜଳଯୁକ୍ତ ହୋଇ
 ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାପ ଦୂର କରୁଅଛି ।

୫ମ ପଦ—ସେପରି ଜଳାଶୟର ଜଳ ତଟପ୍ରଦେଶରେ କାକ ତର୍ପଣ
 ଜାତ ହେଲେ, ତାହାର ଶୋଭା ସେହି ଜଳାଶୟ ମୂଳରେ ବିହାର କରୁଥିବା
 ଭେଦମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ହରଣ କରେ, ସେହିପରି ଏହି ଭସୋଦନ ବୃକ୍ଷ ଓ
 ଲତାମାନଙ୍କର ଭ୍ରମର କୁମ୍ଭିତ ସାରା ପୁଷ୍ପ ରଖିରେ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସେହି
 କନରେ ବିହାର କରୁଥିବା ଭେଦମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ହରଣ କରୁଅଛି ।

କନର ଦେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଅଦିତ ପ୍ରଦାର ।
 ବସୁଦ ଅନୁଭବରେ ଶିଖୀ ଶୋଭାବର । ୬ ।
 ବରୁଣ ଦେବଦଣ୍ଡର ଉଦୟ ବରଜ୍ଜ ।
 ବହୁ ସୁମନା ସନ୍ତୋଷକର ହୋଇଥନ୍ତି । ୭ ।
 କନର ଦେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଦିବ ଛବି ଧର ।
 ବିକଳିତ ଦୈତ୍ୟ ଗଣ-ରୂପ ଅଛି ଧର । ୮ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ଅଦିତ—ଦେବମାତା   ବସୁଦ—ସୁତ,   ରୈମନ୍ତ୍ରୀଦା
 (କଣ୍ଠମନ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁଭବ—ଦେବ । ଶିଖା—ବୃକ୍ଷ, ମୟୂର, ଅଶ୍ବ ।

୭ମ ପଦ—ବରୁଣ—ଜଳାଧିପତି ଦେବତା, ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ । ଦେବ
 ବରୁଣ—ଭଦ୍ର, ସୁଭାଗ ବୃକ୍ଷ । ସୁମନା—ଦେବତା, ସୁସ୍ଥ ।

୮ମ ପଦ—ବିକଳ ରୂପ ମାତା । ଦୈତ୍ୟ—ରାକ୍ଷସ, ବଞ୍ଚାଗ୍ରସ୍ତ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ସେହି ଜଣେକନର କୌଣସି ଅଂଶ ଦେବମାତା ଅଦିତଙ୍କ
 ପରି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । କାରଣ ଦେବମାତା ସେପରି ସୁନ୍ଦର ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଦେହରେ
 ଦେବସ୍ବର୍ଗ (ମନୋହର) ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଏହି କନ ସେହିପରି ରୈମନ୍ତ୍ରୀଦାର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଦିତ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସୁଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍
 କଣ୍ଠମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ମାଡ଼ି ସଦା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବୁଥିବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହୋଇ
 ଥିବାରୁ କନର ଦେଉଁ ଦେଉଁ ଅଂଶ ମନୋହର ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

୭ମ ପଦ—ଅତି ମଧ୍ୟ ଦେବମାତା ସେପରି ବରୁଣ ଓ ଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଜନ୍ମ
 ଦରି ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅସୀମା ସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟାଧି କରୁଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଏହି
 କନର କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶର କରଣ ଓ ସୁଭାଗ ବୃକ୍ଷମାନେ ଜନ୍ମ ବହୁ
 ସୁସ୍ଥରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହୋଇଥିବାରୁ କନସ୍ଥଳୀ ଦଶଦିଗମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟାଧି
 କରୁଅଛି ।

୮ମ ଓ ୯ମ ପଦ—ସେହି କନର ଦେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଦୈତ୍ୟମାତା
 (ଦିବ) ଲବ ଛବି ଧାରଣ କରୁଅଛି । କାରଣ ଦୈତ୍ୟମାତା ସେପରି ଦୈତ୍ୟ
 [ରାକ୍ଷସ] ମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କରି ଅଛନ୍ତି, ଏ ସେହିପରି ‘ଦୈତ୍ୟଗଣରୂପ’ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ
 ଜନ୍ମ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଦିବ ଯେପରି ମନୋହର କଣ୍ଠପରି ରଖିଙ୍କର ସ୍ବରୂପରେ ସବୁଦେଲେ
 ଅତି ଅଧିକ ଭାବରେ ପୁଣି ପବନକୁ ଖେଳାଉଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍, ଦିବ

କପ୍ତାରିଲୁ ସକନଳାତାକୁ ନିରନ୍ତର ।
 ବିଶେଷତ ମୁନି ନଗରେ ସେ ମନୋହର । ୧ ।
 ବନର ବେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ରଞ୍ଜିନେ ରଞ୍ଜିନ ।
 ବନତା ପ୍ରାୟେ ଅରୁଣ ସୁପର୍ଣ୍ଣ ସୁମନ । ୧୦ ।
 ବନର ବେଉଁ ପ୍ରଦେଶ କଦୁ ଶିବ ବହୁ ।
 ବିଦୁବୁଦର ହୋଇଲୁ ନାଗରଞ୍ଜରହୁ । ୧୧ ।

୧୨ ପଦ—ମୁନି ନଗରେ—କୃଷୀପଳ ନଗରେ, ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷରେ ।

୧୦ମ ପଦ—ରଞ୍ଜିନେ—ରକ୍ତବନ୍ଧନ ବୃକ୍ଷରେ । ରଞ୍ଜିନ—
 ଅନୁରାଗଜନକ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଭିତ । ବନତା—ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ମାତା । ଅରୁଣ—
 ମୂର୍ଦ୍ଧାଙ୍କ ସାରଥୀ, ଉପତ୍, ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ଗରୁଡ଼, କୋମଳ ପତ୍ର ।
 ସୁମନ—ଅନନ୍ଦ ମନ, ସୁସ୍ଥ ।

୧୧ଶ ପଦ—କଦୁ—ନାଗମାତା । ନାଗେଶ୍ବର—ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ନାଗେଶ୍ବର ବୃକ୍ଷ ।

କୃଷୀପଳର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ, ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଅପୁରମାନେ କଳିଷ୍ଠା ଅବତଙ୍କ ପୁତ୍ର
 ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଭୟ ପାଇ ପିଲା ଦିନୁ ଘର ଗୁଡ଼ି ଗୁଲି ଯାଉଥିବାରୁ
 କିଛି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଖେଳାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ପବନ ଦେବତା ହୋଇ
 ତାଙ୍କଠାରୁ ତଳ ହୋଇଥିବାରୁ, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଭୟ ନ କରି ପିଲାଦିନେ ଘରେ
 ରହୁଥିଲେ ଓ କିଛି ଛାତ୍ର ଅତି ଆଦରରେ ଲଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ) ।
 ସେହିପରି ପବନ ଏହି ବନର ମନୋହର ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷ ସଂହୃଦ୍ଧ କେଉଁ
 ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଅତି ଅଧିକ ଭାବରେ ସବୁକେଳି
 କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି । (ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷ ରକ୍ତିକ ଅତିଶୟ କେଜା ହୋଇ
 ଥିବାରୁ ଅତି ଧୀର ପବନରେ ମଧ୍ୟ ଦୋହଲୁ ଅଛନ୍ତି ।

୧୦ମ ପଦ—ସେହି ବନର ଅନ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ରକ୍ତବନ୍ଧନ
 ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗରୁଡ଼ ମାତା ବନତାଙ୍କ ପରି
 ଦେଖା ଯାଉଛି । କାରଣ ବନତା ସେପରି ଅରୁଣ ଓ ଗରୁଡ଼ ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କ
 ଦ୍ଵାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଏହି ବନର ରକ୍ତବନ୍ଧନ ବୃକ୍ଷସବୁଙ୍କ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟ
 ଉପତ୍, କ୍ରେ ବର୍ଣ୍ଣ କୋମଳ ପତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଅଛି ଓ ପୁଷ୍ପ ବିମଣ୍ଡିତ
 ହେଇଅଛି ।

୧୧ଶ ପଦ ସେହିପରି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ନାଗମାତାଙ୍କର
 ଶୋଭାକୁ ଧାରଣ କରିଅଛି । କାରଣ ନାଗମାତା ସେପରି ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠମାନଙ୍କ
 ଦ୍ଵାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେ ପ୍ରଦେଶ ସେହିପରି ନାଗେଶ୍ବର ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ
 ଦ୍ଵାରା ଶୋଭିତ ହେଇଅଛି ।

କନ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ସଙ୍ଗୀତର ସାଧା ।
 ବ୍ୟୋମଲସିକା ନଈନେ ହୋଇଅଛି ମେଳା । ୧୨ ।
 ଭରତ ଗଙ୍ଗବଂଶାନେ ଗୀତ ସାତସ୍ବର ।
 ବିତାଳ ହୋଇଣ ରାଗ ଜାତ ମନୋହର । ୧୩ ।
 ବସନ୍ତ ବାସ କରିଛି କେଦାରହୁଁ ମେଳ ।
 ବିଚଳିତ ପହୁଁରେ ସଦା ସୁମରଦଳ । ୧୪ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ସରକାର ନୁହେଁ ଏ ଚରଣ ।
 ବିଶ୍ବାମି କଲେ ବୌଦ୍ଧିବମେଠେ ରଘୁସୁତ । ୧୫ ।

୧୨ଶ ପଦ—ପ୍ରଦେଶ—ଅଂଶ । ବ୍ୟୋମଲସିକା—ନୂଆନଈର,
 ଭରତଅ ପକ୍ଷୀ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବିଚଳ—ନିର୍ମଳ । ଗଙ୍ଗବଂ—ଗାୟକ, ବୋକଳ ।
 ରାଗ—ଗୀତର ରାଗ, ସେହୁ ।

୧୪ଶ ପଦ—ବସନ୍ତ—ବସନ୍ତ ରାଗ, ହରିଦାକସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ । କେଦାର
 —ରାଗ ବିଶେଷ । ଅଳକାଳ—ମନ୍ଦ । ସୁ-ମରଦଳ ଉତ୍ତମ ମର୍ଦ୍ଦଳ, ସୁଷ୍ପ ।

୧୨—୧୪ଶ ପଦ—କନର କେଉଁ ଅଂଶ ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ପରାୟ
 ହୋଇଅଛି । ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ସ୍ବର୍ଗ ନଈକାର ନୃତ୍ୟରେ ରୁଚିତ ହୋଇ ପରାୟ
 ଏହା ଭରତଅ ପକ୍ଷୀର ନୃତ୍ୟରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି । ଗଙ୍ଗବଂଶ ଧରା ଗାନ
 କରୁଥିବା ଦୁର୍ଗାୟକମାନଙ୍କର ମୁନ୍ଦର ରାଗ ଓ ତାଳ ବିଶେଷ ସପ୍ତସ୍ବର ଗାନରେ
 ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ମୁଗ୍ଧିତ ହୋଇ ପର (କନର କେଉଁ ଅଂଶ) ବୋକଳର ଅନୁରାଗ
 ଜଡ଼ିତ ସପ୍ତସ୍ବରରେ (ସାତ=ସୂକ୍ଷ୍ମ; ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ବର ମଧ୍ୟ ହେବ) ମୁଗ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି ।
 (ସଙ୍ଗୀତଶାଳାରେ ତାଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ହୁଏ) କନ ପ୍ରଦେଶରେ
 ମଧ୍ୟ ତାଳ ଗଛ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାଳାରେ
 ବସନ୍ତ ରାଗ ବାସ କରଥାଏ, କେଦାର ରାଗ ମଧ୍ୟ ମିଳିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଥିରେ
 ଉତ୍ତମ ମର୍ଦ୍ଦଳମାନ କାଜୁଥାଏ । ସେହିପରି କନ ପ୍ରଦେଶରେ ବସନ୍ତପକ୍ଷୀ
 (ହରିଦାକସନ୍ତ) ଓ ବୃକ୍ଷମୂଳର ମନ୍ଦା ସବୁ ରହୁଅଛି, ଅଥ ମଧ୍ୟ
 ସୁନ୍ଦର ପାଖୁଡ଼ା ସବୁ (ସୁମ—ସୁନ୍ଦ, ଦଳ—ପାଖୁଡ଼ା) ପଦ୍ମନରେ ବିଚଳିତ
 ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

୧୫ଶ ପଦ—ସେହୁ ମନ କଥା କଣ୍ଠିନା କରୁଥିଲେ ଧୂଆଁ ସରକାର
 ନୁହେଁ । ସେ କନରେ ଥିବା ବିଶ୍ବମିତ୍ରଙ୍କ ମଠରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବିଶ୍ବାମି କଲେ ।

ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଗୁହମାନେ ଭୂବତେ ମିଳିଲେ ।
 ଦ୍ରୁତଗୁରୁ ଦଣ୍ଡୀ ଅସି ଅଶିଷ ବହୁଲେ । ୧୬ ।
 ବୋଧୁ ବିବିଧ ଅଶନେ ମନ ତାହାଙ୍କର ।
 କପିଲେ ଶୁଦ୍ଧରେ କନ୍ଦୁକରେ ଅଙ୍ଗଣର । ୧୭ ।
 ବିଗତ ଭୟ ହୋଇଣ ଶୁଷ୍କସକ ହେବୁ ।
 ବୋଇଲେ ରଘୁନନ୍ଦନ ଅରମ୍ଭ ହେ ଚନ୍ଦ୍ର । ୧୮ ।
 ବଡ଼ ପ୍ରକାଶରୁ ରାଶି ଅନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ।
 ବିବିଧ ବିଧି ସମିଧେ ଯଦି ଅରମ୍ଭିଲେ । ୧୯ ।
 ବାତହୋତ ପ୍ରୟା ନାଦ ଶ୍ରବଣେ ଅସୁସେ ।
 ବ୍ୟାଧିବନ୍ତେ ପରବେଶ ହୋଇଲେ ସମୀପେ । ୨୦ ।
 ବସୁଧୂଧ ଧୃତ ହୋଧେ ପ୍ରତ୍ୟୁଳିତ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ବିଶ୍ୱକେତୁ ନାମ ପୁନଃ ପୁନଃ ବୋଲିଛନ୍ତି ।

୧୬ଶ ପଦ—ଅଶନ—ଭୋଜନ । ଅଙ୍ଗଣ—ଅଗଣା ।

୧୭ଶ ପଦ—ବିଗତଭୟ—ନିର୍ଭୟ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଯଦି ।

୧୯ଶ ପଦ—ସମିଧ—ହୋମକାଷ୍ଠ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବାତହୋତ ପ୍ରୟା—ସ୍ୱାଦ୍ୱା ଦେବା । ଅସୁସେ—
ରାକ୍ଷସମାନେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱକେତୁ—ମାର ।

୧୬ଶ ପଦ—(ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅସିକାର ଶବ୍ଦର ଶାର) ଗୁହମାନେ ଓ
ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀମାନେ ଅସି ଭୂବତ ମିଳିଲେ । ତାହାପରେ ଦ୍ରୁତଗୁରୁମାନେ ଓ
ଦଣ୍ଡୀମାନେ ଅସି ଅଶିଷାଦି କଲେ ।

୧୭ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନାନା ପ୍ରକାର ଭୋଜନରେ
ତାହାଙ୍କର ମନକୁ ବୋଧ କରି ରାସରେ ଲଜ୍ଜା କରଣରେ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ
କହିଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ—ରାମ କହିଲେ, “ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କଠାରୁ
ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯାଗ ଅରମ୍ଭ କର ।”

୧୯ଶ ପଦ—ରାମ ଏହି କଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଅନନ୍ଦ
ହୋଇ ନାନାପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞୋପବିତରଣ କିନିଷ ଓ ହୋମ କାଷ୍ଠରେ ଯାଅ ଅରମ୍ଭ
କଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ରାକ୍ଷସମାନେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସ୍ୱାଦ୍ୱା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଶବ୍ଦ-
ତରରେ ଅସି ଯଦି ସମୀପରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ସେ ରାକ୍ଷସମାନେ ଶବ୍ଦ ଧରି ଅଛନ୍ତି ଓ କ୍ରୋଧରେ ଅତି
ହୃଦ୍ୱଳିତ ହୋଇ ମାର ମାର କୋଇ ଥରକୁ ଥର କହୁଅଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଘ୍ରଶକ୍ତ ଅଭାଶେ ଗୋ ପର ପଳାଇବ ।
 ବୋଲି କେନିଅର୍ଥେ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷିତ୍ବ । ୨୨ ।
 କାଶି ଧନୁ ଦୃକେ ଧରି ଶୀଘ୍ରମ ଲୟୁଣ ।
 ବାହୁଁ ଅନ୍ତରୁ ବାହାର ଏ ରବ ଶ୍ରବଣ । ୨୩ ।
 ବୋଲି ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥଳର ନାମ ପୁନଃ ପୁନଃ ।
 ବାହୁନୀ ଦୁହିଳି ସେନା ତୁଣର ସମାନ । ୨୪ ।
 ବାତାସ୍ତେ ମାୟାତ ଲକ୍ଷେ ପୋଜନେ ପକାଇ ।
 ବିଭବସୁ ଅସ୍ତେ ଦେଲେ ସୁବାହୁ ଜଳାଇ । ୨୫ ।
 ବିଭେଦରେ ଲକ୍ଷଣ ସମସ୍ତ ସେ ନ୍ୟ-ବସ୍ତ ।
 ବଂଶଭ୍ରାତୁଁ ତାକୁ ସେ କୁଠାରପାଣି ପରି । ୨୬ ।

୨୨ଶ ପଦ—ରକ୍ଷିତ୍ବ—ମୁନି ସଂହତ ।
 ୨୩ଶ ପଦ—ବାହୁ—ଲତା ମଧୁର ।
 ୨୪ଶ ପଦ—ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥଳର ନାମ—‘ରବ’ । ବାହୁନୀ—ସେନା ।
 ୨୫ଶ ପଦ—ବାତାସ୍ତେ—ପବନାସ୍ତରେ । ବିଭବସୁ ଅସ୍ତ—ଅସ୍ତେୟାସ୍ତ ।
 ୨୬ଶ ପଦ—କୁଳର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତୀକ ‘ବଶ’ ଶୁଣି ବଶର ଅନ୍ୟ ନାମ
 କାଉଁଶ, ଅତଏବ ‘ବଶଭ୍ରାତୁ’ ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର କୁଳକୁ କାଉଁଶ ମନେ କରି ।
 କୁଠାରପାଣି—ଶର ।

୨୭ଶ ପଦ—ଗୋରୁସବୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗଲ ଗ୍ରହଣରେ ପଳାୟନ କରିପରି
 ମୁନିମାନେ “ରକ୍ଷ ସ ରକ୍ଷସ” କହୁ ପଳାଇ ଗଲେ ।

୨୮ଶ ପଦ—(ମୁନିଙ୍କର) ଏପରି ଶକ୍ତି (ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ଶକ୍ତି) ଶ୍ରବଣ
 କରି ସମ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟେ କାଶି ଓ ଧନୁକୁ ଦୃଢ଼ର ସହତ ଧରି ଲତା
 ଅନ୍ତରାଳରୁ ବାହାର ହେଲେ ।

୨୯ଶ ଓ ୩୦ ପଦ—ସେ ଦୃଷ୍ଟେ ‘ରବ ରବ’ ବୋଲି କହୁ ଆସିଲେ ।
 ମାୟାତ ଓ ସୁବାହୁ—ଏ ଦୁଇ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଦେଖ ସମାନ ମନେ କରି
 ପବନାସ୍ତରେ ମାୟାତ ଦେବତାକୁ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଓ ଅନ୍ତ
 ଅସ୍ତରେ ସୁବାହୁ ରକ୍ଷସକୁ ପୋଡ଼ି ଦେଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—କ୍ଷେପମାନଙ୍କୁ କାଉଁଶ ଗଛ ମନେ କରି ଶରର କୁଠାର
 ଦ୍ବାରା କାଉଁଶ ଗଛ ନିମ୍ନ କଲ ନ୍ୟାୟ ଲକ୍ଷଣ ରକ୍ଷସ ବଶ ବିଶେଷ ଭାବରେ
 ବିନାଶ କଲେ । [କହ ବଶ ଭ୍ରାତୁ—ଗଜାସୁର ବଶଧର କୋଇ ଭବି ଲକ୍ଷଣ
 ମଦାଦେବଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲେ)] ।

ବହୁବଳାକୁ ଅଫୁକା ପୁଣିଦେବା ଥିଲେ ।
 ବହୁ ରଙ୍ଗ ଶୋଣିତେ କି ମନ୍ଦାର ଫୁଲିଲେ । ୨୭ ।
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ଶସାବଲ ନେହୁଁ ଚିନ୍ତାକୁଲେ ।
 ବସ୍ତି ହେଲ ଅଳ୍ପ ମୋ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଅନୁକୁଲେ । ୨୮ ।
 ବସାଇଲେ ଅଧଃସ୍ଥିତେ ହଟରେ ହିସ୍ତକୁ ।
 ବାହୁଡ଼ି ସେ ଆରମ୍ଭିଲେ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ନିଃଶବ୍ଦ । ୨୯ ।
 ବାସବାଦ ଦେବେ ହବି ଲୁଣ୍ଠି ତୋଷ ହେଲେ ।
 ବାହୁଡ଼ି ପୁରକୁ ରାମଭଦ୍ର ପରୁରଲେ । ୩୦ ।
 ବସୁଳ କାମ୍ୟକ ବନେ ଥରେ ଭ୍ରମିଯିବା ।
 ବୋଲି ବାହାବଲେ ମୁନି ସେନି ବେନି ସୁଦା । ୩୧ ।
 ବାଟେ ସେ ବନରେ ପଡ଼ିଥିଲା ଦକ୍ୟଲୋ ।
 ବଶୋଇଁ ରାମଚରଣ ଲଗି ସେ ଅବଳା । ୩୨ ।

୨୮ଶ ପଦ—ବସ୍ତି—ଅଶ୍ବର । ବାସ୍ତ—ସେତକ । ଶସା—
 ରାସ୍ୟମାତା କିତ ।

୩୨ଶ ପଦ—ବଶୋଇଁ—ବଶାମ କରୁଁ ।

୨୭ଶ ପଦ—ପୁଣିଦେବା ବହୁ କାଳରୁ ଅଫୁକା ଥିଲେ [ରାସ୍ୟମାନେ
 ଯାଗ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିବାକୁ ଯନ୍ତ୍ରଦର୍ମୀ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ରାମ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପୁଣିକୁ ରାସ୍ୟଙ୍କ ରକ୍ତରେ ରଙ୍ଗ କରିଦେଲେ । ଏହା ଦେଖି
 ମନ ହେଲା, ସେ ମନ୍ଦାର ସୁସ୍ପରେ ପୁଣି ଦେବାକୁ ପୂଜା କଲେ କି ?

୨୮ଶ ପଦ—ରାସ୍ୟ ମାତା ଚିନ୍ତାରେ ଅତୁଳ ହୋଇ ନେହରୁ,
 ଲେଦେ ବୁଢ଼ାଇଲା । (ସେ ଲୁଣ୍ଠି) ଅଳ୍ପଠାରୁ ମୋ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଅନୁକୂଳରେ
 ଅଶ୍ବର ହେଲା ।

୨୯ଶ ପଦ—କୌତୁହରେ ହିସ୍ତକୁ ରଜାକୁ ଅଧଃସ୍ଥିତେ ଯେଉଁ
 ବିଶ୍ବାମିତ୍ର ବସାଇଥିଲେ, ସେ ନିଉଁସ୍ଥିରେ ବାହୁଡ଼ି ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୩୦ଶ ପଦ—[ଯାଗ ହେବାରୁ] ଲୁଣ୍ଠିକ ଦେବତାମାନେ ଯନ୍ତ୍ରଭାଗ
 ପାଇ ତୋଷ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯନ୍ତ୍ର ଶେଷ ହେଲା । ତାହା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର
 ବିଶ୍ବ ମିତ୍ରକୁ ପରୁରଲେ, “ଆମେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଛୁ ।”

୩୧ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ବିଶ୍ବାମିତ୍ର ‘କହ କାମ୍ୟକ କନକ ଥରେ
 ବୁଲିଯିବା’ ଏହା କହ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ସେନି ବାହାରିଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ—ସେ କାମ୍ୟକ କନକ ଯିବା ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର
 ପଥର ପଡ଼ିଥିଲା । ବିଶ୍ବାମ କରବା ବେଳେ ରାମଙ୍କ ଚରଣ ଲଗି ସେ ପଥର
 ଝାଁ ହୋଇଗଲା ।

ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ଅନାଇଁ ଭାବି ରହୁଅଛି ।
 କଳାତାର ବଳିତାର ପ୍ରଭା ଏକାକୃତ । ୩୩ ।
 କନପ୍ତିୟ ଗୋପଦାନୀ ରମଣୀ ଏ ଲେବେ ।
 କନପ୍ତିୟ ଗୋପଦାନୀ ରମଣୀଏ ଲେବେ । ୩୪ ।
 ବିଶ୍ୱାସି କର-କନକ-କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ ।
 ବି-ସ୍ୱାଦିବର କନକ କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ । ୩୫ ।
 ବାସରେ ଅଛନ୍ତି ଶୋଭା ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମୋଧରେ ।
 ବାସରେ ଅଛନ୍ତି ଶୋଭା ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମୋଧରେ । ୩୬ ।

୩୩ଶ ପଦ—କଳାତାର—ସୁଷ୍ପକାଟିକାର । କଳିତା—ରମଣୀ । ପ୍ରଭା—ଦୃଶ୍ୟ ବା କାଳ୍ପି ।

୩୪ଶ ପଦ—କନପ୍ତିୟ—ଗୌତମ ମହର୍ଷି (କନ ପ୍ତିୟ ସାହାଙ୍କର) ଲେବେ—ଅକଲେକନ ଦ୍ୱାରା । କନପ୍ତିୟ—କୋକିଳ । ରମଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ, କମଳାୟା ।

୩୫ଶ ପଦ—କର-କନକ କଦମ୍ବ—ଉତ୍ତମ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟସୁବର୍ଣ୍ଣ ସମୂହ । ରୁଚିରେ—ମନୋହର ଭାବରେ । ବି-ସ୍ୱାଦି—ପକ୍ଷିସମୂହ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବାସରେ—କସ୍ତୁରୀ, ସୁଗନ୍ଧଦ୍ୱାରା । ଅଛନ୍ତି—ଅବୃତ୍ତ, ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ । ତୁମ୍ଭ—ସମ୍ମୁଖ, ଅଗ୍ରାନ୍ତ । ପଦ୍ମୋଧରେ—ପ୍ରମଦ, ନାରଦେଲ ବୃକ୍ଷ ।

୩୩ଶ ପଦ—ରାମ ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ତାହୁ ଅନାଇ ଭାବିଲେ, ‘ଏ ବାମନ କନର ଦାନ୍ତି ଓ ଏ ବାମାର ଶୋଭା ଏକାକୃତ ହୋଇଅଛି ।’

୩୪ଶ ପଦ—‘ଏ କନ କୋକିଳଙ୍କର ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ପୃଥୁଗରେ ମନୋରମ ଅଟେ । ଏ କଳିତା ମଧ୍ୟ ମୂଳଙ୍କର ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ଲେବେ ମଧ୍ୟରେ କମଳାୟା ଅଟେ ।’

୩୫ଶ ପଦ—‘ଏ କନ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ, କର, ପକ୍ଷୀ, କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି; ସେହିପରି ଏ କଳିତାଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁଭ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଦାନ୍ତିରେ ଦେଖାପାମନ ।’

୩୬ଶ ପଦ—‘ଏ କନ ସୁସ୍ଥ ସୌରଭରେ ଆମୋଦିତ ଓ ଅତି ଉଚ୍ଚ ନାରଦେଲ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଛାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ କଳିତା ମଧ୍ୟ କଦମ୍ବ ଉଚ୍ଚତମ ପ୍ରମଦ ବୃକ୍ଷରେ ଅଛାଦିତ କରି ଶୋଭା ପାଇଅଛି ।’

ବେଣୀ କେଶରେ ରଞ୍ଜନ ସିନ୍ଦୂର ଗିତାରେ ।
 ବେଣୀ କେଶରେ ରଞ୍ଜନ ସିନ୍ଦୂର ଗିତାରେ । ୩୬ ।
 କଳା, ମଞ୍ଜିକଢ଼ି, ପୁଲ ମଣ୍ଡନ ଅତୁଲ ।
 କଳା, ମଞ୍ଜିକଢ଼ି, ପୁଲ ମଣ୍ଡନ ଅତୁଲ । ୩୭ ।
 ବିବେକ ବିବେକ ପୁରା କଲେ ଦଶରଥ ।
 କରାନ୍ତା ହେଲା ଶିଳା କି ବିଷୟ ଏଥୁ ?
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୋଲେ ଅହେ ମିତ୍ରବଣୀ ଶୁଣ ।
 ବିଧାତା ଭଗ୍ନ ଭବଣୀ ସୁନ୍ଦରମା ଟାଣ । ୪ ।
 ବିଧାତା ସବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଧାମ କର କରୁ
 ବୃନ୍ଦାବ ଶୁଭ ମାଟିଲେ ଦେଖି ଏହା ଗୁରୁ । ୪୧ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବେଣୀ—ଦେବତାଙ୍କ ବୃଷ । କେଶର—ନାଗେଶ୍ୱର
 ବୃଷ । ରଞ୍ଜନ—ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ବୃଷ । ସିନ୍ଦୂରଗିତା—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ ବିଶେଷ ।
 ୩୭ଶ ପଦ—ଅତୁଲ—ଉପମାସ୍ଥାନ ।
 ୪୦ଶ ପଦ—ମିତ୍ରବଣୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଣୀୟ । ସୁନ୍ଦରମାଟାଣ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର
 ଗର୍ବ ।
 ୪୧ଶ ପଦ—ବୃନ୍ଦାବ—ଭକ୍ତ । ଶୁଭ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୩୬ଶ ପଦ—‘ଏ କନ ଦେବତାଙ୍କ, ନାଗେଶ୍ୱର, ସିନ୍ଦୂର, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ
 ବୃଷରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଏ କନିତା କେଶରେ ପଡ଼ିଥିବା ବେଣୀ, ସିନ୍ଦୂର
 ଓ ଚଳକ ଗିତାରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି ।’
 ୩୭ଶ ପଦ—‘ଏ କନ କାଠିପିଲାଗଛ ଏବଂ ଅତୁଲମୟ କଥା ଓ
 ଫୁଲରେ ଶୋଭିତ ମଞ୍ଜି ଗଛରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି । ଏକଗିତା କଳା, ମଞ୍ଜିକଢ଼ି
 କାନପୁଲ, ଅତୁଲ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି ।’
 ୪୦ଶ ପଦ—ସୁମ ସେ କନିତାକୁ ଗୁହଁ ଗୁହଁ (ମୁନିଙ୍କୁ) ପଚାରିଲେ,
 ‘ପାଶାଣ କହ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲା; ଏଥିର କାରଣ କଣ ?’
 ୪୧ ଶ ଓ ୪୨ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କହଲେ, ‘ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଣୀ ସୁମକନ୍ତ !
 ଶୁଣ । ବିଧାତା ଭବଣୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗର୍ବ ଭଗ୍ନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
 ନିଧାନ ସ୍ତ୍ରୀ (ଏହୁ ଅତୁଲ୍ୟା) ନିର୍ମିତ କଲେ । ତାହାର ଶୋଭା ଦେଖି ଭକ୍ତ ଓ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୁହେଁ (ତାହାକୁ ନେବା ନିମିତ୍ତ) ମାଗିଲେ ।’

ବୁଲି ଧରଣୀ ଯେ ଅଗେ ଆସିବ ତପନେ ।
 କାମଲେଚନା ତାହାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଲେ । ୪୬ ।
 କତ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ଭ୍ରମିଗଲେ ଦୁଇ ଦେବୋତ୍ତମ ।
 ବ୍ୟଜନ ଶୁଭନ ବରୁଣଲେ ଗଉଁଚମ । ୪୭ ।
 ବୋଇଲେ ତୁମ୍ଭେ ନ ଗଲ କିମ୍ପା ଏ ନିମିତ୍ତେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ସେ କର ଯୋଡ଼ନ୍ତେ । ୪୮ ।
 ବିଷ୍ଣୁ କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ହୋଇ ପୁରୋହିତ ।
 କତ ଅଭିମାନ ପାଇ ରବି ପୁରୁଷତ । ୪୯ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାୟା ହେବାରୁ ତପନ ନିବର୍ତ୍ତ ।
 ବିରହ ସେହୁ ବିଷୟେ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତି । ୫୦ ।
 ବର୍ଣ୍ଣାବରଣ ମନ୍ତ୍ରକୁ ସେଦନ୍ତୁ କପିଲେ ।
 କାହ୍ନାବଟ ତଳେ ରାମା ସଙ୍ଗ ମନାସିଲେ । ୫୧ ।

୪୬ଶ ପଦ :—ତପନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ମହେନ୍ଦ୍ର—ଭଦ୍ର ।

୪୭ଶ ପଦ :—କାହ୍ନାବଟ—ପ୍ରୟାଗସ୍ଥିତ ସୁନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କଟବୃକ୍ଷ ।

୪୬ଶ ପଦ—ବିଧାତା କହଲେ,—ଯେ ଧରଣୀକୁ ଶୀଘ୍ର ବୁଲି ଆଗ ଆସିବ, ତାହାକୁ ଏ କାମଲେଚନା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।”

୪୭ଶ ପଦ—“ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି କାଣୀ ସ୍ଫୁରିବାରୁ ଭଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧରଣୀ-ବୁଲିବାରୁ ଗଲେ । [ସେତେବେଳେ] ଗୌତମ ରବି (ବିଧାତାଙ୍କ ପାଖରେ) ପଞ୍ଜା ପକାଉଥିଲେ ।”

୪୮ଶ ଓ ୪୯ଶ ପଦ—“ବ୍ରହ୍ମା ଗୌତମକୁ କହଲେ,—ଏ କନ୍ୟାପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ନ ଗଲ କିମ୍ପା ? ଏହା ଶୁଣି ଗୌତମ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗୁରୁ ପାଶ ବୁଲି ଆସି କରଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତେ (ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗୁରୁପାଶ ବୁଲିବା ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ଗର୍ଭରେ ସ୍ଥିତ ଭ୍ରମଣକୁ ବୁଲିବା) ବ୍ରହ୍ମା ନିଜେ ପୁରୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ (ଗୌତମ ଓ ସେ କନ୍ୟା ଅଭିମାନଙ୍କୁ) ବିବାହ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେତକିବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭଦ୍ର (ପୃଥିବୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତନରୁ ଫେରି ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି) କତ ଅପମାନିତ ହେଲେ ।”

୪୯ଶ ପଦ—“ସେହୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ହେବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିକଟ ରହଲେ, ମାତ୍ର ଭଦ୍ର ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ ବିରହ ହୋଇଥିଲେ ।”

୫୦ଶ ପଦ—“ସେହୁଦିନ ଭଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାବରଣ ମନ୍ତ୍ର କପିଲେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ କାହ୍ନାବଟ ତଳରେ ରାମା ସଙ୍ଗ ମାନସ କଲେ ।”

ବସନ୍ତ, ବୋକଳ, ଅନନ୍ତକୁ ଉଦ୍ଧାଟନେ ।
 ବରଗିଲେ ଅତି ସହ କର ଏହି କନେ । ୩୮ ।
 ବାହୁବେୟଠାରୁ ପାଲଟାଇ ମନୋହର ।
 ବନ୍ତୁ ବିକାରକୁ ମାନ୍ୟ କରିଣ ଅନ୍ତର । ୪୯ ।
 ବିନତି ଏକାନ୍ତେ ଦେଖି ଯେତେ ଭାବେ ହେଲେ ।
 ବିସମ୍ମତ ସମ୍ମିତକୁ କହି ନ ଜାଣିଲେ । ୫୦ ।
 ବରବେଶ କହୁ ରସେ ମାନସ ଭଣ୍ଡାସୁ ।
 ବୃଷଦଂଶ ରୂପେ ପଦାୟତ ଛୁଣି ଅସୁ । ୫୧ ।
 ବଳପର ବିନୟୀ ଗୌତମ ସଗୁରନ୍ତେ ।
 ବିଗ୍ରହେ ସଦୃଶରୂପ ବହୁ ଲିଙ୍ଗ ହୃଦେ । ୫୨ ।

୪୮ ଶ୍ଳୋକ—ବାହୁବେୟ—ଅଶ୍ୱିନୀମାର ।
 ୪୯ ଶ୍ଳୋକ—ବନ୍ତୁ ବିକାର—ମୁଖବିକୃତି ।
 ୫୦—ଶ୍ଳୋକ—ବୃଷଦଂଶ—ବିଗ୍ରହ ।
 ୫୧ ଶ୍ଳୋକ—ବଳପର—ଭଦ୍ର । ବିଗ୍ରହ—ଦେବ ।

୪୮ ଶ୍ଳୋକ—“ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାଟନ କରିବାପାଇଁ ଭଦ୍ର ବସନ୍ତ ଭଦ୍ର,
 ବୋକଳ ଓ ବନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଅତି ସହକର ଏହି କାମ୍ୟକ କନକୁ ପେଷିଲେ ।”

୪୯ ଶ୍ଳୋକ—“ଭଦ୍ର ବିକୃତି ମୁଖକୁ ଛାଡ଼ି (ଘୋଡ଼ାପରି ମୁହଁ
 ହୋଇଥିବାରୁ) ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ରୂପକୁ ଅଶ୍ୱିନୀମାରଙ୍କଠାରୁ କଦଳ
 କରାଇଲେ ।”

୫୦—ଶ୍ଳୋକ—“ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଦେଖି ଭଦ୍ର ଯେତେ ଭାବରେ
 ବିନୟ କରି କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ସମ୍ମତ ବା ଅସମ୍ମତ କିଛି ଜାଣିପାରୁନାହିଁ ।”

୫୧ ଶ୍ଳୋକ—“ଗୌତମଙ୍କ କେଶ ପରି କେଶ ଧରି ଶୂଙ୍ଗାର ରସରେ
 ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ମନକୁ ଉଦ୍ଧାସ କରିବା ସମୟରେ ରାଜି ତପସ୍ୟାକୁ ଫେରିଲେ । ତାଙ୍କୁ
 ଦେଖି ଭଦ୍ର ମାତାର ରୂପ ଧରି ପଳାଇଗଲେ ।”

୫୨ ଶ୍ଳୋକ—“ଗୌତମ (ଧ୍ୟାନ କଲରେ ଜାଣି ପାରି) ଭଦ୍ରଙ୍କୁ
 ପରୁରନ୍ତେ, ସେ ବିନୟ ସ୍ତବାଣ କଲେ । ମୁନି କ୍ରୋଧରେ ଶାପ ଦେଲେ,—ତୁମ୍ଭର
 ଲିଙ୍ଗ ଭଗ୍ନ ହେଉ, ଦେହରେ ସଦୃଶ ଯୋନି କହ୍ନନ କର ।”

ବୋଲି ରସାଣ ଦେମାଳୀ ପାଷାଣ କରାଇ ।
 ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଧର ଗଜେ-ଦାସ କଲେ ଯାଇ । ୫୩ ।
 ବାଜି ତବ ପଦ-ଗଜ ଲଭଇ ସୁଗତି ।
 କନ୍ଦଲ ଶ୍ରୀରାମେ ଶୁଣି ସେ ମୁନି ଭାରତୀ । ୫୪ ।
 କନ୍ଦଳ ପତିରେ ହୋଇ ଉଦିତ ସେନେନ୍ଦ୍ର ।
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପୁଣି ହସ ହସ ହୋଇ କହୁ । ୫୫ ।
 ବିଶ୍ୱମୋହ-କନ୍ୟା ଏ ଦେଖିଲେ ଯେତେ ରମ୍ୟ ।
 ବିଦେହ ଦେଶେ ଧରୁଛୁ ସୁଦରାଏ ଜନ୍ମ । ୫୬ ।
 ବିଦ୍ଧ ବିଦ୍ଧ ଥିଲ ଶିଳା ଏହାକୁ କରାଇ ।
 ବିଭର୍ତ୍ତି ଏ ସୀତାର ଚରଣଦାସୀ ଏହି । ୫୭ ।
 କର ସମେ ସୁଗମେ ଜଗତେ ନାହିଁ ଯେଣୁ ।
 କେମାମକେଶ ଧନୁରାଶୁ ସ୍ୱପ୍ନମୁର ତେଣୁ । ୫୮ ।

୫୩ଶତ୍ ପଦ—ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଧର-ଗଜେ—ହମାଳୟ ପର୍ବତରେ ।

୫୮ ଶତ୍ ପଦ - ସୁଗମେ—ଶୋଭାରେ । କେମାମକେଶ—ମହାଦେବ ।

୫୩ଶତ ପଦ—“ଭଦ୍ରକୁ ଏହା କହୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଅତୁଲ୍ୟାଙ୍କ ପାଷାଣ କରି ଭଣି ଯାଇ ହମାଳୟ ପର୍ବତରେ ଦାସ କଲେ ।”

୫୪ଶତ୍ ପଦ—“ ଅତୁଲ୍ୟା ହୁଏ ପାଦ କାକିତାରୁ ଉତ୍ତମଗତ ଅର୍ଥାତ୍ ପାଷାଣଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତ ପାଇଲେ ।” ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଏ କଥା ଶୁଣି ଅତୁଲ୍ୟା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ (ଏ ସାକ୍ଷ ତରେ ବିଷ୍ଣୁ ଜାଣି) କନ୍ୟାପନା କଲେ ।

୫୫ଶତ ପଦ—ସେ ଅତୁଲ୍ୟା ଗୌତମଙ୍କ ପାଶକୁ ଯିବାପାଇଁ ଅଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ଯାଇ ପଦଙ୍କର ହେତୁପାତ୍ରୀ ହେଲେ । ପୁଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ହସ ହସ ହୋଇ ରାମଙ୍କୁ କହିଲେ—

୫୬ଶତ୍ ଓ ୫୭ଶତ୍ ପଦ—“ ଏହି ଜଗତ୍‌ମୋହନୀ କନ୍ୟାକୁ ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖିଲ, ମିଥୁନାନେ (ଏହାଠାରୁ କଳି) ଏକ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ପୃଥ୍ୱୀ ମଧ୍ୟରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ବିଶେଷରେ ଶୁଣ ବାଧା ସେ ସୀତାଙ୍କର ଚରଣ ଦାସୀ ପଥର କରିବ—ଏହି ଯୁକ୍ତରେ ଏହାକୁ (ଏ ଅତୁଲ୍ୟାକୁ) ପଥର କରାଯିବ ।”

୫୮ଶତ୍ ପଦ—ଯେ ହେତୁରୁ ଦ୍ରୁତାଶ୍ରରେ ତାହାର ଶୋଭା ସମାନରେ କରି ନାହିଁ, ତେଣୁ ମହାଦେବଙ୍କ ଧନୁରାଶି ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱପ୍ନମୁର ହେବ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଶିବଧନୁ ଯେ ଭାଙ୍ଗିବ, ସେ କନ୍ୟାକୁ ବିଚାଡ଼ କରିବ—ଏହି ପକ୍ଷ ରଖି ସ୍ୱପ୍ନମୁର କରାଗଲା) ।

ବାରଧ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ତବ ହେଉ ଅତିଶୟେ ।
 ବନ୍ଧିବ ଦୁଆ ତା ରକ୍ଷା ପଳୋଦୟେ । ୫୯ ।
 ବିଭବବନ୍ଧୀ ଦୋଳେ ଅଛୁ ପରମ୍ପରା ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସାର-ସୁନ୍ଦରୀ ରମ୍ୟା ଅପସରା । ୬୦ ।
 ବିଭବ ଜ୍ୟୋତିର୍ଭାଗୀ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଇ ।
 ବିଲସ୍ତ ପ୍ରଭାତ ପ୍ରଭା ପେମନ୍ତ କରଇ । ୬୧ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ କରଇ ରମ୍ୟା ତଥା କହେ ରାଶି ।
 ଦାସୀ ଓଦେ ଏ ସୁନ୍ଦର ଉପଲକ୍ଷ ରାଶି । ୬୨ ।

୫୯ତମ ପଦ—ବାରଧ୍ୱ—ବାରଦ୍ୱ ।

୬୦ତମ ପଦ—ବିଭବ ବନ୍ଧୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧୀ (ସୁମନ୍ତ) ।

୬୧ତମ ପଦ—ବିଭବ—ପ୍ରଭା । ଜ୍ୟୋତିର୍ଭାଗ—ଜୁହୁଜୁହୁକା ଶୋକ ।

୫୯ଶତ୍ ପଦ—“ତୁମ୍ଭର ବାରଦ୍ୱ ଦେଉ ଭଲ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ ।
 (ସୁବାଦ୍, ମାୟାତ ଇତ୍ୟାଦି ରାମସକ୍ତ ମାୟାକାରୁ ଯେ ବାରଦ୍ୱ ଜଣା ଯାଇଛି, ତା
 ଧନୁର୍ଭାଗରେ ଅତିଶୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ) । ଅମ୍ଭ ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବାର ପଳ
 ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭେ ସେ ସୀତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ହୁଅ ।”

୬୦ତମ ପଦ—(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ବାଣୀ ଶୁଣି) ରାମ କହଲେ, “ପୁଣ୍ୟ
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ପର—ରମ୍ୟା, ଅପସରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସାର ସୁନ୍ଦରୀ । (ସୀତା କ’ଣ
 ତାଙ୍କଠାରୁ କଳି ସୁନ୍ଦରୀ ?)”

୬୧ ଓ ୬୨ତମ ପଦ—ରାଶି କହଲେ, “ଜୁହୁଜୁହୁକା ଶୋକ ରାମରେ
 ତେଜ ଦେଖାଇ ସେପରି ପ୍ରଭାତରେ ନିଜ ନିଜ ଜ୍ୟୋତି ଗୁପ୍ତ କରନ୍ତି, ସୀତା
 ଜାତ ହେବାକୁ ରମ୍ୟା ସେହିପରି ହେଉଣି ।” ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏ ସୁନ୍ଦର ବାସୀ
 ପଦରେ ରଚନା କଲେ ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କାଳୀ

ବିଜୟୀ-ବୀର । ବିଜୟ ବର ଯିବା ମିଥୁଳାପୁର ।
 ବାହାର ହୋଇ ବିହାର ତହିଁ କରନ୍ତି ମୁନିବର ।
 କରଦେହା ଯେ ସୁନ୍ଦରାବ୍ରଜେ ଅମୂଲ୍ୟ ଚୋରଣୀ ।
 ବଞ୍ଚିମାନ ସେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ନାହିଁ ନୋହିବ ପୁଣି । ୧
 ବଶିବରଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ ଉଚ୍ଚାଟନ ତା ଗୁରୁ ।
 ହିଂସୁସୁନ୍ଦରୀ ସେ ପୁରନ୍ଦରୀ ତାହାକୁ ବୋଲିବାରୁ ।
 ବହୁଲ ବିହ ପ୍ରଭ ଏ କାହିଁ ଶୋଭାସଂଗ୍ରହ ପାଇ ।
 ବଣା ବିବେକ ପଣ୍ଡିତ ଲେକମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧ ଦେଇ । ୧ ।

୧ମ ପଦ—ସୁନ୍ଦରୀ ବ୍ରଜେ—ସୁନ୍ଦରୀ ସମୂହରେ । ଚୁଡ଼ାମଣି—
 ଶିରୋମଣି ।

୨ୟ ପଦ—ବଶିବରଣ ମନ୍ତ୍ର—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କଲେ ସମସ୍ତେ ବଶ
 ହୁଅନ୍ତି । ସୁନ୍ଦରୀପୁରନ୍ଦରୀ—ସୁନ୍ଦରୀ ଶିରୋମଣି । ପଦ—ବାଦ୍ଧି ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—“ହେ ବିଜୟୀ ବୀର । ଗୁଲ ମିଥୁଳା ପୁରକୁ ଯିବା ।”
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହା କହିବାରୁ ତଳେ “ବାହାର ହୋଇ ଗଲେ । କାଟରେ ମୁନିବର
 କହିଲେ, ‘ସୀତା ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିରୋମଣି ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କପରି ସୁନ୍ଦରୀ
 ବଞ୍ଚିମାନ କାଳରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ଅତୀତ କାଳରେ ନ ଥିଲେ କା
 ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବେ ନାହିଁ ।”

୨ୟ ପଦ—“ସେ ସୀତା ବଶିବରଣ ମନ୍ତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି
 [ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଯେ ବୈଷ୍ଣବ ଗଣଭୂତ ହେବ] । ପୁଣି ତାଙ୍କର
 ମନୋହର ରୂପ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚାଟ ହେବେ । ବାଧାତା କର୍ମିତ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ସେ ଧନଶ୍ରେଷ୍ଠା; ଏହା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ବିହ
 ବାହୁଁ ଏବେ ଶୋଭାମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ରୂପ ଦେଇ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ପଣ୍ଡିତ
 ମାନଙ୍କର ବିବେକକୁ ବଣା କରୁଥିବାରୁ । (ପଣ୍ଡିତମାନେ କିଛି ବିଚାର କରି
 ନ ପାରି ବଣା ହେଉଅଛନ୍ତି) ।

ବିଗ୍ରହବାନ୍ତ୍ର କି ଫଟକନ୍ତ୍ର ବନକ ଅନାଇଲ ।
 ବାନ ବଢାଇ ଅଗ୍ନିରେ ଦହୁ ଶିଳେ ବସାଇ ହେଲ ।
 ବଣିକଶ୍ରେଣୀ ଅସମ ଜାଣି ହେଲେ ପ୍ରହାରଦାମ ।
 ସୋଇ ହୁଲେ ରତନ ଦୋଲେ ଚେତକ ଲକ୍ଷ ସେନ । ୩ ।
 ବରର ଜ୍ୟୋତି ଲଭି ସେ ଶୁଭ ବିଦ୍ୟୁ ଲକ୍ଷଣ ଏତେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ଉପଶା ହୋଏ ଲକ୍ଷଣ ଯାହା ଦର୍ଶନ ମାତେ ।
 ବଢାଇ ଘ୍ରାନ ବଣ୍ଟାବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟର ଦରେ ଲଗି ।
 ବାସସ ମେଳ ବେତକା ଫୁଲ କେତେ ମନକୁ ରୁଚି । ୪ ।
 ବାହୁକି ବର୍ଣ୍ଣ ବର ସେବନ ମନକୁ ମନାଇଲ ।
 ବରବର୍ଣ୍ଣନା ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦନା ଏଣୁ କି ବୋଲଇଲ ।

୩ୟ ପଦ—ବିଗ୍ରହବାନ୍ତ୍ର—ଦେହଶୋଭା । ବନକ—ସୁନା । ବାନ—
 ବାନ୍ତି ବା ଶୋଭା ।

୪ମ ପଦ—ବାହୁକି ବର୍ଣ୍ଣ—ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତମ ବର୍ଣ୍ଣ । ସୁରସ୍ତିୟା—ରତ ।
 ସୁର—ସୁରଣ କର ।

୩ୟ ପଦ—“ତାହାଙ୍କ ଶରୀରର ଅନିବଚନୀୟ ଶୋଭାକୁ ଦେଖି ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 (ମୁଁ ଏହାପରି ହେବି ମନେ କରି) ଅଗ୍ନିରେ ନିଜ ଅଙ୍ଗକୁ ଦହେଇ ଦେଇ, ବସି
 ପଥରରେ ନିଜକୁ ବସାଇଲ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବଣିଆମାନେ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତିକୁ
 ସମାନ ନ ହେବାର ଜାଣି ତାକୁ ପ୍ରହାର କଲେ । ତୁଳ ପାତ୍ରରେ ବସାଇ ତୁଳ
 ରତନ ପ୍ରମାଣ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । (ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତି ତୁଳନାରେ ଏ
 ରତନ ମାତ୍ର ଅଟେ) ।”

୪ର୍ଥ ପଦ—“ବିଜୁଳର ଜ୍ୟୋତିକୁ ଗୃହସ୍ଥମାତ୍ରକେ ତମ୍ଭୁ ବୁଦ୍ଧି
 ହୋଇଯାଏ । ସେ ବିଜୁଳ (ସୀତାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି) । କିନ୍ତୁ ଯାଇ ଦେଖାଦେବା
 ମାତେ ଲାଗି ଯାଉଅଛି । (ବିଜୁଳର ଶୋଭା ଯଥେଷ୍ଟାୟୀ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା
 ଚରସ୍ଥାୟୀ; ବିଜୁଳକୁ ଦେଖିଲେ ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯାଏ, ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତିକୁ ଗୃହ୍ୟଲେ
 ଅଥ ବେଶିବେଳ ଦେଖିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ତେଣୁ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତିଠାରୁ
 ଉନ୍ନତ ହେବ) । ବେତକା ଫୁଲ ନିଜ ଦେହ ଶୋଭା ଓ ସୁବାସକୁ ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା
 ଓ ତାସନାଠାରୁ ଘ୍ରାନ ଦେଖି କିନ୍ତୁରେ ବଣ୍ଟାପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲଗି ରହଇ ।”

୫ମ ପଦ — “ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତିକୁ ସମାନ ହେବ କୋଇ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣହୋଇ
 ତାକୁ ସେବା କରି ମନ ମନାଇଲ । ତେଣୁ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦନା ସୀତା ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ ।

ବରବର୍ଣ୍ଣନା କରାଗଲା ବୋଲି ତାଙ୍କ ଦେହ ।
 ବରଷ ସ୍ୱର ପ୍ରସାଦି ସ୍ୱର ରକ୍ତ ନାମକୁ ପାଏ । ୪ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସମୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନମ ସେଉଁକାଳେ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶାନ୍ତି କଳଙ୍କେ ଜାଣି ନିର୍ମଳ ହୋଇଥିଲେ ।
 ବଦନେ ଜ୍ଞାନଙ୍କର ସମାନ ମନ ଜାଣିଟି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ।
 ବିମ୍ବବେଦନ ନୋହୁଏ ବର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦେଟି କାଟିଦେଇ । ୬ ।
 ବନଜ ଅଦରଶ କି ବାଦ୍ୟ ରକ୍ତ ଦୁଃସନ୍ତେ ଯୋଗ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଅହା କି ହଳ ଅହାଶ୍ଚୟ ସୁବାସ ମୁଖ ।
 ବିବେକ ତଳ ସୁଧା କଷ୍ଟୋଳ ଲବଣ୍ୟ ସ୍ୱରତରେ ।
 ବିକାଶ ହାସ କରଇ ହାସ-ହାସକୁ ନିରନ୍ତର । ୭ ।

୨ମ ପଦ—ବନଜ—ପଦ୍ୟ । ଅଦରଶ—ଦର୍ପଣ । ବିବେକ—ବିଚ୍ଛେଦ ।

ଅଧ୍ୟାୟ ପାଇଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଗୋରଚନା (ତାଙ୍କ କାନ୍ତିକୁ ସମାନ ନ
 ହୋଇ) ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରତି କ୍ୟାଜରେ ରତ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ
 ହେବାକୁ କାମଦେବର ସ୍ତ୍ରୀ ରତ ନାମକୁ ଧାରଣ କଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ସୀତାଙ୍କ
 ଶୋଭା ସହିତ କାମଦେବ ପତ୍ନୀର ଶୋଭା ଭୁଲିନା ବଳେ ରତ ଏ ପ୍ରମାଣ ହେବ ।)

୨ୟ ପଦ—“ଦେବତା ଅସୁର ମିଶ୍ର ସମୃଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରନ କରାବୁ
 ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ପୁଣି ଓ କଳଙ୍କ
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ) ହୋଇଥିଲେ । (ମୁଁ ଜ୍ଞାନଙ୍କର କଦନ ସହିତ
 ସମାନ ହେଲ) ଏହା ମନେ କରାବୁ ବିଧାତା ମୁଣ୍ଡଳାକାଟି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଭୁଲ
 ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ । (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୁଣିଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ସୀତାଙ୍କ କଦନକୁ ସମାନ
 ହେଲା ନ ହୁଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ତ କଳଙ୍କ ଓ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି;
 ସେ କା କିପରି ସମାନ ହେବ ? ମୁଁ ସୀତାଙ୍କ କଦନ ସହିତ ସମାନ ହେଲି,—
 ଚନ୍ଦ୍ର ବୃଥାରେ ଏହି-ବନ୍ଧୁ କରାବୁ ତାର ଗର୍ଭରୁ କାହାକୁ ବିଧାତା ତାକୁ
 ମୁଣ୍ଡଳା ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଣ୍ଡଳ ଭିତରେ ରଖିଲେ) ।”

୨ମ ପଦ—“ପଦ୍ୟ ଓ ଦର୍ପଣ ଏ ଦୁହେଁ ବାଦ୍ୟ କର ସୀତାଙ୍କ ମୁଖ ସହିତ
 ସମାନ ଦୁଃସନ୍ତେ କି ? (ସମାନ ହେଲେ ନାହିଁ) । ଲବଣ୍ୟ କରଣ୍ୟ ଶୀରେ
 ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଭଲ ଭଲ ଅମୃତମୟ ତରଙ୍ଗପରି ଶ୍ୱାସକୁ ଦାସ କରି ରଖିଥିବା ସେଉଁ
 ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ,— ସେଥିରେ ସୌରଭ ଓ ଅହ୍ଲାନାଦ ଭରସା ବିଦ୍ୟମାନ ।
 (ପଦ୍ୟରେ କେବଳ ସୌରଭ ଓ ଦର୍ପଣରେ କେବଳ ଅହ୍ଲାନାଦ ରଖ ଅଛି, ମାତ୍ର
 ସୀତାଙ୍କ କଦନରେ ଭରସା ଥିବାରୁ, ସେମାନେ ଭୁଲିନା ଦୃଢ଼) ।”

କଥୁ କଥୁର ଗନ୍ଧରୁ ତୁର ପବିତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ ଦର୍ଭ ।
 ବିକଶିତରେ ସେ ଉଦିତରେ ନ ଇନ୍ଦ୍ର ସନ୍ଦର୍ଭ ।
 ବିକଶିତ ସେ କୁମୁଦପୁଷ୍ପେ ଦିନେ ସନ୍ଦେହେ ବହୁ ।
 ବୁଢ଼ଣାମରେ ପଡ଼ି ଲଜରେ ଦୃଢ଼ ଅସୁଷ୍ଟ ଜାଲ । ୮ ।
 ବିସ୍ମାରିତ ତା ଲେଚନ ଗତାଗତ କରଇ ତୋଳା ।
 ବିଲଜ୍ଜିତ ସତରଞ୍ଜେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ଶିଖେ ସେ ଲାଳା ।
 ବାତେ ଚଳଇ ନୀଳୋତ୍ପଳକୁ ସେ ଛବି ଲକ୍ଷ ହେବି ।
 ବାଳକ କରେ ସାରେଣୀ କରେ ଖେଳା ତରୁଣ ଚେବି । ୯ ।

୮ମ ପଦ—ବିଧୁ—କପୁର । ବିଧୁର—ବାଦର । ଦର୍ଭ—ବୃଣ
 ସନ୍ଦର୍ଭ—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା, ଏଠାରେ ପୁଷ୍ପତା ।

୯ମ ପଦ—ବିସ୍ମାରିତ—ବିସ୍ମାରିତ । ବିଲଜ୍ଜିତ—ନିର୍ଜିହ୍ନ ହ୍ରମର ।
 ସବେଳେ—ପଦ୍ମ । ତରୁଣ—ଯୁବକ । ବାଳକ—ବିଧିତ । ସାରେଣୀ—ନଟ୍ଟି କା
 ନଟ୍ଟି ତାଟଣ୍ଡ ଖେଳନା ।

୮ମ ପଦ—“ସୀତାଙ୍କ ହାସକୁ ସମ ବୋଲି ଗନ୍ଧ କରିବାରୁ କପୁର
 ଶିଖେ ଶ୍ରବଣେ ଚୁଣ୍ଟି ହେଲା ! ପବିତ୍ରଦ୍ରବ୍ୟ ବୃଣ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ କୁମୁଦରେ ସୀତାଙ୍କ
 ହାସ ପରିପଟ୍ଟିକୁ ଲେଖିମାତ୍ର ସରି ହେଲା ନାହିଁ । କୁମୁଦମାନେ ସୀତାଙ୍କ
 ହାସପଟ୍ଟିକୁ ଦିନେ ହେଲେ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ଲଜିତ ହୋଇ ମସିବା ଇଚ୍ଛାରେ
 ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ, ମଃତ୍ର ଅସୁଷ୍ଟକଳ ଥିବାରୁ ନ ମରି ବଞ୍ଚି ରହିଲେ । (ସୀତାଙ୍କ
 ହାସପଟ୍ଟିକୁ କପୁର, ବୃଣ ଫୁଲ ଓ କୁମୁଦ ମଧ୍ୟ ସମାନ ହୁଏନ୍ତୁ) ।”

୯ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ବିସ୍ମାରିତ ଲେଚନରେ ଗତାଗତ କରୁଥିବା
 ତୋଳାକୁ ଗୁହ୍ୟ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହ୍ରମର ପଦ୍ମର ସଙ୍ଗ ହୋଇ ସେ ତୋଳା ଲାଳାକୁ
 ଶିଖୁଥିଲା । ତାହା ସେ କାହୁଁ ପାଇବ ? ନୀଳୋତ୍ପଳ ପଦନଦ୍ୱାରା ଗୁଳିତ ହେବା
 ଛବି ସେ ନେତ୍ର ତୋଳାର ଗତାଗତ ଛବିକୁ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ନେତ୍ର
 ତୋଳାର ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ନ ପାଇ ସାରେଣୀ ଯୁବକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଡେଇଁ ହୋଇ ବାଳକ
 ମାନଙ୍କଦ୍ୱୟରେ ଖେଳା କରୁଥିଲା । (ଡେ ଲାଉ ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 ଯୁବକ ମାନେ ସାରେଣୀକୁ ତ୍ୟାଗକଲେ; ମଃତ୍ର ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକମାନେ ବଞ୍ଚି
 ଜାଣି ପାଇ ନ ଥିବାରୁ ସାରେଣୀ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱୟର ହାତନିକଟ ହେଲା) ।”

କହୁ ତୁରନ୍ତ ନିକଟେ ପ୍ରୀତା ଗୁହ୍ୟ କମାଣେ ରହ ।
 କଣିଶ ଗତ ଧରୁଅଛନ୍ତି ପଶ୍ୟମକୁ କହ ।
 କଣ୍ଠ ହିଁ କପୁଁ ଶାଳିତ ସାଧୁ ହୁଏ କ କଳା ଶଙ୍ଖେ ।
 କହୁରୁପ ଏ ଅନ ପରାୟେ ଯଥା ଅପଣ ସୁଖେ । ୧୦ ।
 କପିନ ସନେ ପଶି ବହନେ ଚକ୍ରଲେ ହର ମୁଗ ।
 କଂସରେ କେହି ସେ ସମ ଧ୍ୟାୟୀ ମର ଇନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ।
 କାହୁଁ କର୍ମଘ୍ନନର ଶ୍ରମ କଲେ ପ୍ରାପ୍ତ କାହିଁ ?
 କମଳ ପଦାର୍ଥକୁ ସର୍ବଦା ସମଳ କଲ ଯହଁ । ୧୧ ।
 କସିରେ ତୁଲେ ଦଇବ କଲେ ଗୁଞ୍ଜା କି ରହ ପ୍ରାୟେ ?
 କଳିମିଶେ ଯେ ମୀନସମାଜେ , ଶଙ୍ଖନ କମେଇ ଯେ ।

୧୦ମ ପଦ — କମାଣ — ଧନ୍ତ । କଣିଶ — ଶର । ଶାଳିତ — ଚିହିତ
 ୧୧ମ ପଦ — ଗୁଞ୍ଜା — କାର୍ଯ୍ୟ । କମିଶ — ପଶ୍ୟମାତ ଶବ୍ଦ । କାଳୀ —
 ସୀତାଦେବୀ ।

୧୦ମ ପଦ — ସୀତାଙ୍କ ନେତ୍ର ଲେମ୍ବୁ କହୁ କହୁ ତୁରନ୍ତ
 ନିକଟରେ ରହୁଅଛି । ତାହାକୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ , ପଶ୍ୟମକୁ ଶର ଧନୁରେ ରହୁ
 ନେତ୍ରର ଗତ ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛି କି ? କହୁରୁପା ନୃତ୍ୟକର ମାନେ ନିଜ ଲୁଚାରେ
 ଭଲରୂପେ ଚିହିତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ସେ ଲେଚନଶର ରକ୍ତ , କୃଷ୍ଣ ଓ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ
 ଧାରଣ କରୁଅଛି । (ନେତ୍ରର ଉପରେ ଲେମ୍ବୁ ଥାଏ ଓ ପାଖରେ କହୁ ତୁରନ୍ତ
 ଥାଏ । ଶର ନେତ୍ର ଗତ ସହଜ ସମାନ ହେବା ପାଇଁ ମୂଳରେ ପଶ୍ୟ ଧାରଣକଲ
 ଓ କହୁ ଧନୁରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲ , ନେତ୍ର ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲପରି ଶର ମଧ୍ୟ
 ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ତଥାପି ସେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ପର
 ଦ୍ଵାରା ଗୁଚିତ ହୁଏ , ମାତ୍ର ନେତ୍ରଶର ସ୍ଵରୂପରେ କଲେ) ।

୧୧ମ ପଦ — ସୀତାଙ୍କ ନେତ୍ରର ଚଞ୍ଚଳତାରେ ମୁଗର ଗତ ହାର
 ମିତାରୁ ମୁଗ ଗହନ କନରେ ପଶି ଲାଗିଲା । ସେହି ମୁଗ କଂଶରେ କେହି ସୀତାଙ୍କ
 ନେତ୍ରର ଚଞ୍ଚଳତା କଥା ଚିନ୍ତା କରି ମର ଓ କହୁରେ ଯାଇ ଅବସ୍ଥାନ କଲ ।
 ନିଜେ ତ ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ , ଯାହା ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କଳଙ୍କିତ କଲ ଏହିମାତ୍ର
 ଫଳହେଲା । କର୍ମଘ୍ନନ ଲୋକ ସେତେ ଶ୍ରମକଲେ ସୁଖା ମନୋରଥକୁ ପାଇଥାଏ
 କି ? (କେକେହେଲେ ପାଏ ନାହିଁ) ।

୧୨ମ ପଦ — ଦେବ ବିଧାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳ ପାତ୍ରରେ କସିରେ ସୁଖା
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସହଜ ସମାନ ହୁଏ କି ? ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କରେ ଶଶା କସ ମଧ୍ୟ ସୀତାଙ୍କ

ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣିଲୁଣ୍ଡରେ ବେଗ ବେଗ ଅସାଧ୍ୟ ଭାଳି ।
 ବଡ଼ସ ପରି ନିଏ ଓଟାର ମନ-ମାନକୁ ବାଳୀ । ୧୬ ।
 ବିଲେବ କରି ଅଳକ ଫଣ ଏଥିକ ସମ ନୋହୁ ।
 ଦେତାଳ ବରଇବକୁ ଧାୟି ଶତ୍ରୁ ଗ୍ରହାର ବହୁ ।
 ବାସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଥରେ ଶକ୍ତ ଅଛୁ ତା କି ଲକ୍ଷିବା ?
 ବିଗଳିତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାଙ୍କ ଯୋଗିବା ନ ଯୋଗିବା । ୧୭ ।
 ବିଫଳ ହେବ ତୋଷିବା ଶିବ ତପସ୍ୟା ଗଙ୍ଗାକୁଳ ।
 ବଚନେ ନାହିଁ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ପହିଁ ଦେବା ଉପମା ହୁଇ ।
 ବିସୋରଥୁଲେ ଉରଜ ତଳି ନୋହେ ସେ ଶମ୍ଭୁ ଅଙ୍ଗେ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ସଦା ତ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାରିଲୁ ହାର ସଙ୍ଗେ । ୧୮ ।

୧୬ ଶ ପଦ — ଅଳକ — କୃଷି ବୃତ୍ତଳ । ବିଗଳିତାଙ୍କ — ବଳିକାଣ୍ଡନ ।

ନେତ୍ର ଗୁଣ୍ଡଳକୁ ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ରମାନେ ନେତ୍ରର ସମାନ ନହୋଇ
 ନିର୍ନମେଷ ହେଲେ , ଶଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ ଭୟରେ କମ୍ପିତ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କର ଅନୁରାଗ
 ରଞ୍ଜିତ କଷିଳ କଟାକ୍ଷ ପାଦ କନିଶ କଣ୍ଠାପରି ସୁରୁଷର ମନରୂପ ମାନକୁ
 ଏଟାର ନିଏ ।

୧୭ ଶ ପଦ — ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ଦେଖି ଫଣ ତାହାକୁ ସମାନ ନ ହୋଇ
 ଦେତାଳ ଭେରକ ଦୁହକୁ ଧାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ଗ୍ରହାର ସତ୍ୟକର । ସେଉଁଠି
 ଲକ୍ଷ୍ମଣର ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଅଛି , ତାହାକୁ ସେହି ଅଳକା ସହୃଦ
 ବାହୁ କି ବା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେବା ? ନିଷ୍ଠୁରଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଶତ୍ରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସହୃଦ ବାହୁ ? ବା
 ସମ କରିବା ? (ତାହା ସମାନ ହେବାର ଅନୁପସ୍ମୃତି) ।

୧୮ ଶ ପଦ — (ସୀତାଙ୍କ ଅଳକା ସହୃଦ ଉପମା ନ ଦେଲେ) ଚନ୍ଦ୍ରର
 ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ତପସ୍ୟା କରି ଶିବକୁ ତୋଷ କରିବାର ପରିଶ୍ରମ ବିଫଳ ହେବ ।
 (କବି ଏହା କହୁ ସାର ସୂକ୍ଷ୍ମ କହୁଛନ୍ତି) ମୁଁ ପାଶୋର ଦେଇଥିଲି ସେ ଶମ୍ଭୁ ତ
 ନିଜେ ସୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଥିବା ଶୁନ ସହୃଦ ସମାନ ନୁହନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
 ହୋଇ ତାଙ୍କ ହାର ସହୃଦ ହାର ମାନ ରହୁଛନ୍ତି । (ନିଜେ ଶିବ ସମାନ ନୁହନ୍ତି ,
 ଗଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ସମାନ ନୁହନ୍ତି , ତେବେ ସେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଶିବକୁ ପୂଜା
 କରି ବଡ଼ ହେବାକୁ ଲାଗିଛନ୍ତି , ସେ ବା ବିପରୀତ ସମାନ ହେବେ ?)

ବଢ଼ିମା-ତତ ଶୋଭାର ଶୁଭ ବଢ଼ିମା-ଗଠ ଦୋଳି ।
 ଦୋଳି ପାଟଳି ପା ବୋଲି ଟଳିବର ଉପମା ହୁଳି ।
 ଦର୍ଶିତ ସାର ଦାର ଡକାର ହୁସ୍ତ ତ ସାନ ହେଲ ।
 ଦୁଇ କି ପାଶ ବରନ୍ତେ ପାଶ ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ିଗଲ । ୧୫ ।
 ବ୍ୟତିରକ୍ତ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ତ ଦୁହେଁ ଖଣି ଉପମା ରୁଣ୍ଡ ।
 ବିମ୍ବ ନିର୍ମଳ କୃତମଣ୍ଡଳ-ଖଣି ମଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡ ।
 ବୋଲିଉଠିଛୁ ଦର୍ପଣ ଛୁ ଛୁ ବର ବଳକେ ସେହୁ ।
 ବନ୍ଧ୍ୟା କି ଖଣ୍ଡଗାଳି ପଦଗ ବରେ କଳଙ୍କ କହୁ । ୧୬ ।
 ବସବେଦାର ନାସାଦମ୍ଭର ବଜ୍ରା ବଳକୁ ଶୁଭ ।
 ବିନା ଦୋଷରେ ଶିକୁଳି ଛଳେ ଶାବୋଲ ଦିଏ ବେଦ ।

୧୭ଶ ପଦ—କରବେଦା—ପରମା ସୁନ୍ଦର । ଭଲନା—ଭଦ୍ରବନ୍ତ
 କା ଭଦ୍ରବନ୍ତ । ବନତାସୁତ—ଚରୁତ । ଖଗେନ୍ଦ୍ର—ପକ୍ଷି ସୁକ ।

୧୫ଶ ପଦ—ଶୋଭାସମୂହର ଅଧାର ଯେଉଁ ଶ୍ରବଣ ଯୁଗଳ, ତାକୁ
 ପାଟଳୀଫୁଲର ଉପମା ବସର ଦେବା ? (ଉପମାକୁ ପା, ଏହା କହୁ କହୁ) ସେ
 ଟଳିପଡ଼ିଲା । ଦାର ଡକାରର ଗୀର କଟିଗଲେ ହୁସ୍ତ ହେଲା । ହୁସ୍ତ ଅର୍ଥ ସାନ—
 ସେ କା ବସର ଶ୍ରବଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉ ? ସୁଖି ପାଶକୁ ଦର୍ଶି ସହଜ ଉପମା
 ଦେବାପାଇଁ ଦୁଇ ଖୋଳାନ୍ତେ ତାହା ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ପାଶ ମଧ୍ୟ
 ଉପମାଯୋଗୀ ନୁହେଁ ।)

୧୬ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ନିର୍ମଳ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ଉପମା ସମୂହକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି
 ବୁଝୁଅଛୁ; ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତସୌକ୍ଷ୍ମ ନୁହେଁ । ତନ୍ମୁମଣ୍ଡଳ ସେହୁ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳକୁ ଦେଖି
 ପରାବର୍ତ୍ତ । (ତନ୍ମୁମଣ୍ଡଳରେ କଳଙ୍କ ବିଦ୍ୟାମାନ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ
 ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ) ; ଦର୍ପଣ ବି ସେ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳକୁ ଭୁଲ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ—କାରଣ
 ଦର୍ପଣ ହାତରେ ଥିବା ମଲିକାର ସ୍ପର୍ଶରେ କଳଙ୍କିତ ହୁଏ । ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସେ ଗଣ୍ଡ
 ମଣ୍ଡଳକୁ ଉପମିତ ହୋଇ ନ ପାରେ—କାରଣ ପାଇବର ବରରେ ରହୁ ତାହା
 କଳଙ୍କିତ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୁନ୍ଦରୀ ସୀତାଙ୍କ ନାସିକା ସହଜ ଉପମିତ
 ହେବାପାଇଁ ଶୁକପକ୍ଷୀ ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ ଲୋକେ ବିନା ଦୋଷରେ ତାକୁ ଶିକୁଳିକକ
 ବୁଝନ୍ତି । ସେ ଗୁରୁ ପକ୍ଷୀ (ବୁଝି ଶୁନ), ତନ୍ମୟ ହୋଇ ହୃଦ ଦଥା ପାଶ୍ଵ ପାରିବ

ଚନ୍ଦ୍ର ଯିବା ହୋଇ ଉନ୍ମା ପାରିଲ ନାହିଁ ପାହୁ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାସୁତ ସିଦ୍ଧି ଉନ୍ମା ଶୁଣି ଶେଷେ ରଣ । ୧୭ ।
 ବୁଝାଇ ତଳ ଅସମେ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ ବହୁ ନାମେ ।
 ବସୁନ୍ଧି ଭୁଣ ଉପମା ପୁଣି ନିର୍ମାଣ ସବୁବର୍ଣ୍ଣେ ।
 ବେଶ୍ଟି ବରୁଣ ବେନିଶ କାଶ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ସଙ୍ଗେ ।
 ବ୍ୟାଜ ଗ୍ରାସିତ ମଳୟ ବାଜ ଭୁଳା ହେଲେ ଶ୍ଵାସେ । ୨୮ ।
 କାଳା ଅଧର ଅରୁଣ ପାର ଛବି ବହୁକା ଫୁଲ ।
 ବାଳ ଅରୁଣ ବେନି ଅରୁଣ ପଦ୍ମାନୁବାସେ ପୁର ।
 ବରଜ ସେହୁ ଦଣ୍ଡକେ ହୋଇ ସନ୍ତାପ ଚରୁଣଣ ।
 ବଦେ ସୁଦ୍ୟାରେ ମାଣିକ୍ୟ ଧାରେ, କେତେକେ କରି ଉଣ । ୧୯ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଭୁଣ—ରେ ରହିବାର ଫୁଲ । ବ୍ୟାଜମାନେ—ସର୍ବମାନେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଅରୁଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟସାରଥୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବରଜ—
 ବରଣ ।

ନାହିଁ (ଡେଇଁ ଦଣ୍ଡ ପାଉଅଛି) । ଚନ୍ଦ୍ର ଉନ୍ମା ନାସିବାକୁ ଗୁହଁ ପ୍ରକ
 ବରକାରୁ ଫଣିସିତ ହେଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ନାସିବା ଶୁଦ୍ଧ ନାସିବାଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଓ
 ଶୁଦ୍ଧ ନାସିବାଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅଟେ) ।

୧୮ଶ ପଦ—ଭଳ ସୁସ୍ଥ ସୀତଳ ନାସିବାକୁ ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 ଚନ୍ଦ୍ରାତା ତାକୁ ଭଲ ନାମ ଦେଇଅଛି । ପଶୁ ଚର୍ମରେ ନିର୍ମିତ ଭୁଣ (ଶର ରହୁକା
 ମୁଣା) କୁ ଡେଇଁ ସହଜ ଉପମା ଦେବା ବିଧିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ବର୍ଣ୍ଣ ନାସା ସହଜ
 ସମାନ ନ ହେବାରୁ, ବରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବେନି ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପଢ଼େ । ମଳୟ
 ପବନ ତାହାଙ୍କୁ ଫଣିସି ସହଜ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରଚିତ ହେଲା ।

୧୯ଶ ଓ ୨୦ଶ ପଦ—ସେହୁ କାଳାର (ସୀତଳର) । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଧରକୁ
 ସୁରଣ କରି କାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ (ସାରଥୀ) । ଅରୁଣକୁ ସଙ୍ଗରେ ବେନି
 ପଦ୍ମର ଅନୁରୋଧକନ ହେଲେ, ତଥାପି ସେ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ଦଣ୍ଡକ
 ମଧ୍ୟରେ ବରଜ ହୋଇ ସନ୍ତାପିତ ହେଲେ । ଅଗ୍ନିମୟ ଦେହରେ ଦଣ୍ଡାଭିତ
 ହେଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମାଣିକ୍ୟଠାରୁ ଜ୍ୟୋତିରୁ ଧାର ଆଣି ନିଜ
 ଅଙ୍ଗରେ ଢେଙ୍କନ କଲେ, ମାତ୍ର ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି
 ଗଲେ । ଯେପରି କାଳକ ଓ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଭଜନ ଭଜକର କଥା ଆଉ ଭଜନକୁ ମନେ
 ରହେ ନାହିଁ, ସେହିପରି କାଳର ଏ କଥା ମନେ ନ ରହିବାରୁ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ

ଶତ୍ରୁଳ ଡେବେ ମଜ୍ଜି ଅର୍ଣ୍ଣବେ ପୁଣିହିଁ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ବାଳ ବୃକ୍ଷର ଯଥା ପାସୋର ଦିନ ଦିନକ ତଥା ।
 ବୋଲିବା କାହୁଁ ମନ୍ଦାର ଅଭି ଧରିଛୁ ମନ୍ଦ ବାଳି ।
 ବୈଶ୍ନବୀ ହେବ ବିଗୁର ବିମ୍ବ ଉପ୍ପ ହେବ କି ବୋଲି ୧୨୩ ।
 ବିଦ୍ରୁମ ଯହିଁ କୁଣ୍ଡ ମସ୍ତକ ପୁଣିବା ବ୍ୟାଜେ ହୃଦ ।
 କଳିଙ୍ଗକ ଯେ ଅଲବେ ଭକ୍ତେ ମଳିନ ନ ସମ୍ଭାଦ ।
 ବୈଦିକ ଶୁଭେ ଲଲଟେ ଶୋଭେ ନାଗର ଯେ ଦିନୁର ।
 ବିହାର ସେ ତ ପରେ ଦଳିତ ଶୁପଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୨୧ ।
 ବକ୍ର ଦଶନ କଳ୍ପ ପ୍ରସନ୍ନ ହରଣେ କରୁ ଚିନ୍ତା ।
 ବସାର ଶାଣେ ବର୍ତ୍ତମାଣେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅଇ ଧାତା ।

୨୦ଶ ପଦ— ଅର୍ଣ୍ଣବ—ସମୁଦ୍ର । ବିମ୍ବ—କରଞ୍ଜିକାବୃତ୍ତି ।

୨୧ଶ ପଦ— ବିଦ୍ରୁମ—ପ୍ରକାଳ । କଳିଙ୍ଗକ—କଠୁଲ ସୁଷ୍ପ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ସବୁଥ ।

ପ୍ରତିଦିନ ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କଲେ । [ପ୍ରତିଦିନ ଲଢ଼ିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ
 କଥା ମନେ ନ ରହିକାରୁ ପୁଣି ପରଦିନ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି] । ଯେଉଁ
 ଅଧରକୁ କାଳସୂର୍ଯ୍ୟ ସମାନ ହେଇ ନାହିଁ, ତା ସହିତ ମନ୍ଦାର ପୁଷ୍ପକୁ ତୁଳନା
 କରିବା ବା କାହୁଁ କି ? ମନ୍ଦାର ‘ମନ୍ଦ’ ଏହି କଳିମାକୁ କବ୍ଜନ କରିଅଛି, [ତେଣୁ
 ସେ ଉପମିତ ହୋଇ ନ ପାରେ] । କରଞ୍ଜିକାବୃତ୍ତି କାଳାର ଅଧର ସହିତ ସମାନ
 ନ ହେବାରୁ ଅଭିମାନରେ ବୈଶ୍ନବୀ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ବିଗୁର ଦେହରେ
 ପାଉଁଶ କୋଇ ହେଇ କି ?

୨୧ଶ ପଦ—ପୋଡ଼ିଲା ତାଙ୍କ ଅଧରକୁ ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରି ଅପମାନ
 ଅପେକ୍ଷା ମରଣ ଶ୍ରେୟସ୍ବର, ଏହି ବିଗୁରରେ ହୃଦୟରେ କୁଞ୍ଜବିଦ୍ଧ କରିଉ
 ଅଛି । କଠୁଲ ଫୁଲ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମଳିନ ହୋଇଯାଏ, ତେଣୁ ତାକୁ
 ଗୋଡ଼ିବା ଦରକାର ନାହିଁ, [ତାକୁ ତୁଳନା କରିବା ଧୃଷ୍ଟିକା ମାତ୍ର] । ନାଗର
 ଲଲଟପଟରେ ମଜଲ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୋଭିତ ହେଉଥିବା ଦିନର ସେ ଅଧରକୁ
 ସମାନ ହେବାକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟତ୍ରାସ ଦଳିତ ହେଇ, ମାତ୍ର [ସମାନ ନ ହେବାରୁ]
 ସବୁଥ ମଧ୍ୟରେ ଲଢ଼ି ରହିଲା ।

୨୨ଶ ପଦ— ଶୁଭ ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ସାମାନ୍ୟ ଦେହକୁ ହରଣ କରିବାକୁ
 ଚିନ୍ତା କରିବାରୁ ବ୍ୟାଧି ତାଣି କରନ୍ତି ସମାନ ଶାଖରେ ତାକୁ ବସାଇ

ବୋଧାଇ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ରହୁ ନୋହୁ ମୁଁ ଦନ୍ତଦାସ ।
 ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ମୁକ୍ତା ବୋଲଇ ତାର କ ହେଲ ନାଶ ୧୨୨ ।
 ବାଲିକା ରଦ ଶେବଦ କୁଳକଳିକା ହୁଏ ପୁଟି ।
 ବାକ ଦେଖାଇ ସମାନ ନୋହୁ ଦାନ୍ତମୁଖ ପାଟି ।
 ଦୃଷ୍ଟରେ ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବ ନମ୍ବେ ଏକକ ଲଭି ଲଭି ।
 ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହେଲ ଉଣ୍ଡୁଳମାଳା ନାହିଁ ହେଲପ୍ରଭ । ୧୨୩ ।
 ବନ୍ଧାଇ ମିତ ଶାରଦା ନତ ହୋଇ ବଳେ ହୁଲେ ।
 ବାଣୀ ଭରଣା ସେ ସରସ୍ବତୀ ଦୁହେଁ ଲେବେ ବୋଲେ ।

୧୨୨ ଶ୍ଳୋକ—କହ—ଶୁଭ । ପ୍ରସନ୍ନ—ନିର୍ମଳବାନ୍ତି । ଶୁଭରକ—ମୁକ୍ତା ।
 ୧୨୩ ଶ୍ଳୋକ—ରଦ—ଦନ୍ତ । ଶେବଦ—ଦୁଃଖଦାୟକ । ଦାନ୍ତମୁଖ—
 ତାଳମୁଖ ।
 ୧୨୪ ଶ୍ଳୋକ—ଶାରଦା—ସରସ୍ବତୀ । ବନ୍ଧାଇ—ବାଣୀ । ବନସ୍ତ୍ରୀୟ—
 ବୋକଳ ।

ଦିଶି କେଉଁଠି ; ମୁକ୍ତା ଲଭି ହେବା ପୁଣି ‘ମୁଁ ଦନ୍ତର ଦାସ’ ଏପରି
 କହୁକାରୁ (ଶାମୁକା କଳନରୁ) ବିମୁକ୍ତ ହେଲୁ ; (ଲେବେ ଡେଇଁ ତାରୁ
 ମୁକ୍ତା କହିଲେ) । ଏହାହାର ମୁକ୍ତାର କିଛି ସତ ହେଲ କି ? (ଶୁଭ ରବ କହ
 ଦିଶି ପାଇଲ, ମୁକ୍ତା ଦାସକୁ ସ୍ବୀକାର କରି ସୁଦ୍ଧା ‘ମୁକ୍ତା’ ନାମ କହିଲ, ଅର୍ଥାତ୍
 ଶୁଭ କି ମୁକ୍ତା କେହି ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି)

୧୨୩ ଶ୍ଳୋକ—ସୀତାଙ୍କ ଦନ୍ତପଂକ୍ତ କୁଳକଳିକା ସନ୍ତ୍ରାସପ୍ରଦ ହେଲ
 (କୁଳ କଳି ଦନ୍ତ ପଂକ୍ତକୁ ଦେଖି ମନଦୁଃଖ କଲ) । ଡେଇଁ ତାହାର କୁଳସ୍ବ
 ପୁଷିଗଲ । ସୁଖି ପାଣିଲ ଡାଳିମ୍ବ ତାଙ୍କ ଦନ୍ତକୁ ସମାନ ହେବା ଅଶାରେ
 (ପାଟିପାଲ) ମଞ୍ଜି ସବୁକୁ ପଦାର୍ଥ ଦେଖାଇ, ମାତ୍ର ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 (ଲଜ୍ଜାରେ) ଅଧୋମୁଖରେ ଦୃଷ୍ଟର ଲମ୍ବୁରହିଲ । ତାହାର ଏକକ ମାତ୍ର
 ସର ହେଲ, ଅଧୋମୁଖରେ ଦୋଳମୁମାନ ହୋଇ ତପସ୍ୟା କଲେ ବେବେ
 ପଦା ସାମାନ ହୋଇ ପାଇବ । ତନ୍ତ୍ରୀଳ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲ, କାରଣ ତହିଁରେ
 ଦନ୍ତର ପ୍ରାୟ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଭ ନାହିଁ, ଡେଇଁ ତାହା ଉପମା ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୧୨୪ ଶ୍ଳୋକ—ସରସ୍ବତୀ ବିନୟ ପ୍ରଦାଣ କରି ସୀତାଙ୍କ କବଳ ସହଜ
 ମିତ ହେଲେ, ଡେଇଁ କେନେ ଓ କାନ୍ଦେବା ଉତ୍ତମୁକ୍ତ ଲେବେ ବାଣୀ ନାମ

ବନ୍ଧନା ତାର ହୃଦ୍ରେକ ସ୍ବର ପରବଶେ ସେ ଜାତ ।
 ବନସ୍ତ ସ୍ବଦ୍ଧ କୁହୁ ଯା କହୁ ଅନ୍ଧାର ଦଶି ପତ । ୨୪ ।
 ବଡ଼ ମଧୁର ଦ୍ରାକ୍ଷାରୁ ଗର ସେହି ଗୁହୁଣୀ ସ୍ଥାନ ।
 ବର୍ଣ୍ଣସୁରେ ତା ହୃଦ୍ରେକ ଟିକା ଅନ ଚରଣମାନ ।
 ବରୁଣାଶନ ଅମୃତ ପାନ ହୋଏ କେବଳ ମୁଖେ ।
 ବବେକ । ବେନ ଶ୍ରବଣେ ପାନ ଯାହା ବରନ୍ତି ମୁଖେ । ୨୫ ।
 ବରତ୍ସ ରସସାର ବିଶେଷ ଚିତ୍ତେ ଦିବ୍ୟପାତ୍ର ।
 ବଧାତାଙ୍ଗୁଳ ଚିତ୍ତରେ ଝଲି ନାରଙ୍ଗ ବେତେପାତ୍ର ।
 ବହୁ ହିରେଣ୍ୟା ହିସ୍ତରେ ଦେଖା ବଶ୍ୟକୁ ନାହିଁ ଲକ୍ଷେ ।
 ବ୍ରତ କାଞ୍ଚିତ ବସୋତକ୍ରାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶିଳାକୁ ଭକ୍ଷେ । ୨୬ ।

ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବାଣାସ୍ବର ସରସ୍ବତୀଙ୍କ କବନର ସମାନ ହେବ ନାହିଁ । ବାରଣ
 ପର ହସ୍ତରେ ବାଣାର ସ୍ବର ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ [ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ କବନ ସ୍ବର ପ୍ରକାଶିତ
 ହୁଏ] ସୀତାଙ୍କ ସ୍ବର ଶୁଣି କୋକିଳକୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ । ଅନ୍ଧକାର ଦଶିକାରୁ ସେ
 ‘କୁହୁ’ ‘କୁହୁ’ ଅନ୍ଧାର ଯାହା କହୁଅଛି ତା ସତ ଅଟେ ।

୨୫ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ କବନ ଦ୍ରାକ୍ଷାରସଠାରୁ କଡ଼ ମଧୁର ଓ
 ଗୁହୁଣୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କର୍ଷଣେ ଅନ ଚରଣମାନ ହୃଦ୍ରେକ
 ପିତା ଲଭେ । । ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ ଖାଇଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ବାଦ ଯେପରି ଭଲ ଲାଗେ
 ନାହିଁ, ସେହିପରି ତାଙ୍କ କବନ ଶୁଣିଲେ, ଅନ୍ୟର କବନ ସୁଖକର ହୁଏ ନାହିଁ ।
 ସେହି ଅମୃତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ, ତାହା କେବଳ ମୁଖରେ
 ପାନ କରାଯାଏ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ କବନାମୃତ ଶ୍ରୁତିମୁଖରେ ଲେବେ ପାନ କରନ୍ତି ।
 ହେ ବବେକକନ୍ତ ଲୋକ । ସୀତାଙ୍କ କବନ ଯେ ଅମୃତଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହା
 ଚିତ୍ତେ ଭର ।

୨୬ଶ ପଦ—ବଧାତା ଉଦ୍ଭିମ ପାତ୍ରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠରସମାନ ପରାୟଣକେଲେ
 ତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳ ଚିତ୍ତ ଧାରଣ କରନ୍ତି କି ?—ଏପରି ସେହି ଚିତ୍ତେ (ଅର୍ଥାତ୍
 ଦୁଃ କୋମଳ ଚିତ୍ତେ) ତାକୁ ନାରଙ୍ଗ ଉପମାସୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ବେତେପାତ୍ର ।
 (ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ) ।
 ସେତ ନାରଙ୍ଗ—ଯାହାର ରଙ୍ଗ ନାହିଁ । ସୀତାଙ୍କ ବଶ୍ୟ ଉପମା ଦେବାକୁ
 ଚଳିଲେକରେ ଅଭି ବନ୍ଧି ନାହିଁ, ତେଣୁ ତାହା ହିରେଣ୍ୟା ଧାରଣ କରିଅଛି
 [ଏହାହାର ବସୁନ୍ଧାକାର ସୁତନା ମିଳୁଛି] । ବସୋତସରୁ ତାହାଙ୍କ ବଶ୍ୟ
 ସମାନ ହେବେ କୋର ଲଜ୍ଜା କରି ଯୋଡ଼ି ରକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି । [ବଠୋର
 ତପସ୍ୟାବାସ ଗୋଡ଼ି ରକ୍ଷଣ କରି ତପସ୍ୟା କରାଯାଏ] ।

ବ୍ୟକ୍ତ ଇଷଣାମାନଙ୍କ ଉଣା ମୁଖମଣ୍ଡଳେ କରୁଁ ।
 ବଳାପି ଶିଶୀ ତମରୁ ଦେଖି କହନ୍ତି କେଣ ଗୁରୁ ।
 କରନ୍ତୁ ଏଣି ପୁରୁଷ ଆଣି ଉତ୍ପାଟି ଛେଦି ଜନେ ।
 ବିଦି ଏତକ ମୂଲ୍ୟ କୋଲି କି ଦେଖାନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ । ୨୭ ।
 ବିବେକା ଯେହୁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟର ଦାଲିବା ବ୍ୟାକେ କେଶେ ।
 ବ୍ୟୋମଧୁମକୁ ତାହା ସମକୁ ଇଷିବା କି ମାସେ ?
 ବିରାବ କରି ନୋହେ ମୁଁ ସର ବୋଲି ଉଦୟ କାଳେ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ସବୁ ଉପମା ଯହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଛେଦିଦେଲେ । ୨୮ ।
 ବିଦର୍ଶନକା ସେ ସମେ ମହା ବାଣି କୁହୁତେ ସ୍ନେହ ।
 ବିଷ ଯେ କଳା ସଙ୍ଗମେ ମେଳା କାଳେ କାଳୀୟ କହୁ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବଳାପି—ବାଦ । ଶିଶୀ—ମୟୂର । କରନ୍ତୁ—ମୟୂର ।
 ୨୮ଶ ପଦ—ବ୍ୟୋମଧୁମ—ମେଘ । ବିରାବ—ବିଶେଷ ଶବ୍ଦ ।
 ୨୯ଶ ପଦ—ବିଦର୍ଶନକା । ପୂର୍ଣ୍ଣବିଦ୍ୟା (ସମୂହ) । ବାଣି—ଲହରୀ ।
 ବିଷ—ଜଳ । ଅବିଚିତ୍ରତା—ଗୋଳିକାଣ୍ଡ । ତମସ—ଅଜ୍ଞାନ ।

୨୭ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ମନୋହର କେଶ ଉପମାମାନଙ୍କୁ
 ନୂନ କରେ । (ଏମସ୍ତ ଉପମା ମୁଖମଣ୍ଡଳ ନିକଟରେ ହାର ମାନନ୍ତି । ତେଣୁ ମୟୂର
 ଓ ତମରାମୁଗ (ଉପମତ ହୋଇ ନ ପାରି) ବଳାପ କରି କହଲେ, “ଆମ
 ପୁରୁଷ ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହଜ ଭୁଲିଗାୟୁ ହେଉ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ଯେତେ ମୟୂର
 ଓ ତମରାମୁଗଙ୍କ ପୁରୁଷ ଉପାଦି ଆଣି ସଂସାରରେ ବିଦି ‘ଏତକ ମୂଲ୍ୟ’ କୋଲି
 ଚିତ୍କାର ଦେଉଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ମୟୂର ପୁରୁଷ ଓ ତମରାମୁଗ ପୁରୁଷ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି;
 ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ କେଶ ଅମୂଲ୍ୟ)

୨୮ଶ ପଦ—ବିବେକବାନ୍ ଯେକି ମୟୂରପୁରୁଷ ଓ ମୃଗ ପୁରୁଷ ଦୁହେଁ
 (ଗୁମର କରି) ଦାଲି ସୀତାଙ୍କ କେଶକୁ କନ୍ଦନା କରୁଅଛନ୍ତି । ମେଘକୁ ସୀତାଙ୍କ
 କେଶ ସହଜ ଦେଖି ମନରେ ବା ଭୁଲିନା କରିବା । ସେ ମେଘ ଉଦୟ
 କାଳରେ ‘ମୁଁ ସମାନ ହୁଏ’ ଏହି କଥା କହି ମହାଶବ୍ଦ କରୁଅଛି । ଗୁରୁ
 ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହଜ ଭୁଲିଗାୟୁ ନ ହେବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ ତାକୁ କହୁରେ ଛେଦି
 ଦେଲେ ।

୨୯ଶ ପଦ—ସମୂହ ସୀତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ ସହଜ ସମାନ ହେବା
 ଲକ୍ଷଣରେ ଦେହରେ ଲହରୀ ଖେଳାଇଲା । ସମୟରେ କାଳୀୟ ସମୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ

କନାଶେ ଅଗା ପ୍ରବେଶ ଅପାଦ ସେ ଅବଳପ୍ରଦା ।
 ବସ୍ତ୍ରଲେବନ-ଲେବନ ସେନ ତମସ ନୋହେ କଦା । ୨୯ ।
 ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୁଇ ତମାଳଦଳ ବୋଲି କି ପୁରସ୍କାର ।
 କେବଳରେ ପରଶିତ ସେ ଧରି ହେଉଇ କାରମ୍ଭାର ।
 ବିଷ୍ଣୁ ପଦକୁଁ ନୀଳତା କହୁ ଶକୁର ହୁଇ ସ୍ନେହେ ।
 କହେ ତା ଧୂଳିଧୁସର କର କାତ କି ଗଜେ ନୋହେ । ୩୦
 ବହୁଲେ ନୀଳ ଗଲେ ସେ ହୁଇ କାହିଁରେ ମହାଦେବେ ।
 ବିରୁର ଉମା ନୋହେ ସେ ସମା ଦେବାର କାହୁଁ ଘଟେ ।

୩୦ଶ ପଦ—ବିବର୍ଣ୍ଣ—ମଜନ । ପରଶିତ—ପଦ । ବିଷ୍ଣୁ ପଦ—
 ଅକାଶ । ବିରୁର—ଦେଶ ।

ଧର ତାହାର ବିଷ ସହଜ ମିଶିଲା (ସମୁଦ୍ରା ପାଣି କଳା, ବାଳୀ ସାପର ବିଷମଧ୍ୟ
 କଳା) । ମାତ୍ର ଅପାତ ମାତ୍ର ପ୍ରବେଶ କଲା (କର୍ଣ୍ଣ ଦେହରୁ) ସେ
 ଗୋଟିଏ ହୋଇଗଲା, ତେଣୁ ତାହାର ଅଗା ବିନାଶ ହେଲା । ଅକାଶର ତ
 ସ୍ୱପ୍ନରେ ଲେବନ ତମ୍ବୁର କଡ଼ ଅନ୍ତୀତକର; ତାକୁ ଦେଖି ଦେଶ ସହଜ
 ହୁଲିଲା କରମାର ନ ପାରେ ।

୩୦ଶ ପଦ—(ସୀତାଙ୍କ ଦେଶ ହୁଲିନାରେ) ମଜନ ପଦକୁ
 ଦେଶ ସହଜ ଉପମା ଦେବାର କା କି ଲାଭ ? (ଉପମା କଥା ଯାଇ ନ ପାରେ) ।
 କାରଣ ତମାଳ ପତ୍ରର ସ୍ୱରାଜ, ସେ ପାତ ଯାଇ ଥରକୁ ଥର ଝଟି ପଡ଼େ ।
 (ସୀତାଙ୍କ ଦେଶ ନ ଝଟି ସବୁଦିନେ ରହୁଥାଏ, ତେଣୁ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ତମାଳ
 ପତ୍ରଠାରୁ ସେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର] । ସୀତାଙ୍କ ଦେଶ ସହଜ ହୁଲିନା ହେବା ଲକ୍ଷରେ
 ଅକାଶ ଗଜମା ଧାରଣ କଲା, (ମାତ୍ର ତାହା ସମାନ ନ ହେବାରୁ) ପକନ
 ଧୂଳି ରାଶିରେ ତାକୁ ପାଣ୍ଡୁର କର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଲା ଓ ଗଜନସବୁ କହିଲା, “ଏହା
 ଦେଶ ସହଜ ସମାନ ହୁଅନ୍ତୁ” ।

୩୧ଶ ପଦ—ମହାଦେବ ସେହି ଦେଶ ସହଜ ହୁଲିନ ହେବା ଲକ୍ଷରେ
 ଦେଶରେ ଗଜକର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲେ, ମାତ୍ର ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ପାଦଗା
 ନିଜ କାହୁଁସୁ ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ (କର୍ଣ୍ଣର ଗଜମା ସମାନ ନ
 ହେବାରୁ ତାକୁ ଲଗୁଇ ଦେଲେ) । ‘ସୀତାଙ୍କ ସହଜ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ପରାଜିତ

ବଜ୍ରତ ସେ ଯେ ସୀତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ଏମନ୍ତ ଘେନି ରିତ୍ ।
 ବନ୍ଦେ ଗଜରାଜପଦରେ ବର ସୁନ୍ଦରାମଣି ମତ । ୩୧ ।
 ବାରିତ ସୀମା ବାତ ଉପମା ଅଳତା ମୁଖ ଦେଶେ ।
 ଦେଲାରେ ଦ୍ୟାପୀ ଗଙ୍ଗାର ତରୀ ମୁକ୍ତ ତରବା ଅଶେ ।
 ଦୋଧ ସ୍ବଦେ ଏ ଦେଖି ଥିବେ ଏତକ୍ କାତାୟନେ ।
 ବଜ୍ର ସଦେ ଏ ସ୍ଥଳ ଉପେନ୍ଦ୍ର ତୋଷମନେ । ୩୨ ।

— — —

୩୨ଶ ପଦ—ଅଳତା—ଚର୍ଚ୍ଚିତୁଳ । ଦେଲାରେ—ଦୂଳରେ ।
 କାତାୟନ—ଗଦାସ ବା ଝରକା ।

ହେବ—ପାବଣ ଏହି କଥା ଚିତ୍ତରେ ଭାବି ଗୌରୀ ନାମ କହୁ ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ
 ଶିରେମଣି ସୀତାଙ୍କର ମିତ ହୋଇ କନ୍ଦତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । (ସୀତା ପିଲାଦିନେ
 ଗୌରୀ—ଅଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣା ଭକ୍ତେ ଗୌରୀ—ଥିଲେ, ତେଣୁ ପାବଣ ଗୌରୀ ନାମ
 ଧାରଣ କରି ତାଙ୍କର ମିତ ହେଲେ) ।

୩୨ଶ ପଦ— ମୁଖ ଓ କେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଳତା (ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
 ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) ସୀମାକାନ୍ତ ସଦୃଶ ଅଟେ (କେଶ ଓ ମୁଖର ସୀମାକୁ
 ଚିହ୍ନିଥିବା କାନ୍ଥ ପରି ଅଟେ) । ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ କହୁ
 ବସାମିତ୍ର ଗଙ୍ଗାତଟରେ ବ୍ରଜେଶ୍ବରୀ ଗଙ୍ଗା ପରି ହେବା ଅଶରେ ହୁଣା ହେଲେ ।
 (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ନାହିଁ) । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭାବିଲେ, ‘ମୁକ୍ତ କେବଳ
 ଏତକ (ମୁକ୍ତ ଭାଗ) ଝରକାରେ ଦେଖିଥିବେ; (ସଙ୍ଗୀତ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି) ।
 ଉପେନ୍ଦ୍ର ତୋଷ ମନରେ ଏ ସ୍ଥଳକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଗେଝି

ବିଚଳକୁ ଅଭିଜନ

କରି କାହାଣୀ ଶୋଭନ

ହରେ ସ୍ୱର-କର ତାପ ଗୁରୁଧାର ସେ ।

କହେ ମଦର-ବେତନ

ଉତ୍ତଳ ରକ୍ତ ସମାନ

ପୁରତ ହୋଇଛି ପୁଣି ଅଶେଷ ରସେ ।

ବିଦ୍ୟା ହେଁ ମଦନ ପଦରେ ।

ବିଷକଣ୍ଠ ତୋଷଦାନୀ ବେନି ମଦରେ । ୧

ବିଷ୍ଣୁସ୍ତୋତ୍ର ବିଷ୍ଣୁପଦ

ଉଦାର ଭେଦ ଶବଦ

ତରଣୀର ଗତାଗତ ତହୁଁ ଉଚ୍ଚିତ ।

୧ମ ପଦ—ବିଚଳ—ସପ୍ତ ପାତାଳର କୃଷ୍ଣ ପାତାଳ । ଗୁରୁ
ଧାର—ଶକ୍ତି, ମନୋହର ପ୍ରକାଶ । ହେଁ ମଦନ—ପାଦ୍ୟ, ଗଙ୍ଗା । ବିଷକଣ୍ଠ—
ମହାବେଦ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—(ବର୍ଣ୍ଣମିତ୍ର ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହଚର ଗଙ୍ଗାଦଳରେ ପହଞ୍ଚି
ଦେଖିଲେ) ବିଚଳକୁ ଅଭିଜନ କରି ଗଙ୍ଗା ଶୋଭା ପାଉଅଛି (ଏହାଦ୍ୱାରା ଗଙ୍ଗାର
ଗଭୀରତା ସୂଚିତ ହେଉଛି) । ଶକ୍ତି ସେପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ସ୍ୱରତାପ ହରଷ କରନ୍ତି,
ସେ ଗଙ୍ଗା ସେହପରି ମନୋହର ପ୍ରକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାକୁ (ସ୍ଥାନାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା)
ହରନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ରକ୍ତ ସମାନ ଅଟନ୍ତି; ରକ୍ତ ସେପରି କନ୍ଦର୍ପର ଉତ୍ତଳ ବିଧାନ
କରେ, କହୁତ [ଗୁଙ୍ଗାର ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ, ଗଙ୍ଗା ସେହପରି ମଦର ଜଳତର
ଜନ୍ତୁ ବିଶେଷର ଗୁଡ଼ ହୋଇଅଛି ଓ ଉଦ୍‌ବେଗ ବଢ଼ିନ କରିଅଛି । ସେ
ଅପରିମିତ ଜଳରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ‘ହେଁ ମଦନ’ ପାଦ୍ୟ ‘ବିଷକଣ୍ଠ’ ମହା-
ବେଦର ତୋଷ ବିଧାନ କରି ପର ଓ ବିଷତାପ ସରିଲା ପରି ‘ହେଁ ମଦନ’ ଗଙ୍ଗା
(ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁତାତ, ଦେଶୁ ହେଁ ମଦନ) ହୁଏ ପ୍ରଭୃତି ଜଳତର ପକ୍ଷୀମାନ-
ଙ୍କର ଅହାର ବିହାରରେ ତୋଷ ବିଧାନ କରନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା କନ୍ଦରେ ଜଳତର
ପକ୍ଷୀମାନେ ବିହାର କରି ଯୁଧା ତାପ ଓ କନ୍ଦର୍ପ ତାପ ଭରସା ହରଷ କରନ୍ତି ।

୨ୟ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁସ୍ତୋତ୍ର ଓ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଏ ଦୁଇ ଶବ୍ଦର ଶବ୍ଦାର ମାତ୍ର
ପରେକ ଅଛି, ଆଉ ସବୁ ସମାନ । ତେଣୁ ‘ବିଷ୍ଣୁପଦରେ’ ଅବାକରେ ଭରଣି

ବିଶାରଦ ସେ ସାମନ୍ତ

ମହାବେଦୀସ ସେବକ

ତାକୁ ନ ଶୁଣନ୍ତେ ରବୁନାଥ କହେ ।

ବିଷୟର ପ୍ରାୟେ କି ହୁଏ ।

କେତେ ନେତ୍ର କାଳି ଶୁଣି ଉଦାର ନୋହୁ । ୨ ।

ବଧୂର ନୁହଇ ଶର

ବୋଇଲ ତହିଁ ଧୀବର

ଶୁଣିଲଣି ପଥରେ ପଥର ଅବଳା ।

ବାଲ ପତି ତୋ ଚରଣ

ଅଶଙ୍କା ଉପରେ ଏଣୁ

ନରକା ନାୟିକା ହେଲେ ବୁଝିବ ଭେଦ ।

ବୁଝି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁହୁ ।

ବସାଇ ନ ଦେବି ସାଦ ନ ଧୋଇ ନାବ । ୩ ।

କହାଇ ଦେଲେ ପୟର

ଭବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ରବୁଗର

ପୟରେ ପାଳିତ କରି କସନେ ପୋଛି ।

୨ୟ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁପଦା—ଗଙ୍ଗା । ବିଷ୍ଣୁପଦ—ଅବାଶ କରଣୀ(ଶି)—
ନୌକା, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିଶାରଦ—କିମ୍ବଦନ୍ତୀ କା ଦକ୍ଷ । ମହାବେ—ବର୍ବରେ । ଦାସ—
ଭୃତ୍ୟ । ବିଷୟର—ସାପ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତାଗତ କରୁ ପର ‘ବିଷ୍ଣୁପଦା’ ଗୋରେ କରଣୀ’ ନୌକା ସବୁ ଗତାଗତ
କରିବା ଉଚିତ । ସେ ନୌକାସାମନ୍ତ ପଦକା ଚ୍ୟ । ସାମନ୍ତମାନେ ଯେପରି ‘ଦାସ’
ଗୁରୁକର ସେବା, ନୌକା ସେହିପରି ‘ଦାସ’ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କର ସେବା ।
ସେହି (ଦାସ) ଧୀବରକୁ ବଶାମିତି ତାଙ୍କେ ସେ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ । ତହୁଁ
ରବୁନାଥ କହଲେ, “ତୁ ସପ୍ତ ପ୍ରାୟ କି ? (ସପ୍ତର କାନ ନାହିଁ) । ସେ ତ
ନେତ୍ରରେ ପଦସବୁ ଶୁଣେ, ତୁ ସେହିପରି ଉଦାସ ନ ହୋଇ ନେତ୍ର ଡାଳି ଥରେ
ହେଲେ ଶୁଣ ।”

୩ୟ ପଦ—ସେ ଧୀବର କହଇ, “ହେ ଶର । ମୁଁ ବଧୂର ନୁହେଁ ।
ଶୁଣିଲଣି ତୋହର କରଣରୁ ଧୁଳି ପଡ଼ିକାରୁ କାଟିଲେ ପଥର ଅବଳା ହେବ ।
ଏଣୁ ଉୟୁ ଜାତ ହେଉଅଛି, ଏ ନୌକା ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ମୋର ରଳା ବୁଝିବିକ
(ସମ୍ପର୍କ ସ୍ବରସିକ) । ଏ ନୌକା ମୋର ବୁଝି (ଜାକନ ପୋଷିକାର ଉପାୟ)
ଏହାଦ୍ୱାରା ମୁଁ କୁହୁ ମୋହୁଅଛି । କେଣୁ ହୁଏତ ସାଦ ନ ଧୋଇଲେ ନାବରେ
ବସାଇ ଦେବି ନାହିଁ । (କାଶ୍ଵପାପାଶରେ ପଡ଼େଦି କିଛି ନାହିଁ, ପଥର
ନାୟିକା । ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ନୌକା ନାୟିକା ହେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ) ।”

୪ଥ ପଦ—ଧୀବରର ଏହିପରି ଭବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର କବଳ ଶୁ ଭବଗ୍ରାସ୍ତ୍ର
ଭସମହୁ ପାଦ (ଧୋଇବା ପାଇଁ) ବହାଇ ଦେଲେ । ତାହା ଦେଖି ଧୀବର ସେ

ନବମ ସ୍କନ୍ଧ ।

ଦହାନ୍ତ ଦେଲେ ପୟର ଭିକାରୀରା ରତ୍ନବାର ପୟରେ ଛାଳିତ କରି ଦାସନେ ପୋଛି ।
 ଗ୍ରାହ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ ସେ ପଦ ନୋହୁଛି ଶିବ ବିଶାଦ ନ ପାଇ ବରଶାମୃତ ପାନରୁ ଲୁଚି ।
 ବିଶ୍ୱାସ କେବଳି ଥୋଇଲେ । ବିଶ୍ୱେ ପତିତପାବନ ନାମ ରହୁଲ ॥

ଦ୍ରୁତାରେ ଯୌତକେ ପଦ ନୋହୁଛି ଶିବ ବସାଦ
 ନ ସାର ବରଣାମୃତ ପାନକୁ ଲୁଚି ।
 ବିଜ୍ଞାନା କେବର୍ତ୍ତୀ ଧୋଇଲା ।
 ବିଶ୍ୱେ ପରତପାଦନ ନାମ ରହିଲା । ୪ ।
 ବିଧି ପଞ୍ଚକ ନାବରେ ପଦ ବିକଳ ମନରେ
 ପ୍ରତହ୍ନାସ ପରରେ ମଣାଇ ଦସାଇ ।
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରକୁ ଶ୍ରୀରାମ ପରୁରଲେ ଗଙ୍ଗା ନାମ
 ଭଗୀରଥୀ କିମ୍ପା ହେଲା କହ ଗୋସାଇଁ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ନଗଦୋଶେ ଏ ଥିଲା ।
 ବାମନାବତାରରେ ଭଗୀରଥ ଅଶିଳ । ୫ ।
 ବିଧୁପୁର କର ରାଶି ସମସ୍ତ ଚରଣ ଶୁଣି
 ତରା ତ ଭୁବିତ ଯାଇ ଲଗେ କୁଲର ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ପଦ୍ମରେ—ଜଳରେ । ବିଜ୍ଞାନା—୧୦୦ କା ପାଶୀ ।

*ମ ପଦ—ବିକଳ—କଳନା, ସନ୍ଦେହ କା ସଂଶୟ ।

ପଦକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା ଯୌତକ କରି ନିଜ ବସନରେ ପୋଛି ଦେଲା । ବରଣାମୃତ ପାନ
 କରିବାକୁ ଲୁଚାଇ କହୁଥିବା ବ୍ରହ୍ମାବିଶ୍ୱାସ ମେଉଁ ପଦ ଯୌତକ ହେଲ ନାହିଁ,
 ଶିବ ମେଉଁ ପଦ ଯୌତକ କରିବାକୁ ନ ପାଇ ବିବାହତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଏପରି
 ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦ, ତାକୁ ଅଜ୍ଞାନା କେଉଁଠି ଧୋଇଲା । ସେହି ଦେହ ସ୍ୱସାରରେ
 ପରତପାଦନ ନାମ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ।

*ମ ପଦ—(ଧୋଇବା ଦ୍ୱାରା ପଦ ରେଣୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ସତ, ମାତ୍ର
 କାଳେ ପାଦ ଲଗି ନୌକା ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଯିବ, ଏହିପରି) କଳନା କରି ସେ ଧୀକର
 ନାଦରେ ଦୋମଳ ପଦ ବହୁଳ ପ୍ରତହ୍ନାସ ପରି ମଣାଇ ସେ ବିକଳଶୟନେ
 ନାକରେ ବସାଇଲା । ତାହା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ପରୁରଲେ, “ହେ
 ଗୋସାଇଁ, କଳା ନାମ ଭଗୀରଥୀ କାହିଁକି ହେଲା ?—ବହୁ । (ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର
 ଉଦ୍ଭବ ଦେଲେ) ଏ ଗଙ୍ଗା ବାମନାବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଶ କେଶରେ ଥିଲେ ।
 ଭଗୀରଥ ତାହାକୁ ଅଶିଳେ (ଭଗୀରଥ ହୁମ୍ବର ପୁର ପୁର ପୁର, ସେ ଅଶିଥିକାରୁ
 ଏହାର ନାମ ଭଗୀରଥ) ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ରାଶି ବିଧୁପୁରକ ଗଙ୍ଗା ମଝିକୁ ଅସିକା ଚରଣମାନ
 ଚହଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନୌକା ଶୀଘ୍ର ଯାଇ କୁଲରେ ଲଗେ । ସାହାସ

ବହାର ହେଲେ ମାର୍ଗର   ମାର୍ଗଣ କମାଣଧର
 ମାର୍ଗଣ ଶୋଭା ଲେଖକୁ କନ୍ଦର୍ପ ଯାଉ ।
 ବିଦେହମଣ୍ଡଳେ ପ୍ରବେଶ ।
 କାରକେନି ପୁର ସାର ମୋହନ ପୁଂସ । ୨ ।
 ବସଣିରେ ଥିଲା ଜନେ   ଭାବନା କଲେ ଦଶନେ
 ଅଗତ କି ଧାତା ହର ମଧ୍ୟରେ ହର ।
 ବରଜିନ ଶିବଧନୁ   ଭର ମରଦତ ତନୁ
 ଶିଳ ହେବେ ସୀତା ନିଶ୍ଚୟ କଲୁ ଶିଷ୍ୟ ।
 ବଶ ଏ ରମ୍ୟରେ ମାନସ ।
 ବିଜେ ରାମ ଅଦରୁତେ ଶୁଭେ ଏ ବୋଧ । ୩ ।
 ବଦ୍ରମ୍ମ ଏ ଶବ୍ଦ ଶିଖେ   ସା ବା ହୋଇଗଲା ଶୁଭେ
 ନାରାୟଣ ଭାଲରେ ବେହୁ ସେ ରୂପକନ୍ତ ।

୧ଷ୍ଠ ପଦ—ବିଧୁପୁର—ସଥାବଧୁ । ତରା—ନୌକା । ମାର୍ଗ—ପଥ ।
 ମାର୍ଗଣ—ଶର । ମର୍ଗଣ—ମାର୍ଗେ କମାଣ—ଧନୁ । କାର କେନି ପୁର-ସାର—
 ତତ୍ତ୍ୱକର୍ତ୍ତା ବୃକ୍ତନରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଶୋଭାର ସାମାନ୍ୟ ଅଂଶକୁ କନ୍ଦର୍ପ ମାନିନେକାରୁ ମନ କରୁଅଛି, ସେହି ତତ୍ତ୍ୱକର୍ତ୍ତା
 ପୁରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋହନ ପୁରୁଷ ଧନୁଶରଧାରୀ ରାମ [ନୌକାରୁ ଓହ୍ଲାଇ] ପଥରେ
 ଗମନ କରି ବିଦେହ ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୨ମ ପଦ—(ବିଦେହର) ଦୋକାନରେ ଥିବା ଲୋକମାନେ ବିଶ୍ୱାସିତ,
 ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମନରେ ଭଜନା କଲେ, “(ଅଗରେ) ବ୍ୟାତା,
 (ପଛରେ) ମହାଦେବ ଓ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଗତ କଲେ କି ? ମରଦତକାନ୍ତଧାରୀ
 ବିଷ୍ଣୁ ଶିବଧନୁ ଭଙ୍ଗ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପା ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ ହେବେ ।” ରାମଙ୍କ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମାନସ ବଶ ହେଲା । ରାମ ବିଜେ କଲେ ଏ ଶବ୍ଦ
 ଅଦରୁତରେ ଶୁଣାଗଲା ।

୮ମ ପଦ—‘ରାମ ବିଜେ କଲେ’ ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କରେ
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ‘ସ’ ‘ବା’ ହୋଇଗଲା [ରାମ ନ ଶୁଭ କାମ ଶୁଭର] ।
 ନାରାୟଣେ ଭଜିଲେ, ସେ କାମ ରୂପକନ୍ତ କିପରି ହେଲା ? [ସେ ତ ଅରୂପ,
 ଅନନ୍ତ] । ବକି ମନରେ ଭଜିଲେ, ନାମ ପତ୍ତରେ ତ ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି
 [ସମକନ୍ତ], ତେଣୁ ସବା ହୋଇଗଲା ଅଧାତ୍ ନିଷ୍ପନ୍ନ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ହେଲା ।

ବଚନ ବଦ ମାନସ ନାମ ସହେ ତ ପ୍ରକାଶ
 ଅଶ୍ରୁତନ୍ତ୍ର ଏ ହୋଇବାର ଉଚିତ ।
 ଦୋଷଦେ ନୟନ ତତୋଷ୍ଠ ।
 କଣ୍ଠେଷେ ଶୋଭା ପୀୟୂଷ ସାନ ବିସ୍ତାର । ୮ ।
 ବିଷୟ ବର ଅନ୍ତର ସେ ପ୍ରାନ୍ତ ହିତ ପ୍ରକାର
 ମଣି ରମଣୀ କାହାର ଛନ୍ଦ ଦ୍ଵିଗୁଣ ।
 କନାଶି ଗୁରୁ ଗୌରବ କାହାଙ୍କର ସେହୁ ଶବ୍ଦ
 ଉଦୟକୁ ବର ନ ପାରିଲେ ବାରଣ ।
 କେଶେ ଥିଲେ ଯେତେବ ନାଶ ।
 କହେ କେ ନେତ୍ରେ କହୁଲ ଛଳେ କହୁଣୀ । ୯ ।
 କଷ୍ଟସ୍ଥଳେ କେଉଁ ବାଳା କଳିଣୀକି ଲମ୍ବାଇଲା
 ଶୁଷ୍କସରକୁ ଖଞ୍ଜିଲା ମଧ୍ୟଦେଶରେ ।

୮ମ ପଦ—ସ୍ଵ ବା ହୋଇଗଲା ଅର୍ଥାତ୍ ‘ସ୍ଵପ୍ନ’ ‘କାମ’ ବୋଲି ଶୁଭିଲା ।
 ଶ୍ଵାବା—ପୁଣିମା । ଅଶ୍ରୁତନ୍ତ୍ର—ପୁଣିତନ୍ତ୍ର ପୀୟୂଷ—ଅମୃତ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ପରୁର—କେଶ । କଳ୍ପଦବା—ପାନିଆ ।

ସେହୁ ପୁଣିତନ୍ତ୍ର ଶୋଭା ରୂପ ପିୟୂଷସୁଖିପାନକୁ ବିସ୍ତାର କରି ଜନମାନଙ୍କ ନୟନ
 ରୂପ ତତୋଷ୍ଠକୁ କୋଷ କରିଦେ । (ତତୋଷ୍ଠ ପୁଣିତନ୍ତ୍ରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ଦେଖି
 ତୋଷ ହେବ) ।

୧ମ ପଦ—ରମଣୀମାନେ ‘ବିଷୟ’ କାମଧନ୍ନାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି, ତାକୁ
 ଶବ୍ଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ‘ୟ’କୁ ନାଶ କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୟରୁ ଗଲେ ବିଷ ରହଲା)
 ତାକୁ ବିଷପରି ମଣି କାହାର ହେଲେ । ସେମାନେ ଦ୍ଵିପୁଣ୍ଡରେ ବିଚଳିତ ହେଲେ
 (କାମ ବିଚେ ଶୁଣି ବିଚଳିତ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ଵିମାନ ସ୍ଵପ୍ନ ବିଚେ ଶୁଣି ଦ୍ଵିପୁଣ୍ଡ
 ବିଚଳିତ ହେଲେ) ସେମାନେ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଗୌରବକୁ ବିଳାଶକରେ । ଗୁରୁଜନ-
 ମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
 ଯେଉଁ ନାଶମାନେ କେଶ ହେବାରେ ରତ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦେହ କହୁଲ
 ଛଳରେ କଷ୍ଟସ୍ଥ ନେଇ ଅଖିରେ ଲଗାଇଲା ।

୧୦ମ ପଦ—କେଉଁ ଶୋଭଣୀ ଭ୍ରମ ହେବୁରୁ କ୍ଷଣରେ କଳିଣୀକୁ
 ଲଗାଇଲା, ଶୁଷ୍କସରକୁ କଣିରେ ଖଞ୍ଜିଲା । କେଉଁ ନାୟିକାର କେଶବାଣୀ

ଦେଶବାସୀ କେ କାହାର ସିନ୍ଦୂର ଦେଇ ସମ୍ବର
 ଚିତା ଲଲଟରେ ଲେଖେ ଲକ୍ଷାରସରେ ।
 ବଦଳି କର କେ ଚିକୁର ।
 ବେଶେ ବଦଳିକାରେ ଶାମଲେ ଗୁମର । ୧୦ ।
 କସିଥିବ ପତିତୋଳ କେ ବେନି ପତିତ ମେତ
 ଗତ କର ଯୁବା ଦେଖା ଗତ ସେ କର ।
 ବସନ୍ତ କାହା ପାଇଁ ମାରୁଁ ଦେଖିବା ଅଶାସ୍ତି
 ସ୍ବତ ଦୂର ପୁଂସେ ଭାଷେ ପୁଷ୍ପେ ସଞ୍ଚର ।
 ବଳା ଗଞ୍ଜୁ କେ ମାନା ଗୁଣି ।
 ବଞ୍ଚେ ଭୁଲଇ କେବେ ନୁହଇ ଦୋଷୀ । ୧୧ ।
 ବୟସୀଏ ଗୀତ ଗାଇ କେ ସମା ବାଣୀ କଳାଇ
 ଥୋଇଅଛି ଭବିଷ୍ୟତ କୂଳ ସେମାଳୀ ।

୧୨ଶ ପଦ—କସିଥିଏ—ସଖିସମ୍ବନ୍ଧ । ଗୁମରେ—ଅନୁଗୁମରେ,
 ସ୍ନେହରେ ।

ସିନ୍ଦୂରକୁ ଅଳତା ରସ ମନେ କରି ପାଦରେ ଦେଇ । ଅଳତା ନେଇ ଲଲଟରେ
 ଚିତା ଲେଖିଲା । କେଉଁ ରମଣୀ କେଣ ମୁକୁଳିତ କରି ବେଶରେ ଗୁମରକୁ
 କାଳ ବୋଲି ପାଶିଅରେ ଚିତ୍ତ କଲା ।

୧୧ଶ ପଦ—କେଉଁ ରମଣୀ ପତି କୋଳରେ କସିଥିଲା, ମାତ୍ର ତାହାକୁ
 ବୁଝ ମନେ କରି ଯୁବା ସମତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ମୁଗ୍ଧ ମିଳିବ, ଏହା ଭାବି (ପତିକୁ
 ତ୍ୟାଗ କରି ସମ ଦର୍ଶନକୁ) ଗମନ କଲା । ତାହାର ସ୍ବାମୀ ବସନ୍ତର ରତ ମାଗନ୍ତେ
 ସମତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନାକାଂକ୍ଷିଣୀ ରମଣୀ (ସୁବୁଦ୍ଧ ବସନ୍ତର ରତ ମାଗନ୍ତେ ଏ ସ୍ବେଚ୍ଛ
 ଓ ସମତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନ ସ୍ବେଚ୍ଛ ଏ ଦୂର ସ୍ବେଚ୍ଛରୁ ସମ ଦର୍ଶନ ସ୍ବେଚ୍ଛ ହ୍ରାସ
 ହେବାକୁ) ସୁବୁଦ୍ଧକୁ ବୁଲାଇ ଦେଲା, ମୁଁ ସୁସ୍ବଚ୍ଛା ହୋଇଅଛି ।” ତାହାର ସ୍ବାମୀ
 ରମଣୀର ପାଦରେ କଳା ଗଞ୍ଜୁକାରୁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବାମୀକୁ ବୁଲାଇ ଦେଲା, “ମୁଁ
 ଦୋଷୀ ନୁହେଁ । (ସ୍ବାମୀନେ ଚକ୍ର ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରିୟ, ତଥାପି ସମତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନ
 ଅଶା ଏପରି କଳକଣ୍ଠର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେ କହିଲେ, ଦୋଷୀକୁ ସିନା ଗୋଡ଼
 ଦଡ଼ି ଦିଅଯାଏ, ମୁଁ କି ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, ମୋତେ କାହିଁକି ଗୋଡ଼ଦଡ଼ା
 ଦେଉଛନ୍ତି) ।”

୧୨ଶ ପଦ—ସଖୀମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ, କେଉଁ ରମଣୀ ବାଣୀ
 କରୁଥିଲା । (ସମତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ) ସେ ବାଣୀ ଥୋଇ ଧାଇଁଗଲା ।
 ସମତନ୍ତ୍ର ଦେଖିବା ପାଇଁ ସଖୀମାନେ ଧାଇଁଯିବା ସମୟରେ କିଛି ବୁଝ

ବାଜିତ କିନ୍ତୁ ସ୍ଵର ମଣିତ ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର
 ଅମୃତରେ ଦେଇ ଭାଲି ଗମିବ ଅଳୀ ।
 ବିସୋର ସେ ଗଗନେ ଗଗ ।
 ବୋଲୁଥିଲେ ରାମକେଶ ର ଲ ସଂଯୋଗ । ୧୨ ।
 ବାଜିବ ବାଜିବା ରଞ୍ଜି ପରସ୍ପରେ ଭୁଞ୍ଜିଭୁଞ୍ଜି
 ଶାନ ହୁଛି କର ଦିଅଦେଇ ହୋଇଲେ ।
 ବାହୁ ବାହୁ ଅଲିଙ୍ଗନ ଲଜିକା ତରୁ ସମାନ
 ତରୁଣ ତରୁଣୀ ଥିଲେ ତେଜ ଧାର୍ଯ୍ୟଲେ ।
 ବାମା କେହି ହରିଦ୍ରା ଘେନେ ।
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଦେଖାଇ ଗଲ ନ ପୋଛି ସ୍ଥାନେ । ୧୩ ।
 ବଧୂ ସାବ ସାମନ୍ତବ ଶ୍ରବଣେ ଅତି ରସୁକ
 ଜଗତା ଗତିକ ଦେଖି ସଖୀଏ ଭାଷେ ।

୧୩ଶ ପଦ :—ବିଚ୍ଛିନ୍ନ—ଭଙ୍ଗି ।

୧୪ଶ ପଦ :—ପାତ୍ର—ମନ୍ତ୍ରୀ । ଜଗତ—ଅଞ୍ଚଳିକା । ବଡ଼—
 ଅଞ୍ଚଳିକା । ବଡ଼—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ । ଭଣିର—ବେଶ । ଶିଶିରବର—
 ଚନ୍ଦ୍ରବିରାଜ, କର୍ପୁର ।

ଦେଖି ବାଣୀ, ସେମସବୁର ବାଣୀତାର ବୋଲି ଭାବିଲେ, ଯିବା ସମୟରେ
 କିନ୍ତୁ ସ୍ଵରର ବାଣୀସ୍ଵର ଭାବି ମନେ କଲେ; ‘ସଖି ଆମ ହାତରେ ବାଣୀ ଦେଇ
 ଗଲ କି ?’ ରାମକେଶ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ସେ ଅନୁରାଗ ଜାତ ହେଲା, ତଦ୍‌ବା
 ପୁଣି ବୋଲୁଥିବା ଗୀତର ରାଗ ବିସ୍ମୟ ହୋଇଗଲା । ରାମକେଶ ରାଗ
 ବୋଲୁଥିଲେ, ତହିଁରେ ‘ର’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଲ’ ସଂଯୋଗ ହେଲା (ରାମକେଶ
 ହୋଇ ରାମକେଶୀ ହେଲା) ।

୧୩ଶ ପଦ :—କେଉଁ ନାୟକ ନାୟିକା ପରସ୍ପରରେ ଅନୁରାଗର
 ସହଜ ପାନ ଭୁଞ୍ଜିଭୁଞ୍ଜି ହେଉଥିଲେ; ରାମ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ ବିଚଳିତ
 ହୋଇ ଶାନ୍ତି ହାତ ଦିଅ ଦେଇ ହେଲେ । ତେଣୁ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବୃକ୍ଷ ଲତା
 ପ୍ରାୟ ବାହୁ ବାହୁ ଛୁଆଁଛୁଇଁ ହୋଇଥିଲେ, ସେ କାହା କାଗବର ରାମଙ୍କ
 ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଧାଇଁଲେ । କେଉଁ ରମଣୀ ଦେହରେ ହଳଦା ଲଗାଉଥିଲା ।
 ସାନ ବର ମାତ୍ର ପୋଛି ନ ହୋଇ ଅଙ୍ଗର ଛଟା ଦେଖାଇ ରାମଙ୍କ
 ଦର୍ଶନକୁ ଦୌଡ଼ିଲା

୧୪ଶ ପଦ :—ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କର ସ୍ତମ୍ଭାନେ ରାମ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିବା
 ଶ୍ରବଣ କରି ତାହା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜିବ ହୋଇ ଅଞ୍ଚଳିକା ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ

ବଡ଼ର ଲଭଲ ନାହିଁ   ବଡ଼ର ଲଭକ ଗୁଡ଼ି
 ଜଗତ ତେ ଦା'ତାଙ୍କୁ ଅନଙ୍ଗ ବସେ ।
 ବାଟି ଶ୍ରମିତେରୁ ଉଣିର ।
 ବାଧୁର ସବବ ବେନି ଶିଶିରକର । ୧୪ ।
 ବସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟ ଅରମ୍ଭେ   ସୁନ୍ଦର ଦର୍ଶନ ଲେଖେ
 ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ପଥ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ହୋଇବ ।
 ବିଶ୍ୱସ୍ତେ ଜାତ ଏତେକ   ଲଭ ହୁଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ମଧ୍ୟରେ ଯେ ମନୋରମ-ମଣି ଥୋଇବ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବସୁନ୍ଦର—ଦେହ । ପ୍ରଭଞ୍ଜନପଥ—ଗବାକ୍ଷ କା ଝରକା ।
 ପ୍ରଭଞ୍ଜନ—ବିଶେଷରେ ଭକ୍ତ ହେବା । ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ—ହୃଦୟରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଚୌଷସି ସଖି ବହୁଲ,—‘ହୁମ୍ଭେ ବଡ଼ର ଲଭଲ ନାହିଁ’ ହୁମ୍ଭେ ବୋଠା
 ଉପରୁ ଗଲନାହିଁ ଯେ, ଜଗତର ଗତ କ୍ରୋଡ଼ାତା ରାମଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି କନ୍ୟା କଣରେ
 କତ ରୁଦ୍ଧ ଭାବ ବରକାକୁ ଗଲ । ଅମ୍ଭେମାନେ ଉଣିରବେଶା ବାଟିକାରେ ଶ୍ରମୀ
 ହେବୁଁ । ବେନି ଶିଶୁରକର ବାଧୁର ଅର୍ଥାତ୍ ହେଁ କରଣ ହୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଷ୍ଟକର
 ଜଣାଯିବ ଓ ଏହିର ଜଗତରୁ ଶେଷ ହେବ । (ହୁମ୍ଭେ ରାମକୁ ଦେଖି ବିରହ
 ଜ୍ୱାଳାରେ ତପତ ହେବ । ହୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଣ୍ଟା ବରକାକୁ ଯାଇ ଅମ୍ଭେ ଉଣିର ବେଶ
 ବାଟି ବାଟି ଅବତ ହେବୁଁ, କପରୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ଜଗତରୁ ଶେଷ ହୋଇଯିବ, ତନ୍ମ
 ବେଶ ବିଷୟର ବୋଧ ହେବ) ।

୧୬ଶ ପଦ—“ହୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ରାମଙ୍କର ମନୋହର ରୂପ ଦେଖିବା
 ନିମିତ୍ତ କ'ଣ ହୋଇ ଝରକା ନିକଟକୁ ଧଉଁଅଛୁ, ସେହି ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ହୁମ୍ଭମାନଙ୍କ
 ହୃଦୟରୁ ରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ତାହାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ମଣିବ ଥୋଇ ହୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ବେଗଳ ଚିନ୍ତା ଦେବେ । (ହୁମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୁଗଧ
 ହେବ ଓ ସବୁଦିନ ତାହାଙ୍କୁ ଭାବନା କରୁଥିବ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କଦାପି ପାଇ ପାରିବ
 ନାହିଁ) । ହୁମ୍ଭେ ସେହି ବିରହ ଚିନ୍ତାରେ ଅସ୍ଥିର ହେଇବେଲେ (ପବନ ହୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ଅସ୍ଥିରକର ଲାଗେବୁ) ଏହି ଝରକାଗୁଡ଼ିକ (ପଦ୍ମା ପାଖକୁ ହୁମ୍ଭେ ରାମଙ୍କୁ
 ଦେଖିବାପାଇଁ ଅଛନ୍ତୁରେ ଦଉଡ଼ି ଯାଉଛୁ) ଭାବୁ ହେବେ । ସେ ରାମ ହୁମ୍ଭର କଦାପି
 ହେଉ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦଉର ସେଥିରୁ ହୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଅଛି । (ହୁମ୍ଭେ
 ବହୁବାଳକୁ ବକାହତ) ।” ସେମାନେ (ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭାନେ)

ବୋଲେ ସେ ତୁମ୍ଭର ନୋହୁକ ?

କଞ୍ଚିନା କଲଣି ଚୋରେ କାଲୁ ଦଇବ । ୧୫ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ଜଗତା ସ୍ଥିତି ନାଶ ସ୍ୱଭାବ

ସୁମନା ମନ ମୋହନ ଛବି ଯାହାର ।

ବିକୃତ ବାହାରିଲା ପରି ନାଗ-ନାଗରୀ ଗୁହ୍ୟ

ମଣି-ଭୁଷଣୀ ମଧୁର ଯେତେ ବାହାର ।

ବେଢ଼ରେ ତମାନଙ୍କ ସବେ ।

ବିଶେଷ ହିସ୍ତର ଲାଳା ତହିଁ ସମ୍ଭବେ । ୧୬ ।

ବାମା କାଳ ଭାନୁବାମା ପ୍ରସବ ସୁନୁ ସୁଷମା

ଲକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତା ଅନ ଅନନ ପ୍ରଭ ।

୧୬ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟାଳୟ— ସ୍ୱର୍ଗ ବା ମେରୁ ପଦ୍ମତ । ନାଶ ସ୍ୱଭାବ —
ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଅପ୍ସରା । ସୁମନା—ଦେବତା, ପଣ୍ଡିତ । ନାଗ-ନାଗରୀ—ନାଗସ୍ତ୍ରୀ
ବିଶ୍ୱଧାତ୍ରୀ—ଧରଣୀ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବାମା କାଳେ—ରୂପ ଧରଣ ବେଳେ । ବିକୃତ-ବାମା—
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ, ସଞ୍ଜ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା । ସୁନୁ—ସୁତ । ସୁଷମା—ଶୋଭା । ଅନନ—ମୃଗ ।
ସୁର—କନ୍ୟା । ମଧୁ—କସ୍ତୁର ।

କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭର କଣ ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉ ନାହିଁ କି ?” ସର୍ବଭାବେ
ଦେଇ, “ଦଇବ ବହୁତ ବିନି ଅମ୍ଭକୁ ସେଥିରୁ କଂଚିତ କରୁଅଛି ।” (ଅସ୍ତେ
ବୁଦ୍ଧା ହୋଇ ଗଲୁଣି) ।

୧୭ଶ ପଦ — ମେରୁ ସଦୃଶ ଅଞ୍ଜଳିକା ଉପରେ ଥିବା ନାଗମାନେ
ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ଶୋଭା ପାଉଛନ୍ତି । ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କର ଛବି ଦେବତାମାନଙ୍କର
ମନ ମୋହନ ଦଇବର ଅଞ୍ଜଳିକା ଉପରେ ଥିବା । ନାଗମାନଙ୍କର ଛବି ପଣ୍ଡିତ-
ମାନଙ୍କର ମନ ମୋହନ କରୁଅଛି । (ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗସୁରର ସୁତନା ବୁଝାଯାଇଛି) ।
ସୁରର ବାହାରିବା ମଣିଭୂତିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନାଗ କନ୍ୟା (ନାଗକନ୍ୟାବଳରୁ କାହା
ରହି ଓ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ମଣିଥାଏ) ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲେ । (ଏହାଦ୍ୱାରା ପାତଳ
ସୁରର ସୁତନା ମିଳିଛି । ଓକୃତରେ ସମସ୍ତେ ମାନବା (ମଣିର ସ୍ତ୍ରୀ—ଏହାଦ୍ୱାରା
ମଣି ସୁଚିତ ହେଲା) । ସେହି ମୃତ୍ୟୁରୁ ଏହି ଜନ ସୁରର ଲାଳା (ସ୍ୱର୍ଗ ମଣି
ପାତଳ) ସମ୍ଭବ ହେଲା ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ ସଞ୍ଜ ଘୋଷଣା ହେବା କାଳରେ ସେହି ସୁତ
ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ, ସେହି ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରଙ୍କର ଶୋଭା ଏହାଙ୍କ ସହିତ (ସମ

ବରନ ବସନ ଧରେ   ନୀଳ ପୀତ ସରସ୍ଵରେ
 ସ୍ଵର ମଧୁ ଅଲିଙ୍ଗନ ବହୁଳ ଶୋଭା ।
 ବିଦ୍ୟୁଲିତ ଦମ୍ଭ ଅନାଲ ।
 ଦାସ କଲ ଚିତ୍ତ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଯାଇଁ । ୧୭ ।
 ବାଡ଼େ ଯେ ଅଭକ୍ତି ରହି   ରହ ପ୍ରତିମା କ ସେହି
 ନିରବଲମ୍ବିନୀ କ ରଜନ ପିତୃତା ।
 ବନିନୀ ସ୍ଵରାବ ଲୁଟି   ପଦକ୍ରତା କଲେ ହଟି
 ପ୍ରମୁଟି ମହତ ସ୍ଵର୍ଗ ତାଙ୍କ ରଖିବ ।
 ଦୋଇନ୍ତ୍ର କ କାହା ଶୁଣନ୍ତି ।
 ବିଜ୍ଞାତ ନୋହେ ମାଦଳା ତେଜା ଅବୁତ । ୧୮ ।

୧୮ଶ ପଦ—କରଣ—ଅସତ୍ୟ । ମାଦଳା—ମଦ୍ୟପ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହୃଦ) ଉପମିତ ହୋଇପାରୁଥାନ୍ତା, ଯଦି ଅଷ୍ଟିନୀ କୁମାରଙ୍କର ମୂଖ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାନ୍ତା, (ଅଷ୍ଟିନୀ କୁମାରଙ୍କ ମୁଖ ଘୋଡ଼ାମୂଖ ପରି) । ଏ ଦୁହେଁ (ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ) ପରସ୍ପରରେ ଗଳବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ବସନ ପିନ୍ଧି ଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍, ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ରାମ ପୀତ ବସନ ପିନ୍ଧୁଛନ୍ତି ଓ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ଗୌର) ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନୀଳ ବସନ ପିନ୍ଧି ଅଛନ୍ତି ; ତେଣୁ କନ୍ୟା ଓ ବସନ୍ତର ଆଲିଙ୍ଗନରେ ସେଉଁ ଶୋଭା ହେବ ସେହି ଶୋଭା ଏମାନେ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଶୋଭାକୁ ଗୃହ୍ୟ ଧର୍ମୀ ବିଚଳିତ ହେଲା ; ଚିତ୍ତ ଯାଇ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ଦାସ କଲା ।

୧୮ଶ ପଦ—ସେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ କହୁଛନ୍ତି ଅଭକ୍ତି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, (ରାମଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ କାମ ବିଚାର ତାତ ହେବାରୁ ସେ ନିଷ୍ଠୁଳ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା) ସେ କାନ୍ଥରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବା ଚିହ୍ନ ପ୍ରତିମା ପରି ବର୍ଣ୍ଣିଲା । ସେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବନା ଅଶ୍ରୁସ୍ଵରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ସେ କାଠ କଣ୍ଢେଇ ପରି ଦେଖାଗଲା । ପଦକ୍ରତା ମାନେ ଅସତ୍ୟମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବକୁ ଲୁଟି କଲେ (ଅସତ୍ୟ ଯେପରି ପର ସୁଦୃଢ଼ ଦେଖିଲେ ହାକି ଭାବ ଦେଖାନ୍ତି କା ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ପଦକ୍ରତାମାନେ ସେହିପରି ହେଲେ) ; ମାତ୍ର ଜଡ଼ତା ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ଦହୁ ରଖିକର । (ସେମାନେ ଜଡ଼ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଥିବାରୁ କିଛି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ନ ହେଲେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦୃଶ୍ୟ ପକାଇଥାନ୍ତେ) । ମଦକଦ୍‌କ୍ୟ ଖାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପରି ପଦକ୍ରତାମାନେ କମ ବିଚାରରେ ବିଦ୍ୟୁଳ ହୋଇ) କଣ କହୁଛନ୍ତି କା କଣ କହୁଛନ୍ତି କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

କୈଦେନ୍ଦ୍ର କମଳଦେନ୍ଦ୍ର   କମଳ କେଶରେ ନାହିଁ
 ସନ୍ତା ସହୃଦରେ ଥିଲେ ମଣି ଅଛାଳି ।
 ବହୁ ଲୋକନେ ପ୍ରଶଂସା   କଳାଙ୍ଗ କଲେ ଲଳସା
 ଗର୍ଭରେ ଗର୍ଭରକତା ନେତ୍ର ନ ଢାଳି ।
 କର ଦେବରେ ପେ ମନାସେ ।
 କରଦେବର ହେବାକୁ ମନସେ ଘୋଷେ । ୧୯ ।
 ଦାମଲୋଚନ ସୁରତା   ଦାମମୋଚନ ବିଧାତା
 ପାଞ୍ଚୁ ପୁରବ ପୁରବ କପୋତେ ଦିଶି ।
 ବୃକବୟଃ ସଙ୍ଗୀଦାର   ଭାଙ୍ଗିବ ଏ ଧନୁରର
 ମନରେ ଏମନ୍ତ କର ତା ଜାଣି ଭାସି ।
 ବ୍ୟକତ ଏମନ୍ତ କରନ ।
 ବଶ୍ୟ ନିଃଶ୍ୟାସ ହାସ ନାଶା ଅନନ । ୨୦ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବୃକ ବୟଃ ସଙ୍ଗୀଦାର—ବକ ସଙ୍ଗୀତମୂଳ ।

୧୯ଶ ପଦ—କମଳ କେଶରଠାରୁ କେଶୀ ସୁନ୍ଦର କମଳଦେନ୍ଦ୍ର କୈଦେନ୍ଦ୍ର ସୀତା ସଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗରେ ଅଳ୍ପ ଲିଭାକୁ ମଣ୍ଡନ କରି କସିଥିଲେ (ସେ କସିଥିବାରୁ ଅଳ୍ପାକା ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲା) । ସେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ‘କଳାଙ୍ଗ’ ରାମଙ୍କଠାରେ ଥିଲାପି କଲେ, ଗୌରପଙ୍ଗ’ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ଗୌରବ ଅନୁରକ କରି ନେତ୍ର ପଡ଼ାଇଲେ । (ସୀତା ନିଜେ ଗୌର କର୍ଣ୍ଣ, ତେଣୁ ସେ ଶ୍ୟାମଳ କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ) । କର ଓ କଥର (ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ) ହେବା ପାଇଁ ମନରେ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ସେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ମାନସିକ କଲେ ଅପକା କର ଦାତାଙ୍କଠାରେ କରି ସନାସିଲେ ।

୨୦ ପଦ—(ସୀତା ମନରେ ଏପରି ଭାବର କରିବା ସମୟରେ) ତାଙ୍କ ଦାମ ଅଖି ହେଉଁଠାରୁ ବିଧାତା ମୋର ପ୍ରତିକୂଳତାକୁ ମୋଚନ କଲେ (ମୋର ସମସ୍ତ କାଷା ଏଡ଼ି ଦେଲେ),—ଏହା ଘଟିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ରୋମାଫଳମ ହେଲା । କହେ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଙ୍ଗୀତମାନେ ତାଙ୍କର ନେତ୍ର ଓ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳର ବିଚାର ଦେଖି କହିଲେ, “ହେ ସୀତା ! ଏ ସୁରୁଷ ଧନୁଶ୍ଚେତ୍ର କି ଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିବେ । ଏହା ଠିକ୍ ରୂପେ ଜାଣି ।” ଏହି କଥା ଶୁଣିତେ ସୀତାଙ୍କ ନାସିକାରୁ (ଅତି ଅନନ୍ଦ ହେତୁ) ନିଃଶ୍ୟାସ ଓ ନୁଖରୁ ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା (ଏହା ଶୁଭ ସତତ), ତେଣୁ ସୀତା ସଙ୍ଗୀତ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ।

ବିପ୍ରଳାସ ଆଉ ଭାଷେ ମନମୟା ଯେ ରରସେ
ଏ ଯୋଗ ଘୋର କର୍ମରେ ଅଛୁ ଘେନି ରେ ।
ବ୍ୟଲ୍ଲଭ ଏ କି ? ଜନକ ନିରାଶେଳ ସଦୃଶକ
ଧନୁ ସୁଦୃଶର ବୃତ୍ତ ତୋଷିତାନରେ ।
ବିଦଗ୍ଧ ଧରା ଚିତ୍ତେ ଦେଖିଲେ ।
କୟାଗଣ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରମାଣ କୋଲେ । ୨୧ ।
ବୃକୋଦର ବାସବର ଦଶଦନ୍ତ୍ରୀ ମନୋହର
ବିହର ମଞ୍ଜରୀକାରେ ପ୍ରବେଶେକେତେ ।
ବଂଶିକ-ସୁଭା ମାନସ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ସାରସ
ଅସ୍ପରଶେ ଦରଶନେ ଉତ୍ପାଟି ନେଲେ ।
ବିଚିତ୍ର-କର୍ମଜ୍ଞ ଅଲେକେ ।
ବିଦେହବଜ୍ର କୌଶିକେ ପୁଛିଲେ ଏ କେ ? । ୨୨ ।

୨୧ଶ ପଦ—ରରସେ—ବଂଶଜେର । ବିପ୍ରଳାସ—ବିଶେଷୋକ୍ତ ।
୨୨ଶ ପଦ—ବୃକୋଦର—ଯମ । ବାସକ—ଭଦ୍ର । ମଞ୍ଜରୀକା—
ଯଶଶାଳା । ବଂଶିକ—ଦୁର୍ଲ୍ଲୀନ । ସାରସ—ପଦ୍ମ ।

୨୧ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଅଗ୍ରହ ଦେଖି ମନମୟା ନାମକ ସଖୀ
ବିଶେଷୋକ୍ତ ଆଉ କେତେକେ କହଇ, “ହେ ସଖୀ ! ଏ ସୁରୁଷକୁ ବିରା ହେବା
ଯୋଗ ତୋ କର୍ମରେ ଅଛି । ଏ ଯୋଗ ନାହିଁ ତୋର ମନରେ ଅଛି ନାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭ ପତି ଜନକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟକେଲ୍ୟକୁଣ କାହାରେ ବଢିନି ଓ ଭିତରେ
କହୁ ରସପୁତ୍ର ଏ ଯେଉଁ ଧନୁ ସୁଦୃଶର କଲେ, ତାହା ଅସ୍ତ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତା କି
କହୁ ସୀତା ତାହା ବୁଝି ପାରିଲେ ଓ ସଖୀମାନେ ତାହା ଶୁଣି ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ
କେଲି କହଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ—ଯମ ଓ ଭଦ୍ର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଦୂର ଦିଗର ଦୃଷ୍ଟି
ଅଞ୍ଜନ ଓ ଆସକତ ପରି ମନୋହର ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାଗଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି
ଦୁର୍ଲ୍ଲୀନ ସୁଭାମାନଙ୍କ ମାନସ ସଂସ୍ପରଶରୁ ଯେଉଁ ପଦ୍ମରୁ ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି ଦଃନ
ମାତ୍ରରେ ଉପାତ ପକାଇଲେ । (ଅଞ୍ଜନ ଓ ଆସକତ ଦ୍ଵାରା ମାନସସଂସ୍ପରର
ପଦ୍ମ ନିକ୍ତ ଉତ୍ପାଟିତ ହେଇ ପରି ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କେବଳ ଦେଖିଲାପରି ଦୁର୍ଲ୍ଲୀନ
ସୁଭାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସେପ ପାଇବ) । ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମୀ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ
ଦର୍ଶନରେ ବିଦେହ ସୁଭା ଜନକ ଶ୍ଵାଶୁକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ଏ କି ?”

ବଲ୍ଲଭେ ମୁନି ଭୁବନ   ଦଫରଥ ଦେନିପୁତ
 ବନେ ତଡ଼କା ବନାଣି ରଖି ମୋ ପତ୍ର ।
 ବନାସ୍ତ୍ର ବର ବରଣ   ଗୌତମ-ନାୟା ତାରଣ
 ଦିବ ଗୁପ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଏବେ ଉଦ୍‌ଦେଶ ।
 ବୋଇତର ଦେଖିବେ ଦେଖନ୍ତୁ ।
 ବାଳ କୁମାରେ କି ହେବ ଏହାଙ୍କ ହେତୁ ? ୨୩ ।
 ବାଳି ବନିଷ୍ଠରେ ସାର   ବଳ ଗୋଟିଏ ସିଂହର
 ଭାଙ୍ଗିବା ଥାଉ ଭାଙ୍ଗିଲ ଶୁଣି ଛଳିତ ।
 ବିଷ୍ଣୁରେ ଶତ୍ରୁଭେରଣ୍ଡେ   ଗଜକୁ ଦେନିଶି ଉଡ଼େ
 ତାଲେ ବସେ, ଭାରତୀର ଉନ୍ମୁ ବହୁତ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବଲ୍ଲଭେ—ଦହଲେ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁରେ—ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।

୨୩ଶ ପଦ—(ଜନକଙ୍କ ପ୍ରତି ଶୁଣି) ବୈଦିକ ମୁନି କହଲେ, “ଏ
 ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର ଦୁଇପୁଅ ବନରେ ତାଡ଼କା ରାକ୍ଷସୀକୁ ମାର ମୋ ଯାଗରସା
 ବଞ୍ଚିପଡ଼ନ୍ତି କାମ୍ୟକ ବନରେ ରେଣ ବନାସ୍ତ୍ର ବେ ପଡ଼ିଲ୍ୟାକୁ ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ
 ତାହାପଡ଼ନ୍ତି, ଏବେ ଶିବପୁତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ ଦେଇ ଆସିପଡ଼ନ୍ତି ।”
 (ବୈଦିକ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି) ଜନକ କହଲେ, “ଦେଖିଲ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏ ବାଳକ
 କୁମାର ମାତ୍ର, ଏହାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କଣ ହେବ ?” (ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ଧନୁ ଭଙ୍ଗିପାରିବେ
 ନାହିଁ) ।

୨୪ଶ ପଦ—“ଗୋଟିଏ ପରାକ୍ରମୀ କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏପରି
 ଯେ ବାଳି, ସେ ଧନୁ ଭଙ୍ଗିବା ଯଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ମନ ଧନୁ ଦେଖି ଡାରିଗଲା ।
 (ଜନକ ଏପରି କହୁଛନ୍ତି ବୈଦିକ ଜନକ କହି ଉଦ୍‌ଦେଶ ଦେଲେ, ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁପ୍ତଭେଦକ କହେଇ କେହି ଦେନି ଉଡ଼େ, ମୁଣି ବୁଡ଼େଇରେ
 ବସେ, କିନ୍ତୁ ତଳ ଭଙ୍ଗିଯାଏ ।” ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭରତୀୟ ପକ୍ଷୀ ତଳରେ
 ବସିଲେ ତଳ ଭଙ୍ଗିଯାଏ ।” (ଦେବଯୋଗରେ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଢ଼, ବାଳି
 ସିନା ଧନୁ ଦେଖି ହାଲେ, ମନ ଏ ଧନୁ ଭଙ୍ଗିପାରିବେ) । ମୁଣି ଜନକ
 କହଲେ, “ପଶୁରାମ ପୁରା କଲେ [ଧନୁ ଧରି ନ ପାରି] ।” ବୈଦିକ ଉଦ୍‌ଦେଶ

ବୋଲେ ପଶୁରାମ ଚୁକ୍ତିଲେ ।
 ବ୍ୟଭିଚାର ଯଦି ଧର୍ମ ବିପ୍ର ବୋଲିଲେ । ୨୪ ।
 ବାଣୀପୁର କାହିଁଗାୟୀ ସଫଳ ଭୁକ୍ତିରେ ହେବ
 ଟେକ ନ ପାରିଲେ ତହୁଁ କଲେ ଉଦ୍ଧର ।
 ବୃଣ୍ଡିକ କର୍କଟପର ସିନା ତାହାଙ୍କ ମାୟୁରୀ
 ନାଗ ବ୍ୟାପକେ କେ ଅନ ଧରଣୀ ଧର ।
 ବିଶକର କହବା ନୋହୁ ।
 ବାଲି ଅଟୁନରେ ଧରାପାଇଛି ପେଡ଼ । ୨୫ ।
 ବିଦ୍ରବକ ମହାସେନ ରବଣ ଅତି ରାଜନ
 ପ୍ରଭୁ ଦେଖାଇ ମଳିନ ଭବ ଭାଷିଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ—ବିଦ୍ରବକ—ଗଣେଶ । ମହାସେନ—ବାହୁଦେୟ ।
 କଳ୍ପିତ—ବିଲମ୍ବ ।

ଦେଲେ, “ସେ ବିପ୍ର ହୋଇ ବ୍ୟଭିଚାର ହେବୁ ଯଦି ସୁ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
 (ବିପ୍ରର ପୁତ୍ର କରିବା ବଧୂ—ତେଣୁ ସେ ଗୁଡ଼ା କଲେ ।)

୨୭ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ଜନକ କହଲେ, “ବାଣୀପୁର ଓ ସହସ୍ରାକୁନ
 ସହସ୍ର ହାତରେ ଧନୁଚ୍ଛେଦିପାରିଲେ ନାହୁଁ—ଏ କଥା ମନରେ ଭାବ ।”
 ତାହା ଶୁଣି ବିଶ୍ୱାସିତ ହେଉ କଲେ, “ବିଷ୍ଣୁ, କଳ୍ପହାସପରି ସିନା ତାଙ୍କର
 ହସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା କେଣି [ବିଷ୍ଣୁ ଓ କଳ୍ପହାସର ସିନା ହାତ କହୁତ, ମାତ୍ର ପରାକ୍ରମ
 କା କେତେ] ? ମାତ୍ର ନାଗ ବିନା ଅନ କେହି ଧରଣୀକ ଧରଣରେ କି ?”
 ଜନକ ପୁଣି କହଲେ, “ରାଜକ” (ରାଜଣ ଧନୁ ଦେଖି ହାର ଯାଇଅଛି) ।
 ବିଶ୍ୱାସିତ କହଲେ, “ତା ତଥା କହ ନାହୁଁ, ବାଲି ଓ ସହସ୍ରାକୁନଙ୍କ ହାସ
 କହି ହେଉଦିନୁ ତା ବଳ ଜଣା ଯାଇଅଛି ।”

୨୮ଶ ପଦ—ଜନକ ପୁନର୍ବାର କହଲେ, “ଗଣେଶ, ବାହୁକ,
 ଲବଣଦେବୀ ଅତି ଭକ୍ତାଂଶୁ ଅଟେ କେ ଦେଖାଇପରେ ମଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
 (ପ୍ରଥମରେ ତେଜଦେଖାଇ ଅତି, ଧନ ଦେଖି କହୁଥିବା ପଳଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି) ।”
 ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ବିଶ୍ୱାସିତ କହଲେ, “ଲେଖା ପ୍ରଥମେ ଗେରେ ଅନଳ
 ଦେଖାଇ ପରେ ଭୟ ପାଇଲେ ସେ ଅନଳ ଲିଭଇ ବୋ, (ସେହିପରି ଏ

ବଞ୍ଚିବ ପରାସ୍ତେ ତେବେ   ମୁଖରେ ଅନଳେ ଜଳେ
 ଦେଖାଇ ନାଶି ଶୁଭ୍ର କହେଲେ ଦୁଷ୍ଟିରେ ।
 ବିବୋଧ ନୁହ ହେ ଜନକ !
 ବିଭାତେ ଦେଖିବେ ଏ ଅଶାସ୍ତିନୀକ । ୨୭ ।
 ବିଜୟନ କଲେ ଧନଇ   ତପନବଶିତ ତହିଁ
 ସଭାରେ ଲେଖା ଅନାଇ ଦୃଢ଼ ସଦକ ।
 ବିଦର୍ଭ, ବର୍ଣ୍ଣାଟ, ଭୋଟ,   ସରସ୍ବତୀ, ମରହଟ୍ଟ
 କୁନ୍ତଳ, କେରଳ, ଗୁଲ, ସିନ୍ଧୁ, ଭଲ୍ଲଲ ।
 ବାହ୍ଲିକ, ଭୂରସ୍ତ, ନିଷେଧ ।
 ବଙ୍ଗ, ପଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଗୁଡ଼ଙ୍ଗ, ମଗଧ । ୧୭ ।
 ବେଦ, ବେର, ମର, ମସ୍ତ,   ଦ୍ରାଘତ, ପରତ, ମେଢ଼,
 ଅରବ, ମାଳବ, କଟ୍ଟ, କୁରୁ ପଞ୍ଚାଳ ।
 ବନାଉଜ, ବନାଉଜ,   କାଶ୍ମୀର, କାମେସ୍ତ, କୁଷ୍ଠି,
 ଗଲ, କାହାଲ, ଲେମ୍ବଣ ପୁଣ୍ଡ, କୋଶଳ ।
 ବେଲ୍ଲଭଲ ଅତି ଏ ଠିକ ।
 ବଶେଷି ବହୁବା ବେତେ କହେ ଜନକ । ୨୮ ।

ବାରମାନେ ବ୍ରଥମେ ତେଜ ଦେଖାଇ ପରେ ଏ ଧନୁ ଦର୍ଶନରେ ସେ ତେଜକୁ
 ହରାଇଅଛନ୍ତି) । ହେ ଜନକ ! ତୁମ୍ଭେ ଅବୋଧ ହୁଅ ନାହିଁ । ହରଧନୁ ଅଶାସ୍ତି,
 ଏ ନିର୍ଭୟରେ ତାହା ଦେଖିବେ ।”

୨୭ଶ ଓ ୨୮ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଜନକ ରାମ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ନେଇ ସଭା ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲେ । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶେଷ
 ଦେଖି ସଭା ସଭାରେ କସ୍ତୁରୀ ନ ପଡ଼ିମାନେ ଲେରିତ ହେଲେ । (ତାଙ୍କ
 ଶୋଭାକୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ) । ଜନକ କହିଲେ,—ବିଦର୍ଭ,
 ବର୍ଣ୍ଣାଟ, ଭୋଟ, ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ମରହଟ୍ଟ, କୁନ୍ତଳ, କେରଳ, ଗୁଲ ସିନ୍ଧୁ, ଭଲ୍ଲଲ,
 ବାହ୍ଲିକ, ଭୂରସ୍ତ, ନିଷେଧ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଗୁଡ଼ଙ୍ଗ, ମଗଧ, ବେଦ, ବେର,
 ମର, ମସ୍ତ, ଦ୍ରାଘତ, ମେଢ଼, ଅରବ ମାଳବ, କଟ୍ଟ, କୁରୁ, ପାଞ୍ଚାଳ, ବନାଉଜ,
 ବନାଉଜ, କାଶ୍ମୀର, କାମେସ୍ତ, କୁଷ୍ଠିଗଲ, କାହାଲ, ଲେମ୍ବଣ, ପୁଣ୍ଡ, କୋଶଳ,
 ବେଲ୍ଲଭଲ ଅତି ଯେ ବ୍ରତାମାନେ ତୁଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ବିଶେଷ ବର
 ବେତେ ଅବା ବହୁବା ?

ବିନୟ ରୂପମାନେ   ବହୁଦନ ଅଭିମାନେ
 କସ କି କାରଣେ ଧନୁ ଅଶ ନ କହ ।
 ବ୍ୟାକି ଦମ୍ଭ ସବୁ ପ୍ରକେ   ଏବେ ଦଶରଥ ପ୍ରକେ
 ଅସିକନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ କଲାଇ ସ୍ନେହ ।
 ବୋଇଲେ ଅଶିକା ସେ ଗୁପ୍ତ ।
 ବଦନ୍ତେ ଅଶାପ କହେ ନିସକଳାସ । ୨୧ ।
 କଳକଳ ଏକୁଁ ଏକ   ଅଶକୁ ମନ୍ତ୍ର ଅନେକ
 ଯନ୍ତେ ଓଟାଇ ଅଶିଲେ ମନ୍ତ୍ରୁପଗୋଷ୍ଠି ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାଦ ଧରରେ   ଚଳନ୍ତା ନାହିଁ ସେ ତଳେ
 ଚକି ବହୁବହୁ ହୁଁ ବାର ନରେ ପ୍ରକଟି ।
 ବାକ୍ସୁଦ୍ରୁପ ମଇଥିଲର ।
 ବଂଶାସନ ଅସିବ ବିକମ୍ବ ନ କର । ୩୦ ।

୨୧ଶ ପଦ—‘ହେ ବ୍ୟାଧାନାମା ନରପତିମାନେ ! ତୁମ୍ଭେ କହୁ କିନରୁ
 ଧନୁ ଭାବିବା ଅଭିମାନରେ କସିଅଛ । ମାତ୍ର କି ହେତୁରୁ ଧନୁକୁ ଅଶ ବୋଲି
 ଅମ୍ଭଙ୍କୁ କହୁ ନାହିଁ ? ଏଥିରୁ ତୁମ୍ଭର ଦମ୍ଭ ଓ ଦର୍ପ କେବଳ ଛଳନା ପ୍ରାୟ ପ୍ରକେ
 ହେଉଛି (ତୁମ୍ଭର ଦମ୍ଭ ଓ ଦର୍ପ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ) । ଏବେ ଦଶରଥ
 ରାଜାଙ୍କ ସୁତ ସେହି କଲାଇ ଧନୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେମାନେ
 କହଲେ ଶିବଧନୁକୁ ଅଶାବିବା ।’ ଜନକ ଏହା କହନ୍ତେ, ‘ରାଜାମାନେ କହଲେ
 ଧନୁ ଅଶାପ ।’

୩୦ଶ ପଦ—ଜଣେ ଜଣ କଳକଳ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ବାର, ସେମାନେ
 ଜନକ ରାଜାଙ୍କ ଅଞ୍ଚପାର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାଦ ଧରରେ ତଳ ପ୍ରମାଣେ ଚଳିବ ନାହିଁ
 ଏପରି ସେ ଶିବଧନୁ, ତାକୁ ପେଡ଼ାମଧ୍ୟରେ ଯନ୍ତରେ ଥିବା ହେତୁ ଓଟାଇ
 ଅଟିଲେ । ସେ ପେଡ଼ାରେ ରଖିଥିବା ଚକର ବହୁବହୁ ଶକ୍ତି ଓ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର
 ହୁଁ ହୁଁ ବାର ଭବ ଯାଇ ଆକାଶରେ ସମ୍ବେଦନ । ସେ ସମୟରେ ଜନକ ଗୁହ୍ୟ
 କରି କହଲେ, ‘ ଧନୁ ଅସିବ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କର ନାହିଁ । (ଶୀଘ୍ର ଆସି
 ଦେଖ) ।’

କଳଦାନେ ଅଧିକ ତେ   କାଣ୍ଡ କପଟୀ କାମୁକେ
 ସମ୍ଭଳେ ହୋଇଲେ ଯିନା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସବେ ।
 ବଲଦେହକ ପେ ଅମ୍ବେ   ଭୂଷଣ କର୍ମ ଅରମ୍ଭେ
 କନ୍ୟାରତ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିବୁଁ ତେବେ ।
 ବଚ ଶ୍ଳୋକେ ଗଲେ ସମସ୍ତ ।
 କ୍ୟାସ୍ତ୍ର ପଦନ ଯନ୍ତ୍ରାକୁ ଗୁହ୍ୟ ମତ । ୩୧ ।

ବଲକପୁ ବଲକପୁ   ଏକସ୍ଥାନେ ଏ କି ବସୁଁ
 ଭାବି ନେନ୍ଦ୍ର ବୁଦ୍ଧ ମୁଖ ପଛକୁ କଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—କାମୁକ—ଧନୁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ଉତ୍ତମ ଜାତ, ସୁନା ।
 ବଲଦେହକ—କଣିକ, ବିଦେହର ରାଜା ।

୩୨ଶ ପଦ—ବଲକପୁ—ସୁଧୀ । ବଲକପୁ—ଅଗ୍ନି । ବଳ—ଗର୍ଭ ।
 ବୁଦ୍ଧ—ସଂହ୍ରା । ବୁଦ୍ଧ—ସର୍ପ । ବୃଷ—ମୂଷା ପଶୁ ।

୩୧ଶ ପଦ—‘ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତମ ଯନ୍ତ୍ରିୟ ଜାତ ଅଟ । ତେଣୁ
 ତୁମ୍ଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ତୁମ୍ଭର କଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ତେଜ ହେଲା । ଆମ୍ଭେ
 ବିଦେହରାଜ ରୁଷ କଣିକ ଧନୁ ରୁଷ କପଟୀ ପଥରରେ ତୁମ୍ଭର କଳରୁପ
 ବିଶୁଦ୍ଧତାକୁ କଟି ତେଜସ୍ବୀନ୍ ହୋଇଥିବା ବାରଙ୍କ ସହକ କନ୍ୟା ଭୂଷୀରତ୍ନ ଯୋଗ
 କରିବୁ । [ସୁବର୍ଣ୍ଣ କପଟି ପଥରରେ କଟି ହୋଇ ବିଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ଜଣା ଗଲେ,
 ସେଥିରେ ରତ୍ନ ଯୋଗ କରି ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାନ୍ତି । ସେହିପରି ତୁମ୍ଭେ
 ଶିବଧନୁ ଦ୍ବାରା କଳକାନ୍ଦ ବୋଲି କର୍ଣ୍ଣୀକ ହେଲେ, ଆମ୍ଭେ ସୀତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ବିକାଡ଼ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ାଇବୁ] ।’ ଜନକଙ୍କର ଏ କଥାମାନ ଶୁଣି
 ରାଜାମାନେ ପିତୃକ ସାଧ କ୍ୟାସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଥିବା ଯନ୍ତ୍ରାକୁ ଗୁହ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଧନୁପେଡ଼ାକୁ
 ଗୁହ୍ୟଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ—ସୁଧୀ ଓ ଅତି ବି କାରଣରୁ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି
 ରାଜାମାନେ ଏପରି ମନରେ ଭାବି ନେନ୍ଦ୍ର ବୁଦ୍ଧ ପଛକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇଲେ [ଧନୁକୁ
 ଗୁହ୍ୟ ପାରିଲେ ନାହିଁ] । ଗୁଡ଼ାରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିବା ସଂହ୍ରାକୁ ଦେଖି ପଶୁ, କର୍ତ୍ତ୍ତିରେ
 ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିବା ସର୍ପକୁ ଦେଖି ମୂଷା ସେପରି ପଳାନ୍ତି, ସେପରି ରାଜାମାନେ ଧନୁକୁ

ବଳେ ନିଦ୍ରା ହରି ବୃଷ   ବଳେ ନିଦ୍ରା ହରି ବୃଷ
 ଦେଖି ଯଥା ସଳାୟିତ ତଥା ହୋଇଲେ ।
 ବାସେ ଯାଇ ବେତକା ପାଶେ ।
 ବସେ ସରଣେ ଭୁବନୀ କ ସୁଭବୁଁ ସେ । ୩୨ ।

ବୈଶାଖ ଅବୁଲ କୁଳେ   ଭୃଷିରେ ଭୂମିପବୁଳେ
 ଭୃଷିରେ ଜନକ ଗମ ଶ୍ରୀରାମ ବେଶେ ।
 ବତାଇ ସୁମିତ୍ରା ବସୁ   ନାହିଁ ସୁମିତ୍ରାବ ସୁକ୍ତ
 ନମେ ଧରଣେ ବାହୁବେ ଶୁଣେ ଓଜରେ ।
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନେତ୍ରରୁ ଜାଣି ।
 ବାହାରରେ ଶସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପାଣି । ୩୩ ।

୩୩ଶ ପଦ—ବୈଶାଖ—ବିରଜ୍ର, ବିବେକ । ଭୂମିପବୁଳେ—ରାଜା-
 ସମୁଦ୍ର । ସୁମିତ୍ରା—ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ । ସୁମିତ୍ରା—ଭୃଷମ. ମାତ୍ର । ପାଣି—ହସ୍ତ ।

ଦେଖି ପଳାଇଲେ । ଭ୍ରମରମାନେ କାସ ହେବୁରୁ ବେତକା ଦୁସୁମର ପାଖକୁ ଯାଇ
 କଣ୍ଠକରେ ପଶ ଛିଡ଼ି ଯିବା ଭୟ ହେବୁ ରହୁ ନ ପାର ପଳାନ୍ତି, ମାତ୍ରପଲ୍ଲବରେ ଯାଇ
 କସନ୍ତି (ବେତକାରେ କାସ ଥାଏ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଣ୍ଠା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଭ୍ରମର
 କଣ୍ଠାକୁ ଭୟ କରି ସେ କାସ ଉପଭୋଗ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କଣ୍ଠକମାନେ
 ଓ ସୁକାସ ଶୁନି ପଲ୍ଲବରେ ଯାଇ ବସେ, ସେହିପରି ଶୁରୁ ରାଜାମାନେ
 ହେଲେ) ।

୩୩ଶ ପଦ—ବିରଜ୍ରଜନିତ ଅବୁଲତା ରୂପ ଜଳରେ ରାଜାମାନେ
 ଭ୍ରମମାନ ହେଲେ, (ସୀତାଙ୍କୁ ଯାଇକା ପାଇଁ ବେଳ ଅକାଂକ୍ଷା ଥିଲେ ସୁକା ଧନୁ
 ସ୍ତୋରୁ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି—ତେଣୁ ବିରଜ୍ର ହେଉଛନ୍ତି) । ତତ୍ପରେ ଜନକ
 କହିଲେ, ‘ହେ ଶ୍ରୀରାମ । ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, [ଧନୁ ଟେକିବା ପାଇଁ ତେଣୁକରକାରୁ
 ଯାଅ] ।’ ଏହା ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମୟ କହିଲେ, ‘ଅମ୍ଭର ଏଠାରେ ଭଲ ଯେତେବେଳେ
 ବେଦ ନାହାନ୍ତି, ସମୁଦ୍ର ଦେଇ ଯାଉଛୁ । ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଧନୁ ଧରିଲେ, ଧନୁକୁ
 ଓଜସ୍ବହ କେଲି ସେମାନେ କହିଲେ (ମୁଣ୍ଡ ନୁହେଁ ଧନୁ ଧରିକ ନାହିଁ) ।’ ଏହି
 ସମୟରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆଖି ଠାରୁ ଦେବୀରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିଜଧନୁ
 ଦେଇ ବାହାର ହେଲେ ।

ବିକ୍ରମ ଗତିକ ବିଦ୍ରୁ ଶରଧା ଶୁଣକୁ ଶୁଦ୍ଧ
 କେଶରୀ ଦେ ମଧ୍ୟରୁ ସେହୁ ସ୍ଵଭାବେ ।
 ବିରାଜ ମୂର୍ତ୍ତି ସେ ଧୃତ ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୁଷର ସତ
 ଧନୁ ଅବର୍ଣ୍ଣ ଅଶିରେ ପଲଗ ଭାବେ ।
 ବକସୁଷ୍ପ ମାତା ମାଳିକ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶୁଦ୍ଧାରୁ ଟେକିଲ ଦୃଢ଼ । ୩୪ ।
 ବକ୍ରେ ଗଳି ସଜନ୍ୟକ ବକ୍ରେ ଜନନ ଜନକ
 ଏହୁ ଗିର ଶରତେକ ହୃଦୟ କରେ ।
 ବିଜୟୀ ସୁଦିପୁରର ବିଜୟୀ ଏ ହି ପୁରର
 ଧରଇ ଧରଇ ଧନୁ ଅନାୟାସରେ ।
 ବିଦ୍ରାବକୁ ଲଙ୍ଘାରେ ଭାଳି ।
 ବିପରାଦେ ଅନାଇଲେ ନ ପାରି କଲି । ୩୫ ।

୩୪ଶ ପଦ—ବିକ୍ରମଗତି—ସାହସ୍ୟବଦ୍ ଗମନ । କେଶରୀ—ସିଂହ ।
 ବିରାଜମୂର୍ତ୍ତି—ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତି, ଗରୁଡ଼ । ମଞ୍ଜୁ—ସୁନ୍ଦର, ମନୋହର । ମଞ୍ଜୁଷ—
 ପେଡ଼ା । ପଲଗ—ସର୍ପ । ବକସୁଷ୍ପମାଳା—ଗରୁଡ଼ମାଳା ।

୩୫ଶ ପଦ—ବକ୍ର—ସାଞ୍ଜୁ, ବକ୍ର—ମୁଣ୍ଡ । ହିସ୍ତୁର—ଉକ୍ତ ନାମ-
 ଧାରୀ ରାଜସ୍ବ । ବିଦ୍ରାବ—ପଳାୟନ ।

୩୬ଶ ପଦ—ପଦତ ଶୁଦ୍ଧାରୁ କାହାର ସିଂହ ସେପରି ବିକ୍ରମ ଭାବରେ
 ଗତି କରେ, ସେହୁପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାଜସ୍ବରୁ ଯାଇ ଧନୁକୁ ଦେଖିକାରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା
 କଲେ । ସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଗରୁଡ଼ ରୂପରେ ସୁନ୍ଦର ପେଡ଼ାରୂପ
 ଗଢ଼ିରୁ ଧନୁରୂପ ସର୍ପରୂ ଓଟାର ଅଶିଲେ । (ଗରୁଡ଼ ଗଢ଼ିରୁ ସର୍ପ ଓଟାର ଅଶିଲେ
 ପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପେଡ଼ାରୁ ଧନୁରୂ ଓଟାର ଅଶିଲେ) । ମାଳି ଗରୁଡ଼ମୂଳ ମାଳକୁ
 ବିକିକା ପାଇ ଶୁଦ୍ଧାରୁ ଟେକିଲ ପ୍ରାୟ ଟେକିଲେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁକୁ ଅନ୍ଵେ-
 ଶରେ ଟେକି ଧରଲେ) ।

୩୭ଶ ପଦ—“ହିସ୍ତୁରସୁର ବିଜୟୀ ଶିବଙ୍କର ଧନୁକୁ ଏ ଅନାୟାସରେ
 ଧରଲେ; ତେଣୁ ଏ ହିସ୍ତୁର ବିଜୟୀ ଅଟନ୍ତି”—ଏହୁ କାଣୀ ଶର ପ୍ରାୟ ଜନକ
 ରାଜାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଜାତ ହେଲା । ସେ କଟନ-ଶର ରାଜାମାନଙ୍କର ସାଞ୍ଜୁ ରେଦ
 କରି ହୃଦରେ ବିଦ୍ଧ ହେଲା । ସେମାନେ ଲଞ୍ଜପାଲ ପଳାଇକାରୁ ଭାବିଲେ, ମ.ହ
 ଯାଇ ନ ପାରି ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ଅପଲବ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଶୁଦ୍ଧ ରହିଲେ ।

ବସକାବସୀ ସୀତା   ବସକ କରଇ ଚିନ୍ତା
 ଜୀବନ ଯାଉ ନୋହଲେ ହେଲେ ଏ କର ।
 ବିମିଳିତ ନେତ୍ର ପିଟେ   ମୁଦ୍ରା ତ କହୁ କି ପଟେ
 ପ୍ରମୋଦଦାୟକ ପରଭୂତଙ୍କ ସ୍ଵର ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରବତୀ ବେ ବୋଲୁଥିଲା ।
 ଧନୁର ସେ ଦି(ଗା)ନକରୁ ଦର୍ଶନେ ହେଲା । ୩୨ ।
 ବୃନ୍ଦାରବ-ବୃନ୍ଦାରବେ   ସେ ସେ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଜନକେ
 ଦେବା ଶିଞ୍ଜିନୀ ଉତ୍ତମ ବୋଲି ସେ କହୁ ।

୩୨ଶ ପଦ—ବସକାବସୀ—ତପ୍ରଦାଶିନ କର୍ଣ୍ଣ । ବସକ—ସିତ ।
 ବଞ୍ଚି—ପଦ୍ମ । ପରଭୂତ—କୋକିଳ, ଭୃତ୍ୟ । ବ୍ୟାଘ୍ରବତୀ—ଅସ୍ତ୍ର ସୁବର ବାସୀ
 କ((ଗା)ନକରୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୨ଶ ପଦ—ବୃନ୍ଦାରବ—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବୃନ୍ଦାରବ—ରାଜା । ଶିଞ୍ଜିନୀ—
 ଧନୁର ରାଣ । ଅଷ୍ଟନାମ—ଅଷ୍ଟ ଦିଗ୍‌ଗଜ, ଅଷ୍ଟକୁଳାନାମ । ଦୁଳ—ଧନୁର
 ଅସ୍ତ୍ରଭାଗ ।

୩୨ଶ ପଦ—ଉତ୍କଳ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ । ସୀତା ଗେରୁରୁକ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା
 କର କହଲେ, “ଏ ମୋର କର ନୋହଲେ ଜୀବନ ଯାଉ, ଏ ମୋର କର
 ହେଲେ ଜୀବନ ଯାଉ ।” ଏପରି ସମୟରେ ‘ଧନୁ ଧରଲେ’—ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କର
 ଏ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କର ପ୍ରମୋଦଦାୟକ ହେଲା, ତେଣୁ ନିର୍ମଳ ନେତ୍ରପଦ୍ମ ବିକଶିତ
 ହେଲା । (ରାଜ ପାହଲେ କୋକିଳ ସ୍ଵର ଶୁଣି ଲୋକମାନେ ତେଣୁ ଫିଟାଇ ଉଠନ୍ତି
 —ଏଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ରୂପକ ରାଶି ଯାଇ ଶୁଭ ଜନର ସଂକଳନ ହେଲା) ।
 ଲୋକମାନେ କହଲେ, “କିଏ କହୁଥିଲା ସେ ଧନୁର ଗପଣ ସୀତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରସୁ-
 ବର ? ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ସୀତାଙ୍କ ହୃଦୟପଦ୍ମ ବିକଶିତ
 ହେଲା । (ଅନ୍ୟାର୍ଥ—ପଦ୍ମର ମୁଦ୍ରାତ ଦୋଷ ବିପରୀତ କି ? ରାମଙ୍କୁ ତନ୍ମୁ କୋଇ
 ବୋଧ ହେବାରୁ ପଦ୍ମ ମୁଦ୍ରାତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଗାନକରୁ ଜଣା ଯିବାରୁ
 ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୂପେ ବୋଧ ହେବାରୁ ପଦ୍ମ ବିକଶିତ ହେଲା) ।

୩୨ଶ ଶ୍ଳୋକ—(ଧନୁରୁ ପେଡ଼ିରୁ ଅଣି ଧରିଲା ପରେ) ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ଜନକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ଧନୁରେ ରାଣ ଦେବ କି ?” ଜନକ
 କହଲେ, “ରାଣ ଦଣ୍ଡା (ରାଣ ଦଣ୍ଡ) ।” ସେହି ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହଲେ,

ସାଥୀ ଦମ୍ଭ ବେନି ଯୋଗେ ଅନ୍ତନାଗେ ଅନ୍ତନାଗେ

ଧର ଧରଣୀକ ଦୋରେ ଲଗଣ ଚର୍ଚ୍ଚି ।

ବିକଳିତେ ପୁଥୁବା ଶୁଳେ ।

ବସ୍ତୁ ହୁଳ ସାବଧାନେ ପଡ଼ିବ ତଳେ । ୩୬ ।

ବୃକ୍ଷାଘାତ ପରେ ପଦେ ସମ ରଖିଲେ ସମଦେ

ଜାଣିଲେ ତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧେୟୀ ହେବାର ।

ବାସୁକି କି କହେ କୁର୍ମ ବହୁଳ ସେ ମନୋରମ

ଗୁଣବନ୍ତ ଗୁଣ ଦତ୍ତ କଲେ ସବୁର ।

ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ୀ ମୋ ହେଲା ।

ବାମେ ରହି ଅଜଗଦ ବିଗୁର କଲା । ୩୭ ।

ବିଗୁରବଶେ ଓଟାରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ମଞ୍ଜୁ ହସ୍ତରେ

ଏରଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ସରି ଶୁଦ୍ଧି ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶୁଣି ପୁରୁଷ ପ୍ରତୟବାଳେ ଏକତ୍ତ୍ୱ

ଗୁରୁମେଘ ଗର୍ଜିଲା ଶବ୍ଦ ଗଞ୍ଜିଲା ।

୩୫ ଶ ପଦ—ବିଗୁର ବଶେ—କଳ ପୂର୍ବକ । ଏରଣ୍ଡଦଣ୍ଡ—ଗଜ ଗଛର ବାଣ୍ଡ । ବିଗୁର—ଦେବତାମାନେ ।

“ହେ ଅନ୍ତଦଗର ହସ୍ତୀସବୁ, ହେ ଅନ୍ତକୁଳନାଗେ ! କଳ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହଚର ଧରଣୀକ ଧର ।” ପୁଥୁ ବକଳ ଭାବରେ ଭାବିଲେ, “ପଦ ପ୍ରାକ୍ତସ୍ଥିତ ଧନୁହଳ ମୋ ଉପରେ ରଖାଗଲେ, ମୁଁ ସ୍ବାତୀଳକୁ ପଶିଯିବି ।”

୩୬ ଶ ପଦ—ପୁଥୁବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧେୟୀ ହେବାର ସମ ଜାଣିପାଇ ପଦର ବୃକ୍ଷାଘାତ ଉପରେ ଗର୍ଭରେ ଧନୁହଳକୁ ରଖିଲେ । କୁର୍ମ ବାସୁକି କହୁନ କଲା ପ୍ରାୟ ତାହା ମନୋହର ଦେଖାଗଲା । ଗୁଣବନ୍ତ ଗୁଣ ଦତ୍ତର ହୋଇ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେଲେ । ସେ ସମୟରେ ଶିବଧନୁ ଗୁଣକର କାମହସ୍ତରେ ରହି ବିଗୁର କଲା, “ମୋର ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ୀ ହେଲା ।” (ଏହାପ୍ରକାଶ ବନାଶ ହେବ—ଅଜଗଦ କୃତକା ନକ୍ଷତ୍ର ଦାଶରଥୀ ପୁରୁଷାଦ୍ର ପଦ; ତେଣୁ ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ୀ ହେଲା) ।

୩୭ ଶ ପଦ—କଳପୂର୍ବକ ଗାତ କରି ଧରି ଧନୁକୁ ଓଟାରି ଦିଅନ୍ତେ, ପ୍ରତ୍ୟେ ମଞ୍ଜୁ ହାତରେ ଗଜଗର୍ଭ ପଡ଼ି ସେପରି ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ସେହିପରି ସେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେହି ଶବ୍ଦ (ଧନୁ ଭଙ୍ଗହେବା ଶବ୍ଦ) ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଗୁରୁମେଘ (ଅବର୍ଣ୍ଣିତ, ସମ୍ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଦେଖ, ପୁଷ୍କର) ଏକତ୍ତ୍ୱ ହୋଇ ଗର୍ଜିଲେ ସେହି ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ତାଠାରୁ କଳଗଲା । ଦେବତାମାନେ ମୁହଁତ ହେଲେ; ପରେ ତେତାପାଲ ବିଗୁର କଲେ; ଅମୃତ ଅମୃତସ୍ତାମ୍ଭ

ବସୁଧେ ମୃତୁ ତ କୋରେ ।
 ଦେଲେ ଝାଣ ଅମୃତ ରଖିଲ ବିରୁରେ । ୩୯ ।
 ବସୁଧାଭୂତେ ଟଳିଲେ   ବସୁଧାଭୂତେ ଚଳିଲେ
 ସେହୁ ତରଳିତ ଧାତୁ ଧାସ ହେଲଟି ।
 ବଳି-ବର-କଳୀ ବର   ଅଳ କ ହୋଇବ ମୋର
 ଭାବେ ଶତକୋଟି ଶତକୋଟି ତ ବୁଝି ।
 ବିଚିତ୍ର କି ନରେ କଲରେ ?
 ବିଚେନନ ହେଲେ ଯହୁଁ ନାରକ ନରେ । ୪୦ ।
 ବଳୁଷ୍ଠ ଯେ ବ୍ରହ୍ମସୁସ୍ଥ   ଧ୍ୟାନ ତହୁଁ କି ବିରୁଷ୍ଠ
 ବଳୁଷ୍ଠ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସୁସ୍ଥମୁଣ୍ଡ ବେଦହୁଁ ।

୪୦ଶ ପଦ—ବସୁଧାଭୂତେ—ସ୍ବଜାମାନେ । ବସୁଧାଭୂତେ—ପବିତ୍ର
 ମାନେ । ବଳିବର-କଳି—ବାରେନ୍ଦ୍ର, କଳି । ଶତକୋଟି—କଳ୍ପ । ନାରକ ନରେ
 —ନରକ ପତତ ସ୍ବେଦମାନେ ।

୪୧ଶ ପଦ—ଚଣ୍ଡୀ—ବୃଷିଦା ରମଣୀ । ଭଗ—ପଦ । ଚଣ୍ଡୀ—
 ଦୁର୍ଗା । ଭଗ—ଶକ୍ତି । ବିରକ—ବିଶେଷ ଶକ୍ତି, ଭୟଙ୍କର ଶକ୍ତି ।

ଏତେବେଳେ ରଖିଲ । (ଅମୃତ ଖାଇଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ଜାକନରେ ରହିଗଲି,
 ନ ହେଲେ ଏ ଶକ୍ତିରେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ହାରିଥାନ୍ତୁ) ।

୪୦ଶ ପଦ—ସେ ଶକ୍ତି ଶୁଣି ସ୍ବଜାମାନ ତଳି ପଡ଼ିଲେ, ପବିତ୍ର
 ସବୁ ଦମ୍ଭିତ ହେଲେ । ତହୁଁ ତରଳ ଗୋରୁ ଧାତୁ ଧାସ ହଳରେ ସ୍ବଜାହୃତ
 ହେଲା । କଳିଶେଷ୍ଠ ତଳି ଭାବିଲା, ‘ଶତକୋଟି କଳ୍ପ ଏକାବେଳେବେ ବୁଝି
 ହେଲା ପରି; ମୋହର (ଚାନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ହେବା) କିଏ ଅନ୍ୟଥା ହେବ କି ? (ମୁଁ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନାଶ ହେବି, ଏହୁ ଅଶଙ୍କା ହେଲା, — ଏହୁ ଶକ୍ତି ସ୍ବର୍ଗ ପାତାଳ
 ଭେଦ ବରିକାର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତେ)’ ସେହିବେଳେ ନରକରେ ଥିବା ପାପୀମାନେ
 ଅଚେତନ ହୋଇଗଲେ, ସେ ଶକ୍ତିରେ ନର ବନ୍ଧନମାନେ ଅଚେତନ ହେବାରେ
 ବିଚିତ୍ର କା କଣ ଅଛି ।

୪୧ଶ ପଦ—ସେ ଶକ୍ତିରେ ବ୍ରହ୍ମସୁସ୍ଥମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିଦେଲା; ସେ
 ଦଧି କା କଣ ବିରୁଷ୍ଠ କରିବା । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ମୁଣ୍ଡବେଦ ମୁକ୍ତା ଦେବ୍ରହ୍ମ

ବିଶ୍ଵନାଥ ଶ୍ରୀମାନ   ଶିଖରେ ସେନା ନ ଶୋନ
 ବିଶ୍ଵନାଥ ଶ୍ରୀମାନ ଶିଖରେ ସେନା ।
 କାହାରନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରତି
 ବିରାଜ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକଟି । ୪୧ ।
 ଶାରେଶ୍ଵର କର ପୂଜା   କର ସେ ମିଥୁନ ରାଜା
 କସାର ରଘୁନାଥ ସିଂହାସନରେ ।
 ବିହାରସେ ଦେବେ ଅସେ   ସମ ଦର୍ଶନ ଲଭସେ
 ଶରଣ ଶ୍ରୀ ରାଜା ମିଳିଲ ସେଠାରେ ।
 ଶର ସେ ଦାହୁଡ଼େ ବିରସେ ।
 ବିହାରସେ ପଦେ ଶୁଭ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭାଷେ । ୪୨ ।

ହୋଇଗଲା (ବ୍ରହ୍ମା କେବିପାଠ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ) । ଦୋଷିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀର ମାନ
 ଶ୍ରୀମାନ ହେବାରୁ ସେ ନାୟକଠାରେ ସେହୁ କଲାଇଲା — ଏ କା କି କହୁ କଥା;
 ଭୟରେ ପାଦଗଢ଼ି ମାନ ଶ୍ରୀମାନ ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ
 ସେହୁଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରତି କାହାରନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜ୍ଞାନର
 ହେଲା ।

୪୨ଶ ପଦ — (ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ କରିବାରୁ) ମିଥୁନର ରାଜା ସମସ୍ତଙ୍କୁ
 ସିଂହାସନରେ କସାର ବାରଣ୍ଡେଷ୍ଟ କେଲି ପୂଜାକଲେ । ସେହୁ ସମୟରେ
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ ଦେବତାମାନେ ଅବଶମାର୍ଗରେ ଆସିଲେ ।
 ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ରାଜା ସେଠାରେ ମିଳିଲା, ମାତ୍ର (ସମସ୍ତଙ୍କ ଧନୁ ଭଙ୍ଗିବାର
 ଶୁଣି) ସେ ବାର ବିରାମରେ ଫେରିଗଲା । ଏ ଶୁଭକୁ କହାଲେ ପଦରେ
 ଉପେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

ଗୁଣ-ରଖିକୁଳା

ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପେ ଯା କାନ୍ତି ଜାଣ । ବିଭୂଷଣ କରି ବନ୍ୟାକୁ ଅଣ ।
 ବାରଣଶିରେ ପଦ ଦେଇ ଆସୁ । ବରଣ କରି ରାମ ମନ ତୋଷୁ ସେ ।

ବୋଲି ଦେଲେ କରୁଣିକ ଯେ ।

ବୋଲି ଦେଇ ପ୍ରାୟେ ଗୋଲି ତନ୍ତ୍ରକୁ ହୋଇଲେ ରଘୁବଂଶିକ ଯେ ॥
 ବିଧାନ ହୋଇଛୁ ଯା ନାମ ସୀତା । କର୍ଣ୍ଣନେ ଶୋଭା ଅତି ମଧୁରତା ।
 ବୁଦ୍ଧ ସେହି ଅତି ହେବ ପବିତ୍ର । ଶଶେଷେ କରି ଦେଇ ହୃଦ ସେହି
 ବୁଣିଲଣି ମେଘ-ବାଜ ଯେ ।

ବିରୁଦ୍ଧ ଏମନ୍ତ ଜନକ ସମ୍ମତ ଶୁଣିଲେ ସଖୀ ସମାଜ ଯେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ—ପ୍ରଶସ୍ତ—ଭ୍ରଷ୍ଟପଥ ଗଛର ଫୁଲ । ବିଭୂଷଣ କରି—
 ବିଶେଷରେ ମଣ୍ଡନ କରି । ବାରଣ—କାନ୍ତପାତ ଅତି ସୋଗ ବାରଣଶିର—
 ଗଣେଶ । କରୁଣିକ—ବିଷାମିତ୍ର ।

୨ୟ ପଦ—ସୀତା—ସୀତାଦେବୀ, କନ୍ୟା ବା ନବାବ, ସ୍ୱର୍ଗୋର ଶାଶ୍ୱ-
 ନଦୀ ବିଶେଷ, ଲୁଙ୍ଗଳ ପଲଟ ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—“ସେଇ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତି ଛଣ ସୁଖରକାନ୍ତି ପରି, ସେହି ବନ୍ୟାକୁ
 ବିଶେଷ ଭାବରେ ମଣ୍ଡନ କରି ଅଣ । ଅଶୁଭ ବିନାଶ ପାଇଁ ଗଣେଶଙ୍କ ପଦାର୍ଥମାନ
 ଅପଣ କରି (ବିଭା ବିନାଶ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ର ଗଣେଶଙ୍କର
 ପୂଜା କରାଯାଏ) ସେ ଆସୁ ଓ କରଣ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନକୁ ତେସି କରୁ ।”
 ବିଷାମିତ୍ର ଏହି କଥା ଜନଦଳକୁ କହୁଛି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତନ୍ତ୍ରକୁ ଘୋର
 ଦେହରେ ବୋଲି ପ୍ରାୟ ମନେ କଲେ । (ତନ୍ତ୍ର ଦେହରେ ବୋଲିଲେ ମନ
 ଖୁସି ହୋଇ ଯାଏ, ସେହିପରି ବିଷାମିତ୍ରଙ୍କ କାଳୀ ରାମଙ୍କ ମନକୁ ଆନନ୍ଦନ କର ।

୨ୟ ପଦ —ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମନରେ ଭାବିଲେ, ‘ସୀତାର ନାମ ବିଧାନରେ
 ସୀତା ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଶୋଭା କର୍ଣ୍ଣନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ । (ସୀତା=
 ଶର୍ବର, ଶର୍ବର ଖୁବ୍ ମଧୁର, ସୀତାଙ୍କ ନାମ ସେହିପରି ମଧୁର) । ସେ ଗଙ୍ଗାରେ
 ବୁଡ଼େ ସେ ପବିତ୍ର ହୁଏ, ମୋର ନେତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଦର୍ଶନ କରି ପବିତ୍ର
 ହେବ । ବିଶେଷରେ ମୋ ହୃଦୟ ରୂପ ସେତକୁ ସେ (ସୀତା—ଲୁଙ୍ଗଳ ଅଣ)
 ଦର୍ପଣ କରି ସେହି ବାଜବୁଣିଲଣି’ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ କଲେବେଳେ
 ଜନକ ବିଷାମିତ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମ୍ମତ ଦେବାର, ସୀତାଙ୍କ ସଖୀମାନେ ଶୁଣି
 ପାରିଲେ ।

ବେଶବାସ ଡାକ ପୀଠେ ବସାଇ । ବେଶ ବରଣରେ ଗିଞ୍ଜି ରସାଇ ।
ବିମ୍ବ ଦେଖାଇଲେ ଶ୍ଯାମରେ ବେହୁ । ବିମ୍ବାଧର ଆତମରକୁ ବହୁ ସେ ।
ବିଦନ କଲେ କୁନ୍ତଳ ଯେ ।

ବିଭବ ମଣି ନୀଳମଣି ପ୍ରତିଭା ଭଲ ପ୍ରକାଶିତ ତଳ ଯେ । ୩ ।
ବିବେଧି ଅଳ୍ପ ତଳଳ ଶାମଳ । ବାରଣଦନ୍ତ ପ୍ରସାଧନା ଶୁଳ ।
ବିଭବସୁତା କଞ୍ଚୋଳରେ ଭାସେ । ବିକଶି ଅପର କୁମୁଦ କସେ ସେ ।
ବାନ୍ଧିଲେ ଚୂଡ଼ା ଯତନେ ଯେ ।

ବନ୍ଦୀ ହୋଇଲ ମର୍କତ କୁବେଶୀରେ ବନ୍ଦୀ ହେବେ ମନ-ମାନେ ଯେ । ୪ ।
ବହୁଳ ମଥାମଣି ମାଣିକ୍ୟର । ବିଭାଗ ସୀମନ୍ତ ସିନ୍ଦୂରଗାର ।
ବନ୍ଦବସ୍ତ୍ର ଭାଷି ପାଟ ସୂତରେ । ବିନ୍ଦୁକ ଗଳ ମିତ୍ର ହସ୍ତରେ ସେ ।

୩ୟ ପଦ—ପୀଠ—ପୀଠା କା ଅସନ । ବିମ୍ବ—ବିମ୍ବ । କୁନ୍ତଳ—
କେଶ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବାରଣଦନ୍ତ—ହସ୍ତୀଦନ୍ତ । ପ୍ରସାଧନା—ପାନିଆ । ବିଭବସୁତା
—ସମୁଦା । ମର୍କତ କୁବେଶୀ—ମର୍କତମଣି ନିର୍ମିତ ଖାଲୋଇ ।

୩ୟ ପଦ—(ସୀତାଙ୍କୁ ବେଶ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସଖୀମାନେ ବେଶକାରିଣୀ-
ମାନଙ୍କୁ ଡାକି ସୀତାଙ୍କୁ ଅସନରେ ବସାଇ, ତାହାଙ୍କ ଗିଞ୍ଜି ରସାଇ ବେଶ
କଲେ । ବେହୁ ସଖୀ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ଦର୍ପଣ ଦେଖାଇଲେ । ସେହି ଦର୍ପଣ ସୀତାଙ୍କ
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଧାରଣ କରି ବେଶି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ତତ୍ପରେ ବେଶକୁ ଫିଟାଇଲେ ।
ବେଶ ଫିଟି ପୃଷ୍ଠରେ ପଡ଼ି ତଳକୁ ଲମ୍ବିକାରୁ ଜଣାଗଲା, ଗଳବାନ୍ତ
ମଣିର ପ୍ରଭା ଉପରୁ ତଳକୁ ଲମ୍ବି ଅଛି କି ? (ଗଳବାନ୍ତ ମଣିର ପ୍ରଭା ତଳ
ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ, ମାତ୍ର ଏ ବେଶ ଗଳବାନ୍ତ ମଣି ଉପରୁ ତଳକୁ ଅଛି) ।

୪ର୍ଥ ପଦ - ବେଶକାରିଣୀମାନେ ବେଶରେ ଅଳ୍ପ ତଳ ଲଗାଇ ଶାଉଁଳ
ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ହସ୍ତୀଦନ୍ତ ପାନିଆରେ କୁଣ୍ଡାର ଦେଲେ । ପାନିଆକୁ
ଚଳାଇଲେବେଳେ ଜଣାଗଲା, ସମୁଦର ତରଙ୍ଗରେ ବିକାଶୋନ୍ମୁଖ କୁମୁଦ ଭାସୁଛି
କି ? (ସମୁଦର ତଳ ଗାତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ବେଶ ଗାତ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦେଉ ପର
ଦୃଷ୍ଟିତ, ତା ମଧ୍ୟରେ କୁମୁଦପର ଶୁଭ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର ପାନିଆ ଗୁଳିତ ହେଉ ଥାଏ) ।
ତାହାପରେ ଯହୁ ପୁବଦ ଚୂଡ଼ା କାନ୍ଧିଲେ । ସେ ଚୂଡ଼ା ରୂପ ମର୍କତମଣିର
ଖାଲୋଇରେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ମନ ମାନି ବନ୍ଦୀ ହେବେ ।

୫ମ ପଦ—ତତ୍ପରେ ସୁନ୍ଦାପର ସିନ୍ଦୂର ଗାର ଦେଲେ ଓ କୁଳନା
ରହିତ ମାଣିକ୍ୟର ମଥାମଣି ଦେଇ ପାଟ ସୂତରେ ଚୂଡ଼ା ମୂଳକୁ କାନ୍ଧିଦେଲେ ।

କିମ୍ବଦନ୍ତେ କବା ପଡ଼ି ଯେ ।

ବକୁଳ ଗର୍ବିତ ସୁଧା ଭଦ୍ରଗାରୁଛି ଭୟରୁ ନ ଦେଇ ଗୁଡ଼ି ଯେ । * ।
 ବରୁଣି କଅପତୀ ମୋତିଜାଲୁ । ବପିନେ ତମାଳର କବା ଝୁଲି ।
 ବନ୍ଦନ ବୃତ୍ତ ଯାଶ ଜାଲ ଦୁଇ । ବିଶିଷ୍ଟ ଝୁରକାଠିକ ଦେଖାଇ ସେ
 ବନ୍ଦି ଭରଣ ହୁଁ ଧନୁ ଯେ ।

ବସୁବ ପୈତୃ-ମୁଖକୁ ବିକିବାକୁ ଏଠାରେ କରେ ଅତନୁ ଯେ । ୨ ।
 ବସି କୁସୁମମାଳା ଖଞ୍ଜନ । ବ୍ୟୋମେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପ୍ରଭା ଗଞ୍ଜିନ ।
 ବହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଝୁମ୍ଫି ଝିଲମିଲିକା । ବରାବର-ପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ଵତ ଅଳକା ସେ ।
 ବେନି ସପ୍ତରସି ଶଶୀ ଯେ ।

ବିମୋହିତ କରେ ମନ ଏକାବେଳେ ପଡ଼ଇ ପରାୟଣେ ଖସି ଯେ । ୩ ।

*ମ ପଦ—ବକୁଳ—ଅତନୁ । ସୀମନ୍ତ—ମସ୍ତକର ମଧ୍ୟରେଖା,
 ସୁନ୍ଦା । ବସୁ, ବୁଦ୍ଧ—ସ୍ଵତ୍ଵ । ମିତ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨ମ ପଦ—କଅପତୀ ଓ ମୋତି ଜାଲ—ମସ୍ତକ ଭୂଷଣ ବିଶେଷ ।
 ବିଶିଷ୍ଟ—ଶର । ବହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଝୁମ୍ଫି—ଶିରେଭୂଷା । ଅତନୁ—ବନ୍ଦନ ।

ତା ଦେଖି ମନେ ହେଲା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କକଳରେ ସ୍ଵତ୍ଵର ଗଳା ଦେବକଣ୍ଠେ
 ପଡ଼ିଗଲା କି ? ତେଣୁ ସେ ଭୟ ହେତୁ ଗୁଡ଼ି ନ ଦେବାକୁ କେଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
 ବକୁଳମାଳ ରୂପ ଅମୃତର କାନ୍ତି କରୁଅଛି । (ସ୍ଵତ୍ଵ କଳା, କେଣ କୁଡ଼ା କଳା,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲାଲ ଓ ପାଟ କୋର ଲାଲ । ପାଟ କୋର ରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵତ୍ଵ ରୂପ କୁଡ଼ାକୁ
 କକଳ କରାବାକୁ ସେ ସ୍ଵତ୍ଵକୁଡ଼ା କକୁଳଫୁଲ ମାଳ ରୂପ ଅମୃତ କାନ୍ତି କରି
 ପକାଇଲା)

୨ମ ପଦ—ତତ୍ପରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କଅପତୀ ଓ ମୁକ୍ତାଜାଲ ନାମକ ଅଳଙ୍କାରକୁ
 ଭୂଷିତ କଲେ । (ସେଥିରେ ଏହି ଉଦ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷା ହେଲା) ବନ୍ଦନ ସେ ଦେଶରୂପ
 ତମାଳ ବନରେ ଯେଉଁ ରୂପ ମୃଗରୁ ଉପସ୍ଥେକ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ହୃଦ୍ଵ ସଦୃଶ ପାଶ
 ଜାଲରେ କାନ୍ତି ବହୁ ତତ୍ତ୍ଵରୂପ ଧନୁରେ ଝୁରକାଠି ରୂପ ଶର ଯୋଡ଼ି ତାକୁ
 ଏଠାରେ କଥିବା ପାଇଁ ଏପରି କରୁଅଛି କି ?

୨ମ ପଦ—ତାହାପରେ ନାନାରଙ୍ଗର କୁସୁମହାସ ନିର୍ମିତ ମାଳମାନଙ୍କୁ
 ଶଞ୍ଜିଲେ । ସେହି ଶୋଭା ଅବାଟରେ ପଡ଼ିଥିବା ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ଶୋଭାକୁ ଖବ
 ବର । ତହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଝୁମ୍ଫି ଓ ଝିଲମିଲି ମାଳୀ ଦିଅନ୍ତେ, ତାହା ବୁଝିତ ଦେଶର
 ଶେଷ, ଭଗରେ ପଡ଼ି ନିଶା ଅବସାନରେ ସପ୍ତର୍ଷି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁହେଁ ଯାକ
 ଏକାବେଳେ ପଡ଼ିଲାପରି ମନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୋହିତ କଲା । (କେଣ
 ରୂପ ଅଳଙ୍କାରର ଶେଷ ଭାଗରେ ହନ୍ତ ଝୁମ୍ଫି ରୂପ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଝିଲମିଲି ମାଳୀ
 ରୂପ ସପ୍ତର୍ଷି—ମରୁତ୍ୟାଦି ସପ୍ତରସି—ଉତ୍କଳ ଦର୍ଶରେ ଉଦିତ ହେଲେ କି ?)

ଦେଖିଲ ଶବ୍ଦେଣ ସଖୀ ଖୁସିଲେ । କହେ ବ୍ୟାକୁଳ ଅଗ୍ନି ଜାତି କଲେ ॥
 ଦହଇ ପୁର କହିଁ ସ୍ମୃତ କର । ବାଳୀକ ଭଜ ବୋଲି ବାଳୀ ଠାରି ସେ
 କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଭବର ଯେ ।

ବହେଇ ବୁଢ଼ାଇଦେବ ଯୋଗୀ ଯୋଗ ଯନ୍ତେଇ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯେ । ୮ ।
 ବିଧାୟକ ଶବ୍ଦ ଭାବପଟରେ । କର୍ଣ୍ଣକ ଛଳେ କପୁର ସିନ୍ଦୂରେ ।
 ବିଷକୁ ତଳକେ ବରବ ବସ । ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶେନି ତଳକ ଭାଷ ସେ ।
 ବେନି ଘୁଷ ଅବତଂସ ଯେ ।

କର୍ଣ୍ଣ ଅସୁ ମୁକ କବା ଗୁରୁ କବ ସେହି ଶବ୍ଦକର ଯଶ ଯେ । ୯ ।
 କନ୍ୟା ମାଣିକ୍ୟ ଗୁଣା ମୁକୁତା । ବେନିପୁଟେ ଦେଇଁ ନାସା ଶୋଭିତା
 କଦନକୁ ଗୁହଁ କନ୍ଦୁକୁ ଗୁହଁ । ବିମଳ ଏହି ତ ସମଳ ସେହି ଯେ ।

୧୦ମ ପଦ—କାଉରୁଣ୍ୟ—ବୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ । ଅରଦ୍ରା—ଦ୍ରବୀଭୂତା,
 ନିସର୍ପ ବଶେଷ ।

୮ମ ପଦ—ତନ୍ମୟରେ ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କ ଶ୍ରବଣରେ ମନ୍ତ୍ରୀକୃତ
 ଖଞ୍ଜିଲେ । ସେହି ମନ୍ତ୍ରୀକୃତ କ୍ରମରେ କାଉରୁଣ୍ୟ ରୂପ ଅଗ୍ନି ଜାତି କଲେ ।
 (କ୍ରମେ ଶୋଭା ସେ ଶୋଭା ସହିତ ସମାନ ନ ହେବାକୁ କ୍ରମ ସନ୍ତାପନରେ
 ଦୃଷ୍ଟ ହେଲା) । ତଦନନ୍ତର ତତ୍ତ୍ୱ ଫୁଟିଲେ ସେ ଫୁଲ ହୁଏ—ଏହା ଛଣାଉକା
 ପାଇଁ, ସଖୀମାନେ ଯେ କର୍ଣ୍ଣଫୁଲ ଖଞ୍ଜିଲେ ତା ଭଜିତ ହେଲା । ତହିଁପରେ
 କାଉରୁଣ୍ୟ ଦେଲେ ନାହିଁ ଯେ, ଏ କାଳୀକୁ ଭଜ ଏହି ସଙ୍କେତ ଦେଲେ ।
 ତଦନନ୍ତର କନ୍ୟାକୁ କର୍ଣ୍ଣର ତଳଭାଗରେ ଦେଲେ । ସେ କନ୍ୟା ତତ୍ତ୍ୱ ପରି
 ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଯୋଗକୁ ହେଉନ କର ‘ତନ୍ମ’ ପାଣିଭର୍ତ୍ତା ପରି ସେମାନଙ୍କ
 ମନକୁ ବୁଝାଇ ଦେବ କି ?

୯ମ ପଦ—ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କ ଲଲିତପଟରେ କନକ କପୁର ଓ
 ସିନ୍ଦୂରର ଚିତା ଦେଲେ । ସେହି ଚିତା ସଂସାରକୁ ତଳମାଡ଼ିବେ କଣ କରକ ।
 ସେହି ହେତୁରୁ ସେ ତଳକ ନାମ କଦନ କରନ୍ତି । ସୀତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ଥିବା
 ସ୍ୱରକପଦ୍ମ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ହୁଏ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ସୂକ୍ର ସେ ଲେବ
 ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭାକୁ କର୍ଣ୍ଣନା କରବାକୁ ଆସି (କର୍ଣ୍ଣନା କର ନ ପାଇ) ଫୁଟ
 ହେଲେ କି ? (ମୁକ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣର ଦୁଇପାଖରେ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ରୂପେ ରହିଲେ) ।

୧୦ମ ପଦ—ସମକନ୍ୟା ସଖୀମାନେ ମାଣିକ୍ୟର ଗୁଣା, ମୁକୁତା ନଥ,
 ନାବକଣା ନାସାର ବେନି ପୁତାରେ ଦେବାକୁ ନାହିଁବା ସୁନ୍ଦର ଦର୍ଶିଲା । ସୀତାଙ୍କ

ବିଭକ୍ତିଦ୍ୱୟାଦେଶେ ପରା ସେ ।

କ୍ଷୁଦ୍ରରେ ଅରଦ୍ରା-ଶୁଦ୍ରରେ ଅରଦ୍ରା ସେଦ୍ୱିତୀ ଏ ବେଳି ତାସ୍ତ ଯେ । ୧୦ ।
ବକ୍ଷର ରଥେ ଯା କେତୁ ମକର । ବକ୍ଷର ରଥେ ତା ମକରକର ।
ବକ୍ଷର ସଜନୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗୋଳେ । ବକ୍ଷର ହଠାତ୍ ଦେଖାଇ କଥୋଳେ ସେ

କିନ୍ତୁ ମୁଗମଦରେ ଯେ ।

କିନ୍ତୁ କେ ଶବ୍ଦକେ ମଧୁମକ୍ଷିତାଏ ପ୍ରକଟ ସଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗରେ ଯେ । ୧୧ ।
ବକ୍ଷର ସାରଣୀ ଲକ୍ଷ ସେ ନେହ । ବିଲମ୍ବିତ କରେ ଅଭିନୟନ ।
ବାହାର ସମ୍ପ୍ରସେଦାରୁ ପତାଇ । ବିଳ-ଶୋଧେ କି ଦମ୍ଭଦଂଶ ଅତି ସେ

୧୧ଶ ପଦ—ବକ୍ଷର—ସ୍ତ୍ରୀ କା ବନ୍ଧବ । ବକ୍ଷରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ କା ପତ୍ନୀ ।
ମୁଗମଦ—କଷ୍ଟ ।

ମୁଗମଦ ଓ ବକ୍ଷର ଗୁଣରେ ଧାରଣା ହୁଏ, ସୀତାଙ୍କ ମୁଖ ନିଷ୍ପଳଙ୍କ; ମାତ୍ର ବକ୍ଷର
କଳଙ୍କଯୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସେଦ୍ୱିତୀ ଏ ତାର ଦୁହେଁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ
ବ୍ୟଭିଚାରୀ ହେଲେ ପରା । (ଅନ୍ତର୍ଗତ ସେଦ୍ୱିତୀ ବକ୍ଷର ସକଳଙ୍କ ଦେଖି
ତାଙ୍କୁ ଦାମ୍ଭିକ ଭାବେ ସୀତାଙ୍କ ନିଷ୍ପଳଙ୍କ କଦନରେ ଶୋଭିତ ହୋଇ ବ୍ୟଭିଚାରୀ
ହେଲେ । ଅନ୍ତର୍ଗତ ବକ୍ଷର, ସେଦ୍ୱିତୀ ଶୁଦ୍ଧ ବକ୍ଷର, ଏଠାରେ ମାଣିକ୍ୟର ଗୁଣ
ବକ୍ଷର, ମୁଗମଦ ନଥା ଶୁଦ୍ଧ ବକ୍ଷର) ।

୧୧ଶ ପଦ—ସେଦ୍ୱିତୀ ବନ୍ଧବର ରଥରେ ମକର ଚିହ୍ନଟ ପତାକା ଥିବାରୁ
ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ପାରିଅଛି, ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ ରଥ (ଏଠାରେ ସୀତା ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ
ରଥ ହେଲେ) ଦେଖି ମକର ଚିହ୍ନ ଲେଖି । ଏପରି ବୁଝାବୁଝି ହୋଇ ମକର
ଚିହ୍ନ ଲେଖିବାକୁ ଲେଖିଲେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଳ ଉଠିଲା । (ଅଧିକ
ସର୍ବାମାନେ ପରସ୍ପର ଦୁଃସ୍ୱଭାବ ହେଲେ, କି ଉଲ୍ଲସର ଲେଖି ତାଣ୍ଡି ନାହିଁ—ମୁଁ
ତୋ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ ଜାଣେ । ସେହି ଗୋଳମାଳ ଭିତରେ ବେଦ୍ୱିତୀ ବୈଦେହ୍ୟ
ସଙ୍ଗ ବଳେ ହଠାତ୍ ହଠାତ୍ ନେଇ ସୀତାଙ୍କ ଗନ୍ତସ୍ଥଳରେ ମକର ଚିହ୍ନ ରଚନା
କଲା । ତାହା ପରେ ବେଦ୍ୱିତୀ ସଜନୀ କଷ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦକରେ
ଦେଲା । ତା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଗୋଟିଏ ମଦ୍ୟମାନ୍ତ ସଙ୍ଗ୍ରହ ହୋଇ ନିଷ୍ପଳ
ଭବରେ ସେଠାରେ ରହୁଅଛି କି ?

୧୨ଶ ପଦ—ଅନ୍ତରର ତାହାଙ୍କ ନେହରେ ବକ୍ଷର ଦେବାରୁ, ତାହା
ବକ୍ଷର ଓ ସାରଣୀ ସହଜ ଲକ୍ଷ ଦେଲା । ସୂକ୍ଷ୍ମ ସେହି ବକ୍ଷର ଲକ୍ଷ ଦେଖି
ମନେହୁଏ, ନେହରେ ମୁଖ ପେଡ଼ାରୁ ବାହାର ବର୍ଣ୍ଣରୂପ ବିଳକ୍ଷ ଦମ୍ଭ

କଷେ କି ନ ଜାଣି ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ।

ବିବାସ ମାନସଟି ବେନି ପାରୁଣେ ହେଲ ବେନି ଧୂମକେତୁ ଯେ । ୧୬ ।
 ବିଚରଣରେ ମୋତି ଗୁପ୍ତସର । ବିଚର ତତ୍ତ୍ୱରେ ବେଗେ ପ୍ରମତ୍ତ ।
 ବିଧି ଭଣ୍ଡ ଲବକ ପାସବତ । ବନ୍ଦୀ ହେଲ ସବ ପାଶରେ ସତ ସେ
 ବହୁଳ ମାଳବ ରଞ୍ଜି ଯେ ।

ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛୁ ଶଙ୍ଖ କୋଲି ଯାହାକୁ ବେ ତାହା ପାରିବ ରଞ୍ଜି ଯେ । ୧୭ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ ବାହୁଦନ୍ତ ବିଧି । ବିନତ ସୁବି-ସୁତ ପ୍ରତିନିଧି ।
 ବଳୟ ତାହୁପାଇକୁ ନିଯୋଗେ । ବସୋକ ତୁମ୍ଭିକା ଥିବାରୁ ଲଗେ ସେ
 ବିମୁକ୍ତ ବାହୁଯୁଗଳ ଯେ ।

ବାହୁବଳ ଦେଇ ମୁଦ ଦେଲେ ତାକୁ ନୋହିଲ ଲକ୍ଷ ସକଳ ଯେ । ୧୮ ।

୧୨ଶ ପଦ—ଅଞ୍ଜନସ୍ତ—ବହୁଲସ୍ତ । ବିଳ-ଶ୍ରୋତେ—ବର୍ଣ୍ଣରୂପକ
 ଶକ୍ତିରେ । ଦମ୍-ଦଂଶ-ଅହ—ଫେରି ଦଂଶକ ସର୍ପ ।

ଦଂଶନକାରୀ ଲଞ୍ଜିରୂପ ବୃଷସର୍ପ ପଳାଇ ଯାଉଛି କି ? ଅଥବା ନେତ୍ରରୂପ ମାନ
 ସଖିର ଦୁରପାଶରେ ବୋଧହୁଏ ଦୂର ଧୂମକେତୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । (ମାନସରେ
 ଦୁରପାଶରେ ଧୂମକେତୁ ଦେଖାଗଲେ ଉପାତ ଘଟେ । ଏଠାରେ ଯୁବକ ଧେନି
 ଧୁମ୍ବ ହେଉ ଉତପାତ, ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଏପରି ହୋଇଛି କି ?) ଏ ବିଷୟରେ
 କି ତତ୍ତ୍ୱ ଅଛି—ତା ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ ।

୧୩ଶ ପଦ—ତଦନନ୍ତରେ ସଖିମାନେ କଣ୍ଠରେ ମୋତି ଗୁପ୍ତସର
 କେଲେ । ତାହା ଦେଖି ଉଦ୍‌ସ୍ତେଷା ହେଲା, କପୋତ ମୋତିକୁ ତଣ୍ଡୁଳ ପରି
 ମନେକରି ଖାଇବାକୁ ଯାଇ ପାଶରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଛି କି ? ଏହା ନିଥା ନୁହେଁ ।
 ପୁଣି କହୁତ ମାଳରେ ରଞ୍ଜିତ କଣ୍ଠକୁ ଯାହା ଖେ ବେଲ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି
 ତାହା କିଏ କା ଅନ୍ୟଥା କରିବ ? (ଅନ୍ୟଥା କରେଇବ ନାହିଁ ।) (ଶଙ୍ଖ
 କହୁତ ମାଳାବାରକୁ ରଞ୍ଜିତ କରେ, କଣ୍ଠ କହୁତ ମାଳରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଲା ।)

୧୪ଶ ପଦ—ସଖିମାନେ ଭୃତଞ୍ଜି ବାଣଦନ୍ତ ବିଧିରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ।
 ଅନତ ସୁବଦେଶ ବାଣଦନ୍ତର ପ୍ରତିନିଧି ହେଲା । ବାହୁରେ କଲ୍ଲଶ ଓ ତାକୁ
 ଲଗାଇବାରୁ ତାହା ବାଣାର ସାର ସଦୃଶ ହେଲା । ସୁନ ସେହି ବାହୁଦନ୍ତର ହସ୍ତୀ
 ହେଲା । ତତ୍ତ୍ୱରେ ସେହି ବୃଷାଳ ବାହୁଦନ୍ତରେ କାକୁବଳ ଓ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ମୁଦ୍ରା
 ଖଞ୍ଜିଦେଲେ । ଏହିପରି ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହେବାରୁ ବାଣଦନ୍ତ
 ଖୋଲି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହେଲେ ସେପରି କିଛି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ବାହୁର ସେହିପରି
 ବୌଦ୍ଧି ଅଂଶ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ ।

ବନ୍ଧୀସର ଗିର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାତ୍ର । ବହୁକ୍ଷ ସ୍ଥାନରେ କି ସ୍ୱପ୍ନ ଗିର ।
 ବରୁଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକର ମାତ୍ରଗୁଣୀ । ବଳସାର ହାର ବରିଦି ଝଲ ସେ ।
 ବନ୍ଧ୍ୟା ମନ୍ଦର ଘୋଡ଼ାଇ ଯେ ।

ବହୁଧାରକେ ଘନଧାରେ ବଳାକାସନ୍ତ୍ର ଏ ମିଳି କି ତହୁଁ ଯେ । ୧୫ ।
 ବଳା ହୁତାବୋଟି ଖଞ୍ଜିରେ ପାଦେ । ବୋଲିବ ତୁଳାବୋଟି ତୁଳନାଦେ ।
 ବହେ ହଂସକ ହରେ ଗମନ । ବହେ-ସ୍ଥନ ହଂସକ ମଣ୍ଡନ ସେ ।
 ବନ୍ଧୁର ମାର୍ଗ ଜଣାଉଁ ଯେ ।

ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ପିନା ଝୁଣିଅ ଝୁଣିଅ ପ୍ରସନ୍ନେ ରଖିଲେ ତହୁଁ ଯେ । ୧୬ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବନ୍ଧୀ—ଲତା । ବହୁକ୍ଷ—ସାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।
 ମାତ୍ରଗୁଣୀ—ମାତ୍ରଗୁଣୀ । ବଳାକାସନ୍ତ୍ର—ବଳଶେଷୀ ।

୧୬ଶ ପଦ—ତୁଳାବୋଟି—ନୂପୁର । ତୁଳାବୋଟି—ଉପମାସମୂଳ ।
 ବହେ—ବହେ । ବହେହସନ—ଗୁପ୍ତସ୍ୱନ । ଝୁଣିଅ—ବନ୍ଧୁର ପଥ । ପ୍ରସନ୍ନେ—
 ପଦାଗ୍ରରେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ସ୍ତନ ବୃନ୍ଦରେ ସଖୀମାନେ ଉତ୍ତମ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ
 (ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ପକ୍ଷୀକଳା) ଲେଖିଲେ । ସ୍ତନବୃନ୍ଦ ଗିର ସଦୃଶ ହେଲା, (ପଦ୍ମତରେ
 ଲତା ପତ୍ର ମାଡ଼ିଥାଏ, ଏଠାରେ ଲତା ପତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲା) ତପ୍ତରେ ତାହାକୁ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭରପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଳକର୍ଣ୍ଣ କାଞ୍ଚିଲେ ବହୁଦେବ କଲେ । ସୁଖି ସେହି କାଞ୍ଚିଲ
 ଉପରେ ମୁକ୍ତାମାଳା ଲମ୍ବାଇଲେ, ତେଣୁ ତାହା ବିଚିତ୍ର ଶୋଭା ଧାରଣ କଲା ।
 ତାହା ଦେଖି ମନେହୁଏ, ବନ୍ଧ୍ୟା ଓ ମନ୍ଦର ପଦ୍ମତ ବୃନ୍ଦ ମାଳମେଘରେ ତାଙ୍କି
 ହୋଇଅଛି ଓ ସେ ମାଳମେଘ ବୋଲରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଖେଚୁଛି ଏବଂ କରସକୁ ଧାଡ଼ି
 ଧାଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

୧୬ଶ ପଦ—‘ବୋଟି ବୋଟି ଉପମାକୁ ହୁତୁ ବହୁଣି’—ହଳରେ
 ଏହା ବହୁକା ପାଇଁ ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କ ପାଦରେ ବଳା ଓ ନୂପୁର ଖଞ୍ଜି
 ଦେଲେ । ସୁଖି ‘ସୀତାଙ୍କ ଗମନ ହଂସମାନଙ୍କର ଗତକୁ ନିଜା ବହୁଣି’—ଏହି
 ସ୍ତନ ବହୁକା ନିଜ ପାଦରେ ହଂସକ ନାମକ ଅଳଙ୍କାରକୁ ମଣ୍ଡନ କଲେ ।
 ଝୁଣିଅର ଅର୍ଥ ଉଚ୍ଚ ମାତ୍ର ପଥ । ଝୁଣିଅ ସହଜ ତାହାର ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର ଯାହା
 ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ଶବ୍ଦ ହଳରେ ଉଚ୍ଚମାତ୍ର ପଥ ଜଣାଇ ଦେବାପାଇଁ ସଖୀମାନେ
 ପାଦ ଅଗରେ ଝୁଣିଅ ଝୁଣି ଦେଲେ ।

ବେଦରେ ପାଦରେ ଲେଖିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ବାରି ହେଲ ରେନିରଙ୍ଗ କ ଦକ୍ଷୀ
ବିବଶିତ ଗୋବନଦ ମଧ୍ୟର । ବେଦି ତ୍ରମେ କ ସରସ୍ୱତୀ ନୀର ସେ
ବସନଲରେ ଥିବାର ଯେ ।

ବାହୁ ପିନ୍ଧି ଦୁବାଦଳ-ନୀଳ ବେଳ ବୋଲ ରକ୍ତି ଶରୀର ଯେ । ୧୭ ।
ବସନାଞ୍ଜଳ ଯେ ଚଳିଲେ ବେଗେ । ବସ ନା ଠାରେ ସେ ଯୋଗିକିଯୋଗେ
ବିରଙ୍ଗେ ତାହା ଅଗେ କୁଣ୍ଡା ରଥ । ବ୍ୟକ୍ତ ନୋହୁ ଉରୁ ପୁଟି ଏ ପାଣ୍ଡୁସେ
ବାସି କଟିରେ କିଙ୍କିଣୀ ଯେ ।

ବାକ କଣିକଣି ଶୁଭ ନେବ କଣି ଗୁହ୍ୟରେ ନୟନ ଏଣି ଯେ । ୧୮ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୁସା—ଅଳତା । ଗୋବନଦ—ରକ୍ତପଦ୍ମ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବସନାଞ୍ଜଳ—ପଶୁ ଚା ଲଗାବାଦି । ଉରୁ—ତାନୁ ।
ଏଣି—ମୁଖୀ ।

୧୭ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ପାଦର ବେଦରେ ଅଳତା ଦେଲେ । ପାଦ
ରଙ୍ଗ ଓ ଅଳତା ରଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷର ସହଜ ଜଣା ପଡୁଥିଲା (ଏବକର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ସୁଦ୍ଧା ବେଦ ବାହା ସହଜ ମଣିଲା ନାହିଁ) ଯେପରି ଫୁଟିଥିବା ରକ୍ତପଦ୍ମର ଗୁରୁ
ପାଖରେ ସରସ୍ୱତୀର ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ବେଦି ରହୁଥିଲା । (ପାଦ ରକ୍ତପଦ୍ମ ଓ ଅଳତା
ସରସ୍ୱତୀର ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ରୂପେ ଉପମିତ) । ତାହା ପରେ କାଉଁଶ ନଳୀ
ଭିତରେ ଥିବା ଅତିଶୟ ସୁସ୍ଥ ଦୁବାଦଳକର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଠ ନୀଳ ଶାଢ଼ୀ ବାହୁ
ପିନ୍ଧାଇଲେ । ଦୁବାଦଳକର୍ଣ୍ଣ ରାମ ଏହିପରି ବୋଲ କବିବେ—ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ
ନୀଳକର୍ଣ୍ଣ ଶାଢ଼ୀ ସୀତାଙ୍କ ଦେହରେ ଢଳାଇ ଦେଲେ କି ?

୧୮ଶ ପଦ—ଲଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା ପରେ ଲଗାର ପଶୁଚା ପକ୍ଷରେ
ଗୁଳିତ ହେବାରୁ ଜଣାଗଲା, ଯେପରି ସେ ପଶୁଚା ଯୋଗୀଙ୍କ ‘ଯୋଗରେ ବସ
ନାହିଁ’ ଏପରି ଠାରି କହୁଛି । (ସେ ପକ୍ଷୀ ଗୁଳିତ ଅଞ୍ଚଳର ଦିନରେ
ଯୋଗୀଙ୍କର ଯୋଗ ସୁଦ୍ଧା ତ୍ରୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଯିବ) । ଗୁଣି ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ
ସ୍ତନ ଦ୍ୱୟ ଫୁଟି ନ କଣ୍ଠ—ଏହା ଭାବ ଲଗାବୁ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟର ଭାଙ୍ଗ କର ହୁଏ
ଦେଲେ । କଟିରେ କିଙ୍କିଣୀ ବାନ୍ଧିଲେ; ତାହା କଣି କଣି ବାଜି ଦେଖିବା ଲୋକର
ନୟନ ମୁଗ୍ଧର ଚିତ୍ତକୁ କଣି ନେବ । (ଗଣ୍ଡେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଅବଶ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ
ମୁଖୀମାନେ କଣ ହୁଅନ୍ତି) ।

ବେଳା ଜଣିବାକୁ ସଖୀ ବସାଇ । ଗାଟିକା ନାଗବନ୍ଧୀର ଭୂଷିଲ ।
 ବଡ଼ମ୍ବ ନୋହୁଲ ଅଭୟରେ । କାଳ ଭବ ଦୋଷଜନକା କ୍ଷପରେ ସେ
 ଦକ୍ଷିଣପଥେ ପୁରା ପେ ।

ବିଧାନ୍ତ ଉପମା ଗୀତ ଗୁରୁଗୁରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦର ବର ଯେ । ୧୯ ।
 ବରୁଣା ଦେବତାଙ୍କୁ ଯେତେ କହୁ । ବାଳାମଣି ଶାନ୍ତ ରସାଣି ଦର୍ଶୁ ।
 ବଦଳ ଅଞ୍ଜନ କହୁଣ ନାହିଁ । ବଧୂ ବଧୂବନ୍ଧୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଦଶି ସେ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ ପଦ ଗୁଣି ଯେ ।

ବିଷୟ ପଦେ ଏ ଗୁଣ ଉପଲବ୍ଧ, ଉଦ୍ଧୃତ ବରଦର ଭଣି ଯେ । ୨୦ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଗାଟିକା—ପାନ ଶିଳ । ନାଗବନ୍ଧୀ—ପାନ । ବଡ଼ମ୍ବ—
 ଉପହାସ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଏହୁପରି ବେଶ ରଚନା ସରିଲା ପରେ କରଣ ସମୟ
 ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାର ଜାଣି ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ବସାଇ ପାନ ଶିଳ ଭୂଷିଲେ
 ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଶିଶୁ ଅଧର ପାନ କୋଳରେ ଦୃଢ଼ବିତ ହୋଇଗଲା, କିନ୍ତୁ କାହା
 ଉପହାସେ କା ଦୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ହେଲା ନାହିଁ (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣରେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମିଶିଲେ
 ଦୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ହୋଇଯାଏ), ମାତ୍ର ଜବାବର୍ଣ୍ଣ କାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେଖାଦେଖି ଧାରଣ କଲା
 ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲା । ସୀତା କଟଣ ଲକ୍ଷଣାର ସ୍ଥଳ ରୂପେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି,
 ଗୀତ ଗୁରୁଗୁରୁ କଳରେ ଉପମାମାନଙ୍କୁ ସଂନା କଥା ଗଲା (ମତ କୌଣସି ଉପମା
 ତାଙ୍କର ଶେଷକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ) ।

୨୦ଶ ପଦ—ଯେତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରତ୍ନର ଅଳଙ୍କାର କଥା ବୁଝାଗଲା, ସେ
 ସବୁ ସୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ରୂପ ରସାଣ ପଥର ଯୋଗରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଦେଖାଗଲା ।
 (ରତ୍ନ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରସାଣ ପଥରରେ ଘୁରିଲେ କେଣି ଉଦ୍ଧୃତ ଦଶିଲେ । ସେହୁପରି
 ଏଠାରେ ସେମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ୱୟର କଲେ ନାହିଁ ସେ, ସୀତାଙ୍କ ଯୋଗେ ନିଜେ
 ସ୍ୱୟର ଦେଖାଗଲା) । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କହ୍ନଳ ଓ ଦୃଷ୍ଟି ରୂପ ଦେଖି ସୀତା ରୂପୀ
 କହ୍ନ ସେ ବେ ଉଦ୍ଧୃତକର ଦଶିଲେ । ସେହି ବୈଦେହ୍ୟ ଗୁଣକନା ସୀତାଙ୍କ
 ପାଦପଦ୍ମକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ବରଦର ଉଦ୍ଧୃତଭଣ୍ଡ ଏ ଗୁଣକୁ କୋଣେ ପଦରେ
 ଦିଶିଲେ ।

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ଶ୍ରୀ-ବ୍ୟକ୍ତବତ୍ସ

ଦେବ ଶୁଭଦରେ ପ୍ରବେଶ ଅବେଶ ବେଶ ସଖୀଏ ସାରିଥିଲେ
ବିରୁରେ ସୁମନା ଶ୍ରୀ-କରେ ସୁମିନା- ସୁମନା-ମାଳା ନେଇ ଦେଲେ ।
ଦୋଇଲେ, ବଶିକ ଏ କଳାଭୂମିର ।

କପି ଦଶରଥ-ସୁତ-ଜାନୁ-ରଥ ଯେ ମନୋରଥ ସାଧି କର । ୧ ।
ବେଷ୍ଟିତର ତରଳାଣିକି ତାର ତାର ପରିଧି କି ବସୁରେ ।
ବିଧିରେ ମଙ୍ଗଳବିଧିରେ ବେ ହୁଳହୁଳିକି ବହୁଲେ ବଧୀରେ ।
ବିଷ୍ଣୁ, ବିଦୁର୍ବୃଷ୍ଟି କେତୁ ଅଗରେ ।
ବଜାଇ ଡେହାରି ମାଗି କେ ପ୍ରବାଣା ବାଣା ଧରି ଅନୁସାଗରେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ—ସୁମନା—ସୁତଭୂଷ, ସୁସୁମାଳା ।

୨ୟ ପଦ—ବେଷ୍ଟିତର—ଅତି ଗନଭବରେ ବେଷ୍ଟିତ । ତରଳାଣି
—ଚଞ୍ଚଳାଣି । ତାର ତାର—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକା । ପରିଧି—ମଣ୍ଡଳ । ବଧୀରେ
—ଉତ୍ତରେ । ବିଦୁର୍ବୃଷ୍ଟି । କପିର ରାଣୀ ।

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—କରଣ କରିବାପାଇଁ ଶୁଭ ସମୟ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ।
ପୂର୍ବରୁ ସଖୀମାନେ କେଶବାର୍ଣ୍ଣି ଶେଷ କରିଥିଲେ । ସଖୀମାନେ ବିରୁର ବରି
ଅନନ୍ତମନା ହୋଇ ସୀତାଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ଫୁଲମାଳ ନେଇ ଦେଲେ । ଅନ୍ୟଥ—
ରଖିଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପୀ ସୀତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଉତ୍ତମମନା ହୋଇ
ସୁସୁମାଳା ଦେଲେ । କହୁଲେ, “ଏ ଫୁଲମାଳା ବଳାଭ୍ରମର ରୂପ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ
କଣ କରିବ । ଦଶରଥ ସୁତ ରାମଙ୍କ ଜାତି ରୂପ ରଥରେ କସି ତୁମ୍ଭ ମନକାମନା
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।”

୨ୟ ପଦ—(ରାମଙ୍କୁ କରଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୀତାଙ୍କ କରରେ
ସୁସୁମାଳା ଦେଇ) ଚଞ୍ଚଳାଣି ସଖୀମାନେ ତଉଦବରେ ଗନଭବରେ ବେଷ୍ଟି
ରହୁଲେ, ତାହା ଦେଖି ବୋଧ ହେଲା—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାସମୂହ ଚନ୍ଦ୍ରକର
ଭେଷାଣରେ ଘେରି ରହୁଅଛନ୍ତି କି ? ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ମଙ୍ଗଳ ବ୍ୟାଧାନର
ସୂଚନା ସ୍ୱରୂପ ଉକ୍ତ ସ୍ୱରରେ ହୁଳହୁଳି ଦେଲେ । କେଉଁ ସଖୀ ଅଗରେ କପୁର
ଧୁଳି ବସିଲେ । କେଉଁ ପଣ୍ଡିତା ସଖୀ ପିକାକେଲେ ପଥ ଜଣାଇଦେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାଣା ଧରି ଅନୁସାଗରେ ବଜାଇଲା ।

ବୀଜନ ରଞ୍ଜନ ବର ବେ ଗୁଳନ୍ତି କାଳନ୍ତି ବେ ଶଙ୍ଖା ଗୁମର ।
 ବକ୍ରା ମଣିମା ମଣିମା ପଦରେ ବେ ଅଣିମାଦଦାୟୀ ଗୁମର ।
 ବାରଧୂ, ବାରମଧ୍ୟ^୧ ବେଦି ରମାଦ ।
 ବଜେ ବସନ୍ତି ଉପ୍ପିନ୍ନାନେ ସୁଗୁମର ଅଗେ ଶୁକି ସମାଦ । ୩ ।
 ବିତାନ- ଗର ଧରନ୍ତି ଉପର ବାଗର ରୁଗର ସେହୁକ ।
 ବଦାନିନାଦ ପ୍ରକାଶ ଅବତାବ ଶୁକି କଳିକ ସେ ମୋହୁକ ।
 ବାସୁକ, ବାହୁ କି ଉରଜ ମନ୍ଦର ।
 ବିଚଳିତ ପ୍ରକାଶ ଲଳିତ କଳିତ ଅଛି ହାସ-ସୁଧା ସଂଗୁର । ୪ ।

୧ୟ ପଦ—ବୀଜନ—ବିଷଣା । ଶିଖରିକାୟୀ— ସେ ଅଣିମାଦ
 ଅବେଶିତ ଦିଏ । ଶୁକି—ଲମ୍ବୁକି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବିତାନ ଚର—ଗୁମର ଲୁଗା । ବାଗି ଲହରୀ । ରୁଗର
 —ମନୋହର । ଶୁକି—ଶ ମୁକା । ଉରଜ—ପ୍ରମ ।

୧ୟ ପଦ—ବେଦି ଅଲଟ ପଟା ପକାଲେ, ବେଦି ଶୁକି ଗୁମର
 କାଳରେ । ଅଣିମାଦ ଅଷ୍ଟଶିଖରିକାୟୀ ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ବେଦି ବେଦି ମଣିମା
 ମଣିମା ତାଙ୍କ ଦେଲେ । ତହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ସମ୍ମୁଖେ ଜଳ ମଧ୍ୟରୁ
 ଉଠିଥିବା ରମା ଅତି ଅସ୍ପଷ୍ଟମାନେ ବେଦି ଦେବତା ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟମାନଙ୍କ
 ଅଗ୍ରତରେ ଉପ୍ପିନ୍ନ- ଶୁନା ଲମ୍ବୁକିର ଶୋଭା ସମାଦନ କରିବା ନାହିଁ ଶୁଣି
 ସମୀପରୁ ବଜେ ବସନ୍ତି- ଅଛନ୍ତି କି ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ମୁଖେ ଉଠିଲେ, ମାତ୍ର ସୀତା
 ଉପ୍ପିନ୍ନ ଶୁନ । ସେଠାରେ ସୁଗୁମର ଅର୍ଥ ବାର ଓ ବାହୁ)

୪ର୍ଥ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଉପରେ ଧରା ପାଉଥିବା ଗୁମର ଲୁଗା ସମ୍ମୁଖେ
 ଲହରୀ ପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦର ଦେଖିଲେ । ‘ଅବଳାମାନଙ୍କର’ ସଖୀମାନଙ୍କର ପାଦର
 ପ୍ରକଳ କଳାଶିଳ ସମ୍ମୁଖେ ଶାମୁକା ଶିଖର ମୋହକ ଦେଖିଲେ । କାହୁଁ ବୁଝ
 କାସୁକି ପ୍ରମ ଧୂସ ମନ୍ଦର ପଦ୍ମବତୀ ବିଚଳିତ କରି ସେ ସମ୍ମୁଖେ ମନ୍ଦ୍ରନ କରାବାରୁ
 ମନୋହର ହାସ-ସୁଧା ସେଥିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଅଛି । (ଗଳସାଗର ମନ୍ଦର ପଦ୍ମବତୀ
 ଓ କାସୁକ ସର୍ପଦ୍ୱାରା ମନ୍ଦ୍ରୀତ ହେବାବେଳେ ଶାମୁକା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର କଳ କଳ
 ସ୍ବନ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚାଦ ହୋଇଥିଲା, ଏଠାରେ ଗଳକର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରାବେ ସାଗରର
 ତରଙ୍ଗ, ପ୍ରମ ମନ୍ଦର, କାହୁଁ କାସୁକ, କଳାଶିଳ ଶାମୁକାର ସ୍ବନ, ଅନନ୍ତ ହାସ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସହଚ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ) ।

ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ।

ବେଳ ଶୁଭଦିନେ ପ୍ରବେଶ ଆବେଶ ବେଶ ସର୍ବାସ ସଂବିଧୁଲେ ।
 ବିଷ୍ଣୁରେ ପୁମନା-ଶ୍ରୀ-କରେ ପୁମନା-ପୁମନା-ମାଳା ନେଇ ଦେଲେ ।
 ବୋଇଲେ, ବଶକ ଏ କଳାହଞ୍ଜର ।
 ଦସ୍ତ ଦଶରଥ-ପୁତ୍ର-ଜାନୁ-ରଂ ଯେ ମନୋରଥ ସଂପ୍ର କର । ୧ ।

ବିଭବି ବିଭବି ଗର୍ଭାଳସୀ ହଂସୀ ମନ୍ତ୍ରର ମନ୍ତ୍ରନ ଗତରେ ।
ବର ସନ୍ଧିପୁତ୍ର ସେ ଶୋଭାପୁତ୍ର ନେଉଁ ପୁତ୍ର ପୁତ୍ର ଗତରେ ।

ବିହ୍ୱଳେ, ବସୁମତୀପତି ସକଳେ ।

ବିଧାତା ବିଧାନା ଉତ୍ତାଟ ନିଧାନା ନୋହେ ସାବଧାନା ହୋଇଲେ । ୫ ।

ବିଦୁରଜ ସତ ଉପମାରଜିତ ସଜ୍ଜିତମାନ ବର ବେଡ଼ି ।

ବନ୍ଧୁଶ୍ରୀ ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ରୁ ଯେଣୁ ସେମାନେ ସେ ମାନେ ବାହୁଡ଼ି ।

ବେଦେବ, ବହୁନ ଏ ବଦା ନୁହନ୍ତି ।

ବୃହତ୍‌ବୃଷି ଭୂଷଣେ ସେ ପୃଷ୍ଣି ହୋଇଲେ ଧନ୍ୟ ସୀତା ମାତେ ଜଗନ୍ନି ॥

ବସୁଷି ଦୁଷି ସୃଷି ଯହିଁ ଉଗନା ଏକଦୃଷ୍ଟି ବବି ବୋଲଇ ।

ବଣା ହେବାରେ ଲକ୍ଷଣା ବାରେ ବାରେ ଗଣା ତ' ବରଦା ବିସାଇ ।

*ମ ପଦ—ବସୁମତୀ ପଦ—ଗୁଡ଼ା । ଉତ୍ତାଟନିଧାନା—ବିଷ୍ଣୁ ଉଦ୍‌ବୀପନ-
କାରିଣୀ । ସାବଧାନା ହେଲେ—ବିଗୁରପୁତ୍ର ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ କଥା କହୁଲେ ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ବିଭବଜ—ଗଣେଶ । ସଜ୍ଜିତମାନ—ଶୋଭାମାନ ତା
ଦେବାପମାନ । ବୃହତ୍‌ବୃଷି—ବଡ଼ ପେଟ । ବୃଷି—ଶୀଘ୍ର ।

*ମ ପଦ—ଗର୍ଭାଳରେ ଧୀର ଗତ କରୁଥିବା ହଂସୀ ପରି ସବୁଗୋଷ୍ଠର
ଭଣ୍ଡାର ସୀତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରର ଗତ ବସଇ ରାମଙ୍କ ସମୀପକୁ ନେଇବେଳେ, ସେ ଶୋଭା
ରତକି ମଧ୍ୟ ଧିବାଦାର ବଇ । କାହା ଦେଖି ସୁଜାମାନେ ସାବଧାନରେ ବିଗୁର
କଲେ, ‘ବିଷ୍ଣୁ ଉତ୍ତାଟନକାରିଣୀ ସୀତା ବିଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି
କି ? (ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଯାକଗଣୁ ବିଧୁସୃଷ୍ଟି ଶୋଭାଠାରୁ କଳି ମନୋହର,
ତେଣୁ ସେ ସ୍ୱୟଂ ସୃଷ୍ଟି କୋଇ କୋଷ ହେବ) ।

୨ଷ୍ଠ ପଦ—ବିଭବଜ ଗଣେଶ ଉଭୟ ଉପମାମାନ ଭେଡ଼ି, ସେମାନଙ୍କୁ
ସହଜ ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦୃଢ଼ନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅବୃତ୍ତକାରୀ ହୋଇ
କହୁଛନ୍ତି ହେଲେ । ସେ ଉପମା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅପମାନିତ ହୋଇ ବାହୁଡ଼ି ଶିକାରୁ
କସିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ କର୍ଜନ କରିସାର ନ ପାରେ—ଏହା ଭବିଷ୍ୟେ ଗଣେଶ
ଉପମାମାନଙ୍କୁ ତଟିଳ ଅର୍ଥ ନିଜ ଗର୍ଭରେ ରଖିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବ ହୋଇ ଅବୃତ୍ତ
କଥାପି କଣ୍ଠ ନ ପାରି ‘ଧନ୍ୟ ସୀତା’ ‘ଧନ୍ୟ ସୀତା’ମାଳା ଯୋଗେ ଏହି ଜପ
କରୁଅଛନ୍ତି ।

୨ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ଉପମାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ କାରମ୍ଭାବ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ମଧ୍ୟ ବଣା ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ

ବାଳାରେ, ବିଲେବ କରି ତୋ ଶୋଭିତ ।
 ବହୁରେ ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଲମ୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ରୁରେ ଲଳାୟିତ । ୭ ।
 ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦା ଶାରଦା ଶାରଦା ବିନୟା ଧରଣିୟା ! ହେଲେ ତୋତେ ।
 ବହୁମା ରକ୍ଷଣେ ସୁଷମା ଅସମା ଭସମା ଅଜୀବାର ବୃନ୍ଦେ ।
 ବାଳାରେ, ବସୁଳା ହେଲେ ଭକ୍ତିସୁନ୍ଦେ ।
 ବିନ୍ୟାସ କରନ୍ତି କବିତା ଗୁରୁତ୍ବ କରି ସମ୍ମତେ ମତମତେ । ୮ ।
 ବିଶ୍ୱମ୍ବ ପଦର ଗମନେ ଆଦର କରି କେ ସୁମନେ ଭଲଇ ।
 ବିଶାଳ ଭରୁ କରେ ଗୁରୁ ଯୌବନ-କରା ତୋକନଦ ଶୁଭଇ ।

୨ମ ପଦ—ଉତ୍ତମା—ଶୁଭ । ଅନନ୍ତ—ଶେଷଦେବ । ଅନନ୍ତ ଲମ୍ବ—
 କହୁଷଂଖ୍ୟାତ ମୁଖ ।

୮ମ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦା— ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତା । ଶାରଦା
 —ସରସ୍ୱତୀ । ଧରଣିୟା—ସୀତା । ସୁଷମା—ପରମାଶୋଭା । ବସୁଳା—
 ସ୍ନେହସୂକ୍ତା । ମତମତେ—ରଜାନ୍ୱିତରେ ।

୧୨ମ ପଦ—ବିଶ୍ୱମ୍ବ—ଭୃଗୁଦେବ । ତୋକନଦ—ରକ୍ତପଦ୍ମ ।

ଏହେଣ୍ଡି କବି (ଶୁକ୍ରାକର ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର) କୋଇଲିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅବା
 କାହିଁକି କବି ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରିବା ? ମୋ ସୀତେ ! ତୁମ୍ଭର ଶୋଭାକୁ
 କର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶେଷଦେବ ଅସଂଖ୍ୟ ମୁଖ ଧାରଣ କଲେ, ତଥାପି
 ତୁମ୍ଭ ଶୋଭାକୁ କର୍ଣ୍ଣିକାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ମୁଖ ଘଲସୂକ୍ତ ହେବାରୁ କର୍ଣ୍ଣ
 ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

୮ମ ପଦ—ହେ ସୀତେ ! ସବୁ ବିଦ୍ୟାରୁ ପିଣ୍ଡୀ ଶାରଦା ‘ତୁମ୍ଭର ପରମା
 ଶୋଭା ସହଜ ସମସ୍ତ ଉପାମ ଅସମାନ ଅଟନ୍ତି—ଏହା ଅଜୀବାର କବିତାକୁ
 ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ପାଖରେ ବିନୟା ହେଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ବଡ଼ିମା ରକ୍ଷା
 ପାଇଲା । (ବିନୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ିମା ଉଣା ନ ହୋଇ କର୍ମିତ ହେଲା) ।
 ହେ ଭକ୍ତବତ୍ସଳେ ସୀତେ ! ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିସୂକ୍ତ କାବ୍ୟରେ ସବୁଷ୍ଟ
 ହେବାରୁ ବଡ଼ିମାନେ ରଜାନ୍ୱିତରେ ‘କବିତା ଗୁରୁତ୍ବ ନାନାପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶ
 କରୁଅଛନ୍ତି । (ବଡ଼ିମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ କର ସୁତ) ।

୧୨ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଗମନ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପାଦ ବିନ୍ୟାସକୁ ଗୁହ୍ୟ
 ବେଦେ ବାତା ସୁତରାରେ ଭକ୍ତଅଛି,—ମନୋହର ଯୌବନ ହସ୍ତୀ ବିଶାଳ

ବାଳାର, ବୋଲେ ବେ ନରେଣି ଅଙ୍ଗୁଳି ।
 ବାଳିକା ମନ୍ତ୍ରୀ ମାଳିକା କର ତହିଁ ଅଶୋକବଳିକାରୁ ହୁଳି, । ୧ ।
 ବହେଠନ ମୁଖ ପୟୋଧର ଶିଖ ଦେଖି କେତେ ପୋଷି ଉପମା ।
 ବିଷମସନ୍ତାପ ସମୁଦେ ଶମୁର ଶୂନ୍ୟ ଖସି ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
 ବାଳାର, ବିଗତ ହେଉଁ କୋଣେ ତୋଳା ।
 ବିହରି ହରିଣ କି ବିଷଧାରଣ ବେନି ସଂଶୟ ଉତ୍ପଳିଲ । ୧୦ ।
 ବିଘଟନା ଲକ୍ଷ୍ମୀତେ କେତେ ଦାସ ଗୁହଁ ଦେଇ ଗୁରୁ ଅଳକ ।
 ବିଲେମଲେମ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ରୋମ ଏ କାମଦରକୁ ବରଦା ତାରଦା ।

୧୧ଶ ପଦ—ଦୟା—ନିଷ୍ଠା କା ପ୍ରବାଣ । ବର୍ଣ୍ଣସ୍ରୋମ—ବର୍ଣ୍ଣସମୂହ ।
 ଶାୟକ—ଖଡ଼୍ଗ । ବିଶ୍ୱେଦେହ—କନ୍ୟା । ଧନ୍ୟ—ଧନୁର୍ବର । ଫରକ—
 ପ୍ରଭେଦ ।

ଉତ୍ତରୁଷ ଥୋରତ୍ରସ୍ତରେ ରକ୍ତପଦ୍ମରୁ ଗୁଡ଼ଅଛି କି ? ତାଙ୍କ ପଦାଙ୍ଗୁଳକୁ
 ନରେଣି ଦେଉଁ ଗୁଡା କହଇ, — ଅଶୋକ କଡ଼ିଠାରୁ କେଣି କାନ୍ତିସ୍ପନ୍ଦ
 ପଦାଙ୍ଗୁଳରେ ମାଳା ନିର୍ମିତ କର ଏ କନ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରୀ ଦେଉଅଛି କି ।

୧୦ମ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ୟା ହେତୁରୁ ସୀତାଙ୍କର ମୁଖ ଅଧୋଗତ ହୋଇ
 ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ନିହିତ ଥିବାର ଦେଖି କେଉଁ କେଉଁ ନୃପତି ଉପମା ଦେଲେ,
 ମହାଦେବଙ୍କର ଅତିଶୟ ଗରଳ ତପ ଜାତହେବାରୁ, ସନ୍ତାପ ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ
 ଶୂନ୍ୟରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଖସି ଆସୁଅଛନ୍ତି କି (ସ୍ତନ ମୈସୃହତ ଓ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସହଜ
 ଉପମିତ) । ତାଙ୍କର ତୋଳା ଚନ୍ଦ୍ରକୋଣରେ ଗଜାଗତ ହେଉଥିବାରୁ
 କୋଷହେଲା, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେହରେ ମୁଗ ବିହାର କରୁଅଛି କି ? ଅବା ଶିକଙ୍କ
 ବିଷକ୍ମାଳା ଅପସାରିତ ହୋଇ ଗୁଲିଯାଉଅଛି କି ? ଏହପରି ଦୁରଟ ସନ୍ଦେହ
 ମନରେ ଜାତ ହେଲା ।

୧୧ଶ ପଦ—ମନୋହର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଗ୍ଧିକକୁ (ଦୁହିତ କେଶକୁ) ଗୁଡ଼ଦେଇ
 ଦେବେବ ଚତୁର ଗୁଡା ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଯେ, ଏହା ‘ଲମ ବିଲେମ’ ଓଲଟପାଲଟ
 ହୋଇ ରହୁଥିବା ଅକ୍ଷର-ଶ୍ରେଣୀ । ଅଉ ମଧ୍ୟ ଏହା କନ୍ୟା ଉତ୍ସର ବାରଦ
 ଓ କନ୍ୟା ଉତ୍ସର ହାଣକଣ୍ଠି ଅଟେ । (କେହି ଦେହ ଏହାକୁ ଦେଖି କନ୍ୟା
 ପୀଡ଼ିତ ହେବ, ଅଉ ମଧ୍ୟ କାହାର କନ୍ୟାପୀଡ଼ା ଦୂର ହେବ) । କନ୍ୟା
 ଦେବପୋଷରେ ଧନୁର୍ବର, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ଚଳକ ଖଟୁଗପରୁ

ବାଳାର, ବନ୍ଧିତ ଲଳିତ ଶାସ୍ତ୍ରକ

ବିଶ୍ୱବେଦକୁ ଧନ୍ଦୀ ବୋଲି ଦଇବେ ହୋଇବ କି ଏବେ ପରିବ । ୧୧ ।

ବୁଧାନେ ଉପମା ବିଧାନେ ଅଣିଲେ କେଶ-ବେଶ-ଜାଲି ସିନ୍ଦୂରେ ।

ବସନ୍ତବିହାର ମଧ୍ୟ ପାଟସୂତ୍ର ସିନ୍ଦୂରୁ ଭୂଷିତ ଟୋପରେ ।

ବାଳାର, ବର୍ଣ୍ଣାଣ୍ଡି ହିଁ ଲମ୍ବିଲମ୍ବି ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବିଦ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତି ଦନ୍ତାଳି ଉଦ୍‌ୟ ଘେନି ଦିଶେ ହୁଲି । ୧୨ ।

ବିଲସିତ ବଳେ ଶିତଶିବିକୁଳେ ପ୍ରସାସ୍ତ ତାଟକ ଅନାର ।

ବିଶ୍ୱବେଦର ମାଟିଟ ଜନରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଦରଶନ ପାଇଁ ।

ବାଳା ଯେ, ବିଲସ୍ୱାର ବେନି ପ୍ରସାସ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବିଦ୍ୟା ରତନ ହୁଣ୍ଡାରେ ଯତନ ଦଶଇ ସ୍ୱରୂପ । ୧୩ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବୁଧାନେ—ପଣ୍ଡିତମାନେ । ବିସ୍ତରବିହାର—ସ୍ୱତ୍ୱ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବିଦ୍ୟେ—ହାଇପୋଟେଲ୍ ଡ୍ରାମ୍ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଶିତଶିବିକୁଳେ—ସୁତାମାନେ । ବିଶ୍ୱବେଦ—କନ୍ୟା ।
ତମ—ଅବତାର ।

ଶେଷମାନ, ତେଣୁ ବେଦ ମନେକଲେ, କନ୍ୟା ଏବେ ଶକ୍ତି ଗ୍ରହଣ ହେଉ କି ?
(ସୀତା କନ୍ୟାଠାରୁ ଧନ୍ୱନ୍ତର ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ତାହାର ଚରଣର ଖାତ
ରେ ପଲେ କି ? ଏଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ଲଳିତପଟ୍ଟ ଫର ଓ ବିକଳ ଶତ୍ରୁରୁପେ
ଦଳିତ ।)

୧୨ଶ ପଦ—ପଣ୍ଡିତମାନେ କେଶରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା ମୋତିକାଢ଼
ଓ ସିନ୍ଦୂର ଗାରକୁ ଦେଖି ଉପମା ଦେଲେ, ସ୍ୱତ୍ୱ ମଧ୍ୟଦେଶ ପାଟସୂତ୍ରଦ୍ୱାରା
ସିନ୍ଦୂ ହୋଇଥିବା ଟୋପିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି କି ? (କେଶ ସ୍ୱତ୍ୱସ୍ୱତ୍ୱ,
ମୁକ୍ତାକାଢ଼ ଟୋପି ଓ ସିନ୍ଦୂରଗାର ପାଟସୂତ୍ର ସହଜ ଉପମା) । ସୀତାଙ୍କର
ବସ୍ତ୍ର ଶୈଳି ମାତ୍ର ଓ ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ ନାମକ ବୃକ୍ଷ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, —
ସେହି ବେଶ—ସ୍ୱତ୍ୱ ହାର ମାରିବା ଛଳରେ ମୁଖ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଓ ଦନ୍ତର ଶୋଭାକୁ
ଦେଖାଉ ଅଛି କି ?

୧୩ଶ ପଦ—ସୁତାମାନେ ସୀତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ଥିତ ଉତ୍ତଳ ତାଟକ ବସ୍ତ୍ରକୁ
ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ, —କନ୍ୟାର ଅବତାରରେ ଅଛନ୍ତି ହୋଇଥିବା ସେବଦ୍ୱାର
ଅଲୋକ ଦେବାପାଇଁ ସୀତା ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରସାସ ଧାରଣ କରି
ତାହାକୁ ରତ୍ନହୁଣ୍ଡାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି କି ? ସେହି ଅଲୋକରେ ତାଙ୍କ
ଶରୀର ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ।

କୀଦୃଶ ଓଷ୍ଠ ପସ ତୋର ପୁରତେ ପରମ୍ପରା ନାହିଁ କେ ଭାଳି ।
ବଞ୍ଚେ ତାମ୍ବୁଲେ ଶାଳିତ ବୁଦ୍ଧିଦଳେ ଦେଲେଟି ତାହା ଦର୍ପ ଦଳି ।

ବାଳାର, ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଗଣ ଅନାଇଁ ।

ବନ୍ଧୁ ରସ ହରଷ ହାସପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଏବେ ରସ ମଣାଇ । ୧୪ ।
ବଲ୍ଲୁ ଚିତ୍ରକେ ବସୁରା ଜାଣି କେହି ପ୍ରମରେ ତଳ କୁସୁମରେ ।
ବସରେ ଯାହିଁ ଭ୍ରମର ଶ୍ଵାସବସେ ପାତଳ ଲକ୍ଷଣୀ ଭ୍ରମରେ ।

ବାଳାର, ବଲ୍ଲୁମାଳା ପୁଲି ଦେଖି ।

ବାଳା ତରମ ମନୋରମ ପ୍ରସ୍ତରେ କଳା କି ଏମନ୍ତ କେ ପୋଷି । ୧୫ ।
ବାକନ୍ତି ରସନା କଳା କରଜନା ନୁପୁର ପ୍ରସ୍ତର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ।
ବୋଇନ୍ତି ରସ ନା କଳା ନା ସୁମନା ଯିପୁର ଶୋଭାଟି ଏ ହେବ ।

୧୪ଶ ପଦ—ପୁରତେ—ଉତ୍ତମାରେ । ଶାଳିତ—ଧୌତ । ବନ୍ଧୁଗଣ
—କର୍ପଣ ବୁଦ୍ଧି ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରଣ । ରସ—ହେବ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବଲ୍ଲୁ—ସୁନ୍ଦର । ତରମ—ପ୍ରସ୍ତଦେଶ ।

୧୪ଶ ପଦ—(ପାନ କୋଳରେ ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରୁଥିବା ଅଧରକୁ ଦେଖି) କେହି ରାଜା ଭାବିଲେ, ‘ଏହାଙ୍କ ଅଧର ସମାନ ଗାଡ଼ ରକ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାମ୍ବୁଲ ଉପକର ଛଳନାରେ ଏ ନିଜ ଅଧରକୁ ଧୋଇ ପାନର ଖବରୁ ଖବର କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।’ ତାଙ୍କର ଦର୍ପଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରଣରେ ଅଧୁଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିବା ମକରା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନାଇ କେଉଁ ରାଜା ବିଚାର କଲେ, “ଅନୁରାଗ, ପ୍ରମୋଦ, ହାସ୍ୟ ଏ ତନିହେଁ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଏକାକାର ଧାରଣ କଲେ—ଏ ଲକ୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଶୋଭା ପାଇଁ ଦେଉଅଛି । (ଏ ତନିହେଁ ଏକାକାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତା ସହିତ ସମାନ ନୁହନ୍ତି) ।”

୧୫ଶ ପଦ—ମନୋରମ ଚିତ୍ରକରେ ମୁଗମକ ଭ୍ରମରକୁ ଗୁଡ଼ି କେଉଁ ରାଜା ଭାବିଲେ, ‘ନାସିକାକୁ ତଳ ପୁଲ ମନେ କରି ଭ୍ରମକଗତଃ ଶୋଷିଏ ଭ୍ରମର ତା ପାଖକୁ ଯାଉ ଯାଉ ନିଶ୍ଚାସ ପକନର ଆଶାତରେ ଜଳରହିଁ ରୁଗ ଚିତ୍ରକ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲା କି ?’ ପୁଣି ପୁଷ୍ପ ଭଗରେ ଲମ୍ବମାନ ପୁଲ ସବୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ପୁଷ୍ପ ଭଗର ଶୋଭା ଜଡ଼େରେ ଅନୁପମ କୋଇ ତହିଁରେ କାଳା କଳା ହୋଇଛି କି ?

୧୬ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ସଖୀମାନେ ପ୍ରହସ୍ତ ମଣାଇ ନେବା ସମୟରେ ରସନା, କଳା ଓ ନୁପୁର ବାଜିବା ଛଳରେ କହୁଅଛନ୍ତି, ‘ହେ ରାଜାମାନେ ! ସୀତାଙ୍କଠାରେ ରସନା (ରସ ନାହିଁ)—ଏ ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ‘କଳାଜା ସୁମନ’—

ବାବାର, କପୁସଙ୍ଗରୁ ପଶ୍ଚିତ ।

କ୍ୟବତ ଉଦାଉନ ଦଞ୍ଜସର ସେ ଚ୍ୟୁତଦଞ୍ଜସରେ ମଣ୍ଡିତ । ୧୬ ।

ବୁଝି ଏ ଶବଦ ସଜନେ ପ୍ରବଦ ଶାସ୍ତ୍ରସୁଧମାନ ପଢନ ।

କଦାବଦ ପାଇଥିଲେ ଲଜେ କେହି ଏ ଶୋଭା ହୁଅନ୍ତା ଦର୍ଶନ ।

ବାଳା ସେ, କରଣମାଳା ଧରିଥିଲେ ।

କ୍ରୀଡ଼ାସମ୍ବନ୍ଧେ ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠୀ ସୁଚଣ୍ଡୀ ସମ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇଲେ । ୧୭ ।

କର୍ମା ପ୍ରଭାଙ୍ଗୀ ବୋଣିଆର ଅନାଇ ସେ ଭଙ୍ଗୀ ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ଭଙ୍ଗି ହେଲା ।

ବାହୁଡ଼େ ହୁଡ଼େ ସେ ସଥରେ ମନ୍ଦୁରେ ମନ ପାଇଟ କରି ନେଲା ।

୧୭ଶ ପଦ—ଶାସ୍ତ୍ରସୁଧ—ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର । କ୍ରୀଡ଼ା—ଲଜ୍ଜା ।

୧୮ଶ ପଦ—କର୍ମା—ସ୍ୱୟଂକର୍ମ । ଚମ୍ପାଦାମ—ଚମ୍ପାମାଳା । ଭଙ୍ଗ—ମହାଦେବ ପଦ ।

ଉତ୍ତମ କରି ମନକୁ କଳାପ ନାହିଁ—(କଳା ଶବ୍ଦରେ ନା ପୁମନ ଦତ୍ତ ହେବାକୁ ଅର୍ଥ ଦଞ୍ଜସର ହେଲା) । ନୃସିଂହ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ ‘ନ’ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ‘ହ’ ଦତ୍ତ ହେଲା ଓ ପ୍ରାନ୍ତରେ ‘ଶୋଭୀ’ ଦତ୍ତ ହୋଇ ହି ସ୍ୱରଶୋଭା ହେଲା; ତେଣୁ ନୃସିଂହ ବହିଷ୍କାର, ‘ଏ ହି ସ୍ୱରଶୋଭା’ (ଏ ଚ୍ୟୁତ ଦଞ୍ଜସର) । (ଏହିପରି ଉପନା, କଳା ଓ ନୃସିଂହ ନାଦ ଛଳରେ ଭଙ୍ଗ, ଅଭଙ୍ଗ, ଦଞ୍ଜସର ଓ ଚ୍ୟୁତ ଦଞ୍ଜସରରେ ଭଜାମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଅଛନ୍ତି, ଏ ହି ସ୍ୱର ଶୋଭା ଶୀତାଙ୍କଠାରେ ରସ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନ କଳାପ ନାହିଁ) । (କିଙ୍ଗ କି ପଦାର୍ଥ ସବୁ କିପରି କଥା ବୁଝିଲେ ?) ଶୀତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗରେ ରହୁ ସେମାନେ ପଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି; ତେଣୁ ଭଙ୍ଗ, ଅଭଙ୍ଗ, ଦଞ୍ଜସର, ଚ୍ୟୁତ ଦଞ୍ଜସରରେ ମଣ୍ଡିତ କାକ୍ୟମାନ ବୁଝିଲେ ।

୧୭ଶ ପଦ—ଏ ଶବ୍ଦ (ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କର କାବ୍ୟଗୁରୁତ୍ୱ ଛଳରେ ସେ ଶବ୍ଦ ହେଲା) ବୁଝି ପାରି ଭଜାମାନେ ପ୍ରମୁଦିତ ହୋଇଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ହାତରୁ ବାରର ଭୂଷଣ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ସେମାନେ ପରସ୍ପରରେ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ ହେଲେ, “ଆମ୍ଭେମାନେ ଲଜ୍ଜାପାଇ ଏଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ, ଏ ଶୀତାଙ୍କ ଶୋଭା କିପରି ଦର୍ଶନ ହୋଇଥାନ୍ତା ?” କରଣମାଳାଧାରଣୀ ସୁଚଣ୍ଡୀ ଶୀତା ଲଜ୍ଜାସୂକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମନରେ ଗୁହଁଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଛତାରେ ମାଳା ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସ୍ୱୟଂକର୍ମ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ଶୀତା (କରଣମାଳା ଦେଲା) ମମୟରେ (ବୋଣିଆର ଅନାଇ) କାରେ ସେ ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦାଶ କଲେ, ତତ୍ତ୍ୱାବୁ

ବାହୁର, ବିମଳ ଚମ୍ପାଦାମ ଶ୍ରବ ।

ବାହୁକାର ଧନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବା ଦିନ ଦେବକୁ ବିରୁଦ୍ଧେ ସଦାକ । ୧୮ ।

ବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଗଲ ଯୁବତାରତନ ନେତ୍ରସେଗ ଗଲ ନିବର୍ତ୍ତୀ ।

ବିମ୍ବାପନ ରକ୍ତ ଜାଲକ ଯେମନ୍ତ ଦେଖାଇ ହରତ ଚଢ଼ିତା ।

ବାଳାର, ବିଲେକନ ସେହି ପ୍ରକାର ।

ବିପର୍ଜନେ ସଜ୍ଜା ସୁଜନେ ଗମିଲେ ପ୍ରିତ ସମ ଅଗ୍ରମପୁର । ୧୯ ।

ବିଭ୍ରା ମଙ୍ଗଳ ବାଲ ପର ଚରିତା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ କହେ ଜନକ ।

ବିବେଧରେ ଶୁଣି ସେ ବାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କି ବିଭ୍ରା ନ ଜାଣି ଜନକ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବର୍ତ୍ତୀ—ନେତ୍ରାଞ୍ଜନ ବା ନେତ୍ରସେଗର ଉପଧ ବସେଷ ।

ବିମ୍ବାପନ—ବୁଦ୍ଧକ । ଅଗ୍ରମପୁଅ—ଉପକନସ୍ଥିତ ଗୁଡ଼ ।

ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଲା । ବରଷମାଳା ଦେଇ ସାର ସୀତା ମନ୍ତ୍ରର
ଦେରେ ଫେରିଗଲାବେଳେ ପଥ ଦୃଢ଼ ଗଲେ; କାରଣ ସେ ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ନିଜ
ମନ ଦେଇ ପକାଇଥିଲେ । (ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଦର୍ଦ୍ଦନରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ
ପଡ଼ିଥିଲେ) । ସୀତା ଫେରି ଯିବାକୁ ସମତନ୍ତ୍ର ଭାବନା କଲେ—ସେ
ଚମ୍ପାମଳା ସଦୃଶ ବାହୁ ବୃକ୍ଷର ମୋ ଗଳାରେ ନ ଦେଇ ଫେରିବ ନେଲା
ବାହୁ କି ? ଭଣ୍ଡାରକୁ ଯିବା ଚମ୍ପା ମାଳା କଥା ଯାଏ, ମୁଁ ସେଇଁ କିନି'ରାଣୀ'ସାମୀ
ହେବି, ସେହି କିନି ସୀତା ସେ ମାଳାକୁ ମୋ ଗଳାରେ ଦେବି ।

୨୦ଶ ପଦ — ଯୁବତାରତନ ସୀତା ନେତ୍ରାଞ୍ଜନ ସ୍ୱରୂପ ହେଲେ, ତଦ୍ୱାରା
ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କ ନେତ୍ର ସେଗ ଦୂର ହେଲା (ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସମତନ୍ତ୍ର ସେ
କାଳୁଳିତା ଥିଲା, ତାହା ଦୂର ହେଲା) । ଯନ୍ତ୍ରଜାଲକ ସେପରି ବୁଦ୍ଧକ
ରଚନା କରି, ବଢ଼ି ଉଚ୍ଚ ସଦୃଶ ଦେଖାଇ ହଠାତ୍ ହରଷ କର ନିଏ, ସେହିପରି
ସୀତାଙ୍କର ଦର୍ଦ୍ଦନ ହେଲା (ସୀତା ହଠାତ୍ ସଜ୍ଜା ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ଦେଖା ଦେଇ ସୁଖି
ବୁଲିଗଲେ) । ଜଳପରେ ସଜ୍ଜା ଭଗ୍ନ ହେବାକୁ ସଜ୍ଜାମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ
(ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଦେଖିବୁ ଫେରିଗଲେ) । ସମତନ୍ତ୍ର ଜନକଙ୍କ ଉପକନରେ ଥିବାଗୁଡ଼ିରେ
ରହିଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ — ଜନକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ବିବାହୋତ୍ସବ ତାର
କିମ୍ବା ପଥର କିନି କରିବା ।' ସେ କଥାରେ ବାଧା ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, 'ପିତା
ନ ଜାଣିଲେ ବିବାହ ଆ ବସରି ଦେବ ?' (ଏହାବାର ପିତୃଭକ୍ତର ପରାଧାୟୀ

ବହୁତୁ, ବହନ ଶତାନନ୍ଦ ହେଲେ ।

ବିଂଶ ପଦେ ଶେଷ ଶେଷଶାସ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପଭକ୍ତ ଭଞ୍ଜ କହୁଲେ । ୧୦ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ଶଗ-ବରାଣ୍ଡୀ, ଆଶାଡ଼ଗୁଳ୍ମବାଣୀ

ବିଭାବର ସାର ବିଳମ୍ବ ଶୁଣି । ବିଭାବର ହେଉଁ ରମଣୀମଣି ।
ବିଭାବରର ଘୋଷିବ ଛାସେ । ବିଭାବ ଗୁଡ଼ରୁ ନିଦ୍ରା ନ ଆସେ ।
ବିରହେ ଭାଷେ ସେ ।

ବାଇ ହେ ! ଭାଷେ ସେ ତାଡ଼କା ଯାସେ । ୧ ।

ବାସରେ ନିନ୍ଦେ ସଜସରୋଜ ଯେ । ବାସରେ ତା ପାଶେ ଭ୍ରମ ଉପୁଜେ ।
ବାସରେ ମୁଗ କରଇ ବିରୁଦ୍ଧ । ବାସରେ ଯୁଗ ନୋହୁଁ ସଞ୍ଚର ।

୧ମ ପଦ—ବିଭାବର—ରାସି । ବିଭାବରର—ରାସି ତରା ବା
ରାସଣୀ ।

ଜଣାଗଲା) । (ଏହା ଶୁଣି ଜନକ ରାଜା ଶତାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦଶରଥଙ୍କ ପାଖକୁ
ପଠାଇଲେ) । ‘ଶତାନନ୍ଦ’ ଗୌତମ ମହର୍ଷିଙ୍କ ସ୍ତବ ଶୀଘ୍ର ଦୂତ ହୋଇଗଲେ ।
ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରି ଏ ସ୍ଥଳ ବିଂଶ ପଦରେ ଶେଷ କଲେ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ରମଣୀଶ୍ରେଷ୍ଠା ସାତା କରଣମାଳା ଦେଇ ସାରାସ ପରେ
ବିକାଡ଼ ବିଳମ୍ବରେ ହେବ କୋଇ ଶୁଣିଲେ । ରାସି ହେବାକୁ ସେ ମନେ କଲେ,
‘ରାସିରୁଣୀ ରାସଣୀ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବା ପାଇଁ ଆସି ଆକର୍ଷଣ କଲ କି ?’
ଏହୁପରି ବାଷେଷ ଭାବନା କରିବାକୁ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ବିରହ ଜଳରେ
ଭାସି ବହଲେ, “ହେ ବାଇ, ତୁମ୍ଭେ ତାଡ଼କା ହାସରୁ ମୂଳମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି,
ମୋତେ ଏ ରାସି-ରାସଣୀ କହୁରୁ ରକ୍ଷ କର । (ମୋର କାମ ବିକାର ବନାଶ
କର) ।’

୨ୟ ପଦ—ଯାହାଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ସୌରଭଦ୍ରା ସଦୃଶ ବଦନ
ସଦୃଶ ପଦ୍ମ ହୁଏ, ସେହି ସାତା ଲୋକ କେବଳ କରନ ରହ ପରି ମନେ କଲେ ।

ବିନାଶି ରେ ପୁନଃ ।

ବିନା ଗତିରେ ତ ଗଲା ଜୀବନ । ୨ ।

ବିଶେଷେନ ହେଲା ସୁଧା ଅହାର । ବିଶେଷେନକଣ କରୁଁର ତୁର ।
ବିଶେଷେନ ଉଦେ ହୋଇବା ଗୁହଁ । ବିଶେଷେନ କର ନ ଶୁଦ୍ଧେ କହୁ ।
କର୍ମସୀଦ୍ଧ ସାର ।

କର୍ମସି । ମେରୁ ହେଲୁ ଅମ୍ବ ଗୁର । ୩ ।

କସନ୍ତ ରହୁ ବର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିରରେ । କସନ୍ତ ରସାଳ ତରୁ ଉପରେ ।
କସନ୍ତହୃଦ ହୃଦ ଉଦୟରେ । କସନ୍ତକସନା ଅଗସ୍ତ୍ୟ ସ୍ଥରେ ।

କ୍ୟାୟାତକର ।

କ୍ୟାୟାତ ଗୁହଁ ଉଦୟ ଗୁମର । ୪ ।

୨ୟ ପଦ—କାସରେ—ସୁଗଳରେ । କାସରେ—କସ୍ତରେ । କାସରେ
—କକସ୍ତରୁ । କାସରେ—କେଳିଗୁହରେ । ପଞ୍ଚମ—କନ୍ଦର୍ପ ।

୩ୟ ପଦ—ବିଶେଷେନ—ଅରୁଣ । ବିଶେଷେନକଣ—ଅଗ୍ନିକଣା ।
ବିଶେଷେନ—କହ୍ନୁ । ବିଶେଷେନ କର—ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ରସାଳତରୁ—ଅମ୍ବଗୁର । କସନ୍ତହୃଦ—ବୋକିଳ । କସନ୍ତ-
କସନା—ପୀତକସନା । କ୍ୟାୟାତ—ସୁନାଗୁମର ।

କକସ୍ତରୁ ଯୁଗ ସମାନ ବିଗୁର କଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୁକିଲେ, କେଳି ଗୁହରେ
(ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ) ମିଳନ ନ ହେଉଣୁ କନ୍ଦର୍ପ ମୋତେ ବିନାଶ କଲେ,
ବିନା ଗତିରେ ମୋର ଜୀବନ ସିକ ସିନା । (ସ୍ତ୍ରୀର ଏକମାତ୍ର ଗତି ସ୍ଵାମୀ) ।

୩ୟ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ଅମ୍ବତରୁଣୀ ରୋଜନ ଅରୁଣ ହେଲା, କରୁଁର
ବର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିକଣା ପର କୋଷ ହେଲା । କହ୍ନୁ ଉଦିତ ହେବାର ଦେଖି ସୀତାଜଣେ
ବିଶ୍ଵାସୀ ସଖୀକୁ କହଲେ, “ହେ ସଖୀ ! ଅମ୍ବ ଗୁହ ମେରୁପର୍ବତ ହେଲା କି ?
ତେଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ସବଦା ରହିଅଛି । (ମେରୁ ପର୍ବତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ସବଦା
ରହିଥାଏ । ବିରଜକଣରୁ ସୀତା କହ୍ନୁର ସୁଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଖର
କରଣ ପ୍ରାୟ ମନେ କଲେ) ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବୋକିଳ କସନ୍ତବାଳ ହେତୁରୁ ମନ୍ଦିତୋର ଅମ୍ବ ଗୁହରେ
କସି ଉଦୟରେ ବୋ କରନ୍ତେ, କସନ୍ତକସନା ସୀତା ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରହିବୁ ସୁରଣ
କଲେ । (କହ୍ନୁ ଶବ୍ଦ ହେଲାବେଳେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରହିବୁ ସୁରଣ ବସୟାଏ—ବିରଜ
ହେତୁ ବୋକିଳ ରବ ସୀତାଙ୍କୁ କହ୍ନୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟ ହରାତ ହେଲା) । ବ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ
କରି ସୁନାସ ପୁଲ ପାଖରେ ଉଡନ୍ତେ, କେନ୍ଦୁର ତାଙ୍କର ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ବନ୍ଧିତ
ହେଲା ।

କାରେ କାରେ ଶିବ ଶିବ ସେ ଘୋଷେ । କାରେ କାରେ କ୍ରତୁମାନ ମନାସେ
କାରେ କାରେ ନାହିଁ ମୁହଁରେ ସଖୀ । କାରେ କାରେ ଭୟ ସଂଶ୍ଳେଷ ରଖି ।
କନକୁହନାତ ।

କନକାକ୍ଷୀ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼ । ୫ ।

ବିଷ୍ଣୁ ସଖୀଜନକୁ କଥୁତ । ବିଷ୍ଣୁ ଜନେ ବୋଲନ୍ତି ମରୁତ ।
ବେଢ଼ ପୁଣି କାହା ନାମ ସେହୁ । ବେଢ଼ ମନ୍ଦଗୁଣେ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀ ।
ବିଧିରେ ଅସୁର ।

ବିଧିରେ ସୁର କଲେ ପୁରନ୍ଦର । ୬ ।

*ମ ପଦ—କାରେ କାରେ—ସୁନଃ ସୁନଃ । କାରେ କାରେ—ରବି
ସେ ମାତ୍ର କାରମାନଙ୍କରେ । କାରେ କାରେ—ନିକାରଣ କା ନିଷେଷ ରେ-
କାରେ । କନକୁହନାତ—ପଦ୍ମନାତ । କନକାକ୍ଷୀ—ପଦ୍ମାକ୍ଷୀ ।

୨ୟ ପଦ—ମରୁତ—ପବନ, ନିଷ୍ଠ ହେଉ । ବିଧିରେ—ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉ ।
ସୁର—ଦେବତା । ପୁରନ୍ଦର—ରାଜା ।

*ମ ପଦ—ଏହି ବିଦେହ ଭାଷରୁ ଶୋଷାଇବା ପାଇଁ ସୀତା ଅରବି
ଅର ଶିବ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ । ସୁଖି ରବି, ସେମାନେ ରବିଙ୍କ କାରମାନ-
ଙ୍କରେ (କିମ୍ବାପିତୃ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଇଁ) କ୍ରତୁ ମନାସ କଲେ । କାବ୍ୟର ମୁହଁ
ହେବାରୁ ସଖୀମାନେ ଭୟ ଓ ସଶୟ ବିଷୟରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପକ୍ଷୀ କଲେ
ଓ ପାଣି ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି କରାଇଲେ । ସୁଖି କହିଲେ, “ହେ ସଖୀ ! ତୁମ୍ଭେ ପଦ୍ମ-
ନାତକୁ ଦେଖି ସର୍ପ ମନେ କରି ଚୁକ୍ତି କିନ୍ତୁ କରୁଅଛ ।” (ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ
ଅତି କଳ୍ପ କୋଇ ମନେ କରୁଅଛ ।)

୨ୟ ପଦ—(ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯୋଗୁ ମୃତ୍ୟୁ ମନ୍ଦପବନ ସୁଦ୍ଧା ପୀଡ଼ା-
ଦାୟକବୋଧ ହେବାରୁ) ସୀତା ତାଙ୍କର ବିଷୟ ସଖୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ,
“ସ୍ୱପ୍ନାବର ରୋକମାନେ ‘ମରୁତ’ ପବନ କୋଇ ଯାହା କହୁଛି ତାହା
‘ମରୁତ’--ନିଷ୍ଠ ହେଉ । ସୁଖି ସେ କାତ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ କାମ୍ୟ ନାମକୁ
ଧାରଣ କରେ, (ତେଣୁ ସେ ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଅଟେ) ଓ ମନ୍ଦ ଗୁଣକୁ ସ୍ୱେଦରେ
ରଖିଅଛ, ମନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅଟେ । ସ୍ୱେଦକରେ ସେ ଅସୁର ଅଟେ, ରାଜା ତାହାକୁ
ମିଛରେ ଦେଖିବା କଲେ ଯିବା । (ଦେବତାମାନେ ଅବିଚାର ଗର୍ବରୁ ଜାତ ।
ପବନ ଦୃଢ଼ ଗର୍ବରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ—ତେଣୁ ଅସୁର, ମାତ୍ର ପବନ ଗର୍ବରେ
ଥିଲାବେଳେ ରାଜା ତାହା ଅଶଗୁଣ ଶକ୍ତି କରି ଛାଡ଼ିଥିଲେ, ପରେ ଦେବ
ବୋଧକୁ କରି ତାହା ଅସୁର ଗୁଣର ଦେବତା କଲେ ।)

ବନ୍ଦେବର ଗୋଟାଏ ଆଦୁର । ବିଷ (ସ)ଦ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କର ।
ବଦ୍ୟାଗୁରୁ ପତ୍ନୀ ହରଣେ ଅଗ । ବିଦ୍ୟାଂଶୁ ବଳଙ୍କ ଧରଇ ଅଙ୍ଗ ।
ବିଷର ସେବକ ।

ବିସୋର ନୁହେଁ କାରୁଣୀ ଆଦର । ୭ ।

ବିଗ୍ରହଯାବତୁଁ ଯାଇଛୁ ଗୋଡ଼ା । ବିଗ୍ରହ ମୋର ସେ ପ୍ରେତର ଲେଡ଼ା ।
ବାମଲେଚନା ବୋଲି ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ବାମମାର୍ଗରେ ଯୋଗାଇଁ ଧାଇଁ ।
ବିହଗ ଯୋଡ଼ାଏ ।

ବିହକ ପୁଣି ଏକାକୀ ପୀଡ଼ାଏ । ୮ ।

୨ମ ପଦ — ବିହକବର — ଚନ୍ଦ୍ର । ବିଶଦମାର୍ଗ — ଅଭାଗମାର୍ଗ ।
ବିହେମାର୍ଗ — ଅସଫାର୍ଗ । କାରୁଣୀ — ପଣ୍ଡିତମଣି, ମଦ୍ୟବିଶେଷ ।

୮ମ ପଦ — ବିଗ୍ରହଯାବ — ଶରୀରଯାବ । ବିଗ୍ରହ — ବଳହ । ପ୍ରେତ —
ଦକ୍ଷ । ବାମଲେଚନା — ସ୍ତ୍ରୀ । ବାମମାର୍ଗରେ — ଅସଫାର୍ଗରେ । ବିହକ —
ପକ୍ଷୀ ।

୨ମ ପଦ — (ଚନ୍ଦ୍ର, ବିରଣ୍ଡ, ବନ୍ଧୁଦେବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଗଞ୍ଜିଦେଇ)
ପୁଣି ବହଲେ, — ଅଭାଗ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରୁ ନାହିଁ ସେ ସେ ଅସଦ୍ ମାର୍ଗରେ
ଗମନ କରୁଅଛି । ସେ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ତାରାଙ୍କୁ ହରଣ କରିଥିଲେ,
(ଏପରି ପାପୀ) ତେଣୁ ନିଜ ଅଙ୍ଗରେ ବଳଙ୍କ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ବିଷର
କ୍ଷର ଅଟନ୍ତି (ବିଷ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ) — (ବିଷ ଗୁଣକୁ ବିଷର
ବା ଗୁଡ଼ିକେ ?) ପଣ୍ଡିତମଣିରୁ ମଦ୍ୟକୁ ଆଦର କରିବାରେ ସେ ସଦୃଶ
କପୁର (ସେ ମଦୁଆ ଅଟନ୍ତି) ।

୮ମ ପଦ — ସଫାର୍ଗ ଦକ୍ଷ ହେଉଥିବା ଦକ୍ଷପୁରୀ ପ୍ରେତ ମୋ
ସହକ୍ଷେପେତାତରଣ କରୁଅଛି । (ମହାଦେବଙ୍କ ଯୋଗରାଗ କରିବାରୁ ଯାଇ
ଦକ୍ଷ ଦକ୍ଷ ହେଉଥିଲେ) । ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ମୋତେ ଜାଣି ପୁରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ ଅବଧ)
ସେ ମୋତେ ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । ମହା ମାର୍ଗରେ ତଳ ମୋତେ ସଙ୍ଗୀତକ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି ।
ପୁଣି ଯୋଡ଼ାଏ ପକ୍ଷୀ — ଭ୍ରମର ଓ ବୋତଲ ମୋତେ ଏକାକୀ ଦେଖି ପୀଡ଼ା
ଦେଉଅଛନ୍ତି ।

କବୁଳ ଅସବ ପାନେ ବେ ରଟେ । କ୍ୟାବୁଳ ଦାତା ଜନିତ କରଟେ ।
 ବିମ୍ବୁ ଚରେ ମଧୁରେ ଧୁଆନ । କ୍ୟାବେ ପାନ ପେନ କରେ ଅନ
 କଥ ମୋ ରହନ୍ତି ।

ବୁଦ୍ଧିମା ପାଣି ପାଣି କରନ୍ତି । ୧ ।

ବୋଧର ଅଳୀ ପେ ଏହି ନିମିତ୍ତ । ବିପାକର୍ମ ପାବ ହେଲ ମିତ ।
 ବଳ କର୍ମେ ଅଛୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦା । ବାସବ କଳ ପ୍ରହରେ ନ ଦ୍ରବି ।
 କାମନ ରକ୍ଷଣ ।

କମଳ ନେତୁ ବରୁର ଚକ୍ଷଣ । ୧୦ ।

୧ମ ପଦ—କବୁଳ ଅସବ—କବୁଳ ମଦରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ୍ୟ ।
 କରଟ—କାକ । ମଧୁ—ସୁସ୍ଵରସ ରୁଷ ମଦ୍ୟ । ବୁଦ୍ଧିମା—ପାଣି ।
 ୧୦ମ ପଦ—ବିପାକର୍ମ—ଦୁର୍ବଳ । ପାବ—ଶେଷ ।

୧ମ ପଦ—କାକ ପାଳିତ କୋକିଳ ଆମ୍ଭ କଉଳର ମଧୁ ପାନ ପୂର୍ବକ
 ଦୁନି କର ମୋତେ କ୍ୟାବୁଳ କରୁଅଛି । (କାବୁରାସ ପାଳିତ ହେବାରୁ ତାର
 ମନ୍ଦଗୁଣ କହି ଅଛି, ସୁଖି ମଦ୍ୟପାନ କରି ଉଲ୍ଲାସ ହୋଇଅଛି) । ଭ୍ରମର
 ସୁସ୍ଵରସ ରୁଷକ ମଦ୍ୟ କ୍ୟାତ ଅନ୍ୟରସକୁ ପାନ କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ
 ସବଦା ମଦୁଆ ଅଟେ । ସେହି ମଦୁଆ ଭ୍ରମର ମଧ୍ୟ ମୋତେ କଷ୍ଟ ଦେଉଅଛି ।
 ପବନ, ଚନ୍ଦ୍ର, କମଳକୋକିଳ ଓ ଭ୍ରମର ଏହି ପାଞ୍ଚପାଣି ମୋତେ ହୃଦ୍ୟା କରୁକା
 ପାଇଁ ପାଶ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୧୦ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ କ୍ୟାବୁଳତା ଦେଖି ବୋଧ ହେଇ କହଇ,
 ‘ହେ ସଖି ! ତୁମ୍ଭ ଦୁର୍ବଳା ଶେଷ ହେଉଣି । କଳିଗଳା ଭାଙ୍ଗିରେ ଇନ୍ଦ୍ରପଦା
 ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ ଥିବାରୁ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଳକୁ ଭୟ କରୁ ନ ଥିଲେ । (ତୁମ୍ଭେ
 ପବନାକମାନଙ୍କୁ ତରୁଛ ବାହିଁ କି ? ଅର୍ଥାତ୍ ତର ନାହିଁ) । କଳି କାମନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
 ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ, (ତୁମ୍ଭେ ସେହିପରି ରକ୍ଷା ପାଇବ ନାହିଁ କି ?) ବିରସମନା
 ନ ହୋଇ ଏହା ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ବରୁର କର । (କଳି ରାଜା କଳୁ ଗ୍ରହାରୁ ନ
 ତର ରହୁଥିବାରୁ କାମନ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ ପବନାକମାନଙ୍କୁ
 ନ କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିଲେ ସମତନ୍ତ୍ର ଶରୀର ଶ୍ଵେତ ରୁଷ ଲକ୍ଷ ସମସ୍ତ ଦାନ
 କରକେ । ତୁମ୍ଭେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟ ନାହିଁ) ।

ବୋଧ ହେଲା ଶୁଦ୍ଧ ସାଦୃଶ୍ୟେ ତାର । ବିଲେବ ହେଲା ବେଳେ ହାସ ତାର
ବସନ୍ତ ପ୍ରଭା କି ପ୍ରଭାତ ତାର । ବେତନ ପାଣି ବେଳେ ଯଥା ତାର
ବେଦନାରୁ ତାର ।

ବୋଲି ବିଦେହ ପୁତ୍ର ସେ ବିଧାତାର । ୧୧ ।

ବଲବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଦଣ୍ଡା ଅବକାଶର । ବର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣର ବେଳେ ଧୂସର ।
ବଲବେଲ ବନ୍ଧୁ ବର ବେଶର । ବିନୟ ପାଦେ ଦେଖି ସାରସର ।
ବନ ନିବାସର ।

ବଞ୍ଚେ ବାହୁଡ଼ାର ନେତା ହାସର । ୧୨ ।

ବଞ୍ଚୋକରେ ନବ ପାଣ୍ଡୁ ବିଳାସ । ବସନ୍ତ କି ଶିବ ସେବା ଭୂଳାସ ।
ବଡ଼ାର ଅଶିଷ ଗିରି କୈଳାସ । ବେଦୁ ବେଳ ଜାତ ବର ଉଦ୍ଧାସ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବଲବେଲ—ବ୍ୟୟ ବର । ସାରସ—ପଦ୍ମ । ନିବାସର—
ଗୁହର ।

୧୩ଶ ପଦ—ବଞ୍ଚୋକ—ସ୍ତନ । ଭୂଳାଶ—ଭୂଳନା । ବରକା ରଜା ।
ବୃଦ୍ଧସ—ଏଣୁଅ ।

୧୧ଶ ପଦ—ସଖୀମାନେ ଏପରି ସାତୁନା ଦେବାରୁ ସୀତାଙ୍କର
ଶୁଦ୍ଧ ବୋଧ ହେଲା । ସାତୁକ ବିକାର ପ୍ରକାଶ ସୁଦ୍ଧ ସେ ହାସ୍ୟ କଲେ ।
ହସନ୍ତ ବାଳରେ ତାରାଂଶ ଶୁନପ୍ରଭ ହେଲା ପ୍ରାୟ ତାହା ଜଣାପଲା । ଭୂତ୍ୟ
ମୁକିବ ନିକଟରେ ସେପରି ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେହିପରି ସୀତା ବିଧାତାଙ୍କୁ
ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟରେ ସ୍ମୃତ କରି କହଲେ, “ମୋତେ ଏ ବେଦନାରୁ ରକ୍ଷାକର ।”

୧୨ଶ ପଦ— ବିରହାବସ୍ଥାର ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଦେହ ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ
ହେବାପଲା । ତାହା ଦେଖି ବୋଧହେଲା,— ପଦ୍ମ ତାଙ୍କ ପାଦ ତଳରେ ବିନୟୀ
ହେବାରୁ ସେ ଅପଣ ଦେହ କାନ୍ତିରୁ ବନ୍ଧି ନେଇ ପଦ୍ମକୁ ଦେଲେ କି ? ବାଲେ
ସୀତା-ଦେଉଥିବା କାନ୍ତିରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେବେ —ଏଇ ଭୟରେ ପଦ୍ମ ସାଇ
ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଅଛି କି ?

୧୩ଶ ପଦ— ସ୍ତନଦ୍ଵୟ ନୁହନ ପାଣ୍ଡୁରବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିବାରୁ
କୈଳାସ ପଦ୍ମତ ଦେଖି ଖୁସି ହୋଇ ମନରେ ଗର୍ବ କଲା, ‘ମୁଁ (ସ୍ତନ ଯୁଗଳ
ସହଚ ସମାନ ହେବି କୋଲି) ମହାଦେବଙ୍କୁ ସେହି ସେବା କରିଥିଲି, ତାହା
ବସନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି କି ? (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ମହାଦେବଙ୍କ ସେବା କରିବାରୁ ଏହାକୁ

ବିମ୍ବେ ପରଲାପ ।

ବହୁଲେ ରମ୍ୟ ଲକ୍ଷ କୃତଲକ୍ଷ । ୧୩ ।

ବର୍ଣ୍ଣାଭୂତ ସମ ପ୍ରୀତି ଅଦରେ । ବସି ଭୂତପତି-ବସୁର ଦରେ ।

କାରକାଶ ହେବ ସୁଦୟ ଶର । କାରକାଶକୁ ପଞ୍ଚ ବିଶିଖର ।

ବି-ଶାଖା ସ୍ତବ୍ଧବେ ।

ବିଶାଖା-ପତି ମୁଖ ଲବ୍ଧ ଶବ୍ଦେ । ୨୪ ।

ବାହୁଲ୍ୟରେ ସମ ନେ'ହୁ ଘନ । ବାହୁଲ୍ୟରେ ତାକୁ ବେଉଁଦନ ।

ବାସି ବରବିଦି ନ କର ମଠ । ବାସିବ ! ବୋଲି ଧରିବି ନମଠ ।

ବନ୍ଧୁ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ।

ବନ୍ଧୁର ଅଧିକ ପିଇବି ସୁଧା । ୧୫ ।

୧୪ଶ ପଦ—ଭୂତପତି ରସ—କନ୍ୟା । କାରକାଶ—ସାଞ୍ଜୁ । କାର
କାଶକୁ—କାଶସମୂହକୁ । ପଞ୍ଚ ବିଶିଖ—କନ୍ୟା । ବି-ଶାଖା—ପ୍ରିୟାଘନ । ବିଶାଖା-
ପତି—କନ୍ୟା ।

୧୫ଶ ପଦ—ନମଠ—ଶ୍ରୀ । ବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁର ।

ପ୍ରମୁଦ ଯୁଗଳ ସହୃଦ ସମାନ ହେଉ) । କିନ୍ତୁ ଏଣୁ ଅ ପାତଲ ବିମ୍ବ ପଲର କର୍ଣ୍ଣକୁ
ଧାରଣ କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା କଲ ପରି ଏହା ହେଲା । (ଏଣୁ ଅ ସେତେ କଲେ
ମଧ୍ୟ ବିମ୍ବ ପଲର କର୍ଣ୍ଣ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ — ସେହୁପରି କେଳାସ ପଦ
ବେଳେ ହେଲେ ପ୍ରମୁଦ ଯୁଗଳ ସହୃଦ ସମାନ ହେବ ନାହିଁ) ।

୧୪ଶ ପଦ—ସମତନ୍ତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ କର୍ଣ୍ଣାଭୂତା ହେଲ
ମହାକେବଳଙ୍କ ଶରୀରର ଉପରେ ଏକାନ୍ତରେ ବସି ତନ୍ତ୍ରମୁଖୀ ସୀତାଙ୍କୁ
ଭଜନା କରି ବିଗୁର ବହୁଅଛନ୍ତି, “କନ୍ୟାପ୍ରେମିତ କାଶମାନଙ୍କୁ କାରଣ କରିବା
ବିଷୟରେ ସୀତା ସାଞ୍ଜୁ ପ୍ରାୟ ଅଟେ ।” [ସୀତାରୁପୀ ସାଞ୍ଜୁ ମୁଁ ଧାରଣ କଲେ—
ସୀତାଙ୍କୁ କୋଳ କଲେ, କନ୍ୟାପ୍ରେମିତା ମୋତେ କାୟକ ନାହିଁ]

୧୫ଶ ପଦ—“ବେଉଁଦନ ମୁଁ ବିଲମ୍ବ ନ କର ଘନ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ପରସ୍ତ
ନ ହୋଇ [ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଝିତ ନ ହୋଇ — ଅବହେଳରେ] ବାହୁଲ୍ୟରେ ତାକୁ
କଲିବି କରବି ? ବେଉଁଦନ, ‘ହେ . ବାସିବ !’ ଏହା କହ ତାହାର ଚରଣ
ଧରିବି ? ବେଉଁଦନ ମୋର ନିର୍ମଳ ହୃଦୟା କାଳିଦାସୀ ଅଧରରୁ ଅମୃତ
ମାନ ଦେବି ?”

କଳାହବଦେଶୀ ନେତ୍ର ଶବଳ । । କଳାହବପ୍ରମା ସ୍ନେହପ୍ରକଳା । ।
 ବଳାର୍ଜି ରକ୍ତରେ ମଳ ଅବଳା । । କଳାର ସୁଖକୁ ହେବ କବଳା । ।
 କଳାଭବ କଳା ।

କଳାହାରେ ମାର ହେବ ଦୁବଳା । ୧୬ ।

ବିଷଭ୍ୟା ସମା ପ୍ରାପତେ ହବିଷ । ବିଷୟ ଅନ୍ତର ଅଶନ ବିଷ । ।
 ବାଣ-ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମ-କାଶିଣ୍ୟେ ବିଷ । ବିଷଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୁ ଭ୍ରମୁ ଏ କିଲ୍‌ବିଷ । ।
 ବିଷଧର ବିଷ ।

ବିଷମତାପ ବଣ ଏ ଭବିଷ୍ୟ । ୧୭ ।

କପି ପାଶବତ ହୁଁ କୃତ ସୁନେ । ବିଷୟ ଅଦି ଅସେ ସୁଖାସନେ । ।
 ବିଧିରେ ଶ୍ୟାମଳ କମଳବାସୀ । । ବିଧିରେ ଦେଖିବା ଅପରାଧାକାସୀ । ।

୧୬ଶ ପଦ—କଳାହବଦେଶୀ—ଭନଦେଶୀ । ଶବଳ—ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ-
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା । କଳାହବପ୍ରମା—ପଦ୍ମତପ୍ରମା । ସ୍ନେହପ୍ରକଳା—ସ୍ନେହମୟୀ । କଳାର
 —ଭଦ୍ର ।

୧୭ଶ ପଦ—ବାଣ—ଗରୁଡ଼ । ବିଷଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୁ—ଭଦ୍ର । କିଲ୍‌ବିଷ—
 ପାପ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୁଖାସନେ—ସ୍ଥାନରେ । ବିଧିରେ—ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ।
 ବିଧିରେ—ଏକଦିନରେ ।

୧୭ଶ ପଦ—“ଭନଦେଶୀ, ଶ୍ଵେତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ ନୟନା,
 ପଦ୍ମତପ୍ରମା, ସ୍ନେହପ୍ରକାଶା ସୀତା ଯେତେବେଳେ ରକ୍ତରେ ମନ କଳାଭବ,
 ସେତେବେଳେ ଭଦ୍ର ସମ୍ପଦ ମୋର ହସ୍ତଗତ ହେବ । (ସେ କାମାସକ୍ର ହୋଇ
 ମୋ ପାଶକୁ ଆସିଲେ, ମୁଁ ତା ସହଚର ବିହାର କରି ଭଦ୍ର ସମ୍ପଦକୁ ତୁମ୍ଭ ମନେ
 କରିବି) । ତାହାର କଳାଧନ କନ୍ଦର୍ପକୁ କଳାହାରରେ ଦୁବଳ କରି ପଦାଭବ ।
 (କନ୍ଦର୍ପ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାୟନ କରିବ) । ”

୧୮ଶ ପଦ—କାମପାତ୍କାର ବିଶଲ୍ୟବରଣୀ ଉପଧି ପ୍ରାୟ ସୀତାଙ୍କୁ
 ପାରିବାପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କ୍ରତୁ ଅବରଣ ସୁଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ିତ ପାଳନ କଲେ । ତାଙ୍କ
 ମନରୁ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଚିନ୍ତା ଅନ୍ତର ହେଲା । କେବଳ ବିଷ ପ୍ରାୟ କୋଷ ହେଲା ।
 ଗରୁଡ଼ର ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କେ ଶ୍ୟା ପରି ପ୍ରେମ କାଶିକାରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ
 ରହିଲେ । ତନ୍ତ୍ରର ବିରଣ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତାପ ଦେଲା, ପଦ୍ମର ମୃଣାଳ ବିଷଧର ସର୍ପ
 ପ୍ରାୟ ପ୍ରଗତି ହେଲା । ସୀତାଙ୍କ ବିରହରେ ଏପରି ବିପତ୍ତିତ ଯଥା ସବୁ ଘଟିଲା ।

୧୯ଶ ପଦ—ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମଗଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଶରୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର,
 ବସୋତ ହୁଁ ତାର ଧ୍ଵନି କରିଲେ, ବିଶିଷ୍ଟାଦି ଅପୋଷ୍ୟା ପ୍ରଧାନ

ବଚନି ଶବ୍ଦରେ

ବଚରଶବ୍ଦ ନେତ୍ର କାତରେ । ୨୮ ।

ବଦ୍ରାଜ ପଲଶସ୍ଥାନ ପଲଶ   । ବଦ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ ପଦଶବ୍ଦାସ   ।
ବଳାକାପନ୍ଥ ଯାହି ଉଦୟାର   । ବଳାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ପତାକା ପ୍ରସାର   ।

ବଳସେ ସୁମନ ।

ବରମ୍ଭ ତେଜି ବରେ ତ ଗମନ । ୨୯ ।

ବରତେ ଅଦ୍ୟ ସମତେ ବଦ୍ୟତ   । ବରୁଷିତ ଧୂନି ପ୍ରାନ୍ତ ସମତ   ।
ବିଶ୍ରାମ ସମତ ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ   । ବିଶ୍ୱକ ରୂପକ ବିଂଶ ପଦରେ   ।
ବାରକର କହୁ ।

ବାଳସେ ବିସ୍ମୟ ବ୍ୟସ୍ତ ମୋହ । ୩୦ ।

ସେବନେ ସିଦ୍ଧିକାର କରି ଅଲଲେ ବି ?' (ଶୀଘ୍ର ବିପରି ବସବର ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଥିକାରୁ ଏପରି ଭ୍ରମ ଜାତ ହେଲା) ଏହା ବରୁର ସେମାନଙ୍କୁ କଥାକି ଯାଇ ପଥ ମଧ୍ୟରେ କେଟିକା ଯାଇଁ ଶୁଣିଅଡ଼େ ନେତ୍ରପାତ କଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ - ପଦବିହୀନ ପଲଶ ପଦରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ, (ବସନ୍ତ ସମୟରେ ପଲଶ ଗଛରେ ପତ୍ର ନ ଥାଏ, ମାତ୍ର ଲଲକର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲରେ ବୃକ୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—ସେହି ଲଲକର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ ବୃକ୍ଷକୁ ଦେଖି)—ପଦାତିକମାନେ ବହାର କରି ଆସୁଛନ୍ତି ବି ?—ଏହା ଭ୍ରମ ଜାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ବଳ ବାଉଁଶ ଗଛରୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଦେଖି ମନେ କଲେ, (ପଦାତିକମାନେ ଆସୁଥିବାରୁ) “ପଦାତି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ।” ତାଙ୍କର ମନରେ ‘ଅସୋଧ୍ୟା ସେବେ ଅସୁ ଅଛନ୍ତି’—ଏ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହେବାରୁ ସେ ଶୀଘ୍ର ପଥ ମଧ୍ୟକୁ ଗମନ କଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—କର୍ମିଳ ଅଦ୍ୟସମତ ଶୋଭିତ, ଧନ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ସମତ ବଦୁଷିତ, ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସମତର ବିଶ୍ରାମଦାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପକାଳଦ୍ୱାରରେ ମଣ୍ଡିତ ଏହି ସ୍ଥଳରୁ ଉପେନ୍ଦ୍ର ରଚନା କଲେ । ଏହି ସ୍ଥଳାନ୍ତରଣରେ ମୁଖ୍ୟ ସେବେ ବସନ୍ତ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୋହତ ହେବେ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ

ସ୍ବଗ—ଭୂପାଳ

କସିନ୍ତନ୍ତ ଦଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।

ବେଦ-ହସ୍ତ ଦ୍ଵାସ୍ତ କହେ ଅଭିଶ୍ରେ । ୧ ।

କାରଣାର ଦ୍ଵାରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ ।

କହୁ ଶ୍ରୀରାମକାଣ୍ଡ ମିଥୁନା ଦୁତ । ୨ ।

ବେଗେ ସଭା ଅଣ ବୋଲି ନେଇ ମୁନି ।

କଶିଷ୍ଠରେ ନିମି ନୃପମାନ୍ୟ ସେନି । ୩ ।

କାଣ୍ଡ କହେ ସରୁସେବ ସତାନନ୍ଦ ।

କଣ୍ଠାମିତ୍ରଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ୪ ।

କନ-ବ୍ୟୋମେ ଉଡ଼େ କର ପ୍ରଭାବର ।

କିନ୍ତୁଥିଲେ ତାଙ୍କିବା ଘୋରାକାର । ୫ ।

କଟେକ୍ଷିତ ମାଗୁତ କାୟସ କର ।

କଟପଟ ସୁକାନ୍ତକୁ ସେ ନିବାର । ୬ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ—୩ୟ ପଦ—କଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ବସି ଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ କେନ୍ଦ୍ରସାଗ୍ର ଦ୍ଵାରପାଳ ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କହୁଛନ୍ତି, “ମିଥୁନାସୁରର ଦୁତ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ କାଣ୍ଡି ଅଣି ସିଂହଦ୍ଵାରରେ ବସି ଅଛନ୍ତି ।” କାହା ଶୁଣି “ଗାଁର ତାଙ୍କୁ ଅଣ” ସଭା ଏପରି କହନ୍ତେ ଦ୍ଵାସ୍ତ ଶତାନନ୍ଦ ମୁନିଙ୍କୁ ସଭାରୁ ନେଇ । ସେ ମୁନି କଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ନିମାସ୍ତର କଲେ ଓ ଦଶରଥ ସଭାଙ୍କର ମାନ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ଶତାନନ୍ଦ ରୂପକ ସହକ କାଣ୍ଡି କହୁଲେ,—କଟ୍ୟାଗୁରୁ କଣ୍ଠାମିତ୍ର ବୃହସ୍ପତି ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରମଣୀୟଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ।

୫ମ ପଦ—ଅରଣ୍ୟ ଆକାଶରେ ‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର’ । ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଡ଼ିତ ହୋଇ ନିଜ ହସ୍ତ ପ୍ରଭା ରୂପ କରଣ ପ୍ରଭାରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରୂପା ତାତକାଳି ବନାଶ କଲେ । (ଚନ୍ଦ୍ରର କରଣରେ ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହେଲାପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାହ୍ନୁ କଳରେ ତାହା ମଧ୍ୟ) ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ମାଗୁତ ରୂପ କାୟସରୁ ବିଚେଷ୍ଟିତ ଓ ସୁକାନ୍ତରୂପ କଟ ସୁବୁଷ୍ଟରୁ ନିବାରଣ କଲେ । (ଚନ୍ଦ୍ର ଉଡ଼ିତ ହେଲେ କାୟସମାନେ ନିଦ୍ରାରେ ବିଚେଷ୍ଟିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ କଟସୁବୁଷ୍ଟମାନେ ଭୟରେ ଗମନା ଗମନ କରୁ ବର ଦିଅନ୍ତି । ସେହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାଗୁତରୁ ହତଶନ କଲେ ଓ ସୁକାନ୍ତ ସୁଶସ୍ତ୍ରରୁ ବନାଶ କଲେ) ।

ବିକଶିତ ଯେ ଯନ୍ତ୍ର କୁମୁଦ କଲେ ।
 କଟୁକୋ ଅହଂକାରକୁ ଦୂରକଲେ । ୭ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ପୁଣି ସଲକ୍ଷଣ ସେହୁ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ ଜନ କୋରକୁ ମୋହୁ । ୮ ।
 ବରଦେଶ ଧର୍ମ୍ୟ ଧନ ଅଜଗଦ ।
 ବରଜ୍ଞନ କଲେ ପୁରଣରେ ଜଦ । ୯ ।
 ବସୁଧା ପଦ୍ମ ମୁଦ ଲଜ୍ଜାକଲେ ।
 ବସାଇବେ ସୀତା ସେହୁଶୀତ କୋଳେ । ୧୦ ।
 ବିଧିରେତ ଜନକ ସାଗର ସତ ।
 ବିଭୀଷଣ ହଳେ ଗୋଷ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳିତ । ୧୧ ।

୨ମ ପଦ—ସମନ୍ତେ, ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧକୁ ବିଦାୟ କଲେ ଓ
 ଅହଂକାରକୁ ଚନ୍ଦ୍ରବାନ୍ତମଣିକୁ ତରଳକଲେ (ପ୍ରସ୍ତର ତରଳାଇ ନାଶକର
 କଲେ) ।

୮ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରୋରମାନଙ୍କୁ ମୋହକ କରାଗଲା,
 ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସମନ୍ତେ ବିଦେହ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମୋହକ କଲେ ।

୧୨ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦେଶୀ ଲୋକର ଅର୍ଥାତ୍ ବିରାଜୁ ଲୋକର
 ଧର୍ମ୍ୟ ଲୋକ କରାଗଲା ସମନ୍ତେ, ବିଦେହସ୍ଥ ଅଜଗଦଧନକୁ ହରାଇ ମାତ୍ରକେ
 ରକ୍ଷା କଲେ (ଅନାୟାସରେ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ) ।

୧୦ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମକୁ ମୁଦ୍ରା କର ସେହୁଶୀତ କୋଳରେ
 ବସାଇଲେ; ସେହୁପରି ସମନ୍ତେ, ପୃଥିବୀର ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
 ବିଦାହ ପରେ ସୀତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ବସାଇବେ ।

୧୧ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ସରଣ ବଶରୁ ଜାତ—କେଶୁ ସେ ସାଗର
 ହେଲେ । ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ସାଗରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ସମନ୍ତେ ତ ଦଶରଥଙ୍କଠାରୁ
 ଜାତ । ଏହା ମିଥ୍ୟା ହିତ୍ୱେ । ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜ କରଣରେ ସମୁଦ୍ରରେ ତରଙ୍ଗ
 ଉତ୍ପାଦନ କଲ ପରି ସମନ୍ତେ ଯଶ ବଥା ଶୁଣି ଦଶରଥଙ୍କର କୃତଜ୍ଞତାରେ
 ସନ୍ତୋଷର ହେଉ ସେକରଣ ।

ଦେଲା ଅତୀତମି ହେଲେ ସ୍ଵେଦ-କାର ।
 ବହୁରରେ ସଙ୍ଗେ ମୀନ ଶୁଣିବାର । ୧୬ ।
 କାର୍ତ୍ତିକେ କି ଗଜପୁତ୍ର ରେଣୁ ହସ୍ତ ।
 ବହୁତ କି ରଥ ଭେଦ ପଡ଼ିବୁ । ୧୭ ।
 କାଦ୍ୟନାଦ ଗରଜନ ତହିଁ ମେଳ ।
 କଡ଼ି କଡ଼ି ଲୋକ ନିଶ୍ଚୟ ପୋତମାଳ । ୧୮ ।
 ବନ୍ଧର ପେ ମିଥୁଳା ମିଳିବେ ଯାଇଁ ।
 ବିଲେକଲକ୍ଷଣୀ ସ୍ଵାମୀ-ରତ୍ନ ତହିଁ । ୧୯ ।
 ବୋଲିବେ ପେ କି ଉପମାଏ ଅମ୍ଭୁ ।
 ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରେ ତବ ବଳ ଏତେ ମୂଲ୍ୟ । ୨୦ ।

୧୬ଶ ପଦ - ଦେଲା - ସମୁଦ୍ରତଟ, ଅଶ୍ଵର ସମୟ । ସ୍ଵେଦକାର -
 ସ୍ଵେଦଜଳ । ମୀନା ଶୁଣିବାର - ମୀନକଣ୍ଠ ଓ ରବ୍ୟାଦି କାର ସମୂହ ।

୧୭ଶ ପଦ - କାର୍ତ୍ତିକ - କୁମ୍ଭୀର । ହସ୍ତ - ଗୋଡ଼ା । ବହୁତ -
 ବୋଲତ । ପଡ଼ିବୁ - ପଡ଼ାତ ସମୂହ ।

୧୮ଶ ପଦ - ସମୁଦ୍ର, ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଉକେଲେ ମୀନାଦି ଜଳଚର
 ପ୍ରାଣୀକୁ ଦେହରେ ଧାରଣ କରି ଗାର ପ୍ରଦେଶକୁ ଅତୀକ୍ରମ କରେ - ସେହପରି
 ଦଶରଥ ଅନନ୍ତତ ହୋଇ କାରବେଲା, କାଳବେଲା ଭଦ୍ରାଦି ଅତୀକ୍ରମ କରି
 (ଶୁଭାଶୁଭ କିଛି ନ ମାନ) ମାତ୍ର ଓ ଦହ ଲର ଧରି କାହାରିଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ - ସମୁଦ୍ରରେ କୁମ୍ଭୀର, ଭେଲା, ବୋଲକ ଓ ବେଙ୍ଗ ସବୁ
 ଦେଖାଗଲା ପରି ଦଶରଥଙ୍କ ସହଚର ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ଵ, ରଥ ଓ ପଦାତକ ସବୁ ଗମନ
 କଲେ । (ଏହାହାସ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵରଙ୍ଗବଳ ଯାଉଥିବାର ସ୍ଵଚିତ ହେଲା) ।

୨୦ଶ ପଦ - ସମୁଦ୍ରରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସମୂହ ଗର୍ଜନ ତଳପରି ଏଠାରେ
 କାଦ୍ୟନାଦର ଗର୍ଜନ ହେଉଅଛି । ତହିଁରେ ପୋତାଧମ୍ପମାନେ ଥିଲପରି ଏଠାରେ
 କର୍ଣ୍ଣଶ୍ରୁ ସୁମନ୍ତାଦି କଡ଼ି କଡ଼ି ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି ।

୧୬ଶ ଓ ୧୭ଶ ପଦ - ମିଥୁଳା ଦେଶ କନ୍ଦର ସ୍ଵରୂପ ହେଲା । ଏମାନେ
 (ଦଶରଥ ଓ ତାଙ୍କ ଦଳ ଗଲମାନେ) ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ମିଥୁଳାର ରମଣୀ
 ରତ୍ନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲକ୍ଷଣୀ କହିଦେ, ‘ଏମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଉପମା ନାହିଁ’ । କହ
 କହୁତ ଚିନ୍ତାକରି ସୁଦ୍ଧା ସେ ରତ୍ନମାନଙ୍କର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କରୁପଣ କରି ନ ପାରି
 ତାହାଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟ ଅଖ୍ୟା ଦେଲେ । (ପୋତାଧମ୍ପମାନେ କନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚି
 ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ରତ୍ନ କଣ୍ଠି । ମାତ୍ର ମିଥୁଳା କନ୍ଦରରେ ଥିବା ରମଣୀରତ୍ନ ସବୁ
 ଅମୂଲ୍ୟ) ।

ବାଘ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଜନକ ସଜରଣି ।
 ବାରମାତ୍ର ବୌଦ୍ଧିକ ଗୌତମମିଶ୍ର । ୧୬ ।
 ବୈଶାନ୍ୟଗଣ ଘେନି ବାଟେ ମେଳା ।
 ବାଗୁଲ୍ୟୁ ସଙ୍ଗମ କି ରସିକୁଳା । ୧୭ ।
 ବଶ୍ୟମକ ସୁଖାସନ ଦୁରେ କହୁ ।
 ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରଦେବ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଛୁ । ୧୮ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ର ଦକ୍ୟ କଟକରେ ନେଇ କର ।
 ବସା ନିବାସେ ରଖି ଜନକ ଠାର । ୧୯ ।
 ବିଶ୍ଵରାଜୁଁ ହୋଇଥିଲେ ଶତାନନ୍ଦ ।
 ବଶିଷ୍ଠରେ କହିଲେ ଏ ଗୁରୁସଦ । ୨୦ ।

୧୬ଶ ପଦ—ବୈଶାନ୍ୟ ଗଣ—ରସିମାନେ । ବାଗୁଲ୍ୟୁ—ସମୂହ ।
 ୧୭ଶ ପଦ—ସୁଖାସନ—ଅନନ୍ତ ଶୟନ. ସାନ କାହନ ଲଭାଏ ।
 ୨୦ଶ ପଦ—କଟକ—ନଗର । ସାମୁଦ୍ରିକ—ଲବଣ ।

୧୬ଶ ଓ ୧୭ଶ ପଦ—କହୁତ ଉପନୟନସ୍ତୁ ରସିକୁଳାନାମ ସାର
 ସମୁଦ୍ରରେ ମଣିଷପରି ଜନକ ବାଘୁକ, ବଶ୍ୟାମିତ୍ର, ଗୌତମ ଆଦି ରସିମାନଙ୍କୁ
 ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସାର ଦଶରଥଙ୍କ ସହକ ମିଳିତ ହେଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସେହି ସମୁଦ୍ରର କନ୍ଦରରେ ପୋତ ରହେ ତାହାର
 କିମ୍ବଦ୍ଧି ଦୂରରେ ସୁରୁଷୋତ୍ତମ ନାଗମୁଖ ଅନନ୍ତ ଶୟନରେ ସୁଖରେ ଶୟନ
 କରୁଥାନ୍ତି ଓ ତହିଁରେ ଗରଳ ଥାଏ । ସେହିପରି ମିଥୁନା ସ୍ଵର୍ଗ ସୀମାରେ
 ଦଶରଥ ସେନାସହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ସହକ ବଶିଷ୍ଠ ରହୁଅଛନ୍ତି ଓ
 ସେହି ସୀମାର କିମ୍ବଦ୍ଧି ଦୂରରେ ରାଜଉପକନରେ ସୁରୁଷୋତ୍ତମ ସମତନ୍ତ୍ର ସୁଖରେ
 ବିରାଜମାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୨୦ଶ ପଦ—ସମୁଦ୍ର ଲବଣରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ହୋଇଥିଲାପରି ଦଶରଥ ମିଥୁନା
 ସ୍ଵର୍ଗସୀମାରେ ସେନାସହ ପରିବ୍ରାଜୁ ହୋଇଗଲେ । ଜନକଙ୍କ ରାଜତ୍ବମେ
 ଭ୍ରାତାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବସା ଗୁହମାନଙ୍କରେ ରଖିଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଶତାନନ୍ଦ ଜନକଙ୍କ ସହକ ପୁତ୍ରକୁ ବିଶ୍ଵରାଜ କରୁଥିଲେ ।
 କର୍ଣ୍ଣମାନ ସମସ୍ତ ଜାଣି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଏହି ଗୁରୁପଦ କହିଲେ—

ବେଳୁଁ ଶ୍ରୀରାମ ହେଲେ ହିଁ ପୁରଜେତା ।
 ବରୁରଇ ତାଙ୍କ ଧାର୍ଯ୍ୟବାଗ୍ନୀ ସୀତା । ୨୨ ।
 ଦାକ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମନ୍ଦୀର-ଗୁଣସ୍ଥାୟୀ ।
 ବହୁ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳବନ୍ୟ ବେଲିକି ସେହି । ୨୩ ।
 ବଦ୍ୟମାନ ସୁଭବତ ସୁମୂର୍ତ୍ତିକ ।
 ବିଧି ନ ଦେବା ସୁମନେ ମାଳିନୀକି । ୨୪ ।
 ବୈର-ବନ ସୁଗର୍ଭରେ ସୁକ୍ର ସତ ।
 କରନରେ ଶତାନନ୍ଦ କରଇ ଜାତ । ୨୫ ।

୨୩ଶ ପଦ—ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳବନ୍ୟ—ମନୋହର ହେଉ, ଉମଳା ।

୨୪ଶ ପଦ—ବଦ୍ୟମାନ—ଦେବପ୍ରମାନ । ସୁମୂର୍ତ୍ତି—ମନୋହର ମୂର୍ତ୍ତି । ସୁମନେ—କର୍ମଳ ମନରେ ।

୨୫ଶ ପଦ—ବୈରବନ—ଶହ ହୃତ୍ତା ।

୧୨ଶ ପଦ— ହିଁ ପୁର ବିଜୟୀ ମହାଦେବ ଗଙ୍ଗାକୁ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ସେତେବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ପୁରଜେତା କୋଇ ଜଣା ଗଲେଣି, ମୁଁ ବରୁରୁଛି; ଗଙ୍ଗାରୁଣୀ ସୀତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଧାରଣ କରିବା ଉଚିତ । (ରାମ ହିଁ ପୁରବିଜୟୀ ଶିବଙ୍କର ଧନୁ ଭଞ୍ଜିଲାବେଳେ ହିଁ ପୁରଜେତା କୋଇ ଜଣା ଗଲେଣି) ।

୨୩ଶ ପଦ—ସୁଗର୍ଭର ସମୁଦ୍ରରେ ‘ଉମ’ ତେଉ ପେପର ସୁନ୍ଦର ଦେଇ ରଚନା କରେ, ସେହିପରି ଗର୍ଭର ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟକୁ ରୁଖି ମଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ‘ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳା’ ସୀତାଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ ଶୋଭା ବିସ୍ତାର ପୁଷ୍ପକ ଜ୍ରୀବା କରନ୍ତି । (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳାଙ୍କୁ ବଳାହ କରନ୍ତି) ।

୨୪ଶ ପଦ—ମାଳିନୀସ୍ରବ ସୁନ୍ଦର ବିଗ୍ରହକୁ ସୁସ୍ଥମାଳା ଦେବା ବିଧି ନୁହେଁ କି ? ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଭରତଙ୍କୁ ମାଳିନୀ (ମାଣ୍ଡବୀ) ଦନ୍ୟାଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।

୨୫ଶ ପଦ—ଶହ ହୃତ୍ତା ଲୋକ ସୁଗର୍ଭସ୍ଥ ହେଲା ପରି ଶହରୁ ସୁଗର୍ଭ (ଶ୍ରୀକର୍ମା) ରେ ଶୋଭିତ ହୁଅନ୍ତୁ (ଶହରୁ ଶ୍ରୀକର୍ମାଙ୍କୁ ବଳାହ କରନ୍ତୁ) । ଶତାନନ୍ଦ ଏହି ବଥା କଶିଷୁଙ୍କୁ କହଲେ ।

ବିଷନକୁ ପ୍ରସଂସନ୍ନ ସାଧୁଜନେ ।
 କର ଶୁଭ ଶୁଭ କନ୍ୟା ଏକସ୍ଥାନେ । ୨୬ ।
 କହୁଥିଲା ନୋହୁଥିଲେ କାହିଁ କହୁ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଜନକ ପ୍ରମୋଦ କହୁ । ୨୭ ।
 ବ୍ୟତିପାତ ବିଷ୍ଣୁ ବିବର୍ଜିତ ଦନ ।
 ବୁଝି କନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଅଗମନ । ୨୮ ।
 ବାମଦେବ ଜାଦାଳ ବଶ୍ୟସ ଭଜି ।
 ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି । ୨୯ ।
 ଚିତ୍ତେ ଜନକମନ୍ଦରେ ଦଶରଥ ।
 ବେଲେକାମାଙ୍କୁ ଅଶ ଦେଖୁଣି ଅଥ । ୩୦ ।
 ଦେଶ କର ସାରିଥିଲେ ଅଗ୍ନି ଜାଣ ।
 ଦେହସବ ସବ ଶୋଭାପୁରୀ ପୁଣି । ୩୧ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବିଷନ—ବିଧାତା ।

୨୭ଶ ଓ ୨୮ଶ ପଦ—ଏପରି ଶୁଭେଚ୍ଛା କର ପାଇ ସର୍ବାଂଶରେ
 ଉପଯୁକ୍ତା ଶୁଭ କନ୍ୟା ଏକସ୍ଥାନରେ ରାଜନ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ପଣ୍ଡିତମାନେ
 (ବଶିଷ୍ଠାଦିମାନେ) ବିଧାତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି କହଲେ, “ଏହପରି ଉପଯୁକ୍ତ
 କର କନ୍ୟା ବିଧାନ କରୁ ନ ଥିଲେ ସେ ବିଧାତା ନାମ କାହୁଁକି କୋଇଲେ ?”
 ଏଥିରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାଦିକର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ତତ୍ପରେ ଜନକ କୋଷ ହୋଇ
 ଅନନ୍ଦ ମନରେ ସୁଖକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।

୨୮ଶ ଓ ୨୯ଶ ପଦ—ବ୍ୟତିପାତ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ବିବର୍ଜିତ ଦନ (ଶୁଭଦାନ)
 ବୁଝି କନ୍ୟା ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ବାମଦେବ, ଯାଦାଳ, ବଶ୍ୟସ, ଏ ଚିନିଜଣ
 ବଶିଷ୍ଠ ଓ ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଅଗମନ କଲେ ।

୩୦ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ଜନକଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଶିଳେ କରି କହଲେ,
 “ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଅଶ ।”

୩୧ଶ ପଦ—ପୁରୁଷ ଜଣି ବେଶବାଣୀମାନେ ସୀତା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ
 ବେଶ କରି ସାରିଥିଲେ । ‘ବେହେରାବିଳାସମାନେ’ ଦରେଥାଦି ଅଯୋଧ୍ୟାର
 ସେବେ ନିଥିକାର ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ କଲେ, ଏ କନ୍ୟା ସବ ଶୋଭା
 ସ୍ଥାନ ପଟଳ ।

ବିଦ୍ୟାବିମ୍ବର ଚମ୍ପାପୁଷ୍ପାଳୟନ ।
 ବିମଳକ ଶ୍ରେୟ ମାଳବରେ ପୁନ । ୩୨ ।
 ବିଚଳିତ କାଞ୍ଚନ ଚନ୍ଦ୍ର କାଞ୍ଚୀ ।
 ଦେବେଦେଲେ ଶଙ୍ଖିତ ହେବାର ପାଞ୍ଚି । ୩୩ ।
 ବିରୁଷଣ ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀନଗର ।
 ବିଶାଳରେ ବରପତ୍ର ସେ ଅଦର । ୩୪ ।
 ବାହୁଲ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗକୁ ବସଇ ବୋଇ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ କରେ ହାସ ମହୋତ୍ସବ । ୩୫ ।
 ବଳାର ଯେ ପୁରୁ ଅଶିକାରେ ଦାସୀ ।
 ବିହୁ ପଲ୍ଲ ପିତୃଳାପସୟ ଦଣ୍ଡି । ୩୬ ।

୩୩ଶ ପଦ—କାଞ୍ଚନ- ଚନ୍ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ବରଣ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର । ଦାସୀ—
 ବିକଶି, ଦାଞ୍ଚିନଗର ।

୩୪ଶ ପଦ—ବାହୁଲ୍ୟ—ବୃହତ୍, ନଗର ବିଶେଷ ।

୩୨ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବିମ୍ବର ଚମ୍ପାପୁଷ୍ପ ଗୁପ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ
 ବୃନ୍ତକ ପୁଷ୍ପ ଓ ଚମ୍ପାପୁଷ୍ପ ସୁଚନା ଦେଇ । ପୁଣି ବିମଳ କାଞ୍ଚିରୁ ଶ୍ରେୟ ହୁଏ
 ସବୁ ଆଶ୍ୱାସନ କରୁଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ଶୈଳ ପୁଷ୍ପ ଓ ମାଳବ ପୁଷ୍ପର ଲକ୍ଷଣ ଦେଇ ।

୩୩ଶ ପଦ—ସମୟ ସମୟରେ ଆହୋଳିତ ହେବ ବୋଲି ଭବିଷ୍ୟ
 ସମ୍ଭାଷଣେ ପୁରୁଷ ବଳୟ ଓ କାଞ୍ଚୀ (କଟୀ ଭୂଷଣ ବିଶେଷ) ଖଣ୍ଡିଥିଲେ (ହସ୍ତ
 ଗୁଳନାରେ ବିଳୟ ଓ ଗମନରେ କାଞ୍ଚୀ ବିଚଳିତ ହେବ)—ଏହା ହାସ
 ଲକ୍ଷ୍ୟପୁଷ୍ପ ଓ କାଞ୍ଚୀପୁର ସୁଚିତ ଦେଇ ।

୩୪ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବିମ୍ବ ନାନାରେ ମାନବରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ
 ବିଶାଳ ଶୋଭାର ଆଧାର ହୋଇ ଅଦୃଶ୍ୟ (ଶ୍ରେୟ ଶୋଭା ବିଶ୍ୱଅଦୃଶ୍ୟ) ଏହାହାସ
 ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀନଗର ଓ ବିଶାଳା ପୁଷ୍ପର ସନ୍ଦେହ କଥାରେ ।

୩୫ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବିମ୍ବ ଶରୀରରେ ବୃହତ୍ କୋଇ ହୋଇଥିଲେ
 ଓ ହାସ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏହା ବାହୁଲ୍ୟ ନଗର, ଅଙ୍ଗ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର
 ପ୍ରମ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ।

୩୬ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ଦାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁରୁ ଘେନି ଆସିବା
 ସମୟରେ ସେମାନେ ବିଧାତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପିତୃଳା ପ୍ରାୟ କଟିଲେ । (ବିଧାତା
 ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନ କରୁ ଯନ୍ତ୍ର ପାତ୍ରାପ୍ତରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରୁ ଅଦୃଶ୍ୟ) ।

ବିଲେକ୍ତ ହେଲେ ସେ ରମଣୀ ଗୁର ।
 ବ୍ୟତିରେକେ ରମଣୀୟା ନାହିଁ ନାଶ । ୩୭ ।
 ବେଦାଶ ବିକଳି କର୍ମ ଅରମ୍ଭଣେ ।
 ବଳି ଜ୍ୟାରୁ ଜନ୍ମ ଅନୁସମେ ଜଣେ । ୩୮ ।
 ବଳାଗୁଡର ଅବଳା ଉମା ରମା ।
 ବହୁ ଏକ ମୂରତି ନୋହୁବେ ସମା । ୩୯ ।
 ବ୍ୟକ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଅଧିକ ଧର ।
 ବୋଲାଇଲେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ-ସୁନ୍ଦରୀ । ୪୦ ।
 ବାଣୀ ବିଶ୍ୱାସ ଗଉରୀ ଶିଶୁମଣି ।
 ବିଦ୍ୟାବନ୍ତେ ଯେ ବମଳାସାର ଭଣି । ୪୧ ।

୩୮ଶ ପଦ—ବେଦାଶ—ବ୍ରହ୍ମା । ଜ୍ୟାରୁ—ପୃଥ୍ବୀରୁ ।

୩୯ଶ ପଦ—ବୋଲାଇଅବଳା—ଶତୀ ।

୩୭ଶ ପଦ—ଦଶରଥାବତୀନେ ଯେଉଁ ଗୁର ବନୀୟାକୁ ଦେଖିଲେ,
 ତାଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଅତି ଏ ସ୍ୱପ୍ନରେ କେହି ନାହାନ୍ତି,—ଏମନ୍ତ ମନେ କଲେ ।

୩୮ଶ ପଦ—ଦଶରଥ, ବଶିଷ୍ଠାଦିମାନେ ଭବିଲେ, ବିଧାତା ଏହାକୁ
 ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଅରମ୍ଭରେ ମନେ କଲେ, ପୃଥ୍ବୀରେ ଉପମା ରହୁତା ସୁନ୍ଦରୀ
 ହୋଇ ଏମାନେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତୁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ଗୁରବନୀୟାଙ୍କର ଶୋଭାର ଭୁଲନା
 ସାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅନ୍ୟତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ)

୩୯ଶ ପଦ—ଶତୀ, ପାଦାଶ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ ତିନିଜଣ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ହେଲେ
 ସୁନ୍ଦା ଏହାଙ୍କ (ସୀତାଙ୍କ) ସହଚ ସମାନ ହେବେ ନାହିଁ ।

୪୦ଶ ପଦ—ଶତୀ, ରମା, ଉମାଙ୍କଠାରୁ ଏ ବନୀୟା ‘ସୀତା’ ଅଧିକ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ଶତୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦରୀ ଅଟନ୍ତି । (ତେଣୁ ଶତୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ) ।

୪୧ଶ ପଦ—ଉମାଙ୍କର ଗୌରୀ ନାମ ବଚନରେ ଶ୍ୱାତ ଅଟେ,
 ମାତ୍ର ଏ ସୀତା ଗୌରୀଶିରୋମଣି (ବନୀୟା ଶିରୋମଣି) ଅଟନ୍ତି । ତେଣୁ
 ଗୌରୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପଶ୍ଚିମମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନାମ ବମଳା ଦେଇଥାନ୍ତି,
 ମାତ୍ର ସେହିମାନେ ଏହାକୁ ବମଳାସାର (ବରଣୀ—ଶ୍ରେଷ୍ଠାସୀ) ବହୁ ଅଟନ୍ତି ।
 (ସେହି ହେତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ) ।

ବନାରାରେ ପୁଣି ସେ ପ୍ରତିମାଏ ।
 ବସୁବନ୍ଧୁ ହେଲ ଦୁଶ୍ମଣର ପ୍ରାୟେ । ୪୦ ।
 ବୋଲି ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟେ ସାର ଯେଉଁ ରମ୍ଭା ।
 ବେଗେ ପାଦଦେଶ ବେ ସେ ପରରମ୍ଭା । ୪୧ ।
 ବିଶ୍ୱକର୍ମାକୁ ବେନି ଗଢ଼ିଲେ ଦୁଇ ।
 ବିଶ୍ୱାସୀକୁ ବିଦାତକୁ ସେ ଦେଖାଇ । ୪୨ ।
 ବାଳୀ ଏକ ତଳେ ତଳୋତ୍ତମା ହେଲ ।
 ବାଳୀ ଏକ ରତ ରତ ତାକୁ ଦେଲ । ୪୩ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ମୋହନାରୁପକୁ ଧରିଥିଲେ ।
 ବୃଷାସନ ଦମ୍ଭକୁ ହରିଲେ ବଳେ । ୪୪ ।
 ବାଦେ ଅଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶିଶୁ ଅଣି
 ବହୁବାଳେ ଦେଖାଇଲେ ଶିଶୁ ଅଣି । ୪୫ ।

୪୬ଶ ପଦ — ବୃଷାସନ — ମହାଦେବ ।

୪୭ଶ ପଦ — ଲକ୍ଷ୍ମୀଶିଶୁ — ଶୋଭାସଂପଦ । ଶିଶୁ — ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

୪୮ଶ ପଦ — କାଟ କାଟ କାଟୁ କାଟୁ ସେପରି ଅସର ସୃଷ୍ଟି
 ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ୁ ଗଢ଼ୁ ଏ ଉତ୍ତମା କନ୍ୟା ଶିଶୁର
 ଧାରଣ କଲେ କି ?

୪୯ଶ ପଦ — ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଇ ସେଉଁ ରମ୍ଭା ଶ୍ୟାମ
 ଅଟନ୍ତି, ସେହି ରମ୍ଭା ଉତ୍ତମାଙ୍କର ପାଦଦେଶରେ ଶରଣାପନ ହୋଇ
 ଅଛନ୍ତି କି ? (ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ରମ୍ଭା ବୃଷ ସଦୃଶ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା) ।

୪୯ଶ ଓ ୪୯ଶ ପଦ — ବ୍ରହ୍ମା ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସହଚ ଶିଳ୍ପ ନେ ପୁଣ୍ୟରେ
 ବିବଦ୍ଧ ଲରାବତା ପାଇ (କିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ ଏହା ଦେଖାଇବା ପାଇ) ଦୁଇଟି
 କନ୍ୟା ନିର୍ମିତ କଲେ । ସେ ଦୁଇ କନ୍ୟା ତଳୋତ୍ତମା ଓ ରତ । ମାତଙ୍ଗ
 ତଳୋତ୍ତମାକୁ ତଳର ସହଚ ଭୁଲନା କଲ । (ମାତଙ୍ଗ ସହଚ ତଳୋତ୍ତମା
 ତଳେ ପ୍ରମାଣରେ ସୁଦ୍ଧା ସମାନ ହେବେ ନାହିଁ) । ଆଉ ବାଳୀ ଶୁଭବାସୁ
 ରତକୁ ରତାପ୍ରମାଣରେ ଗଣନା କଲ । (ମାତଙ୍ଗ ଓ ଶୁଭବାସୁ ତଳୋତ୍ତମା ଓ
 ରତଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ଗୁଣରେ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଅଟନ୍ତି) ।

୪୭ଶ ଓ ୪୭ଶ ପଦ — ବିଷ୍ଣୁ ମୋହନାରୁପକୁ ଧରି (ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ
 ସମୟରେ) ବଳାହାରରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଧ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । (ତାହାର
 ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଦାରଣ ମହାଦେବ) ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ୟାନ କରିବା ପାଇଁ
 ଅଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଶୋଭା ଏକାଠି ଦେଇ କହୁବଳ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା
 ସୀତାଙ୍କୁ ନିର୍ମିତ କରିଅଛନ୍ତି କି ?

ଚାନ୍ଦା-ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଶ୍ରେଷ୍ଠା ବୋଟି କୁହାଣ୍ଡରେ ।
 ବିଭୁଷଣ ଆଉ ଭନି ଭନି ପୁରେ । ୩୮ ।
 ବିଷ୍ଣୁମୋହନା ରୂପ ସୀତାଙ୍କୁ ସାଜି ।
 ବର ହେଲେ ସମରୂପେ ବିଷ୍ଣୁ ହେବ । ୩୯ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ନଦ ସଦ ହୋଇ ଭବି ।
 ଭଲପୁର ଗୁଣେ ଗୁରୁପଦ ଶ୍ରବି । ୪୦ ।
 ବଧୂ ଦେଶକୁ ବହୁତ ଅଳଙ୍କାର ।
 ବତା ହୋଇଥିଲା ତହୁ ନରେଶ୍ବର । ୪୧ ।
 ବନିତାରେ ମଥାମଣି ଦେଲେ ଭୋଲି ।
 ବନିତାରେ ଏ ସଦ ନ ବୋଲି ବୋଲି । ୪୨ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଉରସ୍ଥ କୌସୁର ନୃପମଣି ।
 ବଢି ଧେଉଁ ସମ ନାମ ଗୁଣି ଭଣି । ୪୩ ।

୪୩ଶତ୍ ପଦ—ନୃପମଣି—ମଣିଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୪୮ଶ ପଦ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବନ୍ୟା ସୀତା ବୋଟିକୁହାଣ୍ଡରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଅଟନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ତଳ ବନ୍ୟା ତଳସୁରର (ସ୍ବର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳର) ମଣ୍ଡନ ସ୍ବରୂପା ଅଟନ୍ତି ।

୪୯ଶତ୍ ପଦ—ସୀତା ବିଷ୍ଣୁମୋହନା ରୂପକୁ ସାଜି ଅଛନ୍ତି (ଏହା ହାସ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲି ସୂଚନା କଥା ଯାଉଛି) । ଏହା ଚାଣିପାରି ବିଷ୍ଣୁ ମନୋହର ସମ ରୂପରେ ଅବଗର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାଙ୍କର ବର ହେଲେ ।

୫୦ଶତ୍ ପଦ—ସମ ସୀତାଙ୍କର ଗୁରୁପାଦ ସୁରଶ ବର ତାଙ୍କର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଉକ୍ତ ବସିମାନଙ୍କର ମନରେ ନୂତନ ଭାବମାନ ସ୍ପୁରୁତ ହୁଏ (ଅର୍ଥାତ୍ ସେତେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ହେଁ ତାହା ଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ) । ତେଣୁ ଆଉ କେଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାବାରୁ ନିବର୍ତ୍ତର) ଅଥବା—ବିଷ୍ଣୁରୁକ୍ତ ବାନ୍ତ ଏହ ଗୁରୁପଦ ଶୀତ (ବିଷ୍ଣୁ ମୋହନା ରୂପକୁ ଧରିଥିଲେ—ଠାରୁ)ର ଭବ ଚିନ୍ତା କଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପଦକୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଲଭି ପାରିବ ।

୫୧ଶତ୍ ଓ ୫୨ଶତ୍ ପଦ—ବସିମାନଙ୍କ ଦେଖା ନିମିତ୍ତ (ସେମାନଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଦେବା ନିମିତ୍ତ) ବହୁତ ଅଳଙ୍କାର ଆସି ଥିଲା ହୋଇଥିଲା । ତା ମଧ୍ୟରୁ ଦଶରଥ ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ବିଶେଷଣ—ଏହା ବିଗୁର ବର ମଃତ୍ର ପ୍ରଦାଣରେ ବନ୍ଧି ନ ବହୁ ମଥାମଣି ଅଳଙ୍କାରକୁ ଦେଲେ ।

୫୩ ଓ ୫୪ଶ ପଦ—(ଦେଖିଥା ସୀତାଙ୍କୁ ମଥାମଣି ଦେବାକୁ ମନେ ହୁଏ) ଦୌଷ୍ଟର ନାମକ ସତ୍ତା ଶୋଭରେ ବଢି ତା ବିଦେହୀୟ ହୋଇ ସମ

ଚନ୍ଦ୍ର କି ହୁଅନ୍ତା ସେ ମୁଣି ଗାତ୍ର ।
 ଦ୍ୟାଜ ଏ ମଣିରୁପେ ପ୍ରବେଶ ଗୁପ୍ତେ । ୫୪ ।
 ବସେ ବହୁବକ ପୁଣି କାଳାନ୍ତରେ ।
 ବଳେ ଏବେ ସୀତାଗମ ଭବନାରେ । ୫୫ ।
 ବିଶଦ୍ଧିତ ଉପଭକ୍ତ ଭଞ୍ଜ ମନେ ।
 ଦରଦନା ବିଶୁଦ୍ଧିକ ସାଧୁଜନେ । ୫୬ ।
 ବିରୁଷିତ ବରୁ ଶିରେ ଶିଳାବାସ ।
 ବିବିଧରେ ଉପେକ୍ଷାକୁ ଜାତ କର । ୫୭ ।
 ବିମଳନ ନିଜୋପଲଦଳେ ଜଳ ।
 ବିପୁଷ କି ପଡ଼ିବାରେ ତଳ ତଳ । ୫୮ ।

*୪ଶତ୍ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର—ବିପୁଳ ।

*୮ଶତ୍ ପଦ—ଜଳବିପୁଷ—ଜଳବିନ୍ଦୁ ।

ନାମ ଗୁଣିନ ବରକାରୁ କାଳକ୍ରମେ ମଣି ରୂପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବସସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । (ଦେଖି ତାର ନାମ କୌସ୍ତୁଭମଣି ହୋଇଅଛି) । ସେହି ରାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବତାର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛେଦ ନ ହେବା ଛଳରେ ସେ ରୂପ-ରୂପରେ ଆସି ଏଠାରେ (ଏ ମଥାମଣି ରୂପରେ) ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକି ?

*୫ଶତ୍ ପଦ—ପୁଣି କାଳକ୍ରମେ ସେ ମଣି ରାମଙ୍କ କକ୍ଷରେ ବିହାର କରନ୍ତି । (ଲଙ୍କାରୁ ହନୁମାନ ମୀତାଙ୍କର ସଙ୍କେତରୂପେ ଆଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ, ରାମ ତାକୁ କକ୍ଷରେ ଧରି ସୀତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ବୁଲିଲେ) । ଏହା ଭାବି ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି ସୀତାଙ୍କ ପାଶରେ ରହୁଛି ।

*୬ଶତ୍ ପଦ—ଉପେକ୍ଷାଭଞ୍ଜ ବଳି ମନରେ (ମଥାମଣି ସମ୍ବନ୍ଧରେ) ସେହି ଭବନା ସେଇଲା, ସେ ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ କଥା ସାଧୁଜନମାନେ ହୃଦୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେ ।

*୭ଶତ୍ ପଦ—ବେଶକାରଣୀ ସେ ମଣିକୁ ସୀତାଙ୍କ ଶିରେରେ ବିରୁଷିତ କରନ୍ତେ ତାହା ନାନାପ୍ରକାର ଉପମାକୁ ଜାତ କଲା ।

*୮ଶତ୍ ପଦ—ବିମଳ ଗଳପଦ୍ମର ପାଶୁକାରେ ଜଳ ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ି ତଳ ତଳ ଦେଉଅଛି କି ? (ସୀତାଙ୍କ ମଞ୍ଚରେ ସେ ମଣି ହଲୁଥିବାର ଦେଖି ଏ ଭବନା ଆସିଲା । କଳବିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଣି ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ।)

ଚୁଷା-ନୀଳମଣି-ବୃନ୍ଦ ପ୍ରଭା ଶ୍ରେୟ ।
 ବନ୍ଦୁଠାରୁ ବର କବା କୋଳେ ଧର । ୪୯ ।
 ଚିତ୍ରାଳତ କାଳୀମଣି କାଳିନ୍ଦୀରେ ।
 ଗାରି କୁଞ୍ଜିତେ କବା ଶୁଷ୍କଲ୍ୟ ଧରେ । ୫୦ ।
 ବିଦିତ ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ହେଲ ପର ।
 ବିହାୟସେ ଏକ ବାଦ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ତାର ।
 କାରିକାହ ଲେଦି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ।
 ବାହାରକୁ ଜ୍ୟୋତିରୁଲେ କରଣ କି ? ୫୧ ।
 ବାଳା ଅଶେଷ ଶୋଭା ବହୁବାସାଇ ।
 ବାଞ୍ଛାବଦ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରଭା ଯଶ ଯାଇ । ୫୨ ।
 ବଧୂ ଚଳିକି ଯେ ପ୍ରିୟରତ୍ନ ଘେନି ।
 ବିଳୋଭରେ ଅମୂଲ୍ୟ ଉତ୍ତମ ଚଳି । ୫୩ ।

୪୯ତମ ପଦ—ଚୁଷା ନୀଳମଣିବୃନ୍ଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୀଳମଣି ସମୂହ ।
 ବନ୍ଦୁଠାରୁ—ଶୁଭଠାରୁ ।
 ୫୦ତମ ପଦ—ଚିତ୍ରାୟସ—ଅଦାଶ । ବାଦ୍ୟ—ଶୁକ୍ରତାର ।
 ୫୧ତମ ପଦ—କାରିକାହ—ମେଘ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ବନ୍ଦୁ ।

୪୯ତମ ପଦ—ପୁଣି ମନେ ହୁଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୀଳମଣି ସମୂହ ଶୁଭଠାରୁ
 ଜ୍ୟୋତି ଶ୍ରେୟ କର ନିଜ କୋଳରେ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି କି ?
 ୫୦ତମ ପଦ—ସମ୍ବନ୍ଧାର କୁଞ୍ଜିତ ଉପରେ ପ୍ରଭୁଜିତ କାଳୀୟ
 ସର୍ପର ମଣି ତଞ୍ଜିତ ଗତରେ ଶୁଷ୍କପକ୍ଷ କି ? [ସୀତାଙ୍କ କୁଞ୍ଜିତ ଦେଶଦାମ ସହୃଦ
 ସମ୍ବନ୍ଧାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ମଥାମଣି ସହୃଦ କାଳୀୟ ସର୍ପର ମଣି ଉପମିତ ।]
 ୫୧ତମ ପଦ—ଅକ୍ଷୟ ଉତ୍ତମ ଶୁକ୍ରତାର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ
 ଅଦାଶରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ ପ୍ରାୟ ଦିନେ ।
 ୫୨ତମ ପଦ—ମେଘକୁ ବିଦାରଣ କରି ବନ୍ଦୁ ଉଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି
 କି ? ଗାତ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେଶ ମେଘ ସହୃଦ ଉପମିତ ହୋଇଅଛି । ଦେଶ
 ବନ୍ଦୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାହଳରେ ମଣିର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।
 ୫୩ତମ ପଦ—ଦେଶର ଅବର୍ଣ୍ଣନା ଶୋଭାର ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଭାବ କରିବା
 ପାଇଁ, ସେ ନିଜ ପ୍ରଭାବ ଦୂତ କରି ପ୍ରୋତ୍ସାହ ପରୁଅଛନ୍ତି କି ?
 ୫୪ତମ ପଦ—ଦଶରଥ ଅନ୍ୟ ବଧୂ ଚଳିବୁ ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ ମନେ କରି
 ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳିଯାଉ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଦେଲେ ।

ବିଲମ୍ବାଇଲେ ତାମା ତାହାର ହୃଦେ ।
 ବିନ୍ୟାସେ ପାଶେ କି ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଉଦେ । ୨୪ ।
 ବାଟି ମଣିବନରେ କାହାର ଆକାଶ ।
 ବନରୁହ ନାହୁଁନେ କିବା ଅଳି । ୨୫ ।
 ବିରୁପକ୍ଷେ କେଲେ କାହା କଣ୍ଠ ଶୋଭା ।
 ବୋଲ ପାନର ପୁଟି ଦଶିଲ ପ୍ରଭା । ୨୬ ।
 ଗାହ୍ମିରରେ ବନ୍ୟା ଶୈବଶ୍ରୀବୃନ୍ଦ ।
 ବୋଧଗଲ ଚକୋର ଦୁଃଖୀ ଗୁଣ । ୨୭ ।

୨୮ତମ ପଦ—ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବେଶବାରିଣୀମାନେ ।

୨୮ତମ ପଦ—ସେହି ଚକ୍ରରୁ ମଧୁର ସଖୀମାନେ କେଉଁ ବନ୍ୟାର
 ହୃଦୟରେ ଗୋଟିଏ ରହୁ ଲମ୍ବାଇ କେଲେ । ତାହା ବିନ୍ୟାସେ ପାଶରେ
 ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦୟ ହେଲ ପ୍ରାୟ ବସିଲ । (ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣ; ମଣି
 କାହା ସହିତ ଭୁବିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ପଦ୍ମରାଗ ମଣି କୋଇ ତଥାପାଉଛି) ।

୨୯ତମ ପଦ—ସୁଖି ସଖୀ କେଉଁ ବନ୍ୟାର ମଣିବନରେ ଗୋଟିଏ
 ରହୁ କାହା କେଲେ । ତାହା ପଦ୍ମନାଳ ମୂଳରେ ବସିଥିବା ଭ୍ରମରର ଶୋଭାକୁ
 ଧାରଣ କଲେ । (ଭ୍ରମର ନାଳବର୍ଣ୍ଣ—ତେଣୁ ଏହା ନଳମଣି କୋଇ ତଥାପାଏ) ।

୩୦ତମ ପଦ—କେଉଁ ବନ୍ୟାର କଣ୍ଠରେ ସଖୀମାନେ ରହୁ ଭୁବିତ
 ପଲେ । ପାନର ବୋଲ କଣ୍ଠରେ ପୁଟି ଦେଖାଗଲ ପ୍ରାୟ ତାହା ଶୋଭା ପାଇଲ ।
 (ପାନ ବୋଲ ସହିତ ଭୁଲନା ବସିଥିବାରୁ ଓ କଣ୍ଠର ଭୁବିତ ହୋଇଥିବାରୁ
 ତାହା ପ୍ରକାଶ କୋଇ ଅନୁମତ ହୁଏ) ।

୩୧ତମ ପଦ—ରହୁ ଭୁବିତ କଲ ପରେ ବେଶବାରିଣୀମାନେ
 ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃସ୍ୱରକୁ କାହୁଁକାର ନେଲେ । ଦ୍ୱୀଗୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋର
 ପକ୍ଷୀକୁ କୋଷ ବେଶଗଲ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଗତ ହେଲ । (ଦ୍ୱୀଗୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଅଳ୍ପ ସମୟ
 କେଶା ଦେଇ ଗୁରୁଣୀ । ବନ୍ୟାମାନେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ରହୁ ଦର୍ଶକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ
 ମୋହତ କର ସୁଖି ଗୁରୁଗଲେ) ।

ବିଲସିତ ଏହି ଲକ୍ଷ ଦରଶନେ ।
 କହୁ ଝଟକିବା କାନ୍ତି ସରସଲେ । ୬୯ ।
 କହୁ ଲକାର ନିଜ ନାମରେ କହୁ ।
 କଟିଷ୍ଠ ଯେ ସର୍ବ କନ୍ୟାଗଣେ ଏହି । ୭୦ ।
 କାମଦେବ ଯେ ସଫଳ ହେଲା ବୋଲେ ।
 କାମଦେବ ଯା ହି ନେହ ବହୁଥିଲେ । ୭୧ ।
 କଟକଣ୍ଠ ମନ ହୋଇଲା ତୋଷ ।
 ବାର ଅର୍ଥକ ହି ବିଂଶ ପଦେ ଶେଷ । ୭୨ ।

୬୯ତମ ପଦ—ସେହି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଏହି କହୁ, ତହୋର
 ଲକ୍ଷ ଉପନିତ ହେଲା । ବିଦୁତ୍, ସ୍ତ୍ରୀୟ ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ୟୋତି ଝଟକି ଅଳ୍ପ ସମୟ
 ପରେ ଅପସାରିତ ହେଲା । (ବିଦୁତ୍, ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ବନ୍ଧ—ସେହିପରି ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍କଳ
 କାନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀକାଳ ରହି ଦୂର ହୋଇଗଲା ।)

୭୦ତମ ପଦ—ସେ ସମୟରେ କଟିଷ୍ଠ ନିଜ ନାମରେ ଲକାର
 ବିଧାନ କରି (କଟିଷ୍ଠ) କହିଲେ, ସମସ୍ତ କନ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ କଟିଷ୍ଠ
 ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଧାନ ।

୭୧ତମ ପଦ—କାମଦେବ ରହି କହିଲେ, “ମହାଦେବ ଯାହା ହି ନେହ
 ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି—ତା ସଫଳ ହେଲା । (ସେ ତନିନେହରେ ଦେଖି
 ସନ୍ତୋଷ ଭର କରିବେ—ଅନ୍ୟମାନେ ଦୂର ନେହରେ ସେପରି ଦେଖି
 ପାରିବେ ନାହିଁ) ।

୭୨ତମ ପଦ—ସେ କନ୍ୟାଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମନ
 ତୋଷ ହେଲା । ଏ ସ୍ତବ୍ଧ କାସ୍ତୁର ପଦରେ ଶେଷ ହେଲା ।

ଲବଣିକବତୀ

[illegible]

ବୈଦେଶିକ କଳାସ ୨ୟ ଭାଗ ୪ ୨୫	ପ୍ରେମସୁଧା ନିଧି	୪ ୧ ୯
୨ୟ ଭାଗ ୪ ୨୫	ସ୍ୱପ୍ନ ସୁମିତ୍ରା	୪ ୧ ୯
୩ୟ ଭାଗ ୪ ୨୬	ରସ ପଞ୍ଚକ	୪ ୧ ୯
ଚୋଟି ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ରୟ	ରସ ଲୋକା	୪ ୦ ୫
ରସକବ୍ୟ କବିତା	ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ	୪ ୧ ୯
ରସିକ ଦାସକଳା	ରସିକାବଳୀ	୪ ୦ ୫

ନାରାୟଣ-ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ
ଓପା: ଚନ୍ଦ୍ରନୀତ୍ୟୁକ, କଟକ